अनसूयेति ॥ १ ॥ स्वयंवरंवृत्तंस्वयंवरोवृत्तः अर्धर्चादिःस्वयंवरः ॥ २ ॥ उपोढ्यसमीपंप्राप्य ॥ ३ ॥ दिवसंव्याप्याहारार्थंपरितःकीर्णानांसंचरतां निलीनानांनिलीयमानानाम् ॥ ४ ॥ कलशोद्यताःउद्यतकलशाः सहिताःपरस्परंमिलिताः ॥ ५ ॥ कपोतांगवत्पारावतकंठवदरुणःमेचकः श्यामेरक्तेरुणोर्कैच ॥ ६॥ अल्पपर्णाअपितरवस्तमसाऽव्यक्तपर्णांतरत्वाद्घनीभूताइव विप्र

अनसूयातुधर्मज्ञाश्रुत्वातांमहतींकथाम् ॥ पर्यष्वजतबाहुभ्यांशिरस्याघ्रायमैथिलीम् ॥ १ ॥ व्यक्ताक्षरपदंचित्रंभाषितंमधुरंत्वया ॥ यथास्वयंवरंवृत्तंतत्सर्वंचश्रुतंमया ॥ २ ॥ रमेयंकथयातेतुदृढंमधुरभाषिणि ॥ रविरस्तंगतःश्रीमानुपोह्यरजनींशुभाम् ॥ ३ ॥ दिवसंपरिकीर्णानामाहारार्थंपतत्रिणाम् ॥ संध्याकालेनिलीनानांनिद्रार्थंश्रूयतेध्वनिः ॥ ४ ॥ एतेचाप्यभिषेकार्द्रामुनयःकलशोद्यताः ॥ सहिताउपवर्तंतेसलिलाप्लुतवल्कलाः ॥ ५ ॥ अग्निहोत्रेचऋषिणाहुतेचविधिपूर्वकम् ॥ कपोतांगारुणोधूमोदृश्यतेपवनोद्धतः ॥ ६ ॥ अल्पपर्णाहितरवोघनीभूताःसमंततः ॥ विप्रकृष्टेंद्रियेदेशेनप्रकाशंतिवैदिशः ॥ ७ ॥ रजनीचरसत्त्वानिप्रचरंतिसमंततः ॥ तपोवनमृगाह्येतेवेदितीर्थेषुशेरते ॥ ८ ॥ संप्रवृत्तानिशासीतेनक्षत्रसमलंकृता ॥ ज्योत्स्नाप्रावरणश्चंद्रोदृश्यतेभ्युदितोंबरे ॥ ९ ॥ गम्यतामनुजानामिरामस्यानुचरीभव ॥ कथयंत्याहिमधुरंत्वयाहमपितोषिता ॥ १० ॥ अलंकुरुचतावत्त्वंप्रत्यक्षंममभैथिलि ॥ प्रीतिंजनयमेवत्सेदिव्यालंकारशोभिनी ॥ ११ ॥ सातदासमलंकृत्यसीतासुरसुतोपमा ॥ प्रणम्यशिरसापादौरामंत्वभिमुखीययौ ॥ १२ ॥ तथातुभूषितांसीतांददर्शवदतांवरः ॥ राघवःप्रीतिदानेनतपस्विन्याजहर्षच ॥ १३ ॥ न्यवेदयत्ततःसर्वंसीतारामायमैथिली ॥ प्रीतिदानंतपस्विन्यावसनाभरणस्रजाम् ॥ १४ ॥ प्रहृष्टस्त्वभवद्रामोलक्ष्मणश्चमहारथः ॥ मैथिल्याःसत्क्रियांदृष्ट्वामानुषेषुसुदुर्लभाम् ॥ १५ ॥ ततःसशर्वरींप्रीतःपुण्यांशशिनिभाननाम् ॥ अर्चितस्तापसैःसर्वैरुवासरघुनंदनः ॥ १६ ॥

कृष्टेंद्रियेदेशेइंद्रियविप्रकृष्टेदूरेदेशेइत्यर्थः नप्रकाशंतिनप्रकाशंते ॥ ७ ॥ वेदितीर्थेषुअग्निहोत्रवेदिसंबंधात्पुण्यक्षेत्ररूपाश्रमप्रदेशेषु तीर्थशब्दःपुण्यक्षेत्रवाची ॥ ८ ॥ चंद्रोदृश्यतेइत्यनेनकार्तिक्युत्तरंप्रतिपदियात्रेतिसूचितम् ॥ ९ ॥ अनुचरीभवशुश्रूषुर्भव ॥ १० ॥ अलंकुरुआत्मानमितिशेषः प्रीतिंजनय अलंकृत्यदिव्यस्वस्वरूपानुभावनेनतिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सर्वंन्यवेदयदित्यस्यैवप्रपंचः प्रीतिदानमित्यादि अत्रकर्मणिल्युट् ॥ १४ ॥ मानुषेषुमनुष्यलोकेषु ॥ १५ ॥ पुण्यांअनसूययापुण्ययाकृतालंकारांसीतांदृष्ट्वाशर्वरीमुवास ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्रकृत्याशीतलस्पर्शःपश्चिमदिग्वायुः सांप्रतंहिमविद्धत्वात्कालेप्रातःकालेद्विगुणशीतलः ॥ १५ ॥ बाष्पऊष्मातेनच्छन्नानिअरण्यानि प्रातःकालेकूपोदकादिष्विववनादप्यूष्माप्रादुर्भवतिइ त्यनुभवप्रमाणकमितितीर्थः यवगोधूमाद्यंकुरेष्ववश्यायबिंदुदर्शनाद्वृक्षेषुचतद्दर्शनाद्वाष्पच्छन्नानि बाष्पोनेत्रजलेपीत्यन्ये ॥१६ ॥ खर्जूरपुष्पाकृतित्वंप्रलंबत्वेनपीतत्वेनच किंचिदालंबाःकिं चिन्नम्राः कनकप्रभाःपरिणतत्वात् ॥ १७ ॥ नीहारोहिमातिशयरूपःवृक्षपर्वताद्यदर्शनसंपादनक्षमः तत्संवृतैरुपसर्पद्भिर्मयूखैरुपलक्षितः शशांकसदृशइत्यर्थः ॥ १८ ॥ आग्राह्यवीर्यईषद्ग्रा

प्रकृत्याशीतलस्पर्शोहिमविद्धश्चसांप्रतम् ॥ प्रवातिपश्चिमोवायुःकालेद्विगुणशीतलः ॥ १५ ॥ बाष्पच्छन्नान्यरण्यानियवगोधूमवंतिच ॥ शोभंते भ्युदितेसूर्येनदद्भिःक्रौंचसारसैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपुष्पाकृतिभिःशिरोभिःपूर्णतंडुलैः ॥ शोभंतेकिंचिदालंबाःशालयःकनकप्रभाः ॥ १७ ॥ मयूखैरुपस र्पद्भिर्हिमनीहारसंवृतैः ॥ दूरमभ्युदितःसूर्यःशशांकइवलक्ष्यते ॥ १८ ॥ आग्राह्यवीर्यःपूर्वाह्णेमध्याह्नेस्पर्शतःसुखः ॥ संसक्तःकिंचिदापांडुरातपःशोभ तेक्षितौ ॥ १९ ॥ अवश्यायनिपातेनकिंचित्प्रक्लिन्नशाद्वला ॥ वनानांशोभतेभूमिर्निविष्टतरुणातपा ॥ २० ॥ स्पृशन्सुविपुलंशीतमुदकंद्विरदःसुख म् ॥ अत्यंततृषितोवन्यःप्रतिसंहरतेकरम् ॥ २१ ॥ एतेहिसमुपासीनाविहगाजलचारिणः ॥ नावगाहंतिसलिलमप्रगल्भाइवाहवम् ॥ २२ ॥ अव श्यायतमोनद्धानीहारतमसावृताः ॥ प्रसुप्ताइवलक्ष्यंतेविपुष्पावनराजयः ॥ २३ ॥ बाष्पसंछन्नसलिलारुतविज्ञेयसारसाः ॥ हिमार्द्रवालुकास्ती रैःसरितोभांतिसांप्रतम् ॥ २४ ॥ तुषारपतनाच्चैवमृदुत्वाद्भास्करस्यच ॥ शैत्यादगाग्रस्थमपिप्रायेणरसवज्जलम् ॥ २५ ॥ जराजर्झरितैःपत्रैःशीर्ण केसरकर्णिकैः ॥ नालशेषाहिमध्वस्तानभांतिकमलाकराः ॥ २६ ॥ अस्मिंस्तुपुरुषव्याघ्रकालेदुःखसमन्वितः ॥ तपश्चरतिधर्मात्मात्वद्भक्त्याभरतः पुरे ॥ २७ ॥ त्यक्त्वाराज्यंचमानंचभोगांश्चविविधान्बहून् ॥ तपस्वीनियताहारःशेतेशीतेमहीतले ॥ २८ ॥ सोपिवेलामिमांनूनमभिषेकार्थमुद्यतः ॥ वृतःप्रकृतिभिर्नित्यंप्रयातिसरयूंनदीम् ॥ २९ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धःसुकुमारोहिमार्दितः ॥ कथंत्वपररात्रेषुसरयूमवगाहते ॥ ३० ॥

ह्यौष्ण्यः स्पर्शतःसुखःसुखस्पर्शः ॥ १९ ॥ अवश्यायोहिमबिंदुः ॥ २० ॥ प्रतिसंहरतेकरं दुस्पर्शशैत्यवशादितिभावः ॥ २१ ॥ समुपासीनाःजलसमीपदेशमितिशेषः नावगाहंतिनावगाहंते ॥ २२ ॥ अवश्यायतमोभ्यांनद्धारात्रौ नीहारतमसावृताःप्रत्यूषे ॥ २३ ॥ बाष्पोधूमःऊष्मावा ॥ २४ ॥ अगाग्रस्थंपर्वताग्रस्थम् ॥ २५ ॥ जरयाकालकृतयाझर्झरितानिघूर्णनानियेषांतैः शीर्णानिकेसराणिकर्णिकानिचयेषांतैः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ३८ ॥ महायज्ञेदक्षयज्ञे तस्यमत्पितृपूर्वजस्यदेवरातस्य तदाशत्रुजयसमर्थधनुर्लाभायतपःकरणकाले दक्षयज्ञेहिशिवेनपीडितादेवाःशर्वंसंप्रार्थ्यधनुर्याचितवंतःसचदेवेभ्योदत्वोक्तवान् इदंदेवरातायदीयतामिति ततोदेवैर्वरुणद्वारादेवरातायदत्तं यद्वा व्रियतेसर्वदेवैरितिव्युत्पत्त्यावरुणःशिवएव ॥ ३९ ॥ गौरवाद्भारवत्त्वात् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ नसंशयइतिपित्राव्याहृतमितिपू

तस्यबुद्धिरियंजाताचिंतयानस्यसंततम् ॥ स्वयंवरंतनूजायाःकरिष्यामीतिधर्मतः ॥ ३८ ॥ महायज्ञेतदातस्यवरुणेनमहात्मना ॥ दत्तंधनुर्वरंप्रीत्यातूणीचाक्षय्यसायकौ ॥ ३९ ॥ असंचाल्यंमनुष्यैश्चयत्नेनापिचगौरवात् ॥ तन्नशक्तानमयितुंस्वप्नेष्वपिनराधिपाः ॥ ४० ॥ तद्धनुःप्राप्यमेपित्राव्याहृतंसत्यवादिना ॥ समवायेनरेंद्राणांपूर्वमामंत्र्यपार्थिवान् ॥ ४१ ॥ इदंचधनुरुद्यम्यसज्यंयःकुरुतेनरः ॥ तस्यमेदुहिताभार्याभविष्यतिनसंशयः ॥ ४२ ॥ तच्चदृष्ट्वाधनुःश्रेष्ठंगौरवाद्गिरिसन्निभम् ॥ अभिवाद्यनृपाजग्मुरशक्तास्तस्यतोलने ॥ ४३ ॥ सुदीर्घस्यतुकालस्यराघवोयंमहाद्युतिः ॥ विश्वामित्रेणसहितोयज्ञंद्रष्टुंसमागतः ॥ ४४ ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रारामःसत्यपराक्रमः ॥ विश्वामित्रस्तुधर्मात्माममपित्रासुपूजितः ॥ ४५ ॥ प्रोवाचपितरंतत्रराघवौरामलक्ष्मणौ ॥ सुतौदशरथस्येमौधनुर्दर्शनकांक्षिणौ ॥ ४६ ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रेणतद्धनुःसमुपानयत् ॥ तद्धनुर्दर्शयामासराजपुत्रायदैविकम् ॥ ४७ ॥ निमेषांतरमात्रेणतदानम्यमहाबलः ॥ ज्यांसमारोप्यझटितिपूरयामासवीर्यवान् ॥ ४८ ॥ तेनापूरयतावेगान्मध्येभग्नंद्विधाधनुः ॥ तस्यशब्दोभवद्भीमःपतितस्याशनेर्यथा ॥ ४९ ॥ ततोहंतत्ररामायपित्रासत्याभिसंधिना ॥ उद्यतादातुमुद्यम्यजलभाजनमुत्तमम् ॥ ५० ॥ दीयमानांनतुतदाप्रतिजग्राहराघवः ॥ अविज्ञायपितुश्छंदमयोध्याधिपतेःप्रभोः ॥ ५१ ॥ ततःश्वशुरमामंत्र्यवृद्धंदशरथंनृपम् ॥ ममपित्रात्वहंदत्तारामायविदितात्मने ॥ ५२ ॥ ममचैवानुजासाध्वीऊर्मिलाशुभदर्शना ॥ भार्यार्थेलक्ष्मणस्यापिदत्तापित्रानमस्वयम् ॥ ५३ ॥ एवंदत्तास्मिरामायतथातस्मिन्स्वयंवरे ॥ अनुरक्तास्मिधर्मेणपतिंवीर्यवतांवरम् ॥ ५४ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अ०अष्टादशाधिकशततमःसर्गः ॥ ११८ ॥

र्वेणसंबंधः ॥ ४२ ॥ तोलनेचालने अभिवाद्यनमस्कृत्य ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इमौधनुर्दर्शनकांक्षिणौ अतोरामायदैविकंदेवदत्तंधनुर्दर्शयेतिविश्वामित्रःपितरंप्रोवाचेतिसंबंधः ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ पूरयामाससज्यंकृत्वाकृष्टवान् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ उत्तमंजलभाजनमुद्यम्यपित्राहंरामायदातुमुद्यतेतिसंबंधः ॥ ५० ॥ छंदमभिप्रायम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअयोध्याकांडेअष्टादशाधिकशततमःसर्गः ॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

ततःअवगाहनोत्तरन् ॥ १ ॥ पौर्वाह्णिकंप्रातःकालिकं पर्णशालांबाह्माम् ॥ २ ॥ ३ ॥ चित्रयाचित्रानक्षत्रेण ॥ ४ ॥ ५ ॥ शूर्पणखा नखमुखात्संज्ञायामितिङीपोभावः ॥ ६ ॥ दीप्तास्यंकांतिमन्मुखं गजस्येवमंदतयाविक्रांतंगमनंयस्य ॥ ७ ॥ व्यंजनंलक्षणम् ॥ ८ ॥ सुमुखमित्यादि विषयालंकारोत्र ॥ ९ । १० ॥ दारुणा अदारुणमितिशेषः दक्षिणंसुभाषिणं वामभाषिणी

कृताभिषेकोरामस्तुसीतासौमित्रिरेवच ॥ १ ॥ तस्माद्गोदावरीतीरात्ततोजग्मुःस्वमाश्रमम् ॥ आश्रमंतदुपागम्यराघवःसहलक्ष्मणः ॥ कृत्वापौर्वाह्णिकंकर्मपर्णशालामुपागमत् ॥ २ ॥ उवाससुखितस्तत्रपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ सरामःपर्णशालायामासीनःसहसीतया ॥ ३ ॥ विरराजमहाबाहुश्चित्रयाचंद्रमाइव ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्राचकारविविधाःकथाः ॥ ४ ॥ तदासीनस्यरामस्यकथासंसक्तचेतसः ॥ तंदेशंराक्षसीकाचिदाजगामयदृच्छया ॥ ५ ॥ सातुशूर्पणखानामदशग्रीवस्यरक्षसः ॥ भगिनीराममासाद्यददर्शत्रिदशोपमम् ॥ ६ ॥ दीप्तास्यंचमहाबाहुंपद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ गजविक्रांतगमनंजटामंडलधारिणम् ॥ ७ ॥ सुकुमारंमहासत्त्वंपार्थिवव्यंजनान्वितम् ॥ राममिंदीवरश्यामंकंदर्पसदृशप्रभम् ॥ ८ ॥ बभूवेंद्रोपमंदृष्ट्वाराक्षसीकाममोहिता ॥ सुमुखंदुर्मुखीरामंवृत्तमध्यंमहोदरी ॥ ९ ॥ विशालाक्षंविरूपाक्षीसुकेशंताम्रमूर्धजा ॥ प्रियरूपंविरूपासासुस्वरंभैरवस्वना ॥ १० ॥ तरुणंदारुणावृद्धादक्षिणंवामभाषिणी ॥ न्यायवृत्तंसुदुर्वृत्ताप्रियमप्रियदर्शना ॥ ११ ॥ शरीरजसमाविष्टाराक्षसीराममब्रवीत् ॥ जटीतापसवेषेणसभार्यःशरचापधृक् ॥ १२ ॥ आगतस्त्वमिमंदेशंकथंराक्षससेवितम् ॥ किमागमनकृत्यंतेतत्त्वमाख्यातुमर्हसि ॥ १३ ॥ एवमुक्तस्तुराक्षस्याशूर्पनख्यापरंतपः ॥ ऋजुबुद्धितयासर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ १४ ॥ आसीद्दशरथोनामराजात्रिदशविक्रमः ॥ तस्याहमग्रजःपुत्रोरामोनामजनैःश्रुतः ॥ १५ ॥ भ्रातायंलक्ष्मणोनामयवीयान्मामनुव्रतः ॥ इयंभार्याचवैदेहीममसीतेतिविश्रुता ॥ १६ ॥ नियोगात्तुनरेंद्रस्यपितुर्मातुश्चयंत्रितः ॥ धर्मार्थंधर्मकांक्षीचवनंवस्तुमिहागतः ॥ १७ ॥ त्वांतुवेदितुमिच्छामिकस्यत्वंकासिकस्यवा ॥ त्वंहितावन्मनोज्ञांगीराक्षसीप्रतिभासिमे ॥ १८ ॥

दुष्टभाषिणी ॥ ११ ॥ शरीरजःकामः ॥ १२ ॥ तत्त्वंयथातथाआख्यातुमर्हसि ॥ १३ ॥ शूर्पनख्येतियौगिकं ऋजुबुद्धितयातयेव ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ नियोगात्आज्ञाबलाद्यंत्रितः नियतः धर्मकांक्षीपितृवाक्यनिर्वहणरूपधर्माभिलापी धर्मार्थंतस्यैवधर्मस्यपरिपालनाय ॥ १७ ॥ कस्यत्वंकन्येतिशेषः कासिकिंनामासि कस्यवंशजेतिशेषः राक्षसी एवंमनोज्ञांगत्वस्य कामरूपत्वंविनाऽसंभवात्कामरूपत्वंचराक्षसीत्वंविनानेतिभावः ॥ १८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

निरुदरःअतुंदिलः क्रियापरनारीविषयेनिषेधश्चक्षुरादींद्रियनिवर्तनंयस्यसः तत्रहेतुर्जितेंद्रियत्वम् ॥ ३१ ॥ सौख्यान्सौख्यसाधनान् आर्यत्वांसर्वात्मनाश्रितः त्वत्सदृशव्यवहारवान् सर्वात्म नाइतरव्यासंगत्यागपूर्वकंत्वद्विषयमननादिमानित्यर्थइतिकतकः ॥ ३२ ॥ स्वर्गोजितएवस्वाधीनःकृतः यतोवनस्थमपित्वांतापस्येतापसधर्मेस्थित्वाअनुविधीयतेअनुकरोतिसेवतइत्यर्थः धी ङोदैवादिकस्यरूपम् ॥ ३३ ॥ द्विपदामनुष्याःपित्र्यंस्वभावंनानुवर्ततेकिंतुमातृकंस्वभावमनुवर्ततइतिप्रसिद्धोलोकवादोभरतेनान्यथाकृतः पितृस्वभावएवांगीकृतोनमातुरित्यर्थः ॥ ३४ ॥ भर

पद्मपत्रेक्षणःश्यामःश्रीमान्निरुदरोमहान् ॥ धर्मज्ञःसत्यवादीचह्रीनिषेधोजितेंद्रियः ॥ ३१ ॥ प्रियाभिभाषीमधुरोदीर्घबाहुररिंदमः ॥ संत्यज्यवि विधान्सौख्यानार्यंसर्वात्मनाश्रितः ॥ ३२ ॥ जितःस्वर्गस्तवभ्रात्राभरतेनमहात्मना ॥ वनस्थमपितापस्येयस्त्वामनुविधीयते ॥ ३३ ॥ नपित्र्यमनु वर्ततेमातृकंद्विपदाइति ॥ ख्यातोलोकप्रवादोयंभरतेनान्यथाकृतः ॥ ३४ ॥ भर्तादशरथोयस्याःसाधुश्चभरतःसुतः ॥ कथंनुसांबाकैकेयीतादृशीक्रू रदर्शिनी ॥ ३५ ॥ इत्येवंलक्ष्मणेवाक्यंस्नेहाद्वदतिधार्मिके ॥ परिवादंजनन्यास्तमसहन्राघवोऽब्रवीत् ॥ ३६ ॥ नतेऽबामध्यमातातगर्हितव्याकदा चन ॥ तामेवेक्ष्वाकुनाथस्यभरतस्यकथांकुरु ॥ ३७ ॥ निश्चितैवहिमेबुद्धिर्वनवासेदृढव्रता ॥ भरतस्नेहसंतप्तावालिशीक्रियतेपुनः ॥ ३८ ॥ संस्मरा म्यस्यवाक्यानिप्रियाणिमधुराणिच ॥ हृद्यान्यमृतकल्पानिमनःप्रह्लादनानिच ॥ ३९ ॥ कदाह्यहंसमेष्यामिभरतेनमहात्मना ॥ शत्रुघ्नेनचवीरेण त्वयाचरघुनंदन ॥ ४० ॥ इत्येवंविलपंस्तत्रप्राप्यगोदावरींनदीम् ॥ चक्रेभिषेकंकाकुत्स्थःसानुजःसहसीतया ॥ ४१ ॥ तर्पयित्वाथसलिलैस्तैःपितृन्दै वतानपि ॥ स्तुवंतिस्मोदितंसूर्यंदेवताश्चतथानघाः ॥ ४२ ॥ कृताभिषेकःसरराजरामःसीताद्वितीयःसहलक्ष्मणेन ॥ कृताभिषेकस्त्वगराजपुत्र्यारुद्रः सनंदिर्भगवानिवेशः ॥ ४३ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अरण्यकांडेषोडशःसर्गः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तंस्तुत्वाकैकेयींनिंदति भर्तेत्यादि ॥ ३५ ॥ स्नेहाद्भरतरामयोःस्नेहात् ॥ ३६ ॥ नगर्हितव्या दैवकृतत्वात्तद्बुद्धेः तामेवपूर्वोक्तामेव ॥ ३७ ॥ बालिशीक्रियते गुणाश्रयस्यभरतस्यवियोगम सहमानाचांचल्यंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ स्नेहमेवप्रकाशयति संस्मरामीति प्रियाण्यपिकेनचिद्बुध्यमानानिकर्णकठोराणिभवंतीतिमधुराणीति हृद्यानिमंत्रवत्परहृदयबंधनानि सामान्यतो माधुर्यमुक्त्वाऽतिशयेनाह अमृतकल्पानीति अतएवमनःप्रह्लादनानि ॥ ३९ ॥ त्वयेत्यस्यसहितइतिशेषः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ रुद्रोपमयासंहाराविष्टचित्तत्वंदर्शयति ॥ ४३ ॥ ॥ इ तिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेषोडशःसर्गः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

कृतदारःऊढभार्यः भवतीतिसंबुद्धिः इयंभार्याममदयिता सन्निहिताचेतिशेषः ससपत्नतासशत्रुता पत्युर्भार्यांतरंहिभार्यांतरस्यशत्रुभूतंभवति सपत्नीसाहि॰॰मितिवार्थः अगुणवचनत्वेप्या
र्षःपुंवद्भावः सपत्नीशब्दश्चसपत्नप्रकृतिकोपिभर्तुर्द्वितीयभार्यायामेवरूढइतिध्येयम् ॥ १ ॥ अकृतदारःअकृतपरदारपरिग्रहइति धातूनामनेकार्थत्वादसन्निहितदार॰तिवाद्धदिस्थोर्थः नहिरा
मोमिथ्याब्रूते परिहासादौमिथ्याभाषणेनदोषइत्यनेनसूच्यतेइतिवयम् एवमुत्तरत्रापि ॥ ३ ॥ अपूर्वीइतःप्राग्भार्यासुखानभिज्ञोऽतएवभार्ययार्थीप्रयोजनवान् आंतराशयस्तु इतःपूर्वंपरभा
र्यासुखानभिज्ञःभार्ययार्थीस्वभार्यार्थीति अस्यतेरूपस्यायमनुरूपोभविष्यति यद्यंगीकरिष्यतीतिशेषः ॥४ ॥ भर्तारमेनंभजेत्यन्वयः भर्तृत्वेनसेवस्वेतियावत् असपत्नासांप्रतमितिशेषः अर्क

कृतदारोस्मिभवतिभार्येयंदयितामम ॥ त्वद्विधानांतुनारीणांसुदुःखाससपत्नता ॥ २ ॥ अनुजस्त्वेषमेभ्राताशीलवान्प्रियदर्शनः ॥ श्रीमानकृतदार
श्चलक्ष्मणोनामवीर्यवान् ॥ ३ ॥ अपूर्वीभार्ययाचार्थीतरुणःप्रियदर्शनः ॥ अनुरूपश्चतेभर्तारूपस्यास्यभविष्यति ॥ ४ ॥ एनंभजविशालाक्षिभर्ता
रंभ्रातरंमम ॥ असपत्नावरारोहेमेरुमर्कप्रभायथा ॥ ५ ॥ इतिरामेणसाप्रोक्ताराक्षसीकाममोहिता ॥ विसृज्यरामंसहसाततोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ६ ॥
अस्यरूपस्यतेयुक्ताभार्याहंवरवर्णिनी ॥ मयासहसुखंसर्वान्दंडकान्विचरिष्यसि ॥ ७ ॥ एवमुक्तस्तुसौमित्रीराक्षस्यावाक्यकोविदः ॥ ततःशूर्पनखीं
स्मित्वालक्ष्मणोयुक्तमब्रवीत् ॥ ८ ॥ कथंदासस्यमेदासीभार्याभवितुमिच्छसि ॥ सोहमार्येणपरवान्भ्रात्राकमलवर्णिनी ॥ ९ ॥ समृद्धार्थस्यसि
द्धार्थामुदितामलवर्णिनी ॥ आर्यस्यत्वंविशालाक्षिभार्याभवयवीयसी ॥ १० ॥ एतांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम् ॥ भार्यांवृद्धांपरित्यज्यत्वा
मेवैषभजिष्यति ॥ ११ ॥ कोहिरूपमिदंश्रेष्ठंसंत्यज्यवरवर्णिनि ॥ मानुषीपुवरारोहेकुर्याद्भावंविचक्षणः ॥ १२ ॥ इतिसालक्ष्मणेनोक्ताकरालानि
र्णतोदरी ॥ मन्यतेतद्वचःसत्यंपरिहासाविचक्षणा ॥ १३ ॥ सारामंपर्णशालायामुपविष्टंपरंतपम् ॥ सीतयासहदुर्धर्षमब्रवीत्काममोहिता ॥ १४ ॥ इ
मांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम् ॥ वृद्धांभार्यामवष्टभ्यनमांत्वंबहुमन्यसे ॥ १५ ॥

प्रभामेरुंयथाभजतितथा एवंविधोऽपिवादोरामस्यस्वंप्रति
काममोहितःप्राप्रायाद्राक्षसीधिक्कारेदुःखंमाभूदित्याहुः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ शूर्पनखीमितिशुद्धयौगिकम् ॥ ८ ॥ दासस्यमेभार्याभूत्वाकथंदासीभवितुमिच्छसीतियोजना परवान्पराधीनः कम
लवर्णिनीरक्तकमलसदृशवर्णवती ॥ ९ ॥ १० ॥ एतामिति परमार्थस्तु विशिष्टरूपांविरूपांत्रैलोक्यसुंदरीम् असतींनविद्यतेऽन्यासतीयस्यास्ताम् करालांअवयवसन्निवेशैर्युक्तैर्निम्नोन्नताम्
निर्णतोदरींतनुमध्याम् अर्थांतरमपिप्रागुक्तरीत्याद्रष्टव्यम् वृद्धांज्ञानवृद्धांअनादिंच ॥ ११ ॥ १२ ॥ करालादारुणा परिहासाविचक्षणातत्तद्वाक्येपरिहासत्वज्ञानरहिता ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

मदनार्दितारामदर्शनादितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ यदितेश्रोत्रमागतः प्रायःश्रुतएवभविष्यतीतिभावः ॥२१॥ सदाप्रवृद्धनिद्रइत्यन्वयः ॥२२ ॥ भ्रातरौखरदूषणौ विभीषणवत्त्रिशिराअराक्षस
स्वभावत्वान्नोक्तः ॥ २३ ॥ तान्रावणादीन्वीर्येणसमतिक्रांतातताेधिकाऽतस्तान्समतिक्रांता त्वदभिसरणेतन्निमित्तभयरहितेत्यावृत्त्यायोज्यं हेरामत्वात्वांपूर्वदर्शनात्प्रथमदर्शनक्षणमारभ्य
 यद्वाऽपूर्वदर्शनाद्देवादिष्वितःप्रागदृष्टदिव्यत्वद्रूपदर्शनाद्धेतोर्भावेनत्वांपुरुषोत्तमंभर्तारंसर्वजगतांभर्तारंसमुपेतास्मि ॥ २४ ॥ प्रभावसंपन्नाप्रकृष्टेनभावेनशृंगारेणसंपन्ना यद्वा प्रभावेणशक्त्य
तिशयेनसंपन्ना अतएवस्वच्छंदेनस्वेच्छयाबलेनचसर्वलोकगमनशीला यदेवमतश्चिरायेति ॥ २५ ॥ आत्मनोदेवयोनिभेदत्वेनाभिमतग्रहणसामर्थ्याभिमानेनस्वस्मिन्रामप्रवृत्तयेसीतादूष

इहवाकिंनिमित्तंत्वमागताब्रूहितत्त्वतः॥ साब्रवीद्वचनंश्रुत्वाराक्षसीमदनार्दिता ॥ १९ ॥ श्रूयतांरामतत्त्वार्थंवक्ष्यामिवचनंमम ॥ अहंशूर्पणखा
नामराक्षसीकामरूपिणी॥ २०॥ अरण्यंविचरामीदमेकासर्वभयंकरा॥ रावणोनाममेभ्रातायदितेश्रोत्रमागतः ॥ २१॥ प्रवृद्धनिद्रश्चसदाकुंभ
कर्णोमहाबलः॥ विभीषणस्तुधर्मात्मानतुराक्षसचेष्टितः॥ २२॥ प्रख्यातवीर्यौचरणेभ्रातरौखरदूषणौ॥ २३॥ तानहंसमतिक्रांतारामत्वापूर्वदर्श
नात्॥ समुपेतास्मिभावेनभर्तारंपुरुषोत्तमम् ॥ २४ ॥ अहंप्रभावसंपन्नास्वच्छंदबलगामिनी ॥ चिरायभवभर्तामेसीतयाकिंकरिष्यसि ॥ २५॥
विकृताचविरूपाचनसेयंसदृशीतव॥ अहमेवानुरूपातेभार्यारूपेणपश्यमाम् ॥ २६ ॥इमांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम्॥ अनेनसहतेभ्रा
त्राभक्षयिष्यामिमानुषीम्॥ २७॥ ततःपर्वतशृंगाणिवनानिविविधानिच ॥ पश्यन्सहमयाकामीदंडकान्विचरिष्यसि ॥ २८ ॥ इत्येवमुक्तःकाकु
त्स्थःप्रहस्यमदिरेक्षणाम्॥ इदंवचनमारेभेवक्तुंवाक्यविशारदः॥ २९॥ ॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसप्तदशः
सर्गः॥ १७॥ ॥ ७॥ ॥तांतुशूर्पणखांरामःकामपाशावपाशिताम्॥ स्वेच्छयाश्लक्ष्णयावाचास्मितपूर्वमथाब्रवीत्॥ १ ॥

णमाह विकृताचेति विकृतामायास्वरूपतयापरिणामाख्यविकारवती विरूपानानारूपोच्चावचकार्यकारिणी अतएवशुद्धमुक्तस्वभावस्यतवनसदृशीतिपरमार्थः यथाश्रुतार्थस्तुस्पष्टएव अ
हमेवानुरूपा उभयोरपिमायाधिष्ठातृत्वादित्यर्थः ॥ २६ ॥ वैरूप्यमेवाह निर्णतोदरींअत्यंतनिम्नोदरीं असतींस्वपुरुषस्यदुस्तरानेकसंसारदुःखदत्वात् कार्यरूपेणसतींच त्वयासहप्रौढ्यानिर्म
नुष्येवनेआगमनाच्चासतीं सतीहिवृद्धानांश्वश्र्वादीनांसविधेएवपातिव्रत्यरक्षणायतिष्ठेदित्याशयः ॥२७॥२८॥२९॥ ॥ इतिश्रीरा०श्रीरा०रा०वा०आ०अरण्यकांडेसप्तदशःसर्गः ॥१७॥
तामिति कामपाशेनावपाशितांसंजातपाशबंधां स्वेच्छयेतिपाठेपरिहासविनोदेनेत्यर्थः अतएवस्मितपूर्वमितितीर्थः स्वच्छंदामितिपाठोयुक्तः स्वेच्छाचारिणीमित्यर्थः ॥ १॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अथपूर्वसर्गांतेसंक्षिप्ततयाकथितार्थस्यैवविस्तारः तामिति ॥ १ ॥ प्रमोहोविसंज्ञता संभ्रमश्चित्ताप्रतिष्ठानम् एवंरूपाअतिप्रसिद्धसौंदर्यात्वंकेनविरूपितेत्यन्वयः ॥ २ ॥ आशिषिदंष्ट्रायांविषंयस्यतम् पृषोदरादित्वात्साधुः अभिसमापन्नमभिमुखेस्थितम् तुदतिव्यथयति ॥ ३ ॥ उत्तमंविषंत्वद्विरूपतालक्षणम् ॥ ४ ॥ अंतकसमात्वंकस्यसमीपंगतायेनेमामवस्थांनीता अंतकसमात्वंकेनेमामवस्थांनीतासतीअत्रागतेत्यर्थोवा ॥ ५ ॥ महात्मनांमध्येइतिशेषः ॥ ६ ॥ महेंद्रमिति सहस्राक्षत्वपाकशासनत्वेविशेषणे महेंद्रमित्यस्यांतरेणेतिशेषः पश्यामीत्यत्रतमित्यध्या

तांतथापतितांदृष्ट्वाविरूपांशोणितोक्षिताम्॥भगिनींक्रोधसंतप्तःखरःपप्रच्छराक्षसः॥१॥उत्तिष्ठतावदाख्याहिप्रमो[illegible]महिसंभ्रमम् ॥ व्यक्तमाख्याहिकेनत्वमेवंरूपाविरूपिता॥ २॥ कःकृष्णसर्पमासीनमाशीविषमनागसम्॥ तुदत्यभिसमापन्नमंगुल्यग्रेणलीलया॥३॥ कालपाशंसमासज्यकंठेमोहान्नवुध्यते॥ यस्त्वामद्यसमासाद्यपीतवान्विषमुत्तमम्॥ ४ ॥ बलविक्रमसंपन्नाकामगाकामरूपिणी॥ इमामवस्थांनीतात्वंकेनांतकसमागता॥५॥ देवगंधर्वभूतानामृषीणांचमहात्मनाम्॥ कोयमेवंमहावीर्यस्त्वांविरूपांचकारह॥ ६॥ नहिपश्याम्यहंलोकेयःकुर्यान्ममविप्रियम्॥ अमरेषुसहस्राक्षंमहेंद्रंपाकशासनम्॥ ७॥ अद्याहंमार्गणैःप्राणानादास्येजीवितांतगैः॥ सलिलेक्षीरमासक्तंनिष्पिबन्निवसारसः॥ ८॥ निहतस्यमयासंख्येशरसंकृत्तमर्मणः॥ सफेनंरुधिरंकस्यमेदिनीपातुमिच्छति॥ ९॥ कस्यपत्ररथाःकायान्मांसमुत्कृत्यसंगताः॥ प्रहृष्टाभक्षयिष्यंतिनिहतस्यमयारणे॥ १०॥ तंनदेवानगंधर्वानपिशाचानराक्षसाः॥ मयापकृष्टंकृपणंशक्तास्त्रातुंमहाहवे ॥ ११ ॥ उपलभ्यशनैःसंज्ञांतंमेशंसितुमर्हसि॥ येनत्वंदुर्विनीतेनवनेविक्रम्यनिर्जिता॥ १२॥ इतिभ्रातुर्वचःश्रुत्वाक्रुद्धस्यचविशेषतः॥ ततःशूर्पणखावाक्यंसबाष्पमिदमब्रवीत् ॥ १३॥ तरुणौरूपसंपन्नौसुकुमारौमहाबलौ॥ पुंडरीकविशालाक्षौचीरकृष्णाजिनांबरौ॥ १४॥ फलमूलाशनौदांतौतापसौब्रह्मचारिणौ॥ पुत्रौदशरथस्यास्तांभ्रातरौरामलक्ष्मणौ॥ १५॥

हारः मनुष्यादीनांतुस्वाप्रियकरणेसंभावनैवनेतिभावः क्वचित्तुअंतरेणसहस्राक्षमित्येवपाठः ॥ ७ ॥ जीवितस्यांतंगमयंतिप्रापयंतितैः तृषयानिष्पिबन्सारसोहंसोयथासलिलेआसक्तंक्षीरमादत्तेएवंप्राणानादास्येइत्यर्थः ॥ ८ ॥ शरैःसंकृत्तानिमर्माणियस्यतस्यकंठकर्त्तनकालिकम् सफेनमित्युपलक्षणम् दीर्घधारंसोष्णंच ॥ ९ ॥ संगतामिलिताः पत्ररथाःपक्षिणः ॥१०॥ ११ ॥ विक्रम्यशौर्यंकृत्वा ॥ १२ ॥ १३ ॥ श्रीरामचंद्रेदोषाणामभावाद्गुणोक्त्यैवतंबोधयति तरुणावित्यादि व्याख्यातप्रायम् ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri.

 पश्यतस्तव पश्यंतंत्वामनादृत्य ॥ १६ ॥ १७ ॥ निगृह्यवाचेतिशेषः ॥ १८ ॥ अनार्यैःपरिहासोनकथमपिकार्यइत्यत्रानुभवंप्रमाणयति पश्यवैदेहींभक्षयितुमुद्युक्ताऽस्मत्कृतपरिहासदोषादि
तिशेषः इदंपरिहासेनाप्यनृतवचनंसत्यनिष्ठस्यरामस्यसर्वानर्थमूलम् मूलविद्यायांमायायांबीजावेशमूलंचेतिकतकः हेसौम्यकथंचिज्जीवतीमेवेत्युत्तरश्लोकान्वयि ॥ १९ ॥ इमांस्त्वतोविरू
पाम् विरूपय पार्श्वस्थितइतिशेषः ॥२०॥ कर्णनासेइतिआर्षत्वादेकवत्त्वाभावः ॥२१॥ २२ ॥ विविधान्नादान्ननादचकारेत्यर्थः ॥ २३ ॥ प्रगृह्यउद्यम्य ॥ २४ ॥ अशनिरिवगगनाद्भूमौप
 पात ॥ २५ ॥ अथास्याःखरंप्रतिस्ववृत्तांतकथनंकविःसंक्षिप्याह ततइति भयजनितमोहेनविसंज्ञतयामूर्छिताव्याप्ता राघवंवनमागतंशशंस आत्मविरूपणंचशशंस अत्रेदंबोध्यम् दशवर्षग
मनोत्तरंपुनःसुतीक्ष्णाश्रमगमनंरामस्यतत्रचवर्षाकालापगमपर्यंतंस्थित्वाकिंचिच्छिष्टेएकादशेऽगस्त्याश्रमगमनंततोवर्षाकालारंभेपंचवट्यांवासः मयूरनादितारम्याइतितत्रोक्तेः एवंवसतस्तस्य

अद्येमांभक्षयिष्यामिपश्यतस्तवमानुषीम्॥ त्वयासहचरिष्यामिनिःसपत्नायथासुखम् ॥ १६॥ इत्युक्त्वामृगशावाक्षीमलातसदृशेक्षणा॥ अभ्य
गच्छत्सुसंक्रुद्धामहोल्कारोहिणीमिव॥१७॥ तांमृत्युपाशप्रतिमामापतंतींमहाबलः॥निगृह्यरामःकुपितस्ततोलक्ष्मणमब्रवीत्॥१८॥ क्रूरैरनार्यैः
सौमित्रेपरिहासःकथंचन॥ नकार्यःपश्यवैदेहींकथंचित्सौम्यजीवतीम्॥ १९॥ इमांविरूपामसतीमतिमत्तांमहोदरीम्॥ राक्षसींपुरुषव्याघ्रविरू
पयितुमर्हसि॥ २०॥ इत्युक्तोलक्ष्मणस्तस्याःक्रुद्धोरामस्यपश्यतः॥ उद्धृत्यखड्गंचिच्छेदकर्णनासेमहाबलः॥ २१॥ निकृत्तकर्णनासातुविस्वरंसावि
नद्यच॥ यथागतंप्रदुद्रावघोराशूर्पणखावनम्॥ २२॥ साविरूपामहाघोराराक्षसीशोणितोक्षिता॥ ननादविविधान्नादान्यथाप्रावृषितोयदः
॥ २३॥ साविक्षरंतीरुधिरंबहुधाघोरदर्शना॥ प्रगृह्यबाहूगर्जंतीप्रविवेशमहावनम्॥ २४॥ ततस्तुसाराक्षससंघसंवृतंखरंजनस्थानगतंविरू
पिता॥ उपेत्यतंभ्रातरमुग्रतेजसंपपातभूमौगगनाद्यथाशनिः॥ २५॥ ततःसभार्यंभयमोहमूर्छितासलक्ष्मणंराघवमागतंवनम्॥ विरूपणंचात्म
निशोणितोक्षिताशशंससर्वंभगिनीखरस्यसा॥ २६॥ ॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेअष्टादशःसर्गः॥१८॥

शरद्व्यपायेहेमंतर्तुःप्रविष्टइत्युक्तेरत्रद्वादशवर्षपूर्तिः पंचमेपंचमेवर्षेद्वौद्वावधिकमासकावित्युक्तेर्मार्गशुक्लैकादश्यांत्रयोदशारंभः अतएवपाद्मेउक्तम् तत्रतुद्वादशाब्दानिरामस्यअतिचक्रमुः क
स्मिंश्चिदथकालेतुराक्षसीकामरूपिणी तत्रशूर्पणखाभेजेराघवंरावणानुजेतिकेचित् अन्येतुत्रयोदशेकिंचिदवशिष्टेशूर्पणखागमनंततोमाघेसीताहरणमित्याहुः भारतेयुधिष्ठिरवनवासस्यअ
धिकमासंगृहीत्वाऽर्वागेवसमाप्तेः पंचमेपंचमेवर्षेद्वौमासावुपजायतः एषामभ्यधिकामासाःपंचचद्वादशक्षपाः त्रयोदशानांवर्षाणामितिमेवर्ततेमतिरितिभीष्मेणोक्तत्वात्तद्वीत्यात्रापितथैवोचि
तमितिपूर्वव्याख्यैवयुक्तेतिममभाति यत्तुतत्रत्रयोदशाब्दानिरामस्यअतिचक्रमुरितिपाद्मेपाठःक्वचित् तत्रापिप्रवेशमात्रेणतदतिक्रमव्यवहारः यथान्येतुवादिनामर्धावस्थितौतद्व्यवहारइति
बोध्यम् प्रचुरस्तुद्वादशाब्दानीत्येवपाठः ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेअष्टादशःसर्गः ॥ १८ ॥ ॥ ७॥ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्रत्यनंतरः प्रत्यासन्नः पालकइतियावत् अस्याः पदवींमार्गं अस्याः पक्षपातेनास्मद्वधार्थमागतानितियावत् ॥ ४ ॥ ५ ॥ चामीकरंस्वर्णम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ उपहिंसथयूयमस्मानितिशेषः ॥ ८ ॥ अनपकारिणामस्माकंहिंसार्थयायुष्मत्प्रवृत्त्यायुष्मद्वधार्थमस्मदपेक्षितनिमित्तंसंपन्नमित्याह युष्मानिति विप्रकारान्भवत्कृतपीडारूपान्निमित्ताज्जातनियोगेनयुष्मान्हंतुंसशरासनोहंसंप्रा

मुहूर्तंभवसौमित्रेसीतायाःप्रत्यनंतरः॥ इमानस्यावधिष्यामिपदवीमागतानिह॥ ४॥ वाक्यमेतत्ततःश्रुत्वारामस्यविदितात्मनः ॥ तथेतिलक्ष्मणो वाक्यंराघवस्यप्रपूजयन्॥ ५॥ राघवोपिमहच्चापंचामीकरविभूषितम्॥ चकारसज्यंधर्मात्मातानिरक्षांसिचाब्रवीत्॥ ६॥ पुत्रौदशरथस्यावांभ्रा तरौरामलक्ष्मणौ ॥ प्रविष्टौसीतयासार्धंदुश्चरंदंडकावनम् ॥ ७॥ फलमूलाशनौदांतौतापसौब्रह्मचारिणौ ॥ वसंतौदंडकारण्येकिमर्थमुपहिंसथ ॥ ८ ॥ युष्मान्पापात्मकान्हंतुंविप्रकारान्महाहवे ॥ ऋषीणांतुनियोगेनसंप्राप्तःसशरासनः॥ ९ ॥ तिष्ठतैवात्रसंतुष्टानोपावर्तितुमर्हथ॥ यदिप्राणैरि हार्थोवोनिवर्तध्वंनिशाचराः॥ १० ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ ऊचुर्वाचंसुसंक्रुद्धाब्रह्मघ्नाःशूलपाणयः॥ ११ ॥ संरक्तनयनाघोरारा मंसंरक्तलोचनम् ॥ परुषामधुराभाषंहृष्टादृष्टपराक्रम् ॥ १२ ॥ क्रोधमुत्पाद्यनोभर्तुःखरस्यसुमहात्मनः ॥ त्वमेवहास्यसेप्राणानद्योस्माभिर्हतो युधि॥ १३॥ काहितेशक्तिरेकस्यबहूनांरणमूर्धनि ॥ अस्माकमग्रतःस्थातुंकिंपुनर्योद्धुमाहवे ॥ १४ ॥ एभिर्बाहुप्रयुक्तैश्चपरिघैःशूलपट्टिशैः॥ प्रा णांस्त्यक्ष्यसिवीर्यंचधनुश्चकरपीडितम् ॥ १५ ॥ इत्येवमुक्त्वासंरब्धाराक्षसास्तेचतुर्दश॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशारामेवाभिदुद्रुवुः॥ १६॥ चिक्षिपु स्तानिशूलानिराघवंप्रतिदुर्जयम्॥ तानिशूलानिकाकुत्स्थःसमस्तानिचतुर्दश ॥ १७॥ तावद्भिरेवचिच्छेदशरैःकांचनभूषितैः॥ ततःपश्चान्महाते जानाराचान्सूर्यसन्निभान्॥ १८॥ जग्राहपरमक्रुद्धश्चतुर्दशशिलाशितान्॥ गृहीत्वाधनुरायम्यलक्ष्यानुद्दिश्यराक्षसान्॥ १९॥

प्तःसंप्राप्तनिमित्तः यद्वा विप्रकारानित्यर्शआद्यजंतं अस्मास्वस्मदीयेषुचतथावैरवतोयुष्मानित्यर्थः ॥ ९ ॥ अतःसंतुष्टामत्तःप्राप्तयुद्धसंतोषायूयमत्रतिष्ठतैवनोपावर्तितुमर्हथ उपसर्पितुमिति पाठेप्ययमेवार्थः इहार्थःइहलोकेदेहेचेत्यर्थः ॥ १० ॥ ब्रह्मघ्नाइत्यर्थः ॥ ११ ॥ अदृष्टपराक्रममितिच्छेदः संधिरार्षः ॥ १२ ॥ १३ ॥ स्थातुमपिकातेशक्तिरितियोजना ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ तावद्भिश्चतुर्दशरक्षोविमुक्तचतुर्दशशूलसंख्याकैः ॥ १८ ॥ शिलाशितान्शाणोपलनिघृष्टान् ॥ १९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

देवौवेति यद्यपिदशरथपुत्राविति तत्सकाशाच्छ्रुतमथापिअमानुषचारित्र्यदर्शनादनिश्चयइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ तांप्रमदामधिकृत्यनिमित्तीकृत्यताभ्यामुभाभ्यांसंभूयैकनियोगादपरेणे
मामवस्थांनीता यथाऽनाथाऽसतीकुलटातथेत्यन्वयः ॥ १८ ॥ तस्याहतायाइतिविपरिणामः रुधिरंपातुमिच्छामीत्यनेनस्वस्यास्तत्कामुकीत्वशंकांवारयति ॥ १९ ॥ उक्तमेवार्थमुत्कटेच्छा
द्योतनायपुनराह एषइति ॥ २० ॥ चतुर्दशेति प्रभुतयारामेमानुषबुद्ध्याचसेनारहितानामेवचतुर्दशानांप्रेषणं यद्यपियाज्ञवल्क्यसुताराजंस्त्रयोवैलोकविश्रुताः चंद्रकांतमहामेघविजयाब्राह्म

गंधर्वराजप्रतिमौपार्थिवव्यंजनान्वितौ ॥ देवौवादानवावेतौनतर्कयितुमुत्सहे ॥ १६ ॥ तरुणीरूपसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ दृष्टातत्रमयानारी
तयोर्मध्येसुमध्यमा ॥ १७ ॥ ताभ्यामुभाभ्यांसंभूयप्रमदामधिकृत्यताम् ॥ इमामवस्थांनीताहंयथाऽनाथाऽसतीतथा ॥ १८ ॥ तस्याश्चानृजुवृत्ता
यास्तयोश्चहतयोरहम् ॥ सफेनंपातुमिच्छामिरुधिरंरणमूर्धनि ॥ १९ ॥ एषमेप्रथमःकामःकृतस्तत्रत्वयाभवेत् ॥ तस्यास्तयोश्चरुधिरंपिबेयमहमा
हवे ॥ २० ॥ इतितस्यांब्रुवाणायांचतुर्दशमहाबलान् ॥ व्यादिदेशखरःक्रुद्धोराक्षसानंतकोपमान् ॥ २१ ॥ मानुषौशस्त्रसंपन्नौचीरकृष्णाजिनांबरौ ॥
प्रविष्टौदंडकारण्यंघोरंप्रमदयासह ॥ २२ ॥ तौहत्वातांचदुर्वृत्तामुपावर्तितुमर्हथ ॥ इयंचभगिनीतेषांरुधिरंममपास्यति ॥ २३ ॥ मनोरथोयमिष्टो
स्याभगिन्याममराक्षसाः ॥ शीघ्रंसंपाद्यतांगत्वातौप्रमथ्यस्वतेजसा ॥ २४ ॥ युष्माभिर्निहतौदृष्ट्वातावुभौभ्रातरौरणे ॥ इयंप्रहृष्टामुदितारुधिरंयु
धिपास्यति ॥ २५ ॥ इतिप्रतिसमादिष्टाराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ तत्रजग्मुस्तयासार्धंघनावातेरिताइव ॥ २६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अर० एको
नविंशःसर्गः ॥ १९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ततःशूर्पणखाघोराराघवाश्रममागता ॥ राक्षसानाचचक्षेतौभ्रातरौसहसीतया ॥ १ ॥ तेरामंपर्णशालायामुपविष्टं
महाबलम् ॥ ददृशुःसीतयासार्धंलक्ष्मणेनापिसेवितम् ॥ २ ॥ तांदृष्ट्वाराघवःश्रीमानागतांस्तांश्चराक्षसान् ॥ अब्रवीद्भ्रातरंरामोलक्ष्मणंदीप्ततेजसम् ३

णोत्तमाः खरश्चदूषणश्चैवत्रिशिराब्रह्मवित्तमाः आसंस्तेषांचशिष्याश्चचतुर्दशसहस्रधेतिशांतिधर्मेभीष्मोक्तेरप्येतेषांशिवशापेनराक्षसत्वंदाशरथेर्विष्णोर्हस्तेनशापमोक्षश्चोक्तस्तथापिशापव
शादेवराक्षसयोनित्वाद्भगवद्रूपाज्ञानमादौप्राणवियोगकालेचशापांतंस्मृत्वातत्सरूपज्ञानात्स्वस्वरूपप्राप्तिः ब्रह्मवित्तमाइत्यत्रब्रह्मवेदइत्याहुः ॥ २१ ॥ २२ ॥ ममभगिनीयंतेषांरुधिरंपास्यती
त्यन्वयः ॥ अत्ररुधिरंममपास्यतीतिविपरीतार्थापत्तियुक्तवाक्येनतेषांसन्निधानप्रयुक्तोबुद्धिमोहःसूचितःकविना ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वातनुन्नामेघाइवजग्मुरितिसंबंधः ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीरामा
भिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआ० अरण्यकांडेएकोनविंशःसर्गः ॥ १९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ततइति सहसीतयावर्तमानावितिशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

भीताअतएवसमुद्विग्नाकंपमानाअतएवविषण्णादुःखिता सर्वतोभयदर्शिनी सर्वतोरामप्रतिभासनात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ येचमेपदवींप्राप्तास्तएतेभूमौस्थितेनपदातिनारामेणहताः ॥ १३ ॥ य
दितेशक्तिर्योद्धुमितिशेषः ॥ १४ ॥ १५ निरपत्रपाछिन्नकर्णनासिकत्वात् खरस्यक्रोधोत्पत्त्यर्थमाह बुद्ध्येति ॥ १६ ॥ सबलोपिचतुरंगबलोपेतोपि महारणेइत्युत्तरान्वयि मिथ्यात्मैवस्य
स्मिन्नारोपितोविक्रमोयेन ॥ १७ ॥ अतस्त्वंसहबांधवस्त्वरितोजनस्थानादपयाहिनिर्गच्छ समरेतौत्वंजहिहेकुलपांसनअन्यथातु ॥१८॥ तदेवव्याचष्टे मानुषाविति तौहंतुंयदिनशक्तोपितदा

सास्मिभीतासमुद्विग्नाविषण्णाचनिशाचर ॥ शरणंत्वांपुनःप्राप्तासर्वतोभयदर्शिनी ॥ ११ ॥ विषादनक्राध्युषितेपरित्रासोर्मिमालिनि ॥ किंमांन
त्रायसेमग्नांविपुलेशोकसागरे ॥ १२ ॥ एतेचनिहताभूमौरामेणनिशितैःशरैः ॥ येचमेपदवींप्राप्ताराक्षसाःपिशिताशनाः ॥ १३ ॥ मयितेयद्यनुक्रो
शोयदिरक्षःसुतेषुच ॥ रामेणयदिशक्तिस्तेतेजोवास्तिनिशाचर ॥ १४ ॥ दंडकारण्यनिलयंजहिराक्षसकंटकम् ॥ यदिराममममित्रघ्नंनत्वमद्यवधिष्य
सि ॥ १५ ॥ तवचैवाग्रतःप्राणांस्त्यक्ष्यामिनिरपत्रपा ॥ बुद्ध्याहमनुपश्यामिनत्वंरामस्यसंयुगे ॥ १६ ॥ स्थातुंप्रतिमुखेशक्तःसबलोपिमहारणे ॥ शू
रमानीनशूरस्त्वंमिथ्यारोपितविक्रमः ॥ १७ ॥ अपयाहिजनस्थानात्त्वरितःसहबांधवः ॥ जहित्वंसमरेमूढान्यथातुकुलपांसन ॥ १८ ॥ मानुषौतौनश
क्तोपिहंतुंवैरामलक्ष्मणौ ॥ निःसत्त्वस्याल्पवीर्यस्यवासस्तेकीदृशस्त्विह ॥ १९ ॥ रामतेजोभिभूतोहित्वंक्षिप्रंविनशिष्यसि ॥ सहितेजःसमायुक्तोरा
मोदशरथात्मजः ॥ २० ॥ भ्राताचास्यमहावीर्योयेनचास्मिविरूपिता ॥ एवंविलप्यबहुशोराक्षसीप्रदरोदरी ॥ २१ ॥ भ्रातुःसमीपेशोकार्तानष्टसं
ज्ञाबभूवह ॥ कराभ्यामुदरंहत्वारुरोदभृशदुःखिता ॥ २२ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अर० एकविंशःसर्गः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवमाधर्षितःशूरःशूर्प
नख्याखरस्ततः ॥ उवाचरक्षसांमध्येखरःखरतरंवचः ॥ १ ॥ तवापमानप्रभवःक्रोधोयमतुलोमम ॥ नशक्यतेधारयितुंलवणांभइवोल्बणम् ॥ २ ॥

निर्वीर्यत्वादिगुणस्यतेइहकीदृशोवासोजुगुप्सितएवेत्यर्थः ॥ १९ ॥ तामेवशक्तिंद्रढयति रामतेजइति ॥ २० ॥ प्रदरोदरीनिम्नोदरी ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामा
यणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकविंशःसर्गः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ आधर्षितःकोपादवमानितः खरस्तीक्ष्णगुणः खरतरंतीक्ष्णतरम् ॥ १ ॥ तवापमानेत्यस्य
त्वत्कृतापमानेत्यर्थः धारयितुमात्मनीतिशेषः ममेतिमयेत्यर्थेसंबंधेषष्ठी लवणांभइवोल्बणम् व्रणइतिशेषः व्रणेनिक्षिप्तंलवणयुक्तमंभइवधारयितुंनशक्यतइत्यर्थइतितीर्थः लवणांभोलवणस
मुद्रांभइवेत्यर्थइतिकतकः ॥ २ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥२०॥ विनिष्पेतुःविनिष्पत्यचनिममज्जुः वल्मीकाद्वल्मीकंप्राप्यपन्नगाइव निमग्नाइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ नासाकर्णक्षतांशेकिंचित्संशुष्कशोणितत्वात्सनिर्यासावल्लरीव ॥ २३ ॥ २४ ॥
उत्तरसर्गार्थस्यसंक्षेपतःकथनम् ॥ २५ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअर० विंशतितमःसर्गः ॥ २० ॥ ॥७॥ ॥ अनर्थार्थंस्वकुलस्येतिशेषः

॥ २५ ॥ मुमोचराघवोबाणान्वज्रानिवशतक्रतुः॥ तेभित्त्वारक्षसांवेगाद्वक्षांसिरुधिरप्लुताः॥ २०॥ विनिष्पेतुस्तदाभूमौवल्मीकादिवपन्नगाः॥ तैर्भग्नहृद ३
याभूमौभिन्नमूलाइवद्रुमाः॥ २१॥ निपेतुःशोणितस्नाता विकृताविगतासवः॥ तान्भूमौपतितान्दृष्ट्वाराक्षसीक्रोधमूर्छिता ॥ २२॥ उपगम्यखरं
सातुकिंचित्संशुष्कशोणिता॥ पपातपुनरेवार्तासनिर्यासेववल्लरी॥ २३॥ भ्रातुःसमीपेशोकार्तासससर्जनिनदंमहत्॥ सस्वरंमुमुचेवाष्पंविवर्णवद
नातदा ॥ २४ ॥ निपातितान्प्रेक्ष्यरणेतुराक्षसान्प्रधाविताशूर्पणखापुनस्ततः ॥ वधंचतेषांनिखिलेनरक्षसांशशंससर्वंभगिनीखरस्यसा ॥ २५॥
इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अ०विंशतितमःसर्गः॥ २०॥ ॥७॥ ॥ सपुनःपतितांदृष्ट्वाक्रोधाच्छूर्पणखांपुनः॥ उवाचव्यक्तयावाचाता
मनर्थार्थमागताम्॥१॥मयात्विदानींशूरास्तेराक्षसाःपिशिताशनाः ॥ त्वत्प्रियार्थंविनिर्दिष्टाःकिमर्थंरुद्यतेपुनः॥२॥भक्ताश्चैवानुरक्ताश्चहिताश्च
ममनित्यशः॥ हन्यमानानहन्यंतेनन कुर्युर्वचोमम ॥ ३॥ किमेतच्छ्रोतुमिच्छामिकारणंयत्कृतेपुनः॥ हानाथेतिविनर्दंतीसर्पवच्चेष्टसेक्षितौ ॥ ४॥
अनाथवद्विलपसिकिंनुनाथेमयिस्थिते ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठमामैवंवैक्लव्यंत्यज्यतामिति ॥५ ॥ इत्येवमुक्तादुर्धर्षाखरेणपरिसांत्विता॥ विमृज्यनयने
सास्रेखरंभ्रातरमब्रवीत्॥६॥ अस्मीदानीमहंप्राप्ताहतश्रवणनासिका॥शोणितौघपरिक्लिन्नात्वयाचपरिसांत्विता॥ ७॥ प्रेषिताश्चत्वयाशूराराक्ष
सास्तेचतुर्दश॥ निहंतुंराघवंघोरंमत्प्रियार्थंसलक्ष्मणम्॥ ८ ॥ तेतुरामेणसामर्षाःशूलपट्टिशपाणयः॥ समरेनिहताःसर्वेसायकैर्मर्मभेदिभिः॥९॥
तान्भूमौपतितान्दृष्ट्वाक्षणेनैवमहाजवान्॥ रामस्यचमहत्कर्ममहांस्त्रासोभवन्मम॥ १० ॥

॥१॥२॥ भक्ताअतएवमय्यनुरक्ताअतएवममहिताःपरैर्हन्यमानाअपियेनहन्यंतेनहंतुंशक्यंते ममवचोनकुर्युरितिचन तत्किमर्थंरुद्यतइत्यर्थः ॥३॥ यत्कृतेयच्छोकनिमित्तम् ॥ ४॥५॥ ६ ॥ ॥२५॥
अहमिदानींपूर्वंत्वत्समीपंप्राप्तास्मित्वयाचपरिसांत्वितास्मि शूराश्चमदर्थंप्रेषितास्तद्वृत्तांतंवक्ष्यामीति॥७॥८॥९॥क्षणेनैव नतुचिरकालयुद्धपूर्वमित्यर्थः रामस्यचमहत्कर्मदृष्ट्वेत्यनुषंगः॥१०॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

मुद्गरादयआयुधविशेषाः वज्रैर्वज्राकारैरष्टास्त्रैरायुधैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ खरस्यरथोपिसेनास्थानात्किंचिदनंतरंसर्वसेनानिर्याणंकिंचित्कालंप्रतीक्ष्यजगामेत्यर्थः ॥ २१ ॥ मतमा ज्ञायाभीष्टंज्ञात्वा ॥ २२ ॥ संचोदितइत्यादिश्लोकद्वयंकतकसंख्यारीत्याप्रक्षिप्तम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेद्वाविंशःसर्गः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथखरप्रस्थानेउत्पातवर्णनम् शोणितसहितमुदकम् प्रयातंप्रस्थितम् गर्दभारुणोधूसरः तुमुलस्तुमुलशब्दः अभ्यवर्षत्मेघइतिशेषः ॥ १ ॥ रथ

मुद्गरैःपट्टिशैःशूलैःसुतीक्ष्णैश्चपरश्वधैः ॥ खड्गैश्चक्रैरथस्थैश्चभ्राजमानैःसतोमरैः ॥ १८ ॥ शक्तिभिःपरिघैर्घोरैरतिमात्रैश्चकार्मुकैः ॥ गदासिमुसलैर्वज्रैर्गृहीतैर्भीमदर्शनैः ॥ १९ ॥ राक्षसानांसुघोराणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ निर्यातानिजनस्थानात्खरचित्तानुवर्तिनाम् ॥ २० ॥ तांस्तुनिर्धावतोदृष्ट्वाराक्षसान्भीमदर्शनान् ॥ खरस्याथरथःकिंचिज्जगामतदनंतरम् ॥ २१ ॥ ततस्तान्शबलानश्वांस्तप्तकांचनभूषितान् ॥ खरस्यमंतमाज्ञायसारथिःपर्यचोदयत् ॥ २२ ॥ संचोदितोरथःशीघ्रंखरस्यरिपुघातिनः ॥ शब्देनापूरयामासदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ २३ ॥ प्रवृद्धमन्युस्तुखरःखरस्वरोरिपोर्वधार्थंत्वरितोयथांतकः ॥ अचूचुदत्सारथिमुन्नदन्पुनर्महाबलोमेघइवाश्मवर्षवान् ॥ २४ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेद्वाविंशःसर्गः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ततप्रयातंबलंघोरमशिवंशोणितोदकम् ॥ अभ्यवर्षन्महाघोरस्तुमुलोगर्दभारुणः ॥ १ ॥ निपेतुस्तुरगास्तस्यरथयुक्तामहाजवाः ॥ समेपुष्पचितेदेशेराजमार्गेयदृच्छया ॥ २ ॥ श्यामंरुधिरपर्यंतंबभूवपरिवेषणम् ॥ अलातचक्रप्रतिमंप्रतिगृह्यदिवाकरम् ॥ ३ ॥ ततोध्वजमुपागम्यहेमदंडंसमुच्छ्रितम् ॥ समाक्रम्यमहाकायस्तस्थौगृध्रःसुदारुणः ॥ ४ ॥ जनस्थानसमीपेचसमाक्रम्यखरस्वनाः ॥ विस्वरान्विविधान्नादान्मांसादान्मृगपक्षिणः ॥ ५ ॥ व्याजह्रुरभिदीप्तायांदिशिवैभैरवस्वनम् ॥ अशिवंयातुधानानांशिवाघोरामहास्वनाः ॥ ६ ॥ प्रभिन्नगजसंकाशास्तोयशोणितधारिणः ॥ आकाशंतदनाकाशंचक्रुर्भीमांबुवाहकाः ॥ ७ ॥

युक्ताःरथेयुक्ताः पुष्पचितेपुष्पयुते अनेनपातनिमित्तराहित्यम् ॥ २ ॥ रुधिरोरक्तवर्णःपर्यंतःप्रांतभागोयस्य अलातचक्रप्रतिमंतद्वद्वर्तुलम् दिवाकरंप्रतिगृह्यसूर्यमंडलेनात्यंतंसंबध्य ॥ ३ ॥ ४ ॥ खरस्वनाःपरुषशब्दाः ॥ ५ ॥ अभिदीप्तायांरवियुक्तायाम् विवस्वदाप्ताभवतिप्रदीप्तेतिवसंतराजोक्तेः शिवाःयातुधानानामशिवमशुभंव्याजह्रुः ॥ ६ ॥ प्रभिन्नगजेतिपाठेमत्तगजेत्यर्थः प्रभिन्नगिरीतिपाठेगैरिकादिधातुस्राविणइत्यर्थः तोयमिवशोणितंधरंति अनाकाशमप्रकाशम् ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

आत्मदुश्चरितैस्त्वद्विरूपकरणरूपैःस्वयंहतएवमद्दर्शनात्प्राणान्मोक्ष्यतेतंरामंनगणयेइत्यन्वयः वीर्यात्स्वपराक्रमात् ॥३ ॥ संभ्रमोभयम् ॥ ४ ॥ परश्वधहतस्येति परश्वधस्तस्यमुख्यमायुधमि
त्यनेनज्ञायते रुधिरंरक्तंरक्तवर्णमित्यर्थः ॥ ५ ॥ मौर्ख्यात्अव्यवस्थितचित्ततालक्षणात् पुनःप्रशशंसचत्वत्समोवीरोनास्तीत्येवमादि ॥ ६ ॥ तदेवाह तयेति ॥७॥ यानिलोकानांप्राणिनांहि
सैवासाधारण्येनविहारःक्रीडायेषांरक्षसांचतुर्दशसहस्राणिवर्ततेतेषांसर्वोद्योगंसर्वप्रकारेणोद्योगंचतुरंगबलोपेततयासर्वायुधसामग्रीसमेततयाचोद्योगंकारय ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ पौलस्त्यानां

नरामंगणयेवीर्यान्मानुषंक्षीणजीवितम्॥ आत्मदुश्चरितैःप्राणान्हतोयोद्यविमोक्ष्यते॥ ३॥ बाष्पःसंधार्यतामेषसंभ्रमश्चविमुच्यताम्॥ अहंरामं
सहभ्रात्रानयामियमसादनम्॥ ४॥ परश्वधहतस्याद्यमंदप्राणस्यभूतले॥ रामस्यरुधिरंरक्तमुष्णंपास्यसिराक्षसि ॥ ५ ॥ संप्रहृष्टावचःश्रुत्वाख
रस्यवदनाच्युतम्॥ प्रशशंसपुनर्मौर्ख्याद्भ्रातरंरक्षसांवरम् ॥ ६ ॥ तयापरुषितःपूर्वंपुनरेवप्रशंसितः ॥ अब्रवीद्दूषणंनामखरःसेनापतिंतदा॥ ७॥
चतुर्दशसहस्राणिममचित्तानुवर्तिनाम्॥ रक्षसांभीमवेगानांसमरेष्वनिवर्तिनाम् ॥ ८ ॥ नीलजीमूतवर्णानांलोकहिंसाविहारिणाम्॥ सर्वोद्यो
गमुदीर्णानांरक्षसांसौम्यकारय॥ ९॥ उपस्थापयमेक्षिप्रंरथंसौम्यधनूंषिच॥ शरांश्चचित्रान्खड्गांश्चशक्तीश्चविविधाःशिताः॥ १० ॥ अग्रेनिर्या
तुमिच्छामिपौलस्त्यानांमहात्मनाम्॥ वधार्थंदुर्विनीतस्यरामस्यरणकोविद ॥ ११ ॥ इतितस्यब्रुवाणस्यसूर्यवर्णंमहारथम्॥ सदश्वैःशबलैर्युक्त
माचचक्षेथदूषणः॥ १२॥ तंमेरुशिखराकारंतप्तकांचनभूषणम्॥ हेमचक्रमसंबाधंवैदूर्यमयकूबरम्॥ १३॥ मत्स्यैःपुष्पैर्द्रुमैःशैलैश्चंद्रसूर्यैश्चकां
चनैः॥ मांगल्यैःपक्षिसंघैश्चताराभिश्चसमावृतम्॥ १४॥ ध्वजनिस्त्रिंशसंपन्नंकिंकिणीवरभूषितम्॥ सदश्वयुक्तंसोमर्षादारुरोहखरस्तदा॥ १५॥
खरस्तुतन्महत्सैन्यंरथचर्मायुधध्वजम्॥ निर्यातेत्यब्रवीत्प्रेक्ष्यदूषणःसर्वराक्षसान्॥ १६ ॥ ततस्तद्राक्षसंसैन्यंघोरचर्मायुधध्वजम्॥ निर्जगामज
नस्थानान्महानादंमहाजवम्॥ १७ ॥

राक्षसानामग्रेरामस्यवधार्थंनिर्यातुमिच्छामीत्यन्वयः ॥ ११ ॥ शबलैश्चित्रवर्णैः आचचक्षे उपस्थितमितिशेषः ॥ १२ ॥ वैदूर्यमयौकूबरौयुगंधरौयस्यतम् असंबाधंविशालम् ॥१३ ॥ मां
गल्यैर्मंगलमलंकारस्तत्प्रयोजनैःकांचनैरितिमत्स्यादिसर्वान्वयि ॥१४॥ किंकिणीक्षुद्रघंटिका अमर्षात्क्रोधात् ॥१५॥ तन्महत्सैन्यंप्रेक्ष्यतत्प्रतिनिर्यातेत्यब्रवीत् दूषणःदूषणश्चेत्यर्थः ॥ १६ ॥
ततउभयनियोगानंतरम् राक्षसंरक्षसामिदम् ॥ १७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

एतन्ममपराजयाभावरूपंवस्तु ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ पुण्यकर्मणःपुण्यकर्माणइत्यर्थेआर्षं ॥ २७॥ येलोकानांसंमतागोब्राह्मणव्यतिरिक्तास्तेभ्यश्वस्वस्तिइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
सैन्यस्याग्राद्विनिःसृतःपूर्वंसैन्यसंबद्धएवतदग्रभागेस्थितःइदानींतुसेनांबहुदूरेपृष्ठतस्त्यक्त्वास्वयमेवाग्रेगतइत्यर्थः श्येनगाम्यादयोद्वादशखरामात्याः ॥३१॥३२ ॥ ३३ ॥ सासेना तौराजपुत्रौ

युष्माकमेतत्प्रत्यक्षंनानृतंकथयाम्यहम्॥ देवराजमपिक्रुद्धोमत्तैरावतगामिनम् ॥ २४॥ वज्रहस्तंरणेहन्यांकिंपुनस्तौचमानवौ॥ सातस्यगर्जितं
श्रुत्वाराक्षसानांमहाचमूः॥ २५॥ प्रहर्षमतुलंलेभेमृत्युपाशावपाशिता ॥ समेयुश्चमहात्मानोयुद्धदर्शनकांक्षिणः॥ २६॥ ऋषयोदेवगंधर्वाःसिद्धा
श्चसहचारणैः॥ समेत्यचोचुःसहितास्तेऽन्योन्यंपुण्यकर्मणः॥ २७॥ स्वस्तिगोब्राह्मणेभ्यस्तुलोकानांयेचसंमताः ॥ जयतांराघवोयुद्धेपौलस्त्यान्र
जनीचरान्॥ २८॥ चक्रहस्तोयथाविष्णुःसर्वानसुरसत्तमान्॥ एतच्चान्यच्चबहुशोब्रुवाणाःपरमर्षयः ॥ २९ ॥ जातकौतूहलास्तत्रविमानस्थाश्च
देवताः ॥ ददृशुर्वाहिनींतेषांराक्षसानांगतायुषाम् ॥ ३० ॥ रथेनतुखरोवेगात्सैन्यस्याग्राद्विनिःसृतः॥ श्येनगामीपृथुग्रीवोयज्ञशत्रुर्विहंगमः॥
॥ ३१ ॥ दुर्जयःकरवीराक्षःपरुषःकालकार्मुकः ॥ हेममालीमहामालीसर्पास्योरुधिराशनः ॥ ३२ ॥ द्वादशैतेमहावीर्याःप्रतस्थुरभितःखरम् ॥ म
हाकपालःस्थूलाक्षःप्रमाथस्त्रिशिरास्तथा ॥ चत्वारएतेसेनाग्रेदूषणंपृष्ठतोन्वयुः ॥ ३३ ॥ साभीमवेगासमराभिकांक्षिणीसुदारुणाराक्षसवीरसे
ना॥ तौराजपुत्रौसहसाभ्युपेतामालाग्रहाणामिवचंद्रसूर्यौ ॥ ३४॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रयोविंशः
सर्गः॥ २३॥ ॥ ७॥ ॥ आश्रमंप्रतियातेतुखरेखरपराक्रमे॥ तानेवौत्पातिकान्रामःसहभ्रात्राददर्शह ॥ १ ॥ तानुत्पातान्महाघोरान्
रामोदृष्ट्वात्यमर्षणः॥ प्रजानामहितान्दृष्ट्वावाक्यंलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ २ ॥ इमान्पश्यमहाबाहोसर्वभूतापहारिणः॥ समुत्थितान्महोत्पातान्संहर्तुंस
र्वराक्षसान्॥ ३॥ अमीरुधिरधारास्तुविसृजंतेखरस्वनाः॥ व्योम्निमेघाविवर्तंतेपरुषागर्दभारुणाः॥ ४॥

॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रयोविंशःसर्गः ॥ २३ ॥ ॥७॥ ॥ औत्पातिकान्उत्पा
सहसातत्क्षणमेवाभ्युपेतेत्यन्वयः ॥३४॥
तान् स्वार्थेठक् ॥ १ ॥ अत्यमर्षणोऽत्यस्वस्थचित्तः प्रजानांप्रकृतत्वाद्राक्षसाएवात्रप्रजाः ॥ २ ॥ सर्वभूतापहारिणस्तत्सूचकान्प्रकृतेसर्वराक्षसान् संहर्तुंतत्संहारंसूचयितुम् ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

उद्धतंसांद्रम् ॥ ८ ॥ क्षतजार्द्रसवर्णाभारुधिरार्द्रवस्त्रादिसमानवर्णा संध्येतिविशेष्यम् कालंविनावभौ मेघेष्वितिशेषः ॥ ९ ॥ युद्धेनित्यमशिवकराःअशुभशंसिन्यःशिवाघोरनिदर्शनाभयद
शिकाः खरबलस्यचाभिमुखंनेदुः पूर्वंदिगभिमुखंशिवाशब्दउक्तः इदानींखरसैन्याभिमुख्येनेतिभेदः परिघाभासःपरिघआयुधविशेषस्तत्सदृशः कवंधोधूमकेतुरितितीर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ २७॥ वभूवतिमिरंघोरमुद्धतंरोमहर्षणम् ॥ दिशोवाप्रदिशोवापिसुव्यक्तंनचकाशिरे ॥ ८ ॥ क्षतजार्द्रसवर्णाभासंध्याकालंविनावभौ ॥ खरंचाभिमुखं
नेदुस्तदाघोरामृगाःखगाः ॥ ९ ॥ कंकगोमायुगृध्राश्वचुक्रुशुर्भयशंसिनः ॥ नित्याशिवकरायुद्धेशिवाघोरनिदर्शनाः ॥ १० ॥ नेदुर्बलस्याभिमुखं
ज्वालोद्गारिभिराननैः ॥ कवंधःपरिघाभासोदृश्यतेभास्करांतिके ॥ ११ ॥ जग्राहसूर्यंस्वर्भानुरपर्वणिमहाग्रहः ॥ प्रवातिमारुतःशीघ्रंनिष्प्रभोभूद्दि
वाकरः ॥ १२ ॥ उत्पेतुश्चविनारात्रिंताराःखद्योतसप्रभाः ॥ संलीनमीनविहगानलिन्यःशुष्कपंकजाः ॥ १३ ॥ तस्मिन्क्षणेवभूवुश्चविनापुष्पफलैर्द्रु
माः ॥ उद्धूतश्चविनावातंरेणुर्जलधरारुणः ॥ १४ ॥ चीचीकूचीतिवाश्यंतोवभूवुस्तत्रसारिकाः ॥ उल्काश्चापिसनिर्घोषानिपेतुर्घोरदर्शनाः ॥ १५ ॥
प्रचचालमहीचापिसशैलवनकानना ॥ खरस्यचरथस्थस्यनर्दमानस्यधीमतः ॥ १६ ॥ प्राकंपतभुजःसव्यःस्वरश्चास्यावसज्जत ॥ सास्रासंपद्यतेदृ
ष्टिःपश्यमानस्यसर्वतः ॥ १७ ॥ ललाटेचरुजोजातानचमोहान्न्यवर्तत ॥ तान्समीक्ष्यमहोत्पातानुत्थितान्रोमहर्षणान् ॥ १८ ॥ अब्रवीद्राक्षसान्स
र्वान्प्रहसन्सखरस्तदा ॥ महोत्पातानिमान्सर्वानुत्थितान्घोरदर्शनान् ॥ १९ ॥ नचिंतयाम्यहंवीर्याद्बलवान्दुर्बलानिव ॥ ताराअपिशरैस्तीक्ष्णैःपातयेयं
नभस्तलात् ॥ २० ॥ मृत्युंमरणधर्मेणसंक्रुद्धोयोजयाम्यहम् ॥ राघवंतंबलोत्सिक्तंभ्रातरंचापिलक्ष्मणम् ॥ २१ ॥ अहत्वासायकैस्तीक्ष्णैर्नोपावर्ति
तुमुत्सहे ॥ यन्निमित्तंतुरामस्यलक्ष्मणस्यविपर्ययः ॥ २२ ॥ सकामाभगिनीमेस्तुपीत्वातुरुधिरंतयोः ॥ नक्वचित्प्राप्तपूर्वोमेसंयुगेषुपराजयः ॥ २३ ॥

शीघ्रंप्रचंडंयथाभवतितथेत्यर्थः संमुखइतिशेषः ॥ १२ ॥ खद्योतसप्रभत्वंनिस्तेजस्थत्वेनचांचल्येनच ॥ १३ ॥ विनापुष्पफलैः पुष्पादिरहिताःवभूवुरित्यर्थः उद्धूतउत्क्षिप्तः जलधरारुणःधूस ॥ २७॥
रः ॥ १४ ॥ चीचीकूचीतिशब्दानुकरणम् वाश्यंतःआर्षं नतुशिक्षितंशब्दमित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ सव्योवामः स्वरश्चावसज्जत हीनोभूदित्यर्थः ॥ १७ ॥ तानुत्पातानुत्थितान्समीक्ष्यापिमो
हात्नन्यवर्ततयुद्धयात्रायाइतिशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ बलोत्सिक्तंबलाधिकम् ॥ २१ ॥ यन्निमित्तंशूर्पणखानिमित्तम् विपर्ययःक्रूरबुद्धिरूपः ॥ २२ ॥ २३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

संवभूवास्थितःसम्यगास्थितोबभूवेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ लोकेब्रह्मर्षिसत्तमाः त्रैलोक्येपिब्रह्मर्षित्वेनप्रसिद्धाइत्यर्थः पुण्यकर्मणःपुण्यकर्माणः अदीर्घत्वमार्षम् ॥ २० ॥ गोब्राह्मणाना
मितिषष्ठीचतुर्थ्यर्थेआर्षी तेभ्यइत्यर्थः लोकानांयेभिसंगताइतिपाठेलोकानांलोकपालानांसंगताः हविर्होमादिद्वारोपकारकाइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ धर्मात्मा अच्छद्मयोधीत्यर्थः ॥ २३ ॥
सगणाविद्याधरादिदशदेवयोनिगणसहिताः इतीत्यस्यवदंतइतिशेषः ॥ २४ ॥ तेजसावैष्णवेनक्षात्रेण एतेनसहजस्वभावोभगवतोब्राह्मएव क्षात्रस्तुस्वेच्छयाकार्यायभगवतास्वीक्रियतइतिसू

सचापमुद्यम्यमहच्छरानादायवीर्यवान्॥ संवभूवास्थितस्तत्रज्यास्वनैःपूरयन्दिशः॥ १८॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चसहचारणैः॥ समेयुश्चम
हात्मानोयुद्धदर्शनकांक्षया॥ १९॥ ऋषयश्चमहात्मानोलोकेब्रह्मर्षिसत्तमाः॥समेत्यचोचुःसहितास्तेन्योन्यंपुण्यकर्मणः॥ २०॥ स्वस्तिगोब्राह्मणा
नांचलोकानांचेतिसंस्थिताः॥ जयतांराघवोयुद्धेपौलस्त्यान्रजनीचरान् ॥ २१ ॥ चक्रहस्तोयथायुद्धेसर्वानसुरपुंगवान्॥ एवमुक्त्वापुनःप्रोचुरा
लोक्यचपरस्परम्॥ २२॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम्॥ एकश्चरामोधर्मात्माकथंयुद्धंभविष्यति॥ २३॥ इतिराजर्षयःसिद्धाःसगणाश्च
द्विजर्षभाः॥ जातकौतूहलास्तस्थुर्विमानस्थाश्चदेवताः॥ २४॥ आविष्टंतेजसारामंसंग्राममशिरसिस्थितम्॥ दृष्ट्वासर्वाणिभूतानिभयाद्विव्यथिरेत
दा॥ २५॥ रूपमप्रतिमंतस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः॥ बभूवरूपंक्रुद्धस्यरुद्रस्येवमहात्मनः ॥ २६॥ इतिसंभाष्यमाणेतुदेवगंधर्वचारणैः॥ ततोगंभी
रनिर्ह्रादंघोरचर्मायुधध्वजम्॥ २७॥ अनीकंयातुधानानांसमंतात्प्रत्यपद्यत ॥ वीरालापान्विसृजतामन्योन्यमभिगच्छताम्॥ २८॥ चापानिवि
स्फारयतांजृंभतांचाप्यभीक्ष्णशः॥ विप्रघुष्टस्वनानांचदुंदुभींश्चाभिनिघ्नताम् ॥ २९ ॥ तेषांसुविपुलःशब्दःपूरयामासतद्वनम्॥ तेनशब्देनवित्र
स्ताश्वासितावनचारिणः॥ ३०॥ दुद्रुवुर्यत्रनिःशब्दंपृष्ठतोनावलोकयन्॥ तच्चानीकंमहावेगंरामंसमनुवर्तत ॥ ३१ ॥ धृतनानाप्रहरणंगंभीरंसाग
रोपमम्॥ रामोपिचारयंश्चक्षुःसर्वतोरणपंडितः॥ ३२॥

चितम् ॥ २५ ॥ रुद्रस्यरूपमिवरामस्यरूपमप्रतिमम् ॥ २६ ॥ इतिवाक्येसंभाषमाणेत्वित्यर्थः ॥ २७ ॥ अन्योन्यमभिगच्छतांएवंयुद्धंकर्तव्यमितिचबोधनार्थमितिशेषः ॥ २८॥ जृंभतांदे
हममताराहित्येनयुद्धप्रवृत्तयेमादकद्रव्यस्वीकारजंजृंभणं अभीक्ष्णशःपुनःपुनः पुनःपुनरित्येवपाठः विप्रघुष्टःअतिशयेनकृतःस्वनोयैस्तेषाम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ यत्रनिःशब्दंशब्दाभावस्तंदेशंदु
द्रुवुः पृष्ठतोनावलोकयन् भीतिवशादितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

राक्षसानांदुर्निमित्तान्युक्त्वास्वस्यजयसूचकान्याह सधूमाइति उत्पातवशाद्धूमसंवृद्धाः ममयुद्धेऽभिनंदआनंदोयेषांसंजातस्तादृशाःअतएवविचेष्टंतेतूणीरेषुचलंति स्वगतानंदस्यशरेषूपचा
रः चापानिचविचेष्टंतेस्वाधिष्ठातृदेवतासान्निध्यात्स्फुरज्ज्यानिभवंति ॥ ५ ॥ अपतःआसन्नदेशकाले नःभयंजीवितसंशयश्चप्राप्तः अभयंप्राप्तंचादसुराणांजीवितस्यसंशयःप्राप्तइत्यर्थइति
तीर्थः ॥ ६ ॥ संप्रहारोरणः एवंभयेष्वपिस्वस्याभयसूचकंनिमित्तमाह अयमिति स्फुरमाणःस्फुरंन्दक्षिणइतिशेषः तीर्थव्याख्यानेजयसूचकांतरमाहेतिव्याख्येयम् ॥ ७॥ सन्निकर्षेआसन्न
कालेजयमित्यादेराख्यातीत्यनेनान्वयः तवाप्यंगंशुभसूचकमित्याह सुप्रभमिति ॥ ८ ॥ येषांचवदनंनिष्प्रभंभवतितेषामायुःक्षयोभवति वर्तमानसामीप्येलट् नैवमस्माकमितिशेषः येषामा

सधूमाश्चशराःसर्वेममयुद्धाभिनंदिताः॥ रुक्मपृष्ठानिचापानिविचेष्टंतेविचक्षण ॥ ५ ॥ यादृशाइहकूजंतिपक्षिणोवनचारिणः ॥ अग्रतोनोभयं
प्राप्तंसंशयोजीवितस्यच॥ ६॥ संप्रहारस्तुसुमहान्भविष्यतिनसंशयः॥ अयमाख्यातिमेबाहुःस्फुरमाणोमुहुर्मुहुः॥ ७॥ सन्निकर्षेतुनःशूरजयंश
त्रोःपराजयम्॥ सुप्रभंचप्रसन्नंचतववक्त्रंहिलक्ष्यते॥८॥उद्यतानांहियुद्धार्थंयेषांभवतिलक्ष्मण॥निष्प्रभंवदनंतेषांभवत्यायुःपरिक्षयः॥९॥रक्षसां
नर्दतांघोषःश्रूयतेयंमहाध्वनिः ॥ आहतानांचभेरीणांराक्षसैःक्रूरकर्मभिः॥ १० ॥ अनागतविधानंतुकर्तव्यंशुभमिच्छता॥आपदाशंकमानेनपुरु
षेणविपश्चिता॥ ११॥ तस्माद्गृहीत्वावैदेहींशरपाणिर्धनुर्धरः॥ गुहामाश्रयशैलस्यदुर्गांपादपसंकुलाम्॥१२॥ प्रतिकूलितुमिच्छामिनहिवाक्यमि
दंत्वया॥शापितोममपादाभ्यांगम्यतांवत्समाचिरम्॥ १३॥ त्वंहिशूरश्चबलवान्हन्याएतान्नसंशयः ॥ स्वयंनिहंतुमिच्छामिसर्वानेवनिशाचरान्
॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणःसहसीतया॥ शरानादायचापंचगुहांदुर्गांसमाश्रयत्॥ १५॥ तस्मिन्प्रविष्टेतुगुहांलक्ष्मणेसहसीतया॥हंतनिर्यु
क्तमित्युक्त्वारामःकवचमाविशत्॥ १६॥ सतेनाग्निनिकाशेनकवचेनविभूषितः॥ बभूवरामस्तिमिरेमहानग्निरिवोत्थितः॥ १७॥

युःक्षयोभवतितेषांवदनंनिष्प्रभमितिव्याख्यानेबीजंचिंत्यम् ॥ ९ ॥ १० ॥ अनागतस्याजिगमिषितस्यानिष्टस्यविधानंप्रति विधानंपरिहारः ॥ ११ ॥ आश्रमंहित्वाशैलस्यदुर्गामितरैर्गंतुमश
क्यांगुहामाश्रय ॥ १२ ॥ इदंवाक्यंमयोच्यमानंत्वयाप्रतिकूलितुंविपरीतंकर्तुंनेच्छामि भिन्नकर्तृकेतुमुनार्षः उक्तंकुर्वित्यर्थः माचिरमविलंबेन ॥ १३ ॥ त्वंहीति अनेनासामर्थ्यान्मांवारय
तीतिशंकानिराकृता स्वयमिति तथैवशापोद्धारस्यसत्त्वादितिभावः ॥ १४ ॥ १५ ॥ हंतेतिहर्षे नियुक्तंशीघ्रमस्मदुक्तंनिर्व्यूढमित्युक्त्वाकवचमाविशत्धृतवान् ॥ १६ ॥ नानारत्नकांत्याऽग्नि
सादृश्यंकवचे ॥ १७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्रतिजयाहतानिशस्त्राणित्यशरैरवरुरोध नद्योघाःनदीप्रवाहाः ॥ १३ ॥ वज्रैरिवमहाचलइत्यनेनलेशतोपिव्यथाभावः सविद्धःअनेनद्रष्टूणांकिंचिद्व्रणित्वंसूचयति आदिग्धःआलिप्तः॥ १४॥ अतएवदेवादयोविषेदुः ॥ १५ ॥ १६ ॥ दुरावारान्अशक्यनिवारणान् दुर्विषहान्अतिपीडाजनकानितियावत् ॥ १७ ॥ कंकपत्रान्तद्युतशरान् लीलयेतियुगपत्सकलप्रपंचसंहारस्वरूपस्य

प्रतिजग्राहविशिखैर्नद्योघानिवसागरः॥ सतैःप्रहरणैर्घोरैर्भिन्नगात्रोनविव्यथे॥ १३॥ रामःप्रदीप्तैर्बहुभिर्वज्रैरिवमहाचलः॥ सविद्धःक्षतजादिग्धःसर्वगात्रेषुराघवः॥ १४॥ बभूवरामःसंध्याभ्रैर्दिवाकरइवावृतः॥ विषेदुर्देवगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ १५ ॥ एकंसहस्रैर्बहुभिस्तदादृष्ट्वासमावृतम्॥ ततोरामस्तुसंक्रुद्धोमंडलीकृतकार्मुकः॥ १६॥ ससर्जनिशितान्बाणाञ्छतशोथसहस्रशः ॥ दुरावारान्दुर्विषहान्कालपाशोपमान्रणे ॥ १७॥ मुमोचलीलयाकंकपत्रान्कांचनभूषणान्॥ तेशराःशत्रुसैन्येषुमुक्तारामेणलीलया॥१८॥ आददूरक्षसांप्राणान्पाशाःकालकृताइव॥ भित्त्वाराक्षसदेहांस्तांस्तेशरारुधिराप्लुताः॥ १९॥ अंतरिक्षगतारेजुर्दीप्ताग्निसमतेजसः॥ असंख्येयास्तुरामस्यसायकाश्चापमंडलात्॥ २०॥ विनिष्पेतुरतीवोग्रारक्षःप्राणापहारिणः॥ तैर्धनूंषिध्वजाग्राणिचर्माणिकवचानिच॥ २१॥ बाहून्सहस्ताभरणानूरून्करिकरोपमान्॥ चिच्छेदरामःसमरेशतशोथसहस्रशः॥ २२॥ हयान्कांचनसन्नाहान्रथयुक्तान्ससारथीन्॥ गजांश्चसगजारोहान्सहयान्सादिनस्तदा॥ २३॥ चिच्छिदुर्बिभिदुश्चैवरामबाणागुणच्युताः॥ पदातीन्समरेहत्वाअनयद्यमसादनम्॥ २४॥ ततोनालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविकर्णिभिः॥भीममार्तस्वरंचक्रुश्छिद्यमानानिशाचराः॥ २५॥तत्सैन्यंविविधैर्बाणैरर्दितंमर्मभेदिभिः॥नरामेणसुखंलेभेशुष्कंवनमिवाग्निना॥ २६॥ केचिद्भीमबलाःशूराःप्रासाञ्शूलान्परश्वधान्॥चिक्षिपुःपरमक्रुद्धारामायरजनीचराः॥ २७॥तेषांबाणैर्महाबाहुःशस्त्राण्यावार्यवीर्यवान्॥जहारसमरेप्राणांश्चिच्छेदचशिरोधरान् ॥ २८॥

एतावन्मात्रंलीलैवेतिनाश्चर्यायेतिभावः ॥ १८ ॥ रुधिराप्लुतास्तत्सिक्ताः ॥ १९ ॥ अतएवदीप्ताग्निसमतेजसः चापमंडलात् संधानमोचनशैघ्र्यान्मंडलाकारताचापस्य ॥ २० ॥ चर्माणिफलकान् ॥ २१ ॥ सहस्ताभरणान्सांगदान् ॥ २२ ॥ २३ ॥ छेदभेदौद्वैधीभावविदारणरूपौ पदातीन्हत्वायमगृहमप्रापयदित्यन्वयः ॥ २४ ॥ नालीकाःमुखमात्रायःसंयुक्ताःनाराचाःसर्वतआयसाः विकर्णिनःअयांकुशाउद्धारेप्राणहराः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ आवार्यवारितानिकृत्वा ॥ २८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ३३ ॥ सर्वरक्षसांवधार्थं सर्वरक्षोवधद्वारत्वादस्ययुद्धस्येतिभावः क्रोधमाहारयत्प्राप्तवान् ॥ ३४ ॥ प्राव्यथन्प्राव्यथंत ॥ ३५ ॥ नीलाभ्रजालस्थानीयाराक्षसाः सूर्योदयःसूर्यकिरणस्था
नीयःकार्मुकादिसंबंधः ॥ ३६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेचतुर्विंशःसर्गः ॥२४॥ ॥ ७ ॥ ॥ उकारांतोपिधनुःशब्दोधनु

॥ २९ ॥ ददर्शखरसैन्यंतद्युद्धायाभिमुखोगतः॥ वितत्यचधनुर्भीमंतूण्याश्चोद्धृत्यसायकान् ॥ ३३॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंवधार्थंसर्वरक्षसाम्॥ दुष्प्रेक्ष्यश्चा
भवत्क्रुद्धोयुगांताग्निरिवज्वलन्॥ ३४ ॥तंदृष्ट्वातेजसाविष्टंप्राव्यथन्वनदेवताः॥तस्यरुष्टस्यरूपंतुरामस्यददृशेतदा॥ दक्षस्येवक्रतुंहंतुमुद्यतस्यपि
नाकिनः॥ ३५॥ तत्कार्मुकैराभरणैरथैश्चतद्वर्मभिश्चाग्निसमानवर्णैः ॥ बभूवसैन्यंपिशिताशनानांसूर्योदयेनीलमिवाभ्रजालम्॥ ३६॥ ॥इ
त्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०चतुर्विंशःसर्गः॥ २४॥ ॥ ७ ॥ ॥ अवष्टब्धधनुंरामंक्रुद्धंतंरिपुघातिनम्॥ ददर्शाश्रममागम्यखरःसहपुरः
सरैः॥ १ ॥ तंदृष्ट्वासगुणंचापमुद्यम्यखरनिःस्वनम्॥ रामंस्याभिमुखंसूतंचोद्यतामित्यचोदयत् ॥ २॥ सखरस्याज्ञयासूतस्तुरगान्समचोदयत्॥य
त्ररामोमहाबाहुरेकोधुन्वन्धनुःस्थितः॥ ३॥ तंतुनिष्पतितंदृष्ट्वासर्वतोरजनीचराः॥ मुंचमानामहानादंसचिवाःपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ सतेषांयातुधा
नानांमध्येरथगतःखरः॥ बभूवमध्येताराणांलोहितांगइवोद्धतः॥ ५॥ ततःशरसहस्रेणराममप्रतिमौजसम्॥ अर्दयित्वामहानादंननादसमरेखरः
॥ ६ ॥ ततस्तंभीमधन्वानंक्रुद्धाःसर्वेनिशाचराः॥ रामंनानाविधैःशस्त्रैरभ्यवर्षंतदुर्जयम्॥ ७॥ मुद्गरैरायसैःशूलैःप्रासैःखड्गैःपरश्वधैः॥ राक्षसाःसम
रेशूरंनिजघ्नूरोषतत्पराः ॥ ८ ॥ तेबलाहकसंकाशामहाकायामहाबलाः॥ अभ्यधावंतकाकुत्स्थंरथैर्वाजिभिरेवच ॥ ९ ॥ गजैःपर्वतकूटाभैरामंयु
द्धेजिघांसवः॥ तेरामेशरवर्षाणिव्यसृजन्रक्षसांगणाः ॥ १० ॥ शैलेंद्रमिवधाराभिर्वर्षमाणामहाघनाः ॥ सर्वैःपरिवृतोरामोराक्षसैःक्रूरदर्शनैः
॥ ११ ॥ तिथिष्विवमहादेवोवृतःपारिषदांगणैः॥ तानिमुक्तानिशस्त्राणियातुधानैःसराघवः॥ १२॥ ॥ २९ ॥

वांचकः अवष्टब्धमवलंबितंधनुर्येनतम् ॥१॥ रामस्याभिमुखंरथश्चोद्यतामितिसूतमचोदयत् ॥ २ ॥ ३॥ सचिवाःश्येनगाम्यादयः ॥ ४ ॥ लोहितांगोभौमःसइव क्रोधेनास्यापिरक्तांगत्वात्
॥ ५ ॥ अर्दयित्वाअर्दयित्वेव ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ बलाहकामेघाः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ तिथिषुप्रदोषतिथिषु पारिषदां नुडभावआर्षः ॥ १२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

योरामोमंदवीर्यइतिज्ञात्वाज्येष्ठोपिराज्येप्रियंभरतंस्थापयित्वावनंप्रस्थापितः ॥ १५ ॥ तेनगतचेतसाकिंकरिष्यसीत्यन्वयः भ्रष्टराज्यत्वाच्चेतोहीनत्वम् तापसेनतपस्विनातापसश्रेष्ठतपस्विना यद्वा तापसेनशोच्यत्वेन तपस्विनाअशूरेण ॥ १६ ॥ रक्षरक्षणे रक्षपालय ॥ १७ ॥ उर्वशीपुरूरवसंचरणेनाभिहत्ययथापश्चात्तापंगतेतिपुराणेषुप्रसिद्धम् तथापश्चात्तापंगमिष्यसि ॥ १८ ॥ अंगुल्यानसमःअंगुलीबलेनापितुल्योन अनेनमयानीतांपुनारामआनयिष्यतीतिनशंक्यमितिभावः संप्राप्तम् मामितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ रहितेरामरहितेआश्रमेस्थितेतिशेषः ईदृशवंशस्थे दृशंकृत्यमनुचितमितिमिथ्यैवान्यवंशंस्ववंशत्वेनकथयसीतिव्यंग्यम ॥ २१ ॥ एवंभूतस्यराज्ञःप्रजानांसर्वथानाशः ममनयनेसर्वजीवितच्छेदएवेतिभावः ॥ २२ ॥ २३ ॥ अप्रतिरूपरूपांअ

स्थापयित्वाप्रियंपुत्रंराज्येदशरथोनृपः ॥ मंदवीर्यस्ततोज्येष्ठःसुतःप्रस्थापितोवनम् ॥ १५ ॥ तेनकिंभ्रष्टराज्येनरामेणगतचेतसा ॥ करिष्यसिवि
शालाक्षितापसेनतपस्विना ॥ १६ ॥ रक्षराक्षसभर्तारंकामयस्वयमागतम् ॥ नमन्मथशराविष्टंप्रत्याख्यातुंत्वमर्हसि ॥ १७ ॥ प्रत्याख्यायहिमांभी
रुपश्चात्तापंगमिष्यसि ॥ चरणेनाभिहत्येवपुरूरवसमुर्वशी ॥ १८ ॥ अंगुल्यानसमोरामोममयुद्धेसमानुषः ॥ तवभाग्येनसंप्राप्तंभजस्ववरवर्णि
नि ॥ १९ ॥ एवमुक्तातुवैदेहीक्रुद्धासंरक्तलोचना ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंरहितेराक्षसाधिपम् ॥ २० ॥ कथंवैश्रवणंदेवंसर्वदेवनमस्कृतम् ॥ भ्रातरंव्य
पदिश्यत्वमशुभंकर्तुमिच्छसि ॥ २१ ॥ अवश्यंविनशिष्यंतिसर्वेरावणराक्षसाः ॥ येषांत्वंकर्कशोराजादुर्बुद्धिरजितेंद्रियः ॥ २२ ॥ अपहृत्यशचीं
भार्यांशक्यमिंद्रस्यजीवितुम् ॥ नहिरामस्यभार्यांमामानीयस्वस्तिमान्भवेत् ॥ २३ ॥ जीवेच्चिरंवज्रधरस्यपश्चाच्छचींप्रधृष्याप्रतिरूपरूपाम् ॥ नमा
दृशींराक्षसधर्षयित्वापीतामृतस्यापितवास्तिमोक्षः ॥ २४ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०अष्टचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

नुपमसौंदर्याम् मोक्षःमृत्योरितिशेषः अतिमलिनांतःकरणत्वान्मोक्षोज्ञानैकप्राप्यस्तवनास्त्येवेतिभावः ॥ २४ । अत्रसर्गेरावणोक्तौ सप्तसप्तकवेत्ताहमष्टाष्टकविभूषितः पंचपंचकतत्त्वज्ञो रावणोहंभजस्वमामितिश्लोकःक्वचित्पठ्यतेतमेवंव्याचक्षते सप्तसप्तकंषडंगसहितवेदोपवेदसहितचतुर्दशविद्यारूपंतद्वेत्ता अष्टाष्टकविभूषितःचतुःषष्टिकलाभूषितः पंचपंचकतत्त्वज्ञःपंचविंशतितत्त्वज्ञःपंचविंशतितत्त्वस्वरूपवेत्ता नित्यानित्यवस्तुविवेकवानितियावत्इति सकतकाद्यव्याख्यातत्वात्प्रक्षिप्तइतिज्ञायते आद्यपादेअर्थासंगतिरपि परपादपर्यालोचनयातृतीयपादोक्तज्ञानवत्ईदृशेकर्मणिप्रवृत्तिरप्यनुचितेतिभाति ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेअष्टचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सुपर्णवातेनगरुडपक्षवातेनाम्हतहरणयुद्धेविक्षिप्ताभग्नाःपादपानंदनस्थाःकल्पवृक्षादयोयथातद्वत् समयालंकारयुतशरीरत्वाद्रक्षस्तनूनांकल्पवृक्षादिसाम्यमितिकतकः ॥ २९ ॥ अवशिष्टाह
तावशिष्टाः ॥ ३० ॥ तान्सर्वान्शरणार्थिनः क्रुद्धंरामंक्रुद्धोंतकइवाभ्यधावत् ॥ ३१ ॥ दूषणाश्रयेणदूषणाश्रयबलेननिर्भयाः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ततःसर्वादिशःप्रदिशश्चावृ
॥३०॥ तादृक्त्वासरामोभैरवंनादंकृत्वासर्वतःप्राप्तैःराक्षसैःशरवर्षाभिःशरवृष्टिभिरावृतःकालोचितंपरमभास्वरंगांधर्वमस्त्रंराक्षसेषुराक्षसविषयेसमयोजयत् धनुषीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ नाद

तेछिन्नशिरसःपेतुश्छिन्नचर्मशरासनाः॥सुपर्णवातविक्षिप्ताजगत्यांपादपायथा॥ २९ ॥ अवशिष्टाश्चयेतत्रविषण्णास्तेनिशाचराः॥खरमेवाभ्य
धावंतशरणार्थंशराहताः॥ ३० ॥ तान्सर्वान्धनुरादायसमाश्वास्यचदूषणः ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धःक्रुद्धंक्रुद्धइवांतकः ॥ ३१ ॥ निवृत्तास्तुपुनःसर्वे
दूषणाश्रयनिर्भयाः॥ राममेवाभ्यधावंतसालतालशिलायुधाः॥ ३२ ॥ शूलमुद्गरहस्ताश्चपाशहस्तामहाबलाः॥ सृजंतःशरवर्षाणिशस्त्रवर्षाणिसं
युगे॥ ३३ ॥ द्रुमवर्षाणिमुंचंतःशिलावर्षाणिराक्षसाः॥ तद्बभूवाद्भुतंयुद्धंतुमुलंरोमहर्षणम्॥ ३४॥ रामस्यास्यमहाघोरंपुनस्तेषांचरक्षसाम्॥ तेस
मंताद्भिक्रुद्धारायवंपुनरार्दयन्॥ ३५॥ ततःसर्वादिशोदृष्ट्वाप्रदिशश्चसमावृताः॥ राक्षसैःसर्वतःप्राप्तैःशरवर्षाभिरावृतः॥३६॥ सकृत्वाभैरवंनाद
मस्त्रंपरमभास्वरम्॥ समयोजयद्गांधर्वंराक्षसेषुमहाबलः॥ ३७॥ ततःशरसहस्राणिनिर्ययुश्चापमंडलात्॥ सर्वादशदिशोबाणैरापूर्यंतसमागतैः
॥ ३८॥ नाददानंशरान्घोरान्विमुंचंतंशरोत्तमान्॥ विकर्षमाणंपश्यंतिराक्षसास्तेशरार्दिताः॥ ३९ ॥ शरांधकारमाकाशमावृणोत्सदिवाकरम्॥
बभूवावस्थितोरामःप्रक्षिपन्निवताञ्छरान्॥ ४० ॥ युगपत्पतमानैश्चयुगपच्चहतैर्भृशम्॥ युगपत्पतितैश्चैवविकीर्णावसुधाभवत्॥४१॥ निहताः
पतिताःक्षीणाश्छिन्नाभिन्नाविदारिताः॥ तत्रतत्रस्मदृश्यंतेराक्षसास्तेसहस्रशः॥४२॥सोष्णीषैरुत्तमांगैश्चसांगदैर्बाहुभिस्तथा ॥ ऊरुभिर्बाहुभि
श्छिन्नैर्नानारूपैर्विभूषणैः॥ ४३॥ हयैश्चद्विपमुख्यैश्चरथैर्भिन्नैरनेकशः॥ चामरव्यजनैश्छत्रैर्ध्वजैर्नानाविधैरपि॥४४॥

दानमिति अतिशैघ्यावशात्शरग्रहणमोचनेनपश्यंतिकिंतुविकर्षमाणमेवधनुःपश्यंति ॥ ३९ ॥ दिवाकरसहितमाकाशंकर्म शरांधकारंकर्तृ आवृणोत् अंधकारोस्त्रियां प्रक्षिपन्निव भूयो ॥३०॥
भूयःप्रक्षिपन्नेवेत्यर्थः इवशब्दएवार्थे ॥ ४० ॥ विकीर्णाकृताच्छादना विस्तीर्णेतिपाठेप्ययमेवार्थः ॥ ४१ ॥ निहताःसद्योहताः पतिताःपातानंतरंमृताः क्षीणाःकंठगतप्राणाः छिन्नभिन्नौ
व्याख्यातौ ॥ ४२ ॥ विभूषणैरुपलक्षितैराक्षसैरितिशेषः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

कांचनवृक्षदर्शनंमुमूर्षुलक्षणं मंदंक्षीणमायुरादिभजतिसमंदभाक् ॥ ३८ ॥ क्षुधितस्यसिंहस्यसर्पस्यवदनाद्दंष्ट्राग्रहणेच्छासदृशीमदिच्छा एषुसर्वत्रनिदर्शनालंकारः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लेढि
लेक्षि ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ स्यंदनिकाक्षुद्रनदी सुराग्र्यममृतं सौवीरकमारनालंकांजिकम् ॥ ४५ ॥ कांचनसीसरूपलोहयोरित्यर्थः हस्तीगजः विडालोमार्जारः ॥ ४६ ॥

॥५७॥ पादपान्कांचनान्नूनंबहून्पश्यसिमंदभाक् ॥ राघवस्यप्रियांभार्यांयस्त्वमिच्छसिराक्षस ॥ ३८ ॥ क्षुधितस्यचसिंहस्यमृगशत्रोस्तरस्विनः ॥ आशी
विषस्यवदनाद्दंष्ट्रामादातुमिच्छसि ॥ ३९ ॥ मंदरंपर्वतश्रेष्ठंपाणिनाहर्तुमिच्छसि ॥ कालकूटंविषंपीत्वास्वस्तिमान्गंतुमिच्छसि ॥ ४० ॥ अक्षिसूच्या
प्रमृजसिजिह्वयालेढिचक्षुरम् ॥ राघवस्यप्रियांभार्यामधिगंतुंत्वमिच्छसि ॥ ४१ ॥ अवसज्यशिलांकंठेसमुद्रंतर्तुमिच्छसि ॥ सूर्याचंद्रमसौचो
भौपाणिभ्यांहर्तुमिच्छसि ॥ ४२ ॥ योरामस्यप्रियांभार्यांप्रधर्षयितुमिच्छसि ॥ अग्निंप्रज्वलितंदृष्ट्वावस्त्रेणाहर्तुमिच्छसि ॥ ४३ ॥ कल्याणवृत्तांयो
भार्यांरामस्याहर्तुमिच्छसि ॥ अयोमुखानांशूलानांमध्येचरितुमिच्छसि ॥ रामस्यसदृशींभार्यांयोऽधिगंतुंत्वमिच्छसि ॥ ४४ ॥ यदंतरंसिंहसृगाल
योर्वनेयदंतरंस्यंदनिकासमुद्रयोः ॥ सुराग्र्यसौवीरकयोर्यदंतरंतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ॥ ४५ ॥ यदंतरंकांचनसीसलोहयोर्यदंतरंचंदनवारिपंक
योः ॥ यदंतरंहस्तिविडालयोर्वनेतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ॥ ४६ ॥ यदंतरंवायसवैनतेययोर्यदंतरंमद्गुमयूरयोरपि ॥ यदंतरंहंसकगृध्रयोर्वनेतदंतरं
दाशरथेस्तवैवच ॥ ४७ ॥ तस्मिन्सहस्राक्षसमप्रभावेरामेस्थितेकार्मुकबाणपाणौ ॥ हृतापितेहंनजरांगमिष्येआज्यंयथामक्षिकयाऽवगीर्णम्
॥ ४८ ॥ इतीवतद्वाक्यमदुष्टभावासुदुष्टमुक्त्वारजनीचरंतम् ॥ गात्रप्रकंपाद्व्यथिताबभूववातोद्धतासाकदलीवतन्वी ॥ ४९ ॥ तांवेपमानामुपलक्ष्य
सीतांसरावणोमृत्युसमप्रभावः ॥ कुलंबलंनामचकर्मचात्मनःसमाचचक्षेभयकारणार्थम् ॥ ५० ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआ
दिकाव्येअरण्यकांडेसप्तचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥५७॥

मद्गुर्जलकाकः ॥ ४७ ॥ जरांजीर्णावस्थांसुखोदर्का मक्षिकयावगीर्णंभुक्तमाज्यंयथातांनाशयतितद्वत् ॥ ४८ ॥ इतीवइत्येवं सुदुष्टंअत्यंतदुःखजनकंतत्पूर्वोक्तंवाक्यं वातोद्धतामहावातप्र
कंप्यमाना ॥ ४९ ॥ भयकारणार्थंभयोत्पादनार्थम् ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसप्तचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

एवमिति परुषंक्रोधावेशेनवर्णानांचर्वणेनैवोच्चारणात्श्रुतिकटु अक्षरमित्यर्थः संरब्धःक्रुद्धः ॥ १ ॥ सापत्नः शिवाद्यण् सापत्नेइतिपाठेमातृसपत्नीपुत्रत्वेप्रसिद्धइत्यर्थः भ्रातेत्यत्रचसाक्षादि तितदापाठः एतेनकुलप्राशस्त्यमुक्तम् ॥ २ ॥ ३ ॥ वैमात्रःप्राग्वत् द्वैमात्रइतिपाठेद्वितीयामाताद्विमातातदपत्यमित्यर्थेमातुरुदित्युत्वाभावआर्षः अस्यद्विशब्दस्यद्विपूरणार्थत्वेपिसंख्यार्थत्वा भावान्नोत्वमित्यन्ये कारणांतरेनिमित्तविशेषे द्वंद्वंद्वंद्वयुद्धं आसादितःप्रापितः ॥ ४ ॥ स्वमधिष्ठानंस्वांपुरींलंकां कैलासाश्रयणंप्रबलाश्रयणबुद्ध्या ॥ ५ ॥ येनपुष्पकेण वीर्यादावर्जितंआ

एवंब्रुवत्यांसीतायांसंरब्धःपरुषंवचः॥ललाटेभ्रुकुटिंकृत्वारावणःप्रत्युवाचह॥ १॥ भ्रातावैश्रवणस्याहंसापत्नोवरवर्णिनि॥ रावणोनामभद्रंते दशग्रीवःप्रतापवान्॥ २॥ यस्यदेवाःसगंधर्वाःपिशाचपतगोरगाः॥ विद्रवंतिसदाभीतामृत्योरिवसदाप्रजाः॥ ३॥ येनवैश्रवणोभ्रातावैमात्रः कारणांतरे॥ द्वंद्वमासादितःक्रोधाद्रणेविक्रम्यनिर्जितः॥ ४॥ मद्भयार्तःपरित्यज्यस्वमधिष्ठानमृद्धिमत्॥ कैलासंपर्वतश्रेष्ठमध्यास्तेनरवाहनः॥ ५॥ यस्यतत्पुष्पकंनामविमानंकामगंशुभम्॥ वीर्यादावर्जितंभद्रेयेनयामिविहायसम्॥ ६॥ ममसंजातरोषस्यमुखंदृष्ट्वैवमैथिलि॥ विद्रवंतिपरित्रस्ताःसुराःशक्रपुरोगमाः॥ ७॥ यत्रतिष्ठाम्यहंतत्रमारुतोवातिशंकितः॥ तीव्रांशुःशिशिरांशुश्चभयात्संपद्यतेदिवि॥ ८॥ निष्कंपपत्रास्तरवोनद्यश्चस्तिमितोदकाः॥ भवंतियत्रतत्राहंतिष्ठामिचचरामिच॥ ९॥ ममपारेसमुद्रस्यलंकानामपुरीशुभा॥ संपूर्णाराक्षसैर्घोरैर्यथेंद्रस्यामरावती॥ १०॥ प्राकारेणपरिक्षिप्तापांडुरेणविराजिता॥ हेमकक्ष्यापुरीरम्यावैदूर्यमयतोरणा॥ ११॥ हस्त्यश्वरथसंबाधातूर्यनादविनादिता॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैः संकुलोद्यानभूषिता॥ १२॥ तत्रत्वंवसहेसीतेराजपुत्रिमयासह॥ नस्मरिष्यसिनारीणांमानुषीणांमनस्विनि॥ १३॥ भुंजानामानुषान्भोगान्दिव्यांश्चवरवर्णिनि॥ नस्मरिष्यसिरामस्यमानुषस्यगतायुषः॥ १४॥

च्छिद्यगृहीतं मयेतिशेषः ॥६॥७॥ तीव्रांशुरपिममभयाच्छिशिरांशुःसंपद्यते ॥८॥ यत्रचरामियेनमार्गेणगच्छामीतियावत् यत्रचतिष्ठामितत्रभवंतीत्यन्वयः ॥९ ॥ समुद्रस्यपारेममलंकानाम पुरीत्यन्वयः ॥१०॥ प्राकारस्यपांडुरत्वंसुधालेपाद्राजतत्वाद्वा हेम्नःकक्ष्याअवच्छेदायस्यांसा तोरणंपुरद्वारम् ॥११ ॥१२ ॥ मानुषीणांनारीणांनस्मरिष्यसि शेषेषष्ठी मन्नगरेदिव्यनारीसमागमादितिभावः युगपन्मानुषदिव्यभोगस्तत्रान्यत्रतूभयंयुगपद्दुर्लभमितिभावः ॥१३ ॥ गतायुषःएकादशसहस्रसंख्ययामितायुषः खरादिवधजक्रोधेनमयांवधाद्वातत्त्वम् ॥ १४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥२८॥२९॥ वनेषुउपवनेषु॥३०॥ पंचेत्यादि रक्षोयोनौतमोगुणप्रधानायां जातत्वादुद्रिक्ततमसाभगवन्मायायाज्ञानाच्छादनादेवमुक्तिः सर्वथातत्त्वज्ञोरावणःकथमेवंवदेदितितुश्रद्धाजाड्यमेव
तत्त्वज्ञचिह्नानुपलंभात् सीतारामौसर्वेश्वरावित्येतन्मात्रज्ञानंरावणस्यास्त्येवेत्यापिश्रद्धाजाड्यमेव विष्णुपुराणादिविरोधात् तथाचोक्तंविष्णुपुराणे मैत्रेयउवाच हिरण्यकशिपुत्वेचरावणत्वेच
विष्णुना अवापनिहतोभोगानप्राप्यानमरैरपि नलयंतत्रतेनैवनिहतःसकथंपुनः संप्राप्तःशिशुपालत्वेसायुज्यंशाश्वतेहरौ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंसर्वधर्मभृतांवर कौतूहलपरेणैतत्पृष्टोमेवक्तुमर्हसि
पराशरउवाच दैत्येश्वरस्यतुवधायाखिललोकोत्पत्तिस्थितिविनाशकारिणाऽपूर्वीतनुंगृह्णतान्नृसिंहरूपमाविष्कृतं तत्रहिरण्यकशिपोर्विष्णुरयमित्येवंनमनस्यभूत् निरतिशयपुण्यजातसंभूतमे
तत्सत्त्वमितिरजउद्रेकप्रेरितैकाग्रमतिस्तद्भावनायोगात्ततोवाप्तवधहेतुकींनिरतिशयामेवाखिलत्रैलोक्याधिक्यधारिणींदशाननत्वेभोगसंपदमवाप नातस्तस्मिन्ननादिनिधनेपरब्रह्मभूतेभगवत्य
नालंबनीकृतेमनसस्तत्रलयं दशाननत्वेप्यनंगपराधीनतयाजानकीसमासक्तचेतसोदाशरथिरूपधारिणस्तद्रूपदर्शनमेवासीत् नायमच्युतइत्यासक्तिर्विपद्यतोंतःकरणस्यमानुषबुद्धिरेवकेवलम

बह्वीनामुत्तमस्त्रीणामाहृतानामितस्ततः॥ सर्वासामेवभद्रंतेममाग्रमहिषीभव ॥ २८ ॥ लंकानामसमुद्रस्यमध्येममहापुरी॥ सागरेणपरिक्षि
प्तानिविष्टागिरिमूर्धनि॥ २९ ॥ तत्रसीतेमयासार्धंवनेषुविचरिष्यसि॥ नचास्यवनंवासस्यस्पृहयिष्यसिभामिनि ॥ ३० ॥ पंचदास्यःसहस्राणिस
र्वाभरणभूषिताः॥ सीतेपरिचरिष्यंतिभार्याभवसिमेयदि॥ ३१ ॥

भूत् विपद्यतइतिविपद्यतोपीत्यर्थः तस्मिन्नपिसमयेविष्णुत्वबुद्धिर्नासीदितिभावः पुनरच्युतविनिपातनमात्रफलमखिलभूमंडलश्लाघ्यचेदिराजकुलजन्माव्याहतंचैश्वर्यंशिशुपालत्वेचावाप त
त्रत्वखिलान्येवभगवन्नामकारणान्यभवन् नामानिगोविंदादीनि कारणानिगवांरक्षणादीनीत्यर्थः ततश्चतत्कारणकृतानांतेषामशेषाणामेवाच्युतनाम्नामनवरतमनेकजन्मसंवर्धितविद्वेषानुबं
धिचित्तोविनिंदन्संतर्जनादिषूच्चारणमकरोत् तच्चरूपमुत्फुल्लपद्मदलामलाक्षमत्युज्वलपीतवस्त्रधार्यमलकिरीटकेयूरकटकोपशोभितमुदारपीवरचतुर्बाहुशंखचक्रगदाधरमतिप्रौढवैरानुभावा
दटनभोजनस्नानासनशयनादिष्ववस्थांतरेषुनैवापययावस्यात्मचेतसः ततस्तमेवानुक्रोशेषूच्चारयंस्तमेवहृदयेधारयन्नात्मवधायभगवदस्त्रचक्रांशुमालोज्वलमक्षय्यतेजःस्वरूपंपरमब्रह्मस्वरू
पमपगतरागद्वेषादिदोषंभगवंतमद्राक्षीत् तावच्चभगवच्चक्रेणाशुव्यापादितः तेनतत्स्मरणदग्धाखिलाघसंचयोभगवतैवांतमुपनीतस्तस्मिन्नेवलयमुपययौ एतत्तवाभिहितं भगवानिहकीर्तितःसं
स्मृतश्चद्वेषानुबंधेनाप्यखिलसुरासुरादिदुर्लभंफलंप्रयच्छतिकिमुतसम्यग्भक्तिमंतमिति लोकदृष्ट्यातुसीतासादृश्यात्सीतावुद्ध्याहरणाच्चाततायित्वसंपत्त्यातद्वधेभगवतःप्रवृत्तिः एवंचईदृशोक्ती
नांयद्वातद्वाप्रकारेणान्यथायोजनप्रयासस्तीर्थादीनांविफलएव विष्णुपुराणोक्तरीत्यैवभागवतेउक्तं एतेचांशकलाःपुंसःकृष्णस्तुभगवान्स्वयमिति एतेइत्यनेनपूर्वोक्ताअवताराकृष्यादयश्चप

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

रामृश्यंतेपुंसःपरमेश्वरस्य तत्रावताराअंशाःऋष्यादयःकलाः यद्यपिकृष्णोप्यंशएव तत्रैवदशमे तत्रांशेनावतीर्णस्यविष्णोर्वीर्याणिशंसनइत्याद्युक्तेः उज्जहारात्मनःकेशौसितकृष्णौमहामुने
इतिविष्णुपुराणाद्युक्तेः द्वितीयेभागवतेप्येवमेव भारतेप्येवमेव एतेनतत्रांशेनावतीर्णस्येत्यादिदशमस्थश्लोकव्याख्यानमपास्तं तथापितत्तत्कारणकृतनाम्नांतत्रलाभाद्बहुशोऽज्ञानकार्यनाट
नाच्चशंखचक्रादीनांप्रत्यक्षतोदर्शनाच्चस्वयंभगवानित्युक्तिः नैतावतारामाद्यवताराणांततोन्यूनत्वमितिभ्रमःकार्यः श्रीधरोपिमत्स्याद्यवताराणांसर्वज्ञत्वसर्वशक्तिमत्त्वेपियावदुपयोगमेवज्ञान
शक्त्याविष्कारः अज्ञानाविष्कारश्चबहुशः कृष्णेत्वंत्योऽल्पःयथाऽभिमन्युमरणेनाहंतत्रसंनिहितआसमतस्तस्यमरणमिति यथाद्रौपद्याःसभायांनयनकालेनाहंद्वारकायांसंनिहितःकिंतुसौ
भवधार्थंगतोऽतोभवतामयंक्लेशइति सौभवधेचमायिकंमृतवसुदेवशरीरंदृष्ट्वामोहइत्याद्यज्ञाननाट्यमल्पं रामावतारेपिज्ञानाविष्कारस्तत्रतत्रदर्शितोदर्शयिष्यतेच अवताराश्चेमेविराजएवां
शाः भागवतेप्रथमेतृतीयेऽध्याये जगृहेपौरुषंरूपंभगवान्महदादिभिः संभूतंषोडशकलमादौलोकसिसृक्षयेत्यादिनावैराजंरूपमुक्त्वा एतन्नानावताराणांनिधानंबीजमव्ययं यस्यांशांशेनसृज्यं

रावणेनैवमुक्तातुकुपिताजनकात्मजा॥ प्रत्युवाचानवद्यांगीतमनादृत्यराक्षसम्॥ ३२॥ महागिरिमिवाकंप्यंमहेंद्रसदृशंपतिम्॥ महोदधिमिवा
क्षोभ्यमहंराममनुव्रता ॥ ३३ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंन्यग्रोधपरिमंडलम्॥ सत्यसंधंमहाभागमहंराममनुव्रता॥ ३४॥ महाबाहुंमहोरस्कंसिंहवि
क्रांतगामिनम्॥ नृसिंहंसिंहसंकाशमहंराममनुव्रता॥ ३५॥ पूर्णचंद्राननंरामंराजवत्संजितेंद्रियम्॥ पृथुकीर्तिंमहाबाहुमहंराममनुव्रता॥३६॥
त्वंपुनर्जंबुकःसिंहींमामिहेच्छसिदुर्लभाम्॥ नाहंशक्यात्वयास्प्रष्टुमादित्यस्यप्रभायथा॥ ३७॥

तेदेवतिर्यङ्नरादयइत्युक्तेः एतदुक्तंवैराजंनिधानंकार्यावसानेप्रवेशस्थानं बीजमुद्भवकारणं अव्ययंस्वयंचिरस्थायि नकेवलमवतारणामेवबीजंकिंतुसर्वेषामित्याह यस्येति यद्यपिविराड्जीव
एवतथापितदंतर्यामिणस्तथोपासनायैवमुक्तं सितकृष्णकेशोद्धारेणचतेषांमूर्धन्यत्वेनमुख्यत्वात्तद्वन्मुख्ययोःप्रधानयोर्मदंशयोस्तत्त्वज्ञयोस्तद्वर्णयोर्वैकुंठस्थभूतलस्थयोर्विष्णुशेषयोरवतारइ
तिसूचितमतएवांतेकृष्णंप्रतिदेवदूतेनत्वांविनास्वर्गोनशोभतेऽतस्त्वमागच्छेतिनिवेदितमितिस्पष्टंपुराणेषु अत्ररामंप्रत्यपितथैवोक्तं अंशत्वंचैषामौपाधिकं मायायाःसांशत्वादित्यलम् ॥ ३१ ॥
रावणेनेति कुपिताकुपितेव ॥ ३२ ॥ पर्वतसमुद्रोपमाभ्यांधैर्यगांभीर्येदर्शिते ॥ ३३ ॥ न्यग्रोधपरिमंडलंतत्सदृशपरिणाहंतद्वत्सर्वाश्रयंचराममुद्दिश्यानुसरणमेवव्रतंयस्याःसा ॥३४॥ सिंहस्य
विक्रांतंपदक्षेपस्तद्वत्पदनिक्षेपेणसगर्वगमनशीलं सिंहसंकाशं पराक्रमेइतिभावः नृसिंहमित्यस्यहिरण्यकशिपुहंतृत्वंव्यंग्यम् ॥३५॥ राजाचासौवत्सःश्रेष्ठराजस्तं यद्वा दशरथपुत्रम्॥३६॥
यथाआदित्यप्रभाआदित्यात्पृथक्कृत्यकेनापिस्प्रष्टुमशक्यातथाहंशक्तिशक्तिमतोरवियोगादितिगूढम् ॥ ३७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सुवेषंशोभनाकारम् मृगयागतंमृगयांप्रतिगतम् हरितंश्यामम् ॥ ३८ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेषट्चत्वारिंशःसर्गः ॥ ४६ ॥ रावणेनत्विति आत्मानंजिहीर्षुणापरिव्राजकरूपेणरावणेनपृष्टावैदेहीआत्मनास्वयमेवात्मानंशशंस ॥ १ ॥ ननुपूजामात्रंकर्तव्यंकिंप्रतिवचनेनेत्याह ब्राह्मणश्चेति एषअनुक्तइत्यार्षोसंधिः अनुक्तःअनुक्तप्रतिर्वचनः ॥ २ ॥ ३ ॥ सर्वकामसमृद्धिनी व्रीह्यादित्वादिनिः ॥ ४ ॥ राजमंत्रिभिःराज्ञोराज्यनिर्वाहकैर्मंत्रिभिरित्यर्थः ॥ ५ ॥ संभ्रियमाणेसंपाद्यमानसंभारेइत्यर्थः भर्तारं दशरथम् ममार्याममपूज्याश्वश्रूः अनार्येतिक्वचित्पाठः ॥ ६ ॥ मेश्वशुरंसुकृतेनपरिगृह्यवररूपेणसुकृतेनवशीकृत्य यद्वा धर्मेणशापयित्वेत्यर्थः ममभर्तुःप्रव्राजनंभरतस्याभिषेचनमिति द्वौव

ततःसुवेषंमृगयागतंपतिंप्रतीक्षमाणासहलक्ष्मणंतदा ॥ निरीक्षमाणाहरितंददर्शतन्महद्वनंनैवतुरामलक्ष्मणौ ॥ ३८ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा० आ० अरण्यकांडेषट्चत्वारिंशःसर्गः ॥ ४६ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ रावणेनतुवैदेहीतदापृष्टाजिहीर्षुणा ॥ परिव्राजकरूपेणशशंसात्मानमात्मना ॥ १ ॥ ब्राह्मणश्चातिथिश्चैषअनुक्तोहिशपेतमाम् ॥ इतिध्यात्वामुहूर्तंतुसीतावचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ दुहिताजनकस्याहंमैथिलस्यमहात्मनः ॥ सीतानाम्नास्मिभद्रंतेरामस्यमहिषीप्रिया ॥ ३ ॥ उषित्वाद्वादशसमाइक्ष्वाकूणांनिवेशने ॥ भुंजानामानुषान्भोगान्सर्वकामसमृद्धिनी ॥ ४ ॥ तत्रत्रयोदशेवर्षेराजाऽमंत्रयतप्रभुः ॥ अभिषेचयितुंरामंसमेतोराजमंत्रिभिः ॥ ५ ॥ तस्मिन्संभ्रियमाणेतुराघवस्याभिषेचने ॥ कैकयीनामभर्तारंममार्यायाचतेवरम् ॥ ६ ॥ परिगृह्यतुकैकेयीश्वशुरंसुकृतेनमे ॥ ममप्रव्राजनंभर्तुर्भरतस्याभिषेचनम् ॥ ७ ॥ द्वावयाचतभर्तारंसत्यसंधंनृपोत्तमम् ॥ नाद्यभोक्ष्येनचस्वप्स्येनपास्येनकदाचन ॥ ८ ॥ एषमेजीवितस्यांतोरामोयदभिषिच्यते ॥ इतिब्रुवाणांकैकेयींश्वशुरोमेसपार्थिवः ॥ ९ ॥ अयाचतार्थैरन्वर्थैर्नचयाञ्चांचकारसा ॥ ममभर्तामहातेजावयसापंचविंशकः ॥ १० ॥

अन्वर्थैरनुगतार्थैःसप्रयोजनैरुपभोगक्षमैरर्थैरयाचत सर्वाण्युत्तमवस्तूनितुभ्यंदास्यामिरामाभिषेचनेविघ्नंमाकुर्विंतियाच्यमानानयाञ्चांचकारनांगीकृतवती वयरावयाचत ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ ५५ ॥ सापंचविंशकःवननिर्गमनकालेइतिशेषः नन्विदमयुक्तम् ऊनषोडशवर्षोयमितिविश्वामित्रंप्रतिदशरथोक्तेःउषित्वाद्वादशसमाइत्यद्योक्तेश्चेतिचेन्न अल्पांतरत्वात् अतितरुणावस्थायामविराज्यंत्यक्तवानित्यर्थेतात्पर्येणास्थयातथोक्तेः यद्वाऽतिक्रांतपंचविंशकइत्यर्थः ममभर्तावयसामहातेजाः अतितरुणइत्यर्थः पंचविंशकःसांख्यसिद्धंपंचविंशंतत्त्वंचैतन्यंसोयमेव एतच्चैतन्येनैव जगद्व्याप्तंनततोधिकंकिंचिदस्तीतिसूचयितुंतथोक्तिरितितत्त्वम् ॥ १० ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

तथाममजन्मतोवनप्रवेशसमयेऽतीतानीत्यर्थः गण्यतइत्यार्षमेकत्वम् ममपंचतन्मात्रपंचमहाभूतपंचेंद्रियाहंकारबुद्धिमनोरूपाण्यष्टादशवर्षाणिपर्वाणि जन्मनिकार्येगण्यंतइनितन्मूलीभूताप्र
कृतिरहमितिसूचितम् ॥ ११ ॥ कामार्तःकैकेयीकामार्तः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५॥ अनृतान्मोचयतद्दत्तवरानुपालनेनेतिशेषः ॥ १६॥१७॥ वैमात्रः शुभ्रादिषुविमातृशब्दपाठेपिआर्षो

अष्टादशहिवर्षाणिममजन्मनिगण्यते ॥ रामेतिप्रथितोलोकेसत्यवान्शीलवान्शुचिः॥ ११ ॥ विशालाक्षोमहाबाहुःसर्वभूतहितेरतः ॥ कामार्त
श्चमहाराजःपितादशरथःस्वयम् ॥ १२ ॥ कैकेय्याःप्रियकामार्थंतंरामंनाभ्यषेचयत् ॥ अभिषेकायतुपितुःसमीपंराममागतम् ॥ १३ ॥ कैकेयीम
मभर्तारमित्युवाचद्रुतंवचः॥ तवपित्रासमाज्ञप्तंममेदंशृणुराघव ॥ १४ ॥ भरतायप्रदातव्यमिदंराज्यमकंटकम्॥ त्वयातुखलुवस्तव्यंनववर्षाणि
पंचच ॥ १५॥ वनेप्रव्रजकाकुत्स्थपितरंमोचयानृतात् ॥ तथेत्युवाचतांरामःकैकेयीमकुतोभयः॥ १६॥ चकारतद्वचःश्रुत्वाभर्ताममदृढव्रतः ॥ द
द्यान्नप्रतिगृह्णीयात्सत्यंब्रूयान्नचानृतम्॥१७॥ एतद्ब्राह्मणरामस्यव्रतंधृतमनुत्तमम्॥ तस्यभ्रातातुवैमात्रोलक्ष्मणोनामवीर्यवान्॥१८॥ रामस्य
पुरुषव्याघ्रःसहायःसमरेऽरिहा॥ सभ्रातालक्ष्मणोनामब्रह्मचारीदृढव्रतः ॥ १९ ॥ अन्वगच्छद्धनुष्पाणिःप्रव्रजंतंमयासह॥ जटीतापसरूपेणमया
सहसहानुजः॥२०॥ प्रविष्टोदंडकारण्यंधर्मनित्योदृढव्रतः॥ तेवयंप्रच्युताराज्यात्कैकेय्यास्तुकृतेत्रयः॥२१॥ विचरामद्विजश्रेष्ठवनंगंभीरमोजसा॥
समाश्वसमुहूर्तंतुशक्यंवस्तुमिहत्वया॥ २२॥ आगमिष्यतिमेभर्तावन्यमादायपुष्कलम् ॥ रुरून्गोधान्वराहांश्चहत्वादायामिषंबहु ॥ २३ ॥ सत्वं
नामचगोत्रंचकुलमाचक्ष्वतत्त्वतः॥ एकश्चदंडकारण्येकिमर्थंचरसिद्विज ॥ २४ ॥ एवंब्रुवत्यांसीतायांरामपत्न्यांमहाबलः॥ प्रतिवाचोत्तरंतीव्रंरा
वणोराक्षसाधिपः॥ २५॥ येनवित्रासितालोकाःसदेवासुरमानुषाः॥ अहंसरावणोनामसीतेरक्षोगणेश्वरः ॥ २६॥ त्वांतुकांचनवर्णाभांदृष्ट्वाकौ
शेयवासिनीम्॥ रतिंस्वकेषुदारेषुनाधिगच्छाम्यनिंदिते॥ २७॥

ऽण् असहोदरोभ्रातेत्यर्थः विभिन्नायामातुरपत्यंवैमात्रः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कैकेय्याःकृतेतन्निमित्तम् ॥ २१ ॥ यदिवस्तुंशक्यंतर्हिमुहूर्तंसमाश्वसविश्रमंकुर्वित्यर्थः ॥ २२ ॥ हत्वाआ
दायेतिच्छेदः आदनमादस्तदर्थमित्यर्थः ॥ २३ ॥ गोत्रमार्षम् कुलंप्रसिद्धवंश्यकृतम् यद्वा गोत्रंपितृकुलं कुलंमातुः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ दृष्ट्वापूर्वंश्रुत्वाअद्यदृष्ट्वाचेत्यर्थः ॥ २७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

उपतस्थेअतिसमीपंप्रापेत्यर्थः अनुशोचर्तींतामिव ॥ ९ ॥ चित्रांचित्राख्यनक्षत्रम् भव्यरूपेणपरमशांतयतिरूपेण ॥१०॥ ११ ॥ बाष्पैःशोकेनचाभिपीडिताम् स्वयमग्नौप्रविश्यमांरक्षसेदत्त वतीतिशोकबाष्पौ रामव्यसनशंकयेत्यापाततोर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ ब्रह्मघोषंब्राह्मणत्वप्रत्यभिज्ञानायवेदघोषमुदीरयन्कुर्वन् ॥ १४ ॥ १५ ॥ रौप्यकांचनमुत्तमकांचनम् ॥ १६ ॥ ह्रीर्गौरी श्रीरैश्वर्यप्रधानाभगवच्छक्तिः लक्ष्मीःसौभाग्यप्रधाना भूतिरणिमादिसिद्धिः रतिःकामपत्नी स्वैरचारिणीत्वंवनेआगमनात् ॥ १७ ॥ प्रशशंसेत्यस्यप्रपंचःसमाइत्यादि समाइतिसमसंस्था

उपतस्थेचवैदेहींभिक्षुरूपेणरावणः॥ अभव्योभव्यरूपेणभर्तारमनुशोचतीम्॥९॥ अभ्यवर्ततवैदेहींचित्रामिवशनैश्वरः॥सहसाभव्यरूपेणतृणैःकू
पइवावृतः॥ १० ॥ अतिष्ठत्प्रेक्ष्यवैदेहींरामपत्नींयशस्विनीम्॥ तिष्ठन्संप्रेक्ष्यचतदापत्नींरामस्यरावणः॥ ११ ॥ शुभांरुचिरदंतोष्ठींपूर्णचंद्रनिभान
नाम्॥ आसीनांपर्णशालायांबाष्पशोकाभिपीडिताम्॥ १२॥ सतांपद्मपलाशाक्षींपीतकौशेयवासिनीम्॥ अभ्यगच्छतवैदेहींहृष्टचेतानिशाच
रः॥ १३॥ दृष्ट्वाकामशराविद्धोब्रह्मघोषमुदीरयन्॥ अब्रवीत्प्रश्रितंवाक्यंरहितेराक्षसाधिपः॥ १४॥ तामुत्तमांत्रिलोकानांपद्महीनामिवश्रियम्॥
विभ्राजमानांवपुषारावणःप्रशशंसह॥ १५ ॥ रौप्यकांचनवर्णाभेपीतकौशेयवासिनि॥ कमलानांशुभांमालांपद्मिनीवचबिभ्रती॥ १६ ॥ ह्रीः
श्रीःकीर्तिःशुभालक्ष्मीरप्सरावाशुभानने॥ भूतिर्वात्वंवरारोहेरतिर्वास्वैरचारिणी॥ १७॥ समाःशिखरिणःस्निग्धाःपांडुरादशनास्तव॥ विशालेवि
मलेनेत्रेरक्तांतेकृष्णतारके॥ १८॥ विशालंजघनंपीनमूरूकरिकरोपमौ ॥एतावुपचितौवृत्तौसंहतौसंप्रगल्भितौ॥ १९ ॥ पीनोन्नतमुखौकांतौ
स्निग्धतालफलोपमौ॥ मणिप्रवेकाभरणौरुचिरौतौपयोधरौ॥ २०॥ चारुस्मितेचारुदतिचारुनेत्रेविलासिनि॥ मनोहरसिमेरामेनदीकूलमिवांभसा॥ २१॥ करांतमितमध्यासिसुकेशेसंहतस्तनि॥ नैवदेवीनगंधर्वीनयक्षीनचकिन्नरी॥ २२॥ नैवंरूपामयानारीदृष्टपूर्वामहीतले॥ रूपमग्र्यं
चलोकेषुसौकुमार्यंवयश्चते॥ २३॥

नाः शिखरिणःकुंदकुड्मलवत्प्रशस्तायाः ॥ १८ ॥ संप्रगल्भितौआलिंगनादौसंजातप्रागल्भ्यौ संप्रवल्गितावितिपाठेआलिंगनोद्यतावित्यर्थः ॥ १९ ॥ मणिप्रवेकोमणिश्रेष्ठः ॥ २० ॥ नदी कर्षी कूलंस्वकूलम् ॥ २१ ॥ करांतेनांगुष्ठप्रदेशिनीचक्रप्रमाणेनमितंमध्यंयस्यास्तथाभूते ॥ २२ ॥ रूपंसुकुमारतावयःकांतारवासइतिचत्वारिचित्तमुन्माथयंतिविकृतंकुर्वंति प्रतिकामनि र्गच्छ रामचंद्राधिष्ठितस्थानेराक्षसपराक्रमासंभवादेवंवचनम् ॥ २३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ २४ ॥ २५॥ आचरितुमुपभोक्तुम् त्वद्युक्तंत्वत्संयुक्तमाल्यादिवरम् अन्यत्तुविफलमितिभावः ॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ द्वीपिव्याघ्रौसावितुनिर्विदू ॥ २९ ॥ तरक्षुर्मृगादनः बिभ्यसेबिभेषि ॥ ३० ॥ ३१ ॥ प्रशस्ताकृतप्रशंसा ॥ ३२ ॥ द्विजातिवेषेणतमागतंरावणंदृष्ट्वाद्विजातिवेषोयंरावणइतिज्ञात्वापि अतिथिसत्कारैःअतिथियोग्यसत्कारैः ॥ ३३ ॥ पाद्येनाभिनिमंत्र्यसत्कृत्य तदापाद्यदानोत्तरकालेसौम्यदर्शनंतंसिद्धंपक्वमन्नमित्यब्रवीत् ॥ ३४ ॥ पात्रंकमंडलुः कुसुंभंतद्रक्तवस्त्रम् तदुभयधारिणम् उपायानांब्राह्मणत्वप्रतिपत्त्यैरावणेनकृतानांकाषायवस्त्रब्रह्मघोषदं

इहवासश्चकांतारेचित्तमुन्माथयंतिमे॥ साप्रतिक्रामभद्रंतेनत्वंवस्तुमिहार्हसि॥ २४ ॥ राक्षसानामयंवासोघोराणांकामरूपिणाम्॥ प्रासादाग्राणिरम्याणिनगरोपवनानिच॥ २५॥ संपन्नानिसुगंधीनियुक्तान्याचरितुंत्वया॥ वरंमाल्यंवरंगंधंवरंवस्त्रंचशोभने॥ २६॥ भर्तारंचवरंमन्येत्वद्युक्तमसितेक्षणे॥ कात्वंभवसिरुद्राणांमरुतांवाशुचिस्मिते॥ २७॥ वसूनांवावरारोहेदेवताप्रतिभासिमे॥ नेहगच्छंतिगंधर्वानदेवानचकिन्नराः॥ २८॥ राक्षसानामयंवासःकथंतुत्वमिहागता॥ इहशाखामृगाःसिंहाद्वीपिव्याघ्रमृगावृकाः॥ २९॥ ऋक्षास्तरक्षवःकंकाःकथंतेभ्योनविभ्यसे॥ मदान्वितानांघोराणांकुंजराणांतरस्विनाम्॥ ३० ॥ कथमेकामहारण्येननिभेषिवरानने॥ कासिकस्यकुतश्चत्वंकिंनिमित्तंचदंडकान्॥ ३१ ॥ एकाचरसिकल्याणिघोरान्राक्षससेवितान्॥ इतिप्रशस्तावैदेहीरावणेनमहात्मना॥ ३२॥ द्विजातिवेषेणहितंदृष्ट्वारावणमागतम्॥ सर्वैरतिथिसत्कारैःपूजयामासमैथिली॥ ३३॥ उपानीयासनंपूर्वंपाद्येनाभिनिमंत्र्यच॥ अब्रवीत्सिद्धमित्येवतदातंसौम्यदर्शनम्॥ ३४॥ द्विजातिवेषेणसमीक्ष्यमैथिलीसमागतंपात्रकुसुंभधारिणम्॥ अशक्यमुद्वेष्टुमुपायदर्शनान्न्यमंत्रयद्ब्राह्मणवत्तथागतम्॥ ३५ ॥ इयंबृसीब्राह्मणकाममास्यतामिदंचपाद्यंप्रतिगृह्यतामिति॥ इदंचसिद्धंवनजातमुत्तमंत्वदर्थमव्यग्रमिहोपभुज्यताम्॥ ३६ ॥ निमंत्र्यमाणःप्रतिपूर्णभाषिणींनरेंद्रपत्नींप्रसमीक्ष्यमैथिलीम्॥ प्रसह्यतस्याहरणेदृढंमनःसमर्पयामासवधायरावणः॥ ३७॥

डादीनांदर्शनात्उद्वेष्टुमुपेक्षितुमशक्यमितिविचार्येतिशेषः तथागतंब्राह्मणवेषेणागतंरावणंब्राह्मणवदेवन्यमंत्रयत् पाठांतरंत्वत्राशक्तकल्पितम् अयमेवरक्षःसंहारोपायइतिदर्शनादित्यपिगूढमत्र ॥ ३५॥ निमंत्रणप्रकारः इयंबृसीत्यादि वनजातंवन्यपदार्थजातंत्वदर्थमेवसिद्धंकृतंतदिहोपभुज्यताम् ॥ ३६ ॥ एवंनिमंत्र्यमाणोरावणःआत्मवधायस्वनाशायतस्याःप्रसह्यहरणेमनोदृढंनिश्चितंसमर्पयामाससम्यग्वधायकृतवानित्यर्थः ॥ ३७॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

पुनर्वेषानुसारेणाह स्त्रीत्वादिति स्त्रीत्वाद्दुष्टस्वभावेनक्रौर्येणयुतात्वंगुरुवाक्येज्येष्ठनियोगेस्थितंमामेवंब्रूषेइतिशेषः अतोयत्रकाकुत्स्थस्तत्रगच्छामिगमिष्येतेस्वस्त्यस्तु सर्वतइतिशेषः॥३३॥या
निघोराणिनिमित्तानिमेप्रादुर्भवंतितैस्त्वत्पीडांशंकमानोऽहंरामेणसहपुनरागतस्त्वांपश्येयम् एतदपिसंभवेदित्यर्थः ॥३४॥ किमनेनसामान्यपुरुषप्रसंगःशंक्यइतिमन्यमानास्वदार्ढ्यंप्रकाशयति
लक्ष्मणेनेति ॥ ३५ ॥ आवंधिष्ये रज्ज्वाकंठमितिशेषः विषमेभृग्वादिविषमेस्थित्वाततःप्रपातेनेतिशेषः ॥३६॥ सर्वथाकर्तव्यमर्थमाह प्रवेक्ष्यामिहुताशनम् अतएवात्रवाशब्दानुक्तिः अनेन
साक्षाद्रावणगृहंनगमिष्यामिकिंत्वहंस्वरूपेणाग्नौस्थित्वामाययैवतद्गृहंगमिष्यामीतिध्वनितम् तदुक्तंकूर्मपुराणे रामस्यसुभगांभार्यांरावणोराक्षसेश्वरः सीतांविशालनयनांचकमेकालनोदि
तः गृहीत्वामाययावेषंचरंतींविजनेवने समाहर्तुंमनश्चक्रेतापसःकिलकामिनीम् विज्ञायसाचतद्भावंस्मृत्वादाशरथिंपतिं तद्भावंलंकायामेवद्रक्ष्यतिकृतंतापसोभूत्वाहरिष्यामीतिभावमित्यर्थः ज
गामशरणंवह्निमावसथ्यंशुचिस्मिता प्रपद्येपावकंदेवंसाक्षिणंविश्वतोमुखम् आत्मानंदीप्तवपुषंसर्वभूतहृदिस्थितमित्याद्यष्टश्लोकानुक्त्वा इतिवह्न्यष्टकंजप्त्वारामपत्नीयशस्विनी ध्यायंतीमन

स्त्रीत्वाद्दुष्टस्वभावेनगुरुवाक्येव्यवस्थितम्॥ गच्छामियत्रकाकुत्स्थःस्वस्तितेस्तुवरानने॥३३॥ रक्षंतुत्वांविशालाक्षिसमग्रावनदेवताः॥ निमित्ता
निहिघोराणियानिप्रादुर्भवंतिमे॥ अपित्वांसहरामेणपश्येयंपुनरागतः॥३४॥ लक्ष्मणेनैवमुक्तातुरुदतीजनकात्मजा॥ प्रत्युवाचततोवाक्यंतीव्र
वाष्पपरिप्लुता॥३५॥ गोदावरींप्रवेक्ष्यामिहीनारामेणलक्ष्मण॥ आवंधिष्येऽथवात्यक्ष्येविषमेदेहमात्मनः॥३६॥ पिवामिवाविषंतीक्ष्णंप्रवेक्ष्या
मिहुताशनम्॥ नत्वहंराघवादन्यंकदापिपुरुषंस्पृशे॥३७॥इतिलक्ष्मणमाश्रुत्यसीताशोकसमन्विता॥पाणिभ्यांरुदतीदुःखादुदरंप्रजघानह॥३८॥

सातस्थौराममुन्मीलितेक्षणा अथावसथ्याद्भगवान्हव्यवाहोमहेश्वरः आविरासीत्सुदीप्तात्मातेजसानिर्दहन्निव सृष्ट्वामायामयींसीतांसरावणवधेच्छया सीतामादायरामेष्टांपावकोंतरधीयत
कृत्वातुरावणवधंरामोलक्ष्मणसंयुतः समादायाभवत्सीतांशंकाकुलितमानसः साप्रत्ययायभूतानांसीतामायामयीपुनः विवेशपावकंदीप्तंददाहज्वलनोपिताम् दग्ध्वामायामयींसीतांभगवानु
यदीधितिः रामायादर्शयत्सीतांपावकोसौसुरप्रियः एतत्पतिव्रतानांवैमाहात्म्यंकथितंमया स्त्रीणांसर्वाधिशमनंप्रायश्चित्तमिदंस्मृतमितिउत्तरखंडेचतुस्त्रिंशेऽध्याये अनेनस्त्रीणांजातिभ्रंशकरा
पदिअग्निप्रवेशोनदोषायसर्वप्रायश्चित्तंचेतिध्वनितम् कदाप्यन्यंपुरुषंनस्पृशेइत्यन्वय अत्रपत्यसान्निध्येइतिशेषः तेनविराधस्पर्शेपिनहानिः तदापतिसन्निधानात् किंच साक्षाद्भगवतीस्पर्शे
रावणोविराधवत्तत्क्षणादेवम्रियेतैवंचसर्वराक्षसवधोनस्यादितिमायासीतारचना किंचास्यकार्यंहनुमत्पुच्छाग्निनालंकादाहः अन्यथारावणवशेनलोकपालाग्निनाकथंतन्नगरदाहःस्यात् एत
च्छक्तिप्रवेशेनतुतत्कार्यसामर्थ्यंतस्येतिमंतव्यम् किंचैवंप्रतिज्ञायरावणस्पर्शेजगन्मातुःप्रतिज्ञाभंगःस्यात् ॥ ३७ ॥ आश्रुत्यलक्ष्मणंप्रतिप्रतिज्ञायदुःखात्सकलकरणतापादिव उदरंप्रजघानेत्य
नेनसर्वरक्षोमरणंविनानमेउदरपूर्तिरितिसूचितम् अन्यथाशोकेवक्षआघातस्यैवस्त्रीषुप्रसिद्धासंगतिःस्यात् ॥३८॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

विमनाःसौमित्रिस्तांरुदंतीमार्तस्यैवकृतरूपामालोक्यलोकानुसारतआश्वासयामास साचतंनकिंचिदुवाच आश्वासनव्याजेनगमनविलंबंकरोतीतिकोपेनेतिशेषः ॥ ३९ ॥ अभिवाद्य मनसे
तिशेषः किंचिदभिप्रणम्येतिकायिकःसउक्तः अत्रकिंचिदित्यनेनकोपःसूचितः यद्यपिकोपेपियथोचितव्यवहारत्यागोलक्ष्मणस्यानुचितस्तथापिप्रतिज्ञोत्तरंतथैवस्वच्छायांसंदर्श्यतस्याअग्नि
प्रवेशोद्यमेनच्छायाबुद्ध्याकिंचित्प्रांजलित्वंकिंचिदेवनमनमित्यनेनसूचितम् कथमेनांरामेणविनात्यक्ष्यामीतिबहुशोवेक्षमाणःअग्निप्रविष्टानवेतिचवीक्षमाणः ॥ ४० ॥ ॥ इतिश्रीरामाभि
रामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेपंचचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ नचिरादिवशीघ्रमेवेत्यर्थः विकांक्षन्विशेषेणकांक्षमाणःतत्सविधगम

तामार्तरूपांविमनारुदंतींसौमित्रिरालोक्यविशालनेत्राम् ॥ आश्वासयामासनचैवभर्तुस्तंभ्रातरंकिंचिदुवाचसीता ॥ ३९ ॥ ततस्तुसीतामभिवा
द्यलक्ष्मणःकृतांजलिःकिंचिदभिप्रणम्य ॥ अवेक्षमाणोबहुशःसमैथिलींजगामरामस्यसमीपमात्मवान् ॥ ४० ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अ
र०पंचचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४५ ॥ ७ ॥ ॥ तयापरुषमुक्तस्तुकुपितोराघवानुजः ॥ सविकांक्षन्भृशंरामंप्रतस्थेनचिरादिव ॥ १ ॥ तदासाद्यदशग्रीवः
क्षिप्रमंतरमास्थितः ॥ अभिचक्रामवैदेहींपरिव्राजकरूपधृक् ॥ २ ॥ श्लक्ष्णकाषायसंवीतःशिखीछत्रीउपानही ॥ वामेचांसेऽवसज्याथशुभेयष्टि
कमंडलू ॥ ३ ॥ परिव्राजकरूपेणवैदेहीमन्ववर्तत ॥ तामाससादातिबलोभ्रातृभ्यांरहितांवने ॥ ४ ॥ रहितांसूर्यचंद्राभ्यांसंध्यामिवमहत्तमः ॥ तामप
श्यत्ततोबालांराजपुत्रींयशस्विनीम् ॥ ५ ॥ रोहिणींशशिनाहीनांग्रहवद्भृशदारुणः ॥ तमुग्रंपापकर्माणंजनस्थानगताद्रुमाः ॥ ६ ॥ संदृश्यनप्रकंपंतेन
प्रवातिचमारुतः ॥ शीघ्रस्रोताश्चतंदृष्ट्वावीक्षंतंरक्तलोचनम् ॥ ७ ॥ स्तिमितंगंतुमारेभेभयाद्गोदावरीनदी ॥ रामस्यत्वंतरंप्रेप्सुर्दशग्रीवस्तदंतरे ॥ ८ ॥

नमिच्छन्नित्यर्थः कांक्षिःशंकायामपि तेनरामंविरुद्धंशंकमानःशीघ्रमितोऽनपसरणेकार्यनाशाद्रामोपिविरुद्धःस्यादितिशंकमानःशीघ्रंजगामेतिव्यंग्यम् अतएवव्यवहितपूर्वसर्गांतेमारीचस्य
तथाशब्दोत्तरंसीताविषयांमहतींचितामुक्त्वाततःपुनरपिमांसार्थमितरमृगवधप्रवृत्तिरुक्तासाविलंबायैव ॥ १ ॥ तदालक्ष्मणस्यापगमेअंतरंरामलक्ष्मणयोरपसरणेनावकाशमासाद्यप्राप्य
॥ २ ॥ शिखीउपानहीतिव्रीह्यादित्वादिनिः अनेनत्रिदंडिसंन्यासिविशेषःसूचितः तदुक्तंभारते रावणस्तुयतिर्भूत्वामुंडःकुंडीत्रिदंडधृगिति तत्रमुंडइत्यनेनजटित्वव्यावृत्तिः कुंडंकमंडलुः य
ष्टिस्त्रिदंडात्मिका भ्रातृभ्यांपरस्परभ्रातृभ्यांरामलक्ष्मणाभ्याम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ग्रहवत्केतुवत् तंसंदृश्येत्यन्वयः ॥ ६ ॥ शीघ्रस्रोताशीघ्रप्रवाहापिनदीतंवीक्षंतंवीक्षमाणंदृष्ट्वातद्भयास्तिमितंमंदंगं
तुमारेभेइत्यन्वयः ॥ ७ ॥ अंतरंअपकारयोग्यंछिद्रम् तदंतरेउभयरहितदेशकाले ॥ ८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

क्षुभिताक्षुभितेव शत्रुवच्छत्रुयोग्यवृत्तः ॥ ५ ॥ तदेवाह यस्त्वमिति नाभिपद्यसेनप्राप्तोभवसि मत्कृतेमत्परिग्रहार्थम् ॥ ६ ॥७॥ विस्रब्धंविश्वस्तंयथातथा विश्रब्धइतिपाठांतरम् त्वद्रक्षणं विहायकथंगच्छामीत्यत्राह किंहीति योरामःप्रधानंयस्यसयत्प्रधानस्त्वमिहागतस्तस्मिन्रामेसंशयमापन्नेसतिमयातिष्ठंत्यात्वद्रक्षणेनजीवंत्याकिंकर्तव्यंभवेत् तदभावेमरणमेवश्रेयस्तद्ये नकेनापिभवतुरक्षसावाऽन्येनजंतुनावास्वतोवह्निप्रवेशादिनावेतिभावः अत्रायंध्वनिः राक्षससंहारप्रधानकार्यकरणायागतस्यतवत्वद्भ्रातुर्वातस्मिन्कार्येइहमदवस्थित्यासंशयमापन्नेइहजीवं

तमुवाचततस्तत्रक्षुभिताजनकात्मजा॥ सौमित्रेमित्ररूपेणभ्रातुस्त्वमसिशत्रुवत् ॥ ५॥ यस्त्वमस्यामवस्थायांभ्रातरंनाभिपद्यसे॥ इच्छसित्वं विनश्यंतंराममंलक्ष्मणमत्कृते॥ ६॥ लोभात्तुमत्कृतेनूनंनानुगच्छसिराघवम् ॥ व्यसनंतेप्रियंमन्येस्नेहोभ्रातरिनास्तिते ॥ ७॥ तेनतिष्ठसिविस्रब्धंत मपश्यन्महाद्युतिम्॥ किंहिसंशयमापन्नेतस्मिन्निहमयाभवेत् ॥८॥ कर्तव्यमिहतिष्ठंत्यायत्प्रधानस्त्वमागतः ॥ एवंब्रुवाणांवैदेहींबाष्पशोकसम न्विताम्॥ ९ ॥ अब्रवील्लक्ष्मणस्त्रस्तांसीतांमृगवधूमिव ॥ पन्नगासुरगंधर्वदेवदानवराक्षसैः ॥ १० ॥ अशक्यस्तववैदेहिभर्ताजेतुंनसंशयः॥ देवि देवमनुष्येषुगंधर्वेषुपतत्रिषु॥ ११ ॥ राक्षसेषुपिशाचेषुकिन्नरेषुमृगेषुच ॥ दानवेषुचघोरेषुनसविद्येतशोभने॥ १२॥ योरामंप्रतियुध्येतसमरेवा सवोपमम्॥ अवध्यःसमरेरामोनैवंत्वंवक्तुमर्हसि॥ १३॥ नत्वामस्मिन्वनेहातुमुत्सहेराघवंविना॥ अनिवार्यंबलंतस्यबलैर्बलवतामपि॥ १४ ॥ त्रिभिर्लोकैःसमुदितैःसेश्वरैःसामरैरपि॥ हृदयंनिर्वृतंतेस्तुसंतापस्त्यज्यतांतव ॥ १५ ॥ आगमिष्यतितेभर्ताशीघ्रंहत्वामृगोत्तमम्॥ नसतस्यस्वरो व्यक्तंनकश्चिदपिदैवतः॥ १६॥ गंधर्वनगरप्रख्यामायातस्यचरक्षसः ॥ न्यासभूतासिवैदेहिन्यस्तामयिमहात्मना ॥ १७॥ रामेणत्वंवरारोहेनत्वां त्यक्तुमिहोत्सहे॥ कृतवैराश्चकल्याणिवयमेतैर्निशाचरैः॥ १८ ॥

त्यामयाकिंकार्यंभवेत् सर्वत्रोत्पत्तिस्थितिसंहारेषुतवभ्रातुरहमेवसहकारिणी प्रकृतश्चसंहारोत्रमत्स्थित्यानिवर्ततइति ॥८॥ ९ ॥ एवंबोधिततत्त्वोपिमानुष्यनाटनेनलोकव्यवहारानुसाराल्ल क्ष्मणोऽवददित्याह अब्रवीदिति ॥१०॥११॥ नसविद्येत नश्येदेवेत्यर्थः ॥ १२ ॥ नसविद्येतेत्युक्तंतत्रसकस्तत्राह योराममिति ॥ १३ ॥ बलवतामिंद्रादीनामपिबलैस्तस्यबलमनिवार्यमधृष्य म् ॥ १४ ॥ तवत्वया ॥ १५ ॥ सस्वरोव्यक्तंस्पष्टंतस्यरामस्यनभवति दैवतःअशरीरदेवतासंबंधीकश्चित्स्वरइत्यपिनेत्यर्थः तदापिशंकायुक्तानत्वेवमपीत्यर्थः ॥१६॥ किंतर्हिगंधर्वनगरप्रख्या तद्वन्मिथ्यातस्यरक्षसोमाययैववंचनार्थंतत्कृतोयंस्वरइत्यर्थः त्वंन्यासरूपतयामयिनिक्षिप्तासिअतस्त्वांत्यक्तुंनोत्सहेइत्युत्तरेणान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

खरस्यनिधनेरामेणकृतेसतिजनस्थानवधंजनस्थानवर्तिस्वपरिकररक्षोवधंप्रतिलक्ष्यकृतवैराइत्यन्वयः व्याहरंतिअस्मद्धार्योहननार्थमतस्त्वांत्यक्तुंनोत्सहे ॥ १९ ॥ हिंसैवसाधुजनपीडैवविहा
रोयेषांतेतथा इदंपूर्वान्वयि अतस्त्वंरामस्यक्लेशंनचिंतयितुमर्हसि ॥ २० ॥ अनार्यकरुणारंभअनार्ययाकुत्सितयाकरुणयारामव्यसनेपिमद्विषययाआरंभोमद्रक्षणारंभोयस्यतत्संबोधनम्
॥२१॥ तेनरामव्यसनप्रियत्वेन. अत्ररामव्यसनंरामस्यप्रतिज्ञातार्थस्यसर्वरक्षोवधरूपस्यहानिस्तत्प्रियत्वेनेतिगूढंतात्पर्यम् अतएषामद्विषयाकरुणाअनार्याकुत्सिता प्रधानकार्यविरोधित्वादि
तिबोध्यम् ॥ २२ ॥ अथपुनर्नटवदाह नैवेत्यादि सपत्नेषुज्ञातित्वात् ॥ २३ ॥ सुदुष्टःसुतरांदुष्टहृदयः ॥ २४ ॥ तन्नसिद्ध्यतिमत्परिग्रहरूपम् ॥ २५ ॥ उपसंश्रित्यउपभुज्य ॥ २६ ॥ २७ ॥

खरस्यनिधनेदेविजनस्थानवधंप्रति ॥ राक्षसाविविधावाचोव्याहरंतिमहावने ॥ १९ ॥ हिंसाविहारावैदेहिनचिंतयितुमर्हसि ॥ लक्ष्मणेनैवमुक्ता
तुक्रुद्धासंरक्तलोचना ॥ २० ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंलक्ष्मणंसत्यवादिनम् ॥ अनार्यकरुणारंभनृशंसकुलपांसन ॥ २१ ॥ अहंतवप्रियंमन्येरामस्य
व्यसनंमहत् ॥ रामस्यव्यसनंदृष्ट्वातेनैतानिप्रभाषसे ॥ २२ ॥ नैवचित्रंसपत्नेषुपापंलक्ष्मणयद्भवेत् ॥ त्वद्विधेषुनृशंसेषुनित्यंप्रच्छन्नचारिषु ॥ २३ ॥
सुदुष्टस्त्वंवनेराममेकमेकोनुगच्छसि ॥ ममहेतोःप्रतिच्छन्नःप्रयुक्तोभरतेनवा ॥ २४ ॥ तन्नसिद्ध्यतिसौमित्रेतवापिभरतस्यवा ॥ कथमिंदीवर
श्यामंरामंपद्मनिभेक्षणम् ॥ २५ ॥ उपसंश्रित्यभर्तारंकामयेयंपृथग्जनम् ॥ समक्षंतवसौमित्रेप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयम् ॥ २६ ॥ रामंविनाक्षण
मपिनैवजीवामिभूतले ॥ इत्युक्तःपरुषंवाक्यंसीतयारोमहर्षणम् ॥ २७ ॥ अब्रवील्लक्ष्मणःसीतांप्रांजलिःसजितेंद्रियः ॥ उत्तरंनोत्सहेवक्तुंदैवतंभव
तीमम ॥ २८ ॥ वाक्यमप्रतिरूपंतुनचित्रंस्त्रीषुमैथिलि ॥ स्वभावस्त्वेषनारीणामेषुलोकेषुदृश्यते ॥ २९ ॥ विमुक्तधर्माश्चपलास्तीक्ष्णाभेदकराःस्त्रियः ॥
नसहेहीदृशंवाक्यंवैदेहिजनकात्मजे ॥ ३० ॥ श्रोत्रयोरुभयोर्मध्येतप्तनाराचसंनिभम् ॥ उपशृण्वंतुमेसर्वेसाक्षिणोहिवनेचराः ॥ ३१ ॥ न्यायवा
दीयथावाक्यमुक्तोहंपरुषंत्वया ॥ धिक्त्वामद्यविनश्यंतींयन्मामेवंविशंकसे ॥ ३२ ॥

॥ २८ ॥ अप्रतिरूपमत्यंतानुचितम् ॥ २९ ॥ तीक्ष्णाःक्रूराः भेदकराः कलहोहेतुविनिटः सुतभ्रातृपित्रादेरितिशेषः ॥ ३० ॥ वनेचरादेवाइतिशेषः ॥३१ ॥ यत्परुषमुक्तस्तदुपशृण्वंत्वितियोज
ना यद्यस्मान्मामेवंवागगोचरदुर्भाववंतंविशंकसेततएवदोषादद्यविनश्यंतीमासन्नविनाशांविपरीतमतित्वात्त्वांधिगित्यर्थः अत्रनशेर्नाशेच्छार्थः तेनराक्षसकुलस्यनाशेच्छावतीत्वांधिक् यतोय
दर्थंमामेवंविशंकसेवदसिइतिगूढम् यद्वा विनश्यंतीशक्तितयाप्रतिक्षणंपरिणामरूपेणविनश्यंतींत्वांधिक् यन्मांत्वदस्पृष्टंत्वदाक्रमणायोग्यमेवंविशंकसे त्वदाक्रांतिषुकिलैवंसंभावनेति ॥३२॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

रूपेणस्वरूपेणायतोद्योतयंतंद्योतमानमिव स्थितम् ॥ ४ ॥ अतिवृत्तंअतिक्रांतम् कदाचनलोभयानंहस्तप्राप्तमिवदृश्यमानम् ॥ ५ ॥ शंकितमिषुपातादितिशेषः वनोद्देशेषुकचिद्दृश्यमानंकचि

द्दृश्यमानम् ॥ ६ ॥ छिन्नाभ्रसंवीतचंद्रसादृश्योपपादकमुत्तरार्धम् ॥ ७ ॥ दर्शनादर्शनेनेतिद्वंद्वैकवद्भावः सम्मृगतांगतोमारीचोऽस्याश्रमस्यदूरंगतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ तेनदर्शनादर्शनेनविलोभ्यमो

बद्धासिर्धनुरादायप्रदुद्रावयतोमृगः ॥ तंस्मपश्यतिरूपेणद्योतयंतमिवाग्रतः ॥ ४ ॥ अवेक्ष्यावेक्ष्यधावंतंधनुष्पाणिर्महावने ॥ अतिवृत्तमिवोत्पा
ताल्लोभयानंकदाचन ॥ ५ ॥ शंकितंतुसमुद्भ्रांतमुत्पतंतमिवांबरम् ॥ दृश्यमानमदृश्यंचवनोद्देशेषुकेषुचित् ॥ ६ ॥ छिन्नाभ्रैरिवसंवीतंशारदंचंद्रमं
डलम् ॥ मुहूर्तादेवददृशेमुहुर्दूरात्प्रकाशते ॥ ७ ॥ दर्शनादर्शनेनैवसोऽपाकर्षतराघवम् ॥ सदूरमाश्रमस्यास्यमारीचोमृगतांगतः ॥ ८ ॥ आसीत्क्रु
द्धस्तुकाकुत्स्थोविवशस्तेनमोहितः ॥ अथावतस्थेसुश्रांतश्छायामाश्रित्यशाद्वले ॥ ९ ॥ सतमुन्मादयामासमृगरूपोनिशाचरः ॥ मृगैःपरिवृतोऽथा
न्यैरदूरात्प्रत्यदृश्यत ॥ १० ॥ ग्रहीतुकामंदृष्ट्वातंपुनरेवाभ्यधावत ॥ तत्क्षणादेवसंत्रासात्पुनरंतर्हितोभवत् ॥ ११ ॥ पुनरेवततोदूराद्वृक्षखंडाद्विनिःसृ
तः ॥ दृष्ट्वारामोमहातेजास्तंहंतुंकृतनिश्चयः ॥ १२ ॥ भूयस्तुशरमुद्धृत्यकुपितस्तत्रराघवः ॥ सूर्यरश्मिप्रतीकाशंज्वलंतमरिमर्दनम् ॥ १३ ॥ संधायस
दृढंचापेविकृष्यबलवद्बली ॥ तमेवमृगमुद्दिश्यज्वलंतमिवपन्नगम् ॥ १४ ॥ मुमोचज्वलितंदीप्तमस्त्रंब्रह्मविनिर्मितम् ॥ सभृशंमृगरूपस्यविनिर्भिद्य
शरोत्तमः ॥ १५ ॥ मारीचस्यैवहृदयंविभेदाशनिसन्निभः ॥ तालमात्रमथोत्प्लुत्यन्यपतत्सभृशातुरः ॥ १६ ॥ व्यनदद्भैरवंनादंधरण्यामल्पजीवि
तः ॥ म्रियमाणस्तुमारीचोजहौतांकृत्रिमांतनुम् ॥ १७ ॥ स्मृत्वातद्वचनंरक्षोदध्यौकेनतुलक्ष्मणम् ॥ इहप्रस्थापयेत्सीतातांशून्येरावणोहरेत् ॥ १८ ॥

हयतामारीचेनमोहितोवंचितोविवशस्तत्त्वग्लोभपरवशइवसुतरांछायामाश्रित्यावतस्थे ॥ ९ ॥ उन्मादयामासबहुदूरधावनेनचित्तविभ्रमंचकार ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ भूयःकुपितइत्यन्वयः ॥ ५१ ॥
॥ १३ ॥ १४ ॥ ब्रह्मविनिर्मितमस्त्रंब्राह्मास्त्रंब्रह्मदत्तबाणंच मृगरूपसदृशरूपस्यमायाकृतरूपेयक्षवत्प्रविश्यस्थितस्य ॥ १५ ॥ मारीचस्यैवहृदयंनतुतत्कृतमायामृगाकारमात्रस्य तालमात्रमु
त्प्लुत्य शरवेगकृतवेधादितिशेषः ॥ १६ ॥ १७ ॥ तद्वचनंरावणवचनम् दध्यौध्यानंकृतवान्केनमत्कृतेनोपायेनसीतालक्ष्मणंप्रस्थापयेत्तांचशून्येरावणोहरेदितिदध्यौ ॥ १८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्राप्तकालमाज्ञायरावणोक्तमुपायमेवयुक्तंमत्वा ॥ १९ ॥ मर्मणिप्राणस्थाने रक्षसइदंराक्षसंरूपमास्थितः पूर्वोक्तंशब्दंचक्रेइत्यन्वयः ॥ २० ॥ सुमहाकायःमहाशरीरम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ ल
क्ष्मणवचएवाह मारीचस्यत्विति ॥ २३ ॥ सीताकथंभवेत् किमधैर्यंनाटयित्वालक्ष्मणंप्रेषयेद्दुतधीराभवेदित्यर्थः ॥ २४ ॥ कामवस्थाम् अधैर्यादितिशेषः हृष्टतनूरुहस्त्रासादिवरोमांचितत
नुः वस्तुतएतन्मूलेनसर्वकार्यनिष्पत्तिरितिहर्षाद्रोमांचिततनुः ॥२५॥ तत्रनटवद्भगवान्मनुष्यरूपत्वात्भयशोकादिमत्त्वंनाटयतीतिकविरपिसर्वलोकवेद्यंतथैवाह तत्ररामंभयमिति तात्त्विकम

सम्प्राप्तकालमाज्ञायचकारचततःस्वनम्॥ सदृशंराघवस्येवहासीतेलक्ष्मणेतिच॥ १९॥तेनमर्मणिनिर्विद्धंशरेणानुपमेनहि॥ मृगरूपंतुतत्त्यक्त्वा
राक्षसंरूपमास्थितः॥ २०॥ चक्रेससुमहाकायोमारीचोजीवितंत्यजन्॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौराक्षसंभीमदर्शनम्॥ २१॥ रामोरुधिरसिक्तांगंचे
ष्टमानंमहीतले॥ जगाममनसासीतांलक्ष्मणस्यवचःस्मरन्॥ २२॥ मारीचस्यतुमायैषापूर्वोक्तालक्ष्मणेनतु॥ तत्तथाह्यभवच्चाद्यमारीचोयंमया
हतः॥ २३॥ हासीतेलक्ष्मणेत्येवमाक्रुश्यतुमहास्वनम्॥ ममारराक्षसःसोऽयंश्रुत्वासीताकथंभवेत्॥ २४॥ लक्ष्मणश्चमहाबाहुःकामवस्थांगमि
ष्यति॥इतिसंचिंत्यधर्मात्मारामोहृष्टतनूरुहः॥ २५॥ तत्ररामंभयंतीव्रमाविवेशविषादजम्॥ राक्षसंमृगरूपंतंहत्वाश्रुत्वाचतत्स्वनम्॥ २६॥
निहत्यपृषतंचान्यंमांसमादायराघवः॥त्वरमाणोजनस्थानंससाराभिमुखंतदा॥ २७॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेचतुश्चत्वारिंशः
सर्गः॥ ४४॥ ॥ ७॥ ॥आर्तस्वरंतुतंभर्तुर्विज्ञायसदृशंवने॥उवाचलक्ष्मणंसीतागच्छजानीहिराघवम्॥ १॥ नहिमेजीवितंस्थानेहृदयंवा
वतिष्ठते॥क्रोशतःपरमार्तस्यश्रुतःशब्दोमयाभृशम्॥ २॥ आक्रंदमानंतुवनेभ्रातरंत्रातुमर्हसि॥तंक्षिप्रमभिधावत्वंभ्रातरंशरणैषिणम्॥ ३॥
रक्षसांवशमापन्नंसिंहानामिवगोवृषम्॥नजगामतथोक्तस्तुभ्रातुराज्ञायशासनम्॥ ४॥

थंतुहृष्टतनूरुहइतिहृष्टपदेनप्रागेवध्वनितवान् ॥ २६ ॥ पृषतंमृगम् जनस्थानमभिमुखंजनस्थानवर्तिनिजाश्रमाभिमुखम् ॥ २७ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मी
कीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेचतुश्चत्वारिंशःसर्गः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथसीतारामविषयशोकनाटनेनलक्ष्मणमुद्वासयति आर्तेति भर्तुःस्वरेणसदृशंस्वरम् भर्तुःस्वरइत्येवज्ञात्वेत्यर्थः
॥ १ ॥ क्रोशतःरामस्य ॥ २ ॥ ३ ॥ आज्ञायशासनंअप्रमत्तेनतेभाव्यमाश्रमस्थेनसीतयेत्युक्तमनुचित्त्येत्यर्थः ॥ ४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

निचयवर्धनंकोशवर्धनंतद्वन्यंधनंनृणांसारमतिंप्रशस्तंभवति शुक्रंब्रह्म सपर्यगाच्छुक्रमकायमव्रणमितिश्रुतेः एवंचशुक्रस्यब्रह्मलोकंप्राप्तस्यतद्रूपमापन्नस्यमनसाचिंतितंसर्वंसंकल्पमात्रसिद्धंस
र्वंभोग्यवस्तुयथासर्वस्मात्सारतरंतद्वत्॥३३॥ननुतथापिविचार्यकर्तव्यंतत्राह अर्थीति अर्थीअर्थापेक्षःपुमान्येनार्थकृत्येनअर्थनिमित्तेनकर्तव्येनकर्मणातत्सौंदर्यादाक्षिप्तहृदयोऽविचारयन्ने
वव्रजतितत्संपादनार्थंतमेवार्थ्याःअर्थसंपादनचतुराःअर्थशास्त्रज्ञाअर्थंअर्थपदवाच्यमाहुः ॥३४॥ अतोऽविचारितैवात्रप्रवृत्तिरित्याह एतस्येति अत्रविचारोनकर्तव्यएतन्मूलेनमहतोर्थस्यसि
द्धिरितिगूढतात्पर्यम् ॥३५॥ अस्यपराध्यंत्वमेवदर्शयति नेति कदल्याइयंत्वक्कादली मृदूच्चकर्बुरनीलाग्ररोमामृगविशेषःकदली प्रियकीमृदूच्चमसृणघनरोमयुक्तोमृगःप्रियकस्तस्येयंप्रिय

तत्सारमखिलंनृणांधनंनिचयवर्धनम्॥ मनसाचिंतितंसर्वंयथाशुक्रस्यलक्ष्मण॥३३॥ अर्थीयेनार्थकृत्येनसंव्रजत्यविचारयन्॥ तमर्थमर्थशा
स्त्रज्ञाःप्राहुरर्थ्याःसुलक्ष्मण॥३४॥ एतस्यमृगरत्नस्यपरार्ध्येकांचनत्वचि॥ उपवेक्ष्यतिवैदेहीमयासहसुमध्यमा॥३५॥ नकादलीनप्रियकीनप्रवे
णीनचाविकी॥ भवेदेतस्यसदृशीस्पर्शनेनेतिमेमतिः॥ ३६॥ एषचैवमृगःश्रीमान्यश्चदिव्योनभश्चरः॥ उभावेतौमृगौदिव्यौतारामृगमहीमृगौ
॥३७॥ यदिवायंतथायन्मांभवेद्वदसिलक्ष्मण॥ मायैषाराक्षसस्येतिकर्तव्योस्यवधोमया॥ ३८॥ एतेनहिनृशंसेनमारीचेनाकृतात्मना॥ वनेवि
चरतापूर्वंहिंसितामुनिपुंगवाः॥३९॥ उत्थायबहवोयेनमृगयायांजनाधिपाः॥ निहताःपरमेष्वासास्तस्माद्वध्यस्त्वयंमृगः॥ ४०॥ पुरस्तादिहवा
तापिःपरिभूयतपस्विनः॥ उदरस्थोद्विजान्हंतिस्वगर्भोश्वतरीमिव॥ ४१॥ सकदाचिच्चिराल्लोकेआससादमहामुनिम्॥ अगस्त्यंतेजसायुक्तंभक्ष्य
स्तस्यबभूवह॥४२॥ समुत्थानेचतद्रूपंकर्तुकामंसमीक्ष्यतम्॥ उत्स्मयित्वातुभगवान्वातापिमिदमब्रवीत्॥४३॥

कीप्रवेणीअजविशेषसंबंधिनी आविकीअवित्वक् प्रत्येकंनञुक्तिःसर्वथासादृश्याभावबोधनाय अनेनएतदीयत्वचा॥३६॥यश्चनभश्चरोमृगःमृगशिरोनक्षत्ररूपः तदेवाह तारामृगेति॥३७॥
अथलक्ष्मणमतमंगीकृत्यापिप्रवृत्तिमाह यदिवेति राक्षसमायैषानमृगइतियथामांवदसि यदिवातथैवैषभवेत्तथाप्यस्यवधोमयाकर्तव्यएव राक्षसवधस्यप्रतिज्ञातत्वात्॥ ३८॥ ३९॥
उत्थायप्रादुर्भूयउत्प्लुत्यवा॥ ४०॥ पुरस्तात्पूर्वंइहदंडकारण्ये स्वगर्भोश्वतरीमिवेति अश्वतरीस्वगर्भेणम्रियतइतिप्रसिद्धिः अश्वतरीगर्दभादश्वायामुत्पन्नेतितीर्थः अश्वतरीकर्कटीतिपरे वृश्चि
कइतिकतकः अत्राद्यव्याख्यैवज्यायसी तस्यागर्भस्योदरपाटनंविनाननिःसरणमितिसर्वजनप्रसिद्धेः॥ ४१॥ ४२॥ समुत्थानेभ्राद्धांते तद्रूपंराक्षसंरूपं उत्स्मयित्वाईषद्धसित्वा॥ ४३॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अविगण्यअविचार्यपापंतस्माद्विजपरिभवजपापेन जरांजीर्णताम् ॥ ४४ ॥ योमारीचोमद्विधमतिमन्येतातिक्रामेत्तद्रक्षोपिमारीचाख्यंवातापिरिवनभवेदेवनजीवेदेव ॥४५॥ उक्तमेवार्थंपु
नराहदार्ढ्याय भवेदिति मामांगतःप्राप्तोमारीचोऽगस्त्येनवातापिरिवमयाहतोभवेत् भविष्यतीत्यर्थः सन्नद्धःधनुःकवचादियुक्तः यंत्रितःयत्नवान्व्यापारांतरहीनः ॥ ४६ ॥ अस्माकंयत्कृत्य
मावश्यकंकर्तव्यंतदस्यामेतद्रक्षणविषयेआयत्तंस्थितम् तन्मुख्यकृत्येत्वंसावधानस्तिष्ठ स्वकर्तव्यमाह अहमिति अत्रपूर्वश्लोकचतुर्थचरणश्लेषेणअयंत्रितोयंत्रणयाहीनोतियत्नरहितःसीतां
रक्ष यदस्माकंकृत्यमवतारग्रहणप्रयोजनंतदस्यामायत्तंअनयैवसाधनीयमित्यपिसूचितम् ॥४७॥ यावद्गच्छामिगमिष्यामीत्यर्थः आनयितुंआनेतुम् तत्रहेतुः पश्येति ॥ ४८ ॥ प्रधानयासर्वो

त्वयाऽविगण्यवातापेपरिभूताश्चतेजसा॥जीवलोकेद्विजश्रेष्ठास्तस्मादसिजरांगतः॥ ४४ ॥तद्रक्षोपिनभवेदेववातापिरिवलक्ष्मण॥ मद्विधंयो
तिमन्येतधर्मनित्यंजितेंद्रियम्॥४५॥ भवेद्धतोयंवातापिरगस्त्येनेवमागतः॥इहत्वंभवसन्नद्धोयंत्रितोरक्षमैथिलीम्॥४६॥ अस्यामायत्तम
स्माकंयत्कृत्यंरघुनंदन॥ अहमेनंवधिष्यामिग्रहीष्याम्यथवामृगम्॥ ४७॥ यावद्गच्छामिसौमित्रेमृगमानयितुंद्रुतम्॥पश्यलक्ष्मणवैदेह्यामृग
त्वचिगतांस्पृहाम्॥ ४८॥ त्वचाप्रधानयाह्येषमृगोद्यनभविष्यति॥अप्रमत्तेनतेभाव्यमाश्रमस्थेनसीतया॥४९॥ यावत्पृषतमेकेनसायकेननि
हन्म्यहम्॥हत्वैतच्चर्मआदायशीघ्रमेष्यामिलक्ष्मण॥५०॥ प्रदक्षिणेनातिबलेनपक्षिणाजटायुषाबुद्धिमताचलक्ष्मण॥भवाप्रमत्तःप्रतिगृह्यमै
थिलींप्रतिक्षणंसर्वतएवशंकितः॥५१॥ ॥इत्यार्षेश्रीम॰वा॰आ॰अर॰त्रिचत्वारिंशःसर्गः॥४३॥ ॥७॥ ॥तथातुतंसमुद्दिश्यभ्रातरंरघु
नंदनः॥ दधारासिंमहातेजाजांबूनदमयत्सरुम्॥ १ ॥ ततस्त्रिविनतंचापमादायात्मविभूषणम्॥ आबध्यचकलापौद्वौजगामोदग्रविक्रमः॥ २॥
तंवन्यराजोराजेंद्रमापततंनिरीक्ष्यवै॥ बभूवांतर्हितस्त्रासात्पुनःसंदर्शनेऽभवत्॥ ३॥

त्तमयानभविष्यतिनजीविष्यति अनेनजीवतोग्रहणमशक्यमितिदर्शितम् तेत्वया सीतयासहेतिशेषः अनयाप्रेरितेकर्तव्येचेत्यप्यर्थः ॥४९॥यावदिति तावदप्रमत्तेनभाव्यमित्यन्वयः॥५०॥
प्रदक्षिणेनसमर्थेन सर्वतःसर्वदिग्वर्तिरक्षोसुरेभ्यः ॥५१॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रिचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ त्सरुः
खड्गमुष्टिः ॥ १ ॥ मध्येस्थलत्रयेविनतंत्रिविनतम् आत्मविभूषणम् चापस्यवीरालंकारत्वात् आत्मविभूषणमित्यनेनागस्त्यदत्तंवैष्णवमितिसूचितम् कलापौतूणीरौ ॥ २ ॥ वन्यराजःवन्या
नांमृगाणांराजा विचित्रमृगत्वात् पुनःसंदर्शनेदृष्टिविषये ॥ ३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अस्यमायाविदोमायायाश्रुतासाम्मृगरूपमिदंकृतं मायैवम्मृगरूपेणपरिणतेत्यर्थः भानुमत्प्रकाशयुतंगंधर्वपुरवदापातरमणीयम् ॥ ७ ॥ नास्तिएवमुपादानकम्मृगासंभवात् ॥ ८ ॥ काकु
त्स्थंलक्ष्मणंप्रतिवार्यनायंराक्षसोऽपितुचित्रमृगोनैतद्ग्रहणविघ्नस्त्वयाकार्यइत्युक्त्येत्यर्थः छद्मनावंचनेनहृतचेतनासेव ॥ ९ ॥ नोऽस्माकं अयोध्यागमनोत्तरं तत्रसख्यभिप्रायेणबहुवचनम्
॥ १० ॥ सृमरचमरौकृष्णशुक्लपुच्छौ ॥ ११ ॥ १२ ॥ अन्यःसदृशःएतत्सदृशोन्यइत्यर्थः तेजसाविचित्रगतिसामर्थ्येन क्षमयासौम्यभावेन दीप्त्यादेहकांत्या ॥ १३ ॥ शशिसंनिभत्वे

अस्यमायाविदोमायाम्मृगरूपमिदंकृतम् ॥ भानुमत्पुरुषव्याघ्रगंधर्वपुरसंनिभम् ॥ ७ ॥ मृगोह्येवंविधोरत्नविचित्रोनास्तिराघव ॥ जगत्यांजगती
नाथमायैषाहिनसंशयः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवाणंकाकुत्स्थंप्रतिवार्यशुचिस्मिता ॥ उवाचसीतासंहृष्टाछद्मनाहृतचेतना ॥ ९ ॥ आर्यपुत्राभिरामोसौमृ
गोहरतिमेमनः ॥ आनयैनंमहाबाहोक्रीडार्थंनोभविष्यति ॥ १० ॥ इहाश्रमपदेऽस्माकंबहवःपुण्यदर्शनाः ॥ मृगाश्चरंतिसहिताश्चमराःसृमरास्त
था ॥ ११ ॥ ऋक्षाःपृषतसंघाश्चवानराःकिन्नरास्तथा ॥ विहरंतिमहाबाहोरूपश्रेष्ठामहाबलाः ॥ १२ ॥ नचान्यःसदृशोराजन्दृष्टःपूर्वम्मृगोमया ॥ ते
जसाक्षमयादीप्त्यायथायंमृगसत्तमः ॥ १३ ॥ नानावर्णविचित्रांगोरत्नभूतोममाग्रतः ॥ द्योतयन्वनमव्यग्रंद्योततेशशिसंनिभः ॥ १४ ॥ अहोरूप
महोलक्ष्मीःस्वरसंपच्चशोभना ॥ मृगोद्भुतोविचित्रांगोहृदयंहरतीवमे ॥ १५ ॥ यदिग्रहणमभ्येतिजीवन्नेवमृगस्तव ॥ आश्चर्यभूतंभवतिविस्मयं
जनयिष्यति ॥ १६ ॥ समाप्तवनवासानांराज्यस्थानांचनःपुनः ॥ अंतःपुरेविभूषार्थोमृगएषभविष्यति ॥ १७ ॥ भरतस्यार्यपुत्रस्यश्वश्रूणांममचप्र
भो ॥ मृगरूपमिदंदिव्यंविस्मयंजनयिष्यति ॥ १८ ॥ जीवन्नयदितेभ्येतिग्रहणंमृगसत्तमः ॥ अजिनंनरशार्दूलरुचिरंतुभविष्यति ॥ १९ ॥ निहत
स्यास्यसत्त्वस्यजांबूनदमयत्वचि ॥ शष्पबृस्यांविनीतायामिच्छाम्यहमुपासितुम् ॥ २० ॥

॥ ४९ ॥

नाह्लादकत्वम् ॥ १४ ॥ स्वरसंपद्ध्वनिसमृद्धिः ॥ १५ ॥ तवग्रहणंत्वत्कर्तृकग्रहणं जीवतोग्रहणमाश्चर्यभूतंभवतियतोऽतोविस्मयंजनयिष्यति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ हतोपियदितेग्र
हणंप्राप्नोतितदापिमेप्रयोजनमित्याह अजिनमिति ॥ १९ ॥ शष्पबृस्यांबालतृणपरिकल्पिततापसासनेविनीतायांप्रसारितायामस्यजांबूनदमयत्वचिउपासितुंत्वत्समीपेस्थातुमिच्छामि यद्वा
भगवदुपासनांकर्तुमित्यर्थः ॥ २० ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

इदंकामेनस्वप्रयोजने च्छयापतिनियोजनरूपंरौद्रंअतएवस्त्रीणामसदृशंकैकेयीवदितिममनिर्णीतंतथाप्यस्यसत्त्वस्यवपुषाममविस्मयोजनितइतिजातकौतुकनिवृत्त्यर्थमनुचितमपिकरोमीति शेषः ॥२१॥ कांचनरूपेणेतिपाठेरूपेणमृगेण रूपंमृगेपिविज्ञेयमितिहलायुधः नक्षत्रसदृशनानाबिंदूपलक्षितत्वात्तत्पथसदृशेन ॥२२॥ राघवस्यापिसंभाविताऽसंभावितवस्तुतत्त्वनिरूपणकुशलमतेरपिमनोविस्मयमागतंप्राप्तंतदिवबभूव भवितव्यतायाःप्राबल्यात् ॥ २३ ॥ तदेवाह लोभितइति ॥२४ ॥ रूपेणअलौकिकविचित्रस्वरूपेणश्रेष्ठः सर्वश्रेष्ठरूपेणहेतुना अद्यएषमृगोनभविष्यतिनजीविष्यति जीवनमस्यनसंभावितमित्यर्थः प्रायेणमृगत्वमत्रनसंभावितमित्यर्थइतिकतकः ॥२५॥ नंदनइत्युद्देशःकीर्तनंयस्यतत्रवनेचैत्ररथसंश्रयेतदाख्येवनेपिनयोस्यकश्चित्समो

कामवृत्तमिदंरौद्रंस्त्रीणामसदृशंमतम् ॥ वपुषात्वस्यसत्त्वस्यविस्मयोजनितोमम ॥ २१ ॥ तेनकांचनरोम्णातुमणिप्रवरशृंगिणा ॥ तरुणादित्यवर्णेननक्षत्रपथवर्चसा ॥ २२ ॥ बभूवराघवस्यापिमनोविस्मयमागतम् ॥ इतिसीतावचःश्रुत्वादृष्ट्वाचमृगमद्भुतम् ॥ २३ ॥ लोभितस्तेनरूपेणसीतयाचप्रचोदितः ॥ उवाचराघवोहृष्टोभ्रातरंलक्ष्मणंवचः ॥ २४ ॥ पश्यलक्ष्मणवैदेह्याःस्पृहामुल्लसितामिमाम् ॥ रूपश्रेष्ठतयाह्येषमृगोद्यनभविष्यति ॥ २५ ॥ नवनेनंदनोद्देशेनचैत्ररथसंश्रये ॥ कुतःपृथिव्यांसौमित्रेयोस्यकश्चित्समोमृगः ॥ २६ ॥ प्रतिलोमानुलोमाश्चरुचिरारोमराजयः ॥ शोभंते मृगमाश्रित्यचित्राःकनकबिंदुभिः ॥ २७ ॥ पश्यास्यजृंभमाणस्यदीप्तामग्निशिखोपमाम् ॥ जिह्वांमुखान्निःसरंतींमेघादिवशतह्रदाम् ॥ २८ ॥ मसारगल्वर्कमुखःशंखमुक्तानिभोदरः ॥ कस्यनामानिरूप्योसौनमनोलोभयेन्मृगः ॥ २९ ॥ कस्यरूपमिदंदृष्ट्वाजांबूनदमयप्रभम् ॥ नानारत्नमयंदिव्यंनमनोविस्मयंव्रजेत् ॥ ३० ॥ मांसहेतोरपिमृगान्विहारार्थंचधन्विनः ॥ घ्नंतिलक्ष्मणराजानोमृगयायांमहावने ॥ ३१ ॥ धनानिव्यवसायेनविचीयंतेमहावने ॥ धातवोविविधाश्चापिमणिरत्नसुवर्णिनः ॥ ३२ ॥

मृगःसपृथिव्यामस्मिइतिकुतःसंभाव्यतेइत्यर्थः ॥ २६ ॥ तदेवाह प्रतिलोमेत्यादि कनकबिंदुभिःसहितारोमराजयइत्यन्वयः ॥ २७ ॥ शतह्रदाविद्युत् ॥ २८ ॥ मसारगल्वर्कमुखःशंखमुक्तानिभोदरइतिपाठेमसारइंद्रनीलस्तस्यगल्वर्कश्चषकस्तदाकारास्यसंपुटइत्यर्थइतितीर्थः अनिरूप्यःइदमित्थमितिनिरूपयितुमशक्यः पाठांतरेयस्येत्यादि ॥२९ ॥ ३० ॥ मांसहेतोरपिविहारार्थंचघ्नंतिकिंपुनरेवंविधत्वग्लाभार्थमितिभावः॥३१॥ महावनेराजभिरितिशेषः व्यवसायेनमृगवधोद्यमेन धनानिविचीयंतेसंगृह्यंते ननुवनेकुतोधनंतत्राह धातवइति मणिरत्नंसुवर्णंचयेषुतादृशाधातवः वज्रादिमणिसुवर्णादियुक्तास्ताम्रादिधातवइतियावत् ॥ ३२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मणिप्रवरशृंगाग्रः इंद्रनीलरत्नाकारशृंगाग्रः मणिशब्दःकेवलइंद्रनीलेइतिकविसमयइतिकतकः क्वचित्सिताक्वचिदसितामुखस्याकृतिःशोभायस्यसः ॥
देवाहरक्तपद्मोत्पलेति उत्पलंनीलोत्पलं इंद्रनीलवदुत्पलवच्छ्रवःश्रवणंयस्यसः ॥ १६ ॥ मधूकपुष्पसदृशपार्श्वद्वयः कंजंपद्मंतत्किंजल्कसदृशवर्णः ॥ १७ ॥ सुसंहतःश्लिष्टसंधिबंधः ॥ १८ ॥

गिरींश्चसरितःसर्वाराष्ट्राणिनगराणिच॥ समेत्यदंडकारण्यंराघवस्याश्रमंततः॥ ११ ॥ ददर्शसहमारीचोरावणोराक्षसाधिपः॥ अवतीर्यरथात्त
स्मात्ततःकांचनभूषणात्॥ १२ ॥ हस्तेगृहीत्वामारीचंरावणोवाक्यमब्रवीत्॥ एतद्रामाश्रमपदंदृश्यतेकदलीवृतम्॥ १३ ॥ क्रियतांतत्सखेशीघ्रंयदर्थं
वयमागताः॥ सरावणवचःश्रुत्वामारीचोराक्षसस्तदा॥ १४ ॥ मृगोभूत्वाश्रमद्वारिरामस्यविचचारह ॥ सतुरूपंसमास्थायमहदद्भुतदर्शनम्
॥ १५ ॥ मणिप्रवरशृंगाग्रःसितासितमुखाकृतिः॥ रक्तपद्मोत्पलमुखइंद्रनीलोत्पलश्रवाः॥ १६ ॥ किंचिदत्युन्नतग्रीवइंद्रनीलनिभोदरः॥ मधूकनि
भपार्श्वश्चकंजकिंजल्कसंनिभः॥ १७ ॥ वैडूर्यसंकाशखुरस्तनुजंघःसुसंहतः॥ इंद्रायुधसवर्णेनपुच्छेनोर्ध्वंविराजितः॥ १८ ॥ मनोहरस्निग्धवर्णोर
त्नैर्नानाविधैर्वृतः ॥ क्षणेनराक्षसोजातोमृगःपरमशोभनः ॥ १९ ॥ वनंप्रज्वलयन्रम्यंरामाश्रमपदंचतत् ॥ मनोहरंदर्शनीयंरूपंकृत्वासराक्षसः
॥ २० ॥ प्रलोभनार्थंवैदेह्यानानाधातुविचित्रितम्॥ विचरन्गच्छतेशष्पंशाद्वलानिसमंततः॥ २१ ॥ रौप्यैर्बिंदुशतैश्चित्रंभूत्वाचप्रियनंदनः॥ विट
पीनांकिसलयान्भक्षयन्विचचारह॥ २२ ॥ कदलीगृहकंगत्वाकर्णिकारानितस्ततः॥ तमाश्रमंमंदगतिंसीतासंदर्शनंततः॥ २३ ॥ राजीवचित्रपृष्ठः
सविरराजमहामृगः॥ रामाश्रमपदाभ्याशेविचचारयथासुखम्॥ २४ ॥ पुनर्गत्वानिवृत्तश्चविचचारमृगोत्तमः॥ गत्वामुहूर्तंत्वरयापुनःप्रतिनिवर्त
ते॥ २५ ॥ विक्रीडंश्चपुनर्भूमौपुनरेवनिषीदति॥ आश्रमद्वारमागम्यमृगयूथानिगच्छति॥ २६ ॥

॥ १९ ॥ प्रज्वलयन्प्रदीपयन् ॥ २० ॥ शाद्वलानिविचरन्भक्षयन्गच्छतेगच्छति ॥ २१ ॥ चित्रमितिक्रियाविशेषणं विटपीनामितिदीर्घआर्षःछंदोनुरोधात् भक्षयन्नितिपाठेआर्षोऽनुना
सिकलोपः ॥ २२ ॥ कदलीगृहंकदलीवाटिकां कर्णिकारांस्तद्वनंचगत्वात्यक्तासीतासंदर्शनमपेक्ष्येतस्ततोमंदगतिसगाश्रयन्विचचारविरराजच ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मृगयूथानिगच्छ
ति तत्पृष्ठतोगच्छतीत्यर्थः ॥ २६ ॥

122

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥२७॥ विनिष्पतन्प्रागल्भ्येनकुर्वन्नित्यर्थः ॥२८॥ विद्रवंतिअमृगत्वनिश्चयादितिशेषः ॥२९॥ मृगवधेरतोपिभावस्यराक्षसस्यसंछादनार्थंसंस्पृशन्नपिमृगान्नभक्षयति ॥ ३०॥ अपचयोपह
णं अत्राशोकचूतकुसुमानामपचयोक्त्याशिशिरांतकालोयं गंधवान्सुरभिर्मासोजातपुष्पफलद्रुमइतिसंतापयतिसौमित्रेशूरश्चैत्रवनानिलइतिचपंपातीरेरामोक्तेश्च किंचायेद्वादशमासोत्तरंय
येषामांनांगीकरोतितदैनांहन्मीतिरावणप्रतिज्ञा ततोहनुमद्दर्शनकालेचतंप्रतिसीतावाक्यं वर्ततेदशमोमासोद्वौतुशेषौप्लवंगमेतिसंगच्छते माघशुक्लाष्टम्यांहरणेहिमार्गशुक्लाष्टम्यांततोवर्गिववाद

मृगयूथैरनुगतःपुनरेवनिवर्तते॥ सीतादर्शनमाकांक्षन्राक्षसोमृगतांगतः॥२७॥ परिभ्रमतिचित्राणिमंडलानिविनिष्पतन्॥ समुद्वीक्ष्यचसर्वेतं
मृगायेन्येवनेचराः॥२८॥उपगम्यसमाघ्रायविद्रवंतिदिशोदश॥ राक्षसःसोपितान्वन्यान्मृगान्मृगवधेरतः॥२९॥प्रच्छादनार्थंभावस्यनभक्षयति
संस्पृशन्॥ तस्मिन्नेवततःकालेवैदेहीशुभलोचना॥ ३०॥ कुसुमापचयेव्यग्रापादपानत्यवर्तत॥ कर्णिकारानशोकांश्चचूतांश्चमदिरेक्षणा॥३१॥
कुसुमान्यपचिन्वंतीचचाररुचिरानना॥ अनर्हावनवासस्यसातंरत्नमयंमृगम्॥ ३२॥ मुक्तामणिविचित्रांगंददर्शपरमांगना॥ तंवैरुचिरदंतोष्ठं
रूप्यधातुतनूरुहम्॥ ३३॥ विस्मयोत्फुल्लनयनासस्नेहंसमुदैक्षत॥ सचतांरामदयितांपश्यन्मायामयोमृगः॥ ३४॥ विचचारततस्तत्रदीपयन्निव
तद्वनम्॥ अदृष्टपूर्वंदृष्ट्वातंनानारत्नमयंमृगम्॥ विस्मयंपरमंसीताजगामजनकात्मजा॥३५॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०द्विचत्वारिंशः
सर्गः॥४२॥ ॥७॥ ॥सातंसंप्रेक्ष्यसुश्रोणीकुसुमानिविचिन्वती॥ हेमराजतवर्णाभ्यांपार्श्वाभ्यामुपशोभितम्॥ १ ॥ प्रहृष्टाचान
वद्यांगीमृष्टहाटकवर्णिनी ॥ भर्तारमपिचक्रंदलक्ष्मणंचैवसायुधम्॥२॥आहूयाहूयचपुनस्तंमृगंसाधुवीक्षते॥आगच्छागच्छशीघ्रंवैआर्यपुत्रस
हानुज ॥ ३ ॥ तावाहूतौनरव्याघ्रौवैदेह्यारामलक्ष्मणौ॥ वीक्षमाणौतुतंदेशंतदाददृशतुर्मृगम्॥ ४॥ शंकमानस्तुतंदृष्ट्वालक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत्॥
तमेवैनमहंमन्येमारीचंराक्षसंमृगम्॥ ५॥ चरंतोमृगयांहृष्टाःपापेनोपाधिनावने॥ अनेननिहताराम‌राजानःपापरूपिणा॥ ६ ॥

शमसमाप्त्यातस्यवर्तमानत्वोक्तिरसंगतैवस्यात् तच्छुक्लपक्षांतेहनूमतस्तद्दर्शनात्॥३१॥अनर्हावनवासस्येत्यनेननगरवासःसूचितः ॥३२॥रूप्यंरजतंधातवोगैरिकाद्यास्तत्सदृशरोमयुक्तम् ॥३३॥
॥३४॥३५॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआ०अरण्यकांडेद्विचत्वारिंशःसर्गः ॥४२ ॥ ॥७॥ ॥ सातमिति ॥१ ॥ मृष्टहाटकंशुद्धंहेमतत्सदृशवर्णा चक्रंद
आह्वानेक्रदिः चक्रंदेतिरोदनार्थेनभाव्यशुभमितिसूचितंकविना ॥ २ ॥ ३ ॥ तावाहूतौ सीतयेतिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ मृगयांचरंतस्तांकुर्वंतः उपाधिनामृगरूपच्छलेन ॥ ६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

येत्वामेवंकुपथमारूढंननिगृह्णंतिनवारयंतिअमात्यास्तेवध्यावधयोग्याः कुतस्त्वयानवध्यंतइत्यर्थः ॥ ६ ॥ तत्रनीतिशास्त्रमाह अमात्यैरिति ॥ ७ ॥ कुतस्तैरेवमनुष्ठेयंतत्राह धर्ममिति ॥ ८ ॥ विपर्ययेस्वामिवैगुण्ये तत्रनकेवलंतेषामेवव्यसनप्राप्तिःकिंतुसर्वजनानांतदाह इतरेजनाइति अपीतिशेषः ॥ ९ ॥ १० ॥ तीक्ष्णेनक्रूरदंडेन प्रतिकूलेनस्वप्रकृतीनामितिशेषः ॥ ११ ॥ तीक्ष्णमंत्रास्तीक्ष्णोपायप्रयोक्तारस्तेनतन्मंत्रग्राहिणाराज्ञासहभुज्यंतेस्वसमतयास्थाप्यंते मंदोमंदबुद्धिःसारथिर्येषांतेरथायथाविषमेसारथिभिःसहनश्यंतितथातेराजानोमंत्रिभिःसहनश्यंति ॥ १२ ॥ युक्तधर्ममनुष्ठिताःयुक्तधर्मानुष्ठातारः साधवोनीतिमार्गनिष्ठाः सपरिच्छदाःसपरिजनाः ॥ १३ ॥ तीक्ष्णदंडेनप्रजानांप्रतिकूलेनरक्ष्यमाणाःप्रजानवर्धंते गोमायुनामृगघातकजीवेनरक्ष्यमाणा मृगाइव ॥ १४ ॥ कर्कशःक्रूरबुद्धिःकठिनश्च ॥ १५ ॥ तदिदंत्वत्तोमरणरूपंघोरंकाकतालीयमाकस्मिकंमयासादितंयद्यपितथापित्वत्प्रतिनमयाशोकःक्रियते जातस्यहिध्रुवोमृत्युरितिन्यायात्

वध्याःखलुनवध्यंतेसचिवास्तवरावण ॥ येत्वामुत्पथमारूढंननिगृह्णंतिसर्वशः ॥ ६ ॥ अमात्यैःकामवृत्तोहिराजाकापथमाश्रितः ॥ निग्राह्यःसर्वथासद्भिःसनिग्राह्योनगृह्यसे ॥ ७ ॥ धर्ममर्थंचकामंचयशश्चजयतांवर ॥ स्वामिप्रसादात्सचिवाःप्राप्नुवंतिनिशाचर ॥ ८ ॥ विपर्ययेतुतत्सर्वंव्यर्थंभवतिरावण ॥ व्यसनंस्वामिवैगुण्यात्प्राप्नुवंतीतरेजनाः ॥ ९ ॥ राजमूलोहिधर्मश्चयशश्चजयतांवर ॥ तस्मात्सर्वास्ववस्थासुरक्षितव्यानराधिपाः ॥ १० ॥ राज्यंपालयितुंशक्यंनतीक्ष्णेननिशाचर ॥ नचातिप्रतिकूलेननाविनीतेनराक्षस ॥ ११ ॥ येतीक्ष्णमंत्राःसचिवाभुज्यंतेसहतेनवै ॥ विषमेषुरथाःशीघ्रंमंदसारथयोयथा ॥ १२ ॥ बहवःसाधवोलोकेयुक्तधर्ममनुष्ठिताः ॥ परेषामपराधेनविनष्टाःसपरिच्छदाः ॥ १३ ॥ स्वामिनाप्रतिकूलेनप्रजास्तीक्ष्णेनरावण ॥ रक्ष्यमाणानवर्धंतेमृगागोमायुनायथा ॥ १४ ॥ अवश्यंविनशिष्यंतिसर्वेरावणराक्षसाः ॥ येषांत्वंकर्कशोराजादुर्बुद्धिरजितेंद्रियः ॥ १५ ॥ तदिदंकाकतालीयंघोरमासादितंमया ॥ अत्रत्वंशोचनीयोसिससैन्योविनशिष्यसि ॥ १६ ॥ मांनिहत्यतुरामोसावचिरात्त्वांवधिष्यति ॥ अनेनकृतकृत्योस्मिम्रियेचाप्यरिणाहतः ॥ १७ ॥

तथापित्वंससैन्योविनशिष्यसियद्यप्यर्थेत्वंमयाशोचनीयोसि ॥ १६ ॥ ननुममरणंकथंनिश्चितंतत्राह मामिति मांनिहत्यरामस्त्वांसबांधवमचिराद्वधिष्यति तस्मादुभयथापिमरणंनिश्चितं त्वत्तोवारामाद्वा तत्रानेनवधेनकृतकृत्योस्मि यत्मृधेरणेऽरिणाहतोम्रिये राजतोबलान्मरणापेक्षयारणेशत्रुतोमृत्योःस्वर्गदत्वादाद्यमृत्योरपमृत्युत्वेनदुर्मरणत्वेनशास्त्रेउक्तेःराज्ञामारितस्यशौचोदकदानाद्यभावश्रवणाद्रामतोमरणेनकृतकृत्योहमितिव्यंग्यम् ईदृशंज्ञानंचास्यतपसायोगेनचशुद्धचित्तत्वादितिबोध्यम् ॥ १७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

आत्मानंरावणम् सबांधवमात्मानमित्यन्वयः ॥ १८ ॥ कदाचिद्यदिमयाजीवतासहैवसीतामानयिष्यसितदापश्चादपिसर्ववधोनिश्चितइत्यर्थः ॥ १९ ॥ नमृष्यसेप्रतिकूलबुद्ध्यानपरिगृह्णासी त्यर्थः परेतकल्पाःमृतप्रायाः ॥ २० ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकचत्वारिंशःसर्गः ॥४१॥ ॥७॥ ॥ रात्रिचरप्रभोःरावणाद्यद्भ यमधुनैवनिश्चयमरणरूपंतस्माद्गच्छावेत्यब्रवीत्त्वमहंचइत्यर्थः ॥ १ ॥ तथावदन्नेवनिजदुःखमप्याह दृष्टश्चाहमिति पुनःयदायंतेनदृष्टोभविष्यामितदोच्यमानविशेषणेनरामेणजीवितंनिहतंन

दर्शनादेवरामस्यहतंमामवधारय ॥ आत्मानंचहतंविद्धिहत्वासीतांसबांधवम् ॥ १८ ॥ आनयिष्यसिचेत्सीतामाश्रमात्सहितोमया ॥ नैवत्वम पिनाहंवैनैवलंकानराक्षसाः ॥ १९ ॥ निवार्यमाणस्तुमयाहितैषिणानमृष्यसेवाक्यमिदंनिशाचर ॥ परेतकल्पाहिगतायुषोनराहितंनगृह्णंतिसुहृ द्भिरीरितम् ॥ २० ॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेएकचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४१ ॥ ॥७॥ ॥एवमुक्त्वातुपरुषंमारीचोरावणंततः ॥गच्छावे त्यब्रवीद्दीनोभयाद्रात्रिंचरप्रभोः ॥ १ ॥ दृष्टश्चाहंपुनस्तेनशरचापासिधारिणा ॥ मद्वधोद्यतशस्त्रेणनिहतंजीवितंचमे ॥ २ ॥ नहिरामंपराक्रम्यजीवन्प्र तिनिवर्तते ॥ वर्ततेप्रतिरूपोऽसौयमदंडहतस्यते ॥ ३ ॥ किंतुकर्तुंमयाशक्यमेवंत्वयिदुरात्मनि ॥ एषगच्छाम्यहंतातस्वस्तितेस्तुनिशाचर ॥ ४ ॥ प्रहृ ष्टस्त्वभवत्तेनवचनेनसराक्षसः ॥ परिष्वज्यसुसंश्लिष्टमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ एतच्छौटीर्ययुक्तंतेमच्छंदवशवर्तिनः ॥ इदानीमसिमारीचःपूर्वम न्योहिराक्षसः ॥ ६ ॥ आरुह्यतामयंशीघ्रंखगोरत्नविभूषितः ॥ मयासहरथोयुक्तःपिशाचवदनैःखरैः ॥ ७ ॥ प्रलोभयित्वावैदेहींयथेष्टंगंतुमर्हसि ॥ तांशून्येप्रसभंसीतामानयिष्यामिमैथिलीम् ॥ ८ ॥ ततस्तथेत्युवाचैनंरावणंताटकासुतः ॥ ततोरावणमारीचौविमानमिवतंरथम् ॥ ९ ॥ आरुह्या ययतुःशीघ्रंतस्मादाश्रममंडलात् ॥ तथैवतत्रपश्यंतौपत्तनानिवनानिच ॥ १० ॥

ष्टमेव चकारात्तवचजीवितंनष्टम् ॥२॥ यमदंडहतस्यतेऽसौरामःप्रतिरूपोयमदंडप्रतिरूपोवर्तते ॥३॥ अथाशक्यपरिहारमनर्थंशोचति किंत्विति ॥४॥ तेनवचनेनगच्छामीतिवचनेन सुसंश्लि ष्टंगाढम् ॥५॥ मच्छंदवशवर्तिनःमदभिप्रायवशवर्तिनः शौटीर्यंवीर्यंतद्युक्तम् एतद्वचोयोग्यमितिशेषः इदानींमारीचोसिस्वप्रकृतिप्राप्तोसि पूर्वमन्योहिराक्षसस्तदाविष्टइतिशेषः ॥ ६ ॥ ख गःआकाशगामीरथः ॥ ७ ॥ शून्येरामलक्ष्मणरहितेसमये ॥ ८ ॥९॥ आश्रममंडलान्मारीचाश्रममंडलादित्यर्थः पत्तननगरयोरराजधानीराजधानीत्वेनभेदः पत्तनशब्दोऽर्धर्चादिः ॥ १० ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ७॥ अपिचापृष्टोत्तरप्रलापस्तत्रासंगतइत्याह दोषंगुणंवेति कस्यचित्संदिग्धस्यकार्यस्यनिश्चयेनिश्चयसिद्ध्यर्थंअत्रानुष्ठितेकोगुणःकोदोषःकउपायःकोऽपायइतियदिपृष्टःस्यात्तदाएवंवक्तुमर्हसि गुणदोषादिकमित्यर्थः मयातुनिश्चितेकार्येकेवलंसाहाय्येनियुज्यसेऽतोनतेजल्पःसंगतइतिभावः ॥८॥ पृष्टोत्तरमेवराजनिसचिवेनविनीतेनवाच्यमित्याह संपृष्टेनत्विति उद्यतांजलिनेत्यनेनविनीततादर्शिता ॥ ९ ॥ उपचारेणराजनीत्युक्तमार्गेणयुक्तम् ॥१०॥ सावमर्दंतुराजपृष्टावमर्दसहितम् अथवायद्यप्यर्थे यद्यपिहितंतथापिनाभिनंदेत त्वंत्वपृष्टएवममाहितमवमर्दसहितम् मानहीनंवदसीत्यनुचितमितिभावः ॥११॥ ततोवक्तुरनिष्टमपीत्याह पंचेति केपंचेत्यत्राह अग्नेरिति ॥ १२ ॥ कानिरूपाणितत्राहक्रमेण औष्ण्यमिति औष्ण्यंतैक्ष्ण्यम् सौम्यंदयार्द्रचित्तत्वम् दंडंदुष्टनिग्रहम् एवंचतादृशेवक्तरितीक्ष्णदंडपातइत्याशयः ॥ १३ ॥ धर्मराजधर्मम् ॥ १४॥ अभ्यागतमतिथिमित्यनेनपूज्यत्वातिशयंसूचयति गुणदोषप्रश्नेकिमर्महितमितिप्रश्नेवाईदृशंवक्तुंयुक्तम् नचैतदेकमपिमयापृष्टमितिभावः ॥ १५ ॥ अपिचअपितुमयात्वांप्रतिएतावदेवोक्तम् किंतत्राह अस्मिन्सीतापहाररूपेकृत्येसभवान्मयानियुक्तःसाहाय्यंकर्तुमर्हसीति ॥ १६॥ किंतन्मत्कर्तव्यंसाहाय्यंतत्राह शृण्विति साहाय्येममवचनाद्यत्कार्यंतत्कर्मशृण्वितिसंबंधः ॥ १७॥ १८ ॥१९॥

एवंमेनिश्चितावुद्धिर्हृदिमारीचविद्यते ॥ नव्यावर्तयितुंशक्यासेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ ७ ॥ दोषंगुणंवासंपृष्टस्त्वमेवंवक्तुमर्हसि॥ अपायंवाउपायंवा
कार्यस्यास्यविनिश्चये॥८॥संपृष्टेनतुवक्तव्यंसचिवेनविपश्चिता॥उद्यतांजलिनाराज्ञोयइच्छेद्भूतिमात्मनः ॥ ९ ॥ वाक्यमप्रतिकूलंतुमृदुपूर्वंशु
भंहितम्॥उपचारेणवक्तव्योयुक्तंचवसुधाधिपः॥ १० ॥सावमर्दंतुयद्वाक्यमथवाहितमुच्यते॥नाभिनंदेततद्राजामानार्थीमानवर्जितम्॥११॥
पंचरूपाणिराजानोधारयंत्यमितौजसः॥अग्नेरिंद्रस्यसोमस्ययमस्यवरुणस्यच ॥ १२॥ औष्ण्यंतथाविक्रमंचसौम्यंदंडंप्रसन्नताम्॥ धारयंति
महात्मानोराजानःक्षणदाचर ॥ १३ ॥ तस्मात्सर्वास्ववस्थासुमान्याःपूज्याश्चनित्यदा ॥ त्वंतुधर्ममविज्ञायकेवलंमोहमाश्रितः ॥ १४ ॥ अभ्या
गतंतुदौरात्म्यात्परुषंवदसीदृशम्॥ गुणदोषौनपृच्छामिक्षयंचात्मनिराक्षस ॥ १५॥ मयोक्तमपिचैतावत्त्वांप्रत्यमितविक्रम॥अस्मिंस्तुसभवा
न्कृत्येसाहाय्यंकर्तुमर्हसि॥ १६॥ शृणुतत्कर्मसाहाय्येयत्कार्यंवचनान्मम ॥सौवर्णस्त्वंमृगोभूत्वाचित्रोरजतविंदुभिः ॥ १७॥ आश्रमेतस्यराम
स्यसीतायाःप्रमुखेचर॥प्रलोभयित्वावैदेहींयथेष्टंगंतुमर्हसि ॥ १८ ॥ त्वांहिमायामयंदृष्ट्वाकांचनंजातविस्मया॥आनयैनमितिक्षिप्रंरामंवक्ष्य
तिमैथिली॥ १९॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

रामवाक्यानुरूपकंरामध्वनिसदृशध्वनियुक्तम् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ शिवंमार्गंगच्छ सौम्योभूत्वाप्रस्थितोभवेत्यर्थः किंचशिवंमनोहरंमार्गंमृगरूपंगच्छप्राप्नुहि ॥ २४॥२५ ॥ अ
थराजत्वात्स्ववाक्याकरणेदंडमाह नोचेदिति मद्वचनाननुष्ठानेमरणमेवानुष्ठानेतुजीवनंमत्तोबहुधनादिप्राप्तिश्च एवंप्रार्थनयाअकरणेबलान्मद्बलहेतुकमरणभयात्त्वंचकरिष्यस्येव ॥ २६ ॥
रामात्पर्यायद्वयेइवकदाचिज्जीवनंसंभाव्यतएव मद्वचनाकरणेतुसर्वथाऽद्यमृत्युरेवेत्याह आसाद्येति तंरामम् संशयोनतुनाशनिश्चयः एतन्मदुक्तवचनम् ॥ २७ ॥ ॥ इतिश्रीरा०वाल्मीकीये

अपक्रांतेचकाकुत्स्थेदूरंगत्वाप्युदाहर॥ हासीतेलक्ष्मणेत्येवंरामवाक्यानुरूपकम् ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वारामपदवींसीतयाचप्रचोदितः॥ अनुगच्छति
संभ्रांतंसौमित्रिरपिसौहृदात्॥ २१ ॥ अपक्रांतेचकाकुत्स्थेलक्ष्मणेचयथासुखम्॥ आहरिष्यामिवैदेहींसहस्राक्षःशचीमिव॥ २२॥ एवंकृत्वात्विदं
कार्यंयथेष्टंगच्छराक्षस॥ राज्यस्यार्धंप्रदास्यामिमारीचतवसुव्रत॥ २३ ॥ गच्छसौम्यशिवंमार्गंकार्यस्यास्यविवृद्धये॥ अहंत्वानुगमिष्यामिसर
थोदंडकावनम्॥ २४ ॥ प्राप्यसीतामयुद्धेनवंचयित्वातुराघवम्॥ लंकांप्रतिगमिष्यामिकृतकार्यःसहत्वया ॥ २५॥ नोचेत्करोषिमारीचहन्मित्वा
महमद्यवै॥ एतत्कार्यमवश्यंमेबलादपिकरिष्यसि॥ राज्ञोविप्रतिकूलस्थोनजातुसुखमेधते ॥ २६॥ आसाद्यतंजीवितसंशयस्तेमृत्युर्ध्रुवोह्यद्यम
याविरुध्यतः॥ एतद्यथावत्परिगण्यबुद्ध्यायदत्रपथ्यंकुरुतत्तथात्वम्॥ २७॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेचत्वारिंशःसर्गः॥४०॥ ॥७॥
आज्ञप्तोरावणेनेत्थंप्रतिकूलंचराजवत्॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंनिःशंकोराक्षसाधिपम्॥ १॥ केनायमुपदिष्टस्तेविनाशःपापकर्मणा ॥ सपुत्रस्यसरा
ज्यस्यसामात्यस्यनिशाचर॥ २ ॥ कस्त्वयासुखिनाराजन्नाभिनंदतिपापकृत्॥ केनेदमुपदिष्टंतेमृत्युद्वारमुपायतः ॥ ३ ॥ शत्रवस्तवसुव्यक्तंहीन
वीर्यानिशाचर॥ इच्छंतित्वांविनश्यंतमुपरुद्धंबलीयसा॥ ४॥ केनेदमुपदिष्टंतेक्षुद्रेणाहितबुद्धिना॥ यस्त्वामिच्छतिनश्यंतंस्वकृतेननिशाचर॥ ५॥

आदिकाव्येअरण्यकांडेचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ राजवद्राजयोग्यंरावणेनाज्ञप्तःरामलक्ष्मणप्रतारणरूपंकार्यंप्रतिकूलंअन्यथावधंकरिष्यामीत्येवंप्रतिकूलवाक्यसहितंय
थाज्ञप्तोमृत्योर्निःशंकोमारीचःपरुषंशब्दतोर्थतश्चवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ विनाशःविनाशोपायः ॥ २ ॥ सुखिनात्वयासहावस्थानमितिशेषः कोनाभिनंदति केनपापकृताउपायतःउपायव्या
जेन ॥ ३ ॥ तथोपदेष्टारस्त्वत्तोहीनवीर्यास्तवशत्रवः येत्वांत्वत्तोबलवत्तरेणशत्रुणोपरुद्धंविनश्यंतद्रष्टुमिच्छंति ॥ ४ ॥ स्वकृतेनस्वनिर्मितविनाशोपायेन ॥ ५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ अकृतप्रज्ञःअकृतविचारः तंप्रहारंपूर्वंरामदत्तप्रहारम् ॥ १० ॥ ११ ॥ सन्नतपर्वणः अदीर्घत्वमार्षम् ॥ १२ ॥ शठोगूढविप्रियकारी दृष्टभयःरामादितिशेषः समुत्क्रांतःपलायि
तः ॥ १३ ॥ प्रव्राजितःपरिव्राजितःकृतसकलदुर्वृत्तपरित्यागः युक्तोयोगाभ्यासरतःअतएवतापसस्तपोनिष्ठः समाहितःस्थिरांतःकरणः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ रहितेरामरहितेपिवनेउद्भ्रमा
॥४५॥ मिभीतोभवामीव चेतनःसुषुप्तौनष्टचैतन्योपितद्दर्शनवशाल्लुब्धचैतन्यःप्रलपामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ रकारादीनीति एवंचसाक्षाद्दर्शनेयस्त्रासःसवक्तुमशक्यइतिभावः तन्नामैकदेशसत्तावदपि ३

वैदेहींचमहाभागांलक्ष्मणंचमहारथम् ॥ तापसंनियताहारंसर्वभूतहितेरतम् ॥८॥ सोहंवनगतंरामंपरिभूयमहाबलम्॥ तापसोयमितिज्ञात्वा
पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ९ ॥ अभ्यधावंसुसंक्रुद्धस्तीक्ष्णशृंगोमृगाकृतिः॥ जिघांसुरकृतप्रज्ञस्तंप्रहारमनुस्मरन् ॥ १० ॥ तेनत्यक्तास्त्रयोबाणाःशिताः
शत्रुनिबर्हणाः ॥ विकृष्यसुमहच्चापंसुपर्णानिलतुल्यगाः ॥ ११ ॥ तेबाणावज्रसंकाशाःसुघोरारक्तभोजनाः ॥ आजग्मुःसहिताःसर्वेत्रयःसन्नत
पर्वणः॥१२॥पराक्रमज्ञोरामस्यशठोदृष्टभयःपुरा॥ समुत्क्रांतस्ततोमुक्तस्तावुभौराक्षसौहतौ॥ १३॥ शरेणमुक्तोरामस्यकथंचित्प्राप्यजीवितम्॥
इहप्रव्राजितोयुक्तस्तापसोहंसमाहितः ॥ १४ ॥ वृक्षेवृक्षेहिपश्यामिचीरकृष्णाजिनांबरम् ॥ गृहीतधनुषंरामंपाशहस्तमिवांतकम् ॥ १५॥ अपि
रामसहस्राणिभीतःपश्यामिरावण ॥ रामभूतमिदंसर्वमरण्यंप्रतिभातिमे ॥ १६ ॥ राममेवहिपश्यामिरहितेराक्षसेश्वर॥ दृष्ट्वास्वप्नगतंराममुद्भ्र
मामीवचेतनः॥ १७॥ रकारादीनिनामानिरामत्रस्तस्यरावण॥ रत्नानिचरथाश्चैववित्रासंजनयंतिमे ॥ १८॥ अहंतस्यप्रभावज्ञोनयुद्धंतेनतेक्ष
मम् ॥ बलिंवानमुचिंवापिहन्याद्धिरघुनंदनः ॥ १९ ॥ रणेरामेणयुध्यस्वक्षमांवाकुरुरावण ॥ नतेरामकथाकार्यायदिमांद्रष्टुमिच्छसि ॥ २० ॥
बहवःसाधवोलोकेयुक्ताधर्ममनुष्ठिताः॥ परेषामपराधेनविनष्टाःसपरिच्छदाः॥ २१ ॥

नामभयजनकंकिंवक्तव्यंसंपूर्णतन्नाम्नोभयजनकत्वमिति स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्यैतिगीताश्लोकार्थोत्रव्यंग्यः ॥ १८ ॥ १९ ॥ तस्माद्रामेणरणेयुध्यस्वएतदुचितंनतुतद्दारापहारउचितः ॥४५॥
सर्वकुलनाशकत्वात् युद्धेएकस्यैवनाशादितिभावः मुख्यपक्षमाह क्षमांवेति यदिमांजीवंतंद्रष्टुमिच्छसितदारामकथानकार्या तत्कथायारक्षस्तेजोपहारकत्वादुभयोरपितेजोनाशेमरणाद
प्यधिकादुःखावस्थेतिभावः ॥ २० ॥ साधवःअकृतपरापचाराः युक्तायोगवंतः अनुष्ठिताइतिकर्तरिनिष्ठा ॥ २१ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

परापराधेन तवापराधेनेत्यर्थः विनशेयंविनशिष्यामि अतःहेराक्षसयत्तेक्षमंरणःक्षमावातत्त्वमेवकुरु अहंतुत्वांनानुयामि त्वद्बुद्धिंनानुगच्छामीत्यर्थः ॥२२॥ तत्रहेतुमाह रामश्चहीति तेजः पराक्रमः सत्त्वंबुद्धिबलम् बलंशारीरम् हियतोमहातेजस्त्वादिगुणैरामःप्रसिद्धोऽतईदृशोरामःराक्षसलोकस्यांतकरःहिनिश्चयेनभवेदितिअपिसंभाव्यतेअतोनानुयामित्वद्बुद्धिं सकलराक्षसकुलनाशभियेतिभावः॥२३॥ खरादिनाशस्यतत्कृतान्यायमूलत्वात्तत्रक्षमैवयुक्तेत्याह यदीति सीताहननप्रयत्नदोषनिरूपितशूर्पणखाहेतोरतिवृत्तस्तूष्णीभवस्थितेनरामेणयदिशूर्पणखावाक्यजनितरोषात्स्वयंयोद्धुंगतोरामेणहतस्तदाकोरामस्यव्यतिक्रमोऽन्यायस्तत्त्वमेवब्रूहि ॥२४॥ सिद्धांतमाह इदमिति यथोच्यमानंपरमार्थतउच्यमानंयदिनाभिपत्स्यसेनांगीकरिष्यसितदारणे

सोहंपरापराधेनविनशेयंनिशाचर ॥ कुरुयत्तेक्षमंतत्त्वमहंत्वांनानुयामिवै ॥ २२ ॥ रामश्चहिमहातेजामहासत्त्वोमहाबलः ॥ अपिराक्षसलोकस्यभवेदंतकरोऽपिहि ॥ २३ ॥ यदिशूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतःखरः॥ अतिवृत्तोहतःपूर्वंरामेणाक्लिष्टकर्मणा॥ अत्रब्रूहियथातत्त्वंकोरामस्यव्यतिक्रमः॥ २४ ॥ इदंवचोबंधुहितार्थिनामयायथोच्यमानंयदिनाभिपत्स्यसे॥ सबांधवस्त्यक्ष्यसिजीवितंरणेहतोद्यरामेणशरैरजिह्मगैः॥ २५॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अ०एकोनचत्वारिंशःसर्गः॥ ३९॥ ॥ ४०॥ ॥मारीचस्यतुतद्वाक्यंक्षमंयुक्तंचरावणः॥उक्तोनप्रतिजग्राहमर्तुकामइवौषधम्॥ १ ॥ तंपथ्यहितवक्तारंमारीचंराक्षसाधिपः॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यमयुक्तंकालचोदितः॥ २ ॥ दुष्कुलैतदयुक्तार्थंमारीचमयिकथ्यते॥वाक्यंनिष्फलमत्यर्थंबीजमुप्तमिवोखरे॥ ३ ॥ त्वद्वाक्यैर्नतुमांशक्यंभेत्तुंरामस्यसंयुगे ॥ मूर्खस्यपापशीलस्यमानुषस्यविशेषतः ॥ ४ ॥ यस्त्यक्त्वासुहृदोराज्यंमातरंपितरंतथा ॥ स्त्रीवाक्यंप्राकृतंश्रुत्वावनमेकपदेगतः ॥ ५ ॥ अवश्यंतुमयातस्यसंयुगेखरघातिनः ॥ प्राणैःप्रियतरासीताहर्तव्यातवसंनिधौ॥ ६॥

हतःसबांधवस्त्वंजीवितंत्यक्ष्यसिइतिमयाअद्यैवनिश्चीयते ॥२५॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकोनचत्वारिंशःसर्गः॥३९॥ मारीचस्यमारीचेनक्षमंनिवृत्तिसमर्थंयुक्तंन्याय्यंकालोचितंचवाक्यमुक्तउपदिष्टोरावणोमुमूर्षुरौषधमिवतदुक्तंनप्रतिजग्राह ॥ १ ॥ २ ॥ शत्रोर्मानुषस्यस्तावकत्वात्क्रोधेनाह दुष्कुलेति अयुक्तार्थंराजचित्तप्रतिकूलत्वादयुक्तार्थं निष्फलंतमोगुणाक्रांतेमम हृदयेतस्यानवकाशात् ॥३॥ संयुगेपापशीलत्वादिगुणकस्यस्त्रीताटकाहंतृत्वात्रामस्यभार्याहरणविषयेस्थितंमांतद्वाक्यैर्भेत्तुंनिवर्तयितुंनशक्यमित्यर्थः मामितिद्वितीयाछांदसत्वात् ॥ ४ ॥ तत्रमूर्खत्वमुपपादयति यइति प्राकृतमसारम् स्त्रीकैकेयी एकपदेद्राक् ॥ ५ ॥ संयुगेखरहंतुरित्यन्वयः ॥ ६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥१२॥ उपस्थितोरामःतद्रक्षणार्थंसमीपंप्राप्तःसन् ॥ १३ ॥ अजातव्यंजनःश्मश्र्वादिपुंस्त्वचिह्नप्रादुर्भावहीनइत्यर्थः एकवस्त्रधरःब्रह्मचर्येस्थितः शिखीकाकपक्षधरः कनकमालयोपलक्षितः
॥ १४ ॥ १५॥ आजगामेत्युत्तमपुरुषः अत्रपारोक्ष्यार्थकलिटादैवपारवश्यादेवाहमागतोनतुतदागमनंममप्रत्यक्षमितिध्वनयति यद्वा बहुकालिकत्वेनविस्मृतत्वाद्वातत्त्वारोपः आर्षोवालिट्
आश्रमांतरंआश्रममध्यं दत्तवरोब्रह्मदत्तदेवावध्यत्ववरः ॥ १६ ॥ प्रविष्टोहंतेननदृष्टइत्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ शतयोजनेतटात्तत्पर्यंतदेशस्थितेसमुद्रेक्षिप्तः ॥ १९ ॥ नेच्छताअनिच्छताएत २

इत्येवमुक्त्वासमुनिस्तमादायनृपात्मजम् ॥ जगामपरमप्रीतोविश्वामित्रःस्वमाश्रमम् ॥ १२ ॥ तंतथादंडकारण्येयज्ञमुद्दिश्यदीक्षितम् ॥ बभूवो
पस्थितोरामश्चित्रंविस्फारयन्धनुः ॥ १३ ॥ अजातव्यंजनःश्रीमान्बालःश्यामःशुभेक्षणः ॥ एकवस्त्रधरोधन्वीशिखीकनकमालया ॥ १४ ॥ शोभ
यन्दंडकारण्यंदीप्तेनस्वेनतेजसा ॥ अदृश्यततदारामोबालचंद्रइवोदितः ॥ १५ ॥ ततोहंमेघसंकाशस्तप्तकांचनकुंडलः ॥ बलीदत्तवरोदर्पादाजगा ६
माश्रमांतरम् ॥ १६ ॥ तेनदृष्टःप्रविष्टोहंसहसैवोद्यतायुधः ॥ मांतुदृष्ट्वाधनुःसज्यमसंभ्रांतश्चकारह ॥ १७ ॥ अवजानन्नहंमोहाद्बालोयमितिराघ
वम् ॥ विश्वामित्रस्यतांवेदिमभ्यधावंकृतत्वरः ॥ १८ ॥ तेनमुक्तस्ततोबाणःशितःशत्रुनिबर्हणः ॥ तेनाहंताडितःक्षिप्तःसमुद्रेशतयोजने ॥ १९ ॥
नेच्छतातातमांहंतुंतदावीरेणरक्षितः ॥ रामस्यशरवेगेननिरस्तोभ्रांतचेतनः ॥ २० ॥ पातितोहंतदातेनगंभीरेसागरांभसि ॥ प्राप्यसंज्ञांचिरात्ता
तलंकांप्रतिगतःपुरीम् ॥ २१ ॥ एवमस्मितदामुक्तःसहायास्तेनिपातिताः ॥ अकृतास्त्रेणरामेणबालेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ २२ ॥ तन्मयावार्यमाणस्तु
यदिरामेणविग्रहम् ॥ करिष्यस्यापदंघोरांक्षिप्रंप्राप्यनशिष्यसि ॥ २३ ॥ क्रीडारतिविधिज्ञानांसमाजोत्सवदर्शिनाम् ॥ रक्षसांचैवसंतापमनर्थं
चाहरिष्यसि ॥ २४ ॥ हर्म्यप्रासादसंबाधांनानारत्नविभूषिताम् ॥ द्रक्ष्यसित्वंपुरींलंकांविनष्टांमैथिलीकृते ॥ २५ ॥ अकुर्वतोपिपापानिशुचयःपाप
संश्रयात् ॥ परपापैर्विनश्यंतिमत्स्यानागह्रदेयथा ॥ २६ ॥

च्चरक्षणंकेवलंकृपाजन्यमितिमारीचाशयः भाविकार्यार्थमितिवस्तुतत्त्वम् ॥ २०॥ २१ ॥ येमेसहायाअपरेगतास्तेनिपातिताइत्यन्वयः ॥ २२ ॥ २३ ॥ अनर्थंमरणरूपंआहरिष्यसियत्ना
त्संपादयिष्यसि २४ ॥ २५ ॥ संगदोषाद्रक्षःकुलमात्रस्यनाशःप्राप्नोतीत्याह अकुर्वतोपीति परपापैःपरेषांपापात्मनांपापैर्निमित्तैः नागह्रदेसर्पयुक्तह्रदेसर्पनिग्रहायप्रविष्टेनराजप्रेरितधीवरा
दिनागरुडेनवायथाप्रसंगान्मत्स्यानश्यंतितद्वत् ॥ २६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ २७ ॥ ह्रतदारान्परिह्रतदारांस्त्यक्तदारानितियावत् ॥ २८ ॥ २९ ॥ तवपरिग्रहेंतःपुरेप्रमदानांसहस्राणिअतस्तास्वेवरमस्व नान्यत्रमनोधेहीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥
इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेअष्टत्रिंशःसर्गः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥. ॥ पुनःस्वानुभवसिद्धंरामवृत्तमाह एवमिति तदाविश्वामित्रयज्ञरक्ष

दिव्यचंदनदिग्धांगान्दिव्याभरणभूषितान् ॥ द्रक्ष्यस्यभिहतान्भूमौतवदोषात्तुराक्षसान् ॥ २७ ॥ ह्रतदारान्सदारांश्चदशविद्रवतोदिशः ॥ हतशेषा नशरणान्द्रक्ष्यसित्वंनिशाचरान् ॥ २८ ॥ शरजालपरिक्षिप्तामग्निज्वालासमावृताम् ॥ प्रदग्धभवनांलंकांद्रक्ष्यसित्वमसंशयम् ॥ २९ ॥ परदारा भिमर्शात्तुनान्यत्पापतरंमहत् ॥ प्रमदानांसहस्राणितवराजन्परिग्रहे ॥ ३० ॥ भवस्वदारनिरतःस्वकुलंरक्षराक्षसान् ॥ मानंवृद्धिंचराज्यंचजीवितं चेष्टमात्मनः ॥ ३१ ॥ कलत्राणिचसौम्यानिमित्रवर्गंतथैवच ॥ यदीच्छसिचिरंभोक्तुंमाकृथारामविप्रियम् ॥ ३२ ॥ निवार्यमाणःसुहृदामयाभृ शंप्रसह्यसीतांयदिधर्षयिष्यसि ॥ गमिष्यसिक्षीणबलःसबांधवोयमक्षयंरामशरात्तजीवितः ॥ ३३ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अर० अष्टत्रिं शःसर्गः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवमस्मितदामुक्तःकथंचित्तेनसंयुगे ॥ इदानीमपियद्वृत्तंतच्छृणुष्वयदुत्तरम् ॥ १ ॥ राक्षसाभ्यामहंद्वाभ्यामनिर्विण्ण स्तथाकृतः ॥ सहितोमृगरूपाभ्यांप्रविष्टोदंडकावने ॥ २ ॥ दीप्तजिह्वोमहादंष्ट्रस्तीक्ष्णशृंगोमहाबलः ॥ व्यचरन्दंडकारण्यंमांसभक्षोमहामृगः ॥ ३ ॥ अग्निहोत्रेषुतीर्थेषुचैत्यवृक्षेषुरावण ॥ अत्यंतघोरोव्यचरंस्तापसांस्तान्प्रधर्षयन् ॥ ४ ॥ निहत्यदंडकारण्येतापसान्धर्मचारिणः ॥ रुधिराणिपिबं स्तेषांतन्मांसानिचभक्षयन् ॥ ५ ॥ ऋषिमांसाशनःक्रूरस्त्रासयन्वनगोचरान् ॥ तदारुधिरमत्तोहंव्यचरंदंडकावनम् ॥ ६ ॥ तदाहंदंडकारण्येविचर न्धर्मदूषकः ॥ आसाद्यंतदारामंतापसंधर्ममाश्रितम् ॥ ७ ॥

णसमयेतेनकथंचिन्मुक्तोस्मि इदानींप्रौढावस्थायामपियद्वृत्तंमद्विषयंयदुत्तरंयत्सर्वलोकोत्तरंतदतिरिक्तासाध्यंतच्छृणुष्व शृण्वितियावत् ॥ १ ॥ पूर्वंतथाकृतःप्राणसंकटंप्रापितोप्यहमनि र्विण्णःअप्राप्ततद्विषयप्रवृत्तिवैराग्यः ताभ्यांमृगरूपाभ्यांसहितोहमपिमृगरूपःसन्प्रविष्टइत्यन्वयः ॥ २ ॥ तदेवाह दीप्तेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ वनगोचरानृषीनन्यजीवांश्च ॥ ६ ॥ आसाद्यं प्राप्तवान् तापसंधर्मंतापससंबंधिधर्ममाश्रितम् ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

एवंमहावीर्यत्वंरामेप्रतिपाद्यरावणोक्तदूषणानिनिराचष्टे नचपित्रेत्यादि ॥ ८ ॥ तैक्ष्ण्याभावेहेतुःसर्वभूतहितेरतत्वम् ॥ ९ ॥ कैकेय्यावंचितंपितरंदृष्ट्वातंसत्यवादिनंकरिष्यामीतिवनंस्वयमेवप्रव्रजितोनतुकिंचित्पापात्पित्राप्रवासितइत्यर्थः ॥ १० ॥ कैकेय्याःप्रियस्यकामस्यमनोरथस्यपूरणार्थम् ॥ ११ ॥ अनृतंनश्रुतंचैवअनृतप्रसंगमपिनजानातितेनतत्कथनंदूरापास्तमित्यर्थः एवंवक्तुंरामंदुर्गुणंवक्तुम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ अथसीतापहारस्याशक्यत्वमाह कथंन्विति स्वेनतेजसापातिव्रत्यवैभवेन किंचतस्यरामस्यस्वेनतेजसासहजप्रतापेनेत्यर्थः ॥ १४ ॥ शरार्चिषंशरज्वा

नचपित्रापरित्यक्तोनामर्यादःकथंचन ॥ नलुब्धोनचदुःशीलोनचक्षत्रियपांसनः ॥ ८ ॥ नचधर्मगुणैर्हीनःकौसल्यानंदवर्धनः ॥ नचतीक्ष्णोहिभूतानांसर्वभूतहितेरतः ॥ ९ ॥ वंचितंपितरंदृष्ट्वाकैकेय्यासत्यवादिनम् ॥ करिष्यामीतिधर्मात्माततःप्रव्रजितोवनम् ॥ १० ॥ कैकेय्याःप्रियकामार्थंपितुर्दशरथस्यच ॥ हित्वाराज्यंचभोगांश्चप्रविष्टोदंडकावनम् ॥ ११ ॥ नरामःकर्कशस्तातनाविद्वान्नाजितेंद्रियः ॥ अनृतंनश्रुतंचैवनैवत्वंवक्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ रामोविग्रहवान्धर्मःसाधुःसत्यपराक्रमः ॥ राजासर्वस्यलोकस्यदेवानामिववासवः ॥ १३ ॥ कथंनुतस्यवैदेहींरक्षितांस्वेनतेजसा ॥ इच्छसेप्रसभंहर्तुंप्रभामिवविवस्वतः ॥ १४ ॥ शरार्चिषमनाधृष्यंचापखड्गेंधनंरणे ॥ रामाग्निंसहसादीप्तंनप्रवेष्टुंत्वमर्हसि ॥ १५ ॥ धनुर्व्यादितदीप्तास्यंशरार्चिषममर्षणः ॥ चापबाणधरंतीक्ष्णंशत्रुसेनापहारिणम् ॥ १६ ॥ राज्यंसुखंचसंत्यज्यजीवितंचेष्टमात्मनः ॥ नात्यासादयितुंतातरामांतकमिहार्हसि ॥ १७ ॥ अप्रमेयंहितत्तेजोयस्यसाजनकात्मजा ॥ नत्वंसमर्थस्तांहर्तुंरामचापाश्रयांवने ॥ १८ ॥ तस्यवैनरसिंहस्यसिंहोरस्कस्यभामिनी ॥ प्राणेभ्योपिप्रियतराभार्यानित्यमनुव्रता ॥ १९ नसाधर्षयितुंशक्यामैथिल्योजस्विनःप्रिया ॥ दीप्तस्येवहुताशस्यशिखासीतासुमध्यमा ॥ २० ॥ किमुद्यमंव्यर्थमिमंकृत्वातेराक्षसाधिप ॥ दृष्टश्चेत्त्वंरणेतेननतदंतमुपजीवितम् ॥ २१ ॥

लंखड्गचापपदेनतद्धृतशत्रवस्तद्रूपमिंधनंयस्य ॥ १५ ॥ रामेंतकरूपकोपपादकविशेषणान्याह धनुरिति धनुरेवव्यादितंव्यात्तमितियावत् दीप्तंज्वालादीप्तमास्यंयस्यरामरूपांतकस्य ज्वालादीप्तत्वमेवशरार्चिषमित्यनेनोक्तम् ॥ १६ ॥ अत्यासादयितुमत्यंतंप्राप्तुम् ॥ १७ ॥ अप्रमेयंहितत्तेजइत्यनेनावाङ्मनसगोचरत्वंध्वनितं यस्यसेत्यनेनतस्याअपितत्त्वंसूचितम् ॥ १८ ॥ नरसिंहस्येत्यनेनहिरण्यकशिपुप्रभृतिहंताऽयमेवेतिसूचितं नित्यमनुव्रतेत्यनेनतस्यास्तच्छक्तित्वंसूचितम् ॥ १९ ॥ नसेति रजस्तमःप्रधानेनत्वादृशेनेत्यर्थः ॥ २० ॥ व्यर्थमिममुद्यमंकृत्वातेनकिमपिहितमित्यर्थः तेनचेत्त्वंरणेदृष्टस्तदातदंतंतद्दर्शनावसानंतवजीवितमित्यर्थः ॥ २१ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

जीवितमिति जीविताद्युद्दिश्यसत्वंविभीषणपुरोगमैर्धर्मिष्ठैर्मंत्रयित्वाअनंतरंनिश्चयंकृत्वादोषगुणबलाबलनिर्धारणविषयंआत्मनोरामस्यचदोषगुणबलाबलंसंप्रधार्यविचार्यतदनंतरंस्वस्यराम स्यचबलंतत्त्वतोज्ञात्वानिश्चित्यतवआत्मनोहितमिदमितिनिश्चित्ययरक्षमंतत्कर्तुमर्हसीत्यर्थः ॥२२॥ २३॥ २४॥ सत्वचिवांतर्गतस्यममत्वेषनिश्चयइत्याह अहंत्विति इदंवक्ष्यमाणम् ॥२५॥

इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसप्तत्रिंशःसर्गः ॥३७॥ ॥७॥ ॥ अथस्वानुभवसिद्धंरामबलमाह कदाचिदित्यादि अहमपीतिसंबंधः ॥१॥

जीवितंचसुखंचैवराज्यंचैवसुदुर्लभम् ॥ ससर्वैःसचिवैःसार्धंविभीषणपुरस्कृतैः ॥ २२ ॥ मंत्रयित्वासधर्मिष्ठैःकृत्वानिश्चयमात्मनः ॥ दोषाणांचगु णानांचसंप्रधार्यबलाबलम् ॥ २३ ॥ आत्मनश्चबलंज्ञात्वाराघवस्यचतत्त्वतः ॥ हितंहितवनिश्चित्यक्षमंत्वंकर्तुमर्हसि ॥ २४ ॥ अहंतुमन्येतवनक्ष मंरणेसमागमंकोसलराजसूनुना ॥ इदंहिभूयःशृणुवाक्यमुत्तमंक्षमंचयुक्तंचनिशाचराधिप ॥ २५ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अर० सप्तत्रिं शःसर्गः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ कदाचिदप्यहंवीर्यात्पर्यटन्पृथिवीमिमाम् ॥ बलंनागसहस्रस्यधारयन्पर्वतोपमः ॥ १ ॥ नीलजीमूतसंका शस्तप्तकांचनकुंडलः ॥ भयंलोकस्यजनयन्किरीटीपरिघायुधः ॥ २ ॥ व्यचरन्दंडकारण्यमृषिमांसानिभक्षयन् ॥ विश्वामित्रोऽथधर्मात्मामद्वित्रस्तो महामुनिः ॥ ३ ॥ स्वयंगत्वादशरथंनरेंद्रमिदमब्रवीत् ॥ अयंरक्षतुमांरामःपर्वकालेसमाहितः ॥ ४ ॥ मारीचान्मेभयंघोरंसमुत्पन्नंनरेश्वर ॥ इत्येवमु क्तोधर्मात्माराजादशरथस्तदा ॥ ५ ॥ प्रत्युवाचमहाभागंविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ ऊनद्वादशवर्षोयमकृतास्त्रश्चराघवः ॥ ६ ॥ कामंतुममतत्सैन्यंम यासहगमिष्यति ॥ बलेनचतुरंगेणस्वयमेत्यनिशाचरम् ॥ ७ ॥ वधिष्यामिमुनिश्रेष्ठशत्रुंतवयथेप्सितम् ॥ एवमुक्तःसतुमुनीराजानमिदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ रामान्नान्यद्बलंलोकेपर्याप्तंतस्यरक्षसः ॥ देवतानामपिभवान्समरेष्वभिपालकः ॥ ९ ॥ आसीत्तवकृतंकर्मत्रिलोकविदितंनृप ॥ काममस्ति महत्सैन्यंतिष्ठत्विहपरंतप ॥ १० ॥ बालोप्येषमहातेजाःसमर्थस्तस्यनिग्रहे ॥ गमिष्येराममादायस्वस्तितेस्तुपरंतप ॥ ११ ॥

॥२॥ मद्वित्रस्तः मत्तोवित्रस्तइत्यर्थः ॥३॥ पर्वकालेयागकाले ॥४॥५॥ पंचदशवर्षोऽपितथादशरथेनानूदितोप्यत्यंतबाल्यद्योतनायअतिबालेनापीदृशंकृतंकिमधुनावाच्यमितिरावणस्यात्यं तभयायमारीचेनतथादशरथेनोक्तइत्यूनद्वादशवर्षइत्युक्तं ऊनषोडशवर्षोयमितिपाठांतरम् ॥६॥७॥८॥ यद्यपिभवान्देवानामपिसहायकृत्आसीत् अन्यच्चतवत्वयाकृतंकर्मत्रिलोकविदितं त्रिषुलोकेषुविदितंतथापिरामादन्यद्बलंतस्यरक्षसोनपर्याप्तमतःकामंतवबलंयदस्तितदत्रैवतिष्ठतु तदुपयोगाभावात् अतएषबालोपियतस्तन्निग्रहसमर्थोऽतोदेयएवेतिशेषः ॥९॥ १०॥ ११॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

लब्धलक्षाःलब्धयुद्धोत्साहाः ॥३॥ अथतत्रस्थित्वाक्रियमाणंवृत्तंचजानीषेइत्याह अधिवासंचेति मुनीन्बाधमानाबाधहेतवे हेतौशानच् अधिवासंचकुर्वंति मन्नियोगादितिशेषः अधिवा
सउपद्रवइतिकतकः रतिवासमितिपाठेरतिवासंरत्याप्रीत्यावासोयत्रकर्मणितथा ॥४॥ ५ ॥ चतुर्दशसहस्राणियानिसंतितेत्विदानीमित्यन्वयः वसमानाःवसंतः रामेणसंयुगेसंगताः तेनसहसमर
मकार्षुरित्यर्थः परमत्यर्थमायत्ताःसन्नद्धाः ॥ ६ ॥ ७ ॥ किंचिदपिपरुषमनुक्त्वाशरैःशरमोक्षणव्यापारैर्व्यापारितंसंजातव्यापारंकृतम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ अथभगिनीवैरूप्यंनिष्कारणंमन्यमानः

॥ ४२ ॥ त्रिशिराश्चमहाबाहूराक्षसःपिशिताशनः॥ अन्येचबहवःशूरालब्धलक्षानिशाचराः ॥ ३ ॥ वसंतिमन्नियोगेनअधिवासंचराक्षसाः ॥ बाधमाना
महारण्येमुनीन्येधर्मचारिणः ॥ ४ ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ शूराणांलब्धलक्षाणांखरचित्तानुवर्तिनाम् ॥ ५ ॥ तेत्विदानींजन
स्थानेवसमानामहाबलाः ॥ संगताःपरमायत्तारामेणसहसंयुगे ॥ ६ ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाःखरप्रमुखराक्षसाः ॥ तेनसंजातरोषेणरामेणरणमूध
नि ॥ ७ ॥ अनुक्त्वापरुषंकिंचिच्छरैर्व्यापारितंधनुः ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसामुग्रतेजसाम् ॥८॥ निहतानिशरैर्दीप्तैर्मानुषेणपदातिना ॥ खरश्चनिह
तःसंख्येदूषणश्चनिपातितः॥ ९ ॥ हत्वात्रिशिरसंचापिनिर्भयादंडकाःकृताः ॥ पित्रानिरस्तःक्रुद्धेनसभार्यःक्षीणजीवितः ॥ १० ॥ सहंतातस्यसैन्य
स्यरामःक्षत्रियपांसनः ॥ अशीलःकर्कशस्तीक्ष्णोमूर्खोलुब्धोऽजितेंद्रियः ॥ ११ ॥ त्यक्तधर्मात्वधर्मात्माभूतानामहितेरतः ॥ येनवैरंविनारण्येस
मास्थायकेवलम् ॥ १२ ॥ कर्णनासापहारेणभगिनीमेविरूपिता ॥ अस्यभार्यांजनस्थानात्सीतांसुरसुतोपमाम् ॥ १३ ॥ आनयिष्यामिविक्रम्य
सहायस्तत्रमेभव ॥ त्वयाह्यहंसहायेनपार्श्वस्थेनमहाबल ॥ १४ ॥ भ्रातृभिश्चसुरान्सर्वान्नाहमत्राभिचिंतये ॥ तत्सहायोभवत्वंमेसमर्थोह्यसिराक्ष
स ॥ १५ ॥ वीर्येयुद्धेचदर्पेचनह्यस्तिसदृशस्तव ॥ उपायतोमहान्शूरोमहामायाविशारदः ॥ १६ ॥ एतदर्थमहंप्राप्तस्त्वत्समीपंनिशाचर ॥ शृणुतत्क
र्मसाहाय्येयत्कार्यंवचनान्मम ॥ १७ ॥ सौवर्णस्त्वंमृगोभूत्वाचित्रोरजतबिंदुभिः ॥ आश्रमेतस्यरामस्यसीतायाःप्रमुखेचर ॥ १८ ॥ ॥ ४२ ॥

क्रोधाद्दूषयतिरामम् पित्रेत्यादिना क्षीणजीवितः निरपराधस्त्रीवैरूप्यकरणादेवतथात्वंमन्यते ॥१०॥ अतएवाशीलोऽजितेंद्रियश्च अस्थानेक्रोधात् ॥११॥ सत्त्वंबलमेवकेवलमाश्रित्यनतुध
र्मम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ भ्रातृभिःकुंभकर्णादिभिः नाभिचिंतयेनगणयामि ॥ १५ ॥ उपायतःउपायेष्वित्यर्थः तत्रैवहेतुगर्भविशेषणम् महामायेत्यादि ॥ १६ ॥ ममसाहाय्येयत्कर्मत्व
याकार्यंतत्कर्मशृण्वित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ १९ ॥ अपायेअपगमे ॥ २० ॥ ततःसुखंक्लेशरहितंयथाभवतितथाविस्रब्धंयथाभवतितथाचप्रहरिष्यामि ॥ २१ ॥ रामकथांरामप्रसंगंश्रुत्वामारीचस्त्रस्तोबभूव तेनत्रासेनचतस्यमुखंशुष्कमभवत् ॥ २२ ॥ चिंतावशादनिमिषैरिवनेत्रैरुपलक्षितइतिशेषः मृतभूतोमृतप्रायः ॥२३॥ आत्मनोहितमित्यार्षीषष्ठी ॥२४ ॥ ॥ इतिश्रीरामा०श्रीरा० वा० आ० अ० षट्त्रिंशःसर्गः ॥ ३६ ॥ ॥७॥ ॥ तदिति ॥ १ ॥ प्रियवादिनःस्वामिहिताहितविचारमुपेक्ष्यराज्ञआपातप्रियतयासंतोषायतत्कालमधुरवाक्यवक्तारःपुरुषाःसुलभाः अपितुअप्रियस्यापितत्कालमप्रि

त्वांतुनिःसंशयंसीताद्दष्ट्वातुमृगरूपिणम्॥ गृह्यतामितिभर्तारंलक्ष्मणंचाभिधास्यति ॥ १९ ॥ ततस्तयोरपायेतुशून्येसीतांयथासुखम् ॥ निराबाधोहरिष्यामिराहुश्चंद्रप्रभामिव ॥ २० ॥ ततःपश्चात्सुखंरामेभार्याहरणकर्शिते ॥ विस्रब्धंप्रहरिष्यामिकृतार्थेनांतरात्मना॥ २१ ॥ तस्यरामकथांश्रुत्वामारीचस्यमहात्मनः॥ शुष्कंसमभवद्वक्त्रंपरित्रस्तोबभूवच॥ २२ ॥ ओष्ठौपरिलिहन्शुष्कौनेत्रैरनिमिषैरिव॥ मृतभूतइवार्तस्तुरावणंसमुदैक्षत॥ २३ ॥ सरावणंत्रस्तविषण्णचेतामहावनेरामपराक्रमज्ञः॥ कृतांजलिस्तत्त्वमुवाचवाक्यंहितंचतस्मैहितमात्मनश्च॥ २४॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्य०षट्त्रिंशःसर्गः॥ ३६॥ ॥७॥ ॥तच्छ्रुत्वाराक्षसेंद्रस्यवाक्यंवाक्यविशारदः॥ प्रत्युवाचमहातेजामारीचोराक्षसेश्वरम्॥ १ ॥ सुलभाःपुरुषाराजन्सततंप्रियवादिनः॥ अप्रियस्यचपथ्यस्यवक्ताभोक्ताचदुर्लभः॥ २॥ ननूनंबुध्यसेरामंमहावीर्यंगुणोन्नतम्॥ अयुक्तचारश्चपलोमहेंद्रवरुणोपमम्॥ ३ ॥ अपिस्वस्तिभवेत्तातसर्वेषामपिरक्षसाम्॥ अपिरामोनसंक्रुद्धःकुर्याल्लोकानराक्षसान्॥ ४॥ अपितेजीवितांतायनोत्पन्नाजनकात्मजा॥ अपिसीतानिमित्तंचनभवेद्व्यसनंमहत्॥ ५ ॥ अपित्वामीश्वरंप्राप्यकामवृत्तंनिरंकुशम्॥ नविनश्येत्पुरीलंकात्वयासहसराक्षसा॥ ६॥ त्वद्विधःकामवृत्तोहिदुःशीलःपापमंत्रितः॥ आत्मानंस्वजनंराष्ट्रंसराजाहंतिदुर्मतिः॥ ७॥

यतयाप्रतीयमानस्यापिकालांतरेपथ्यस्यवचसोवक्ताभृत्यस्तस्यचभोक्ताऽहितवत्प्रतिभासमानमपिइदंपथ्यमेवेतिग्रहीताराजाविवेकीदुर्लभः अतोमयोच्यमानंआपाततोऽप्रियमिवभासमानमपिउदर्केपरमहितंश्रृण्वितिशेषः ॥ २ ॥ अबोधेहेतुरयुक्तचारत्वंअनियुक्तचारत्वम् ॥ ३ ॥ एतदबोधकृतश्चतवानर्थोभावीत्याह अपीति रक्षसांस्वस्तीत्यार्षं अपिस्वस्तिभवेदपिक्षेमंसंपद्येतापिकिं तवदुर्बुद्धिनिवृत्त्येतिशेषः तथासंक्रुद्धोरामोलोकमराक्षसंनकुर्यादपिकिं एवमग्रेपिबोध्यम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ पापमंत्रितःसहिकृतकर्तव्यार्थविचारः ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अजोब्रह्मातत्पुत्रैर्वैखानसैरयोनिजैःप्रसिद्धैः मापैर्माषसंज्ञकैः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अमृताशिभिःअमृतभोजनैः ॥ १७ ॥ प्लवामंडूकाः वैदूर्यप्रस्तरंवैदूर्यसदृशश्यामप्रस्तरम् सागरतेजसासागरो र्मिवैभवेनस्निग्धंसांद्रंशीतलम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभिसंपतन्गच्छन्मार्गवशाद्विमानानिगंधर्वाप्सरसश्चददर्श ॥ २० ॥ निर्यासरूपरसयुक्तमूलानांचंदनानामित्यर्थः यद्वा निर्यासरसस्यमूला नांउपादानकारणानांगुग्गुलादिवृक्षाणांचंदनानांचवनानिपश्यन् ॥ २१ ॥ जात्यानामुत्तमानाम् तक्कोलाःसुगंधफलावृक्षविशेषास्तेषांवनानिपश्यन् ॥ २२ ॥ २३ ॥ शैलानिशिलासमूहान्

जितकामैश्चसिद्धैश्चचारणैश्चोपशोभितम्॥ आजैर्वैखानसैर्माषैर्वालखिल्यैर्मरीचिपैः॥ १५॥ दिव्याभरणमाल्याभिर्दिव्यरूपाभिरावृतम्॥ क्री
डारतविधिज्ञाभिरप्सरोभिःसहस्रशः॥ १६॥ सेवितंदेवपत्नीभिःश्रीमतीभिरुपासितम्॥ देवदानवसंघैश्चचरितंत्वमृताशिभिः॥ १७॥ हंसक्रौंचप्लु
वाकीर्णंसारसैःसंप्रसादितम्॥ वैदूर्यप्रस्तरंस्निग्धंसांद्रंसागरतेजसा॥ १८॥ पांडुराणिविशालानिदिव्यमाल्ययुतानिच॥ तूर्यगीताभिजुष्टानिविमा
नानिसमंततः॥ १९॥ तपसाजितलोकानांकामगान्यभिसंपतन्॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवददर्शधनदानुजः॥ २०॥ निर्यासरसमूलानांचंदनानांसहस्र
शः॥ वनानिपश्यन्सौम्यानिघ्राणतृप्तिकराणिच॥ २१॥ अगुरूणांचमुख्यानांवनान्युपवनानिच॥ तक्कोलानांचजात्यानांफलानांचसुगंधिनाम्
॥ २२॥ पुष्पाणिचतमालस्यगुल्मानिमरिचस्यच॥ मुक्तानांचसमूहानिशुष्यमाणानितीरतः॥ २३॥ शैलानिप्रवरांश्चैवप्रवालनिचयांस्तथा॥ कां
चनानिचशृंगाणिराजतानितथैवच॥ २४॥ प्रस्रवाणिमनोज्ञानिप्रसन्नान्यद्भुतानिच॥ धनधान्योपपन्नानिस्त्रीरत्नैरावृतानिच॥ २५॥ हस्त्यश्वर
थगाढानिनगराणिविलोकयन्॥ तंसमंसर्वतःस्निग्धंमृदुसंस्पर्शमारुतम्॥ २६॥ अनूपेसिंधुराजस्यददर्शत्रिदिवोपमम्॥ तत्रापश्यत्समेघाभंन्य
ग्रोधंमुनिभिर्वृतम्॥ २७॥ समंताद्यस्यताःशाखाःशतयोजनमायताः॥ यस्यहस्तिनमादायमहाकायंचकच्छपम्॥ २८॥

॥२४॥ प्रस्रवाणिनिर्झराः ॥२५॥ समंसमभूतलंदेशम् ॥२६ ॥ तत्रसमुद्रानूपे ॥ २७ ॥ यस्यदिव्यवटस्य प्रसंगात्तन्माहात्म्यंकविराह यस्येतिपद्भिःश्लोकैः गरुडोऽमृताहरणप्रस्तावेभक्षार्थंम हाकायंगजंकच्छपंचादायकचित्स्थित्वाभक्षणाययस्यशाखांजगाम गत्वाचयस्यशाखांभारेणबभंज तस्याभग्नशाखायाअधोवैखानसाद्याअनेकेऋषयःसमागताबभूवुस्तेषांशाखापातेन नाशोमाभूदितितांशाखांतौगजकच्छपौचमहाबलत्वादादायान्यत्रजगामतदागच्छन्नेवतौशाखांचैकपादेनधृत्वांतरिक्षएवतदामिषंगजकच्छपरूपंभक्षयित्वातयाशाखयाप्रक्षिप्तयानिषादवि षयंनिषाददेशंहत्वामुनींश्चवधान्मोक्षयित्वाप्रहर्षंलेभे ॥ २८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सतेनैवहर्षेणामिषभक्षणनिषादनाशनमुनिरक्षणजसंतोषेण ॥ ३४ ॥ अयोजालानिअयःशृंखलनिर्मितजालानिरत्नमयगेहोपरिपक्षिप्रवेशपरिहाराय बद्धानिबलान्निर्मथ्यछित्त्वारत्नमयगृहंचभित्त्वागुप्तममृतंमहेंद्रभवनादाजहार ॥ ३५ ॥ सुपर्णेनकृतंभग्नैकमहाशाखात्वरूपंलक्षणंयस्यतम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥३८ ॥सर्वकामैरभिलषितसर्वभो

भक्षार्थंगरुडःशाखामाजगाममहाबलः॥ तस्यतांसहसाशाखांभारेणपतगोत्तमः॥ २९॥ सुपर्णःपर्णबहुलांबभंजाथमहाबलः॥ तत्रवैखानसामाषावालखिल्यामरीचिपाः॥३०॥आजाबभूवुर्धूम्राश्चसंगताःपरमर्षयः॥ तेषांदयार्थंगरुडस्तांशाखांशतयोजनाम्॥३१॥भग्नामादायवेगेनतौचौभौगजकच्छपौ॥ एकपादेनधर्मात्माभक्षयित्वातदामिषम्॥ ३२॥ निषादविषयंहत्वाशाखयापतगोत्तमः॥ प्रहर्षमतुलंलेभेमोक्षयित्वामहामुनीन्॥ ३३॥ सतुतेनप्रहर्षेणद्विगुणीकृतविक्रमः॥ अमृतानयनार्थंवैचकारमतिमान्मतिम्॥३४॥अयोजालानिनिर्मथ्यभित्त्वारत्नगृहंवरम्॥महेंद्रभवनाद्गुप्तमाजहारामृतंततः ॥ ३५॥ तंमहर्षिगणैर्जुष्टंसुपर्णकृतलक्षणम्॥ नाम्नासुभद्रंन्यग्रोधंददर्शधनदानुजः ॥ ३६॥ तंतुगत्वापरंपारंसमुद्रस्यनदीपतेः॥ ददर्शाश्रममेकांतेपुण्येरम्येवनांतरे॥३७॥ तत्रकृष्णाजिनधरंजटामंडलधारिणम्॥ ददर्शनियताहारंमारीचंनामराक्षसम्॥ ३८॥ स रावणःसमागम्यविधिवत्तेनरक्षसा॥मारीचेनार्चितोराजासर्वकामैरमानुषैः॥ ३९ ॥तंस्वयंपूजयित्वाचभोजनेनोदकेनच॥अर्थोपहितयावाचामारीचोवाक्यमब्रवीत्॥ ४० ॥ कच्चित्तेकुशलंराजन्लंकायांराक्षसेश्वर॥ केनार्थेनपुनस्त्वंवैतूर्णमेवइहागतः॥४१॥एवमुक्तोमहातेजामारीचेनसरावणः॥ ततःपश्चादिदंवाक्यमब्रवीद्वाक्यकोविदः ॥ ४२॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेपंचत्रिंशःसर्गः॥३५॥ ॥ ६॥ ॥ मारीचश्रूयतांतातवचनंममभाषतः॥ आर्तोस्मिममचार्तस्यभवान्हिपरमागतिः॥ १ ॥जानीषेत्वंजनस्थानंभ्रातायत्रखरोमम ॥ दूषणश्चमहाबाहुःस्वसाशूर्पणखाचमे॥ २॥

ग्यवस्तुभिरर्चितोबभूवेतिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥पूजोत्तरंकुशलंपृच्छति कच्चिदिति ॥ ४१ ॥ इदंअग्रिमसर्ववक्ष्यमाणम् ॥ ४२ ॥ ॥ इतिश्रीरा०श्रीरा०रा०वा०आ०अरण्यकांडेपंचत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ मारीचेति तातेत्युपलालनेनकार्यंवदिष्यन्पूर्ववृत्तंस्मारयति ॥ १ ॥ जानीषेइति भ्रात्रादयोमन्नियोगाज्जनस्थानंप्राप्यवसंतीतित्वंजानीषेकिलेत्यन्वयः ॥ २ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

रामस्यदक्षिणोवाहुरित्यनेनसर्वतत्कार्यधुरंधरत्वम् बहिश्वरःप्राणइत्यनेननिरतिशयप्रेमास्पदत्वंसूच्यते ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ यस्यसीताभार्यायंचत्दृष्टापरिष्वजेत्सएवसर्वेषु
कालेषुलोकेषुचपुरंदरादपिअभ्यधिकंजीवेत् तस्यालक्ष्म्यवतारत्वादितिव्यंग्यम् ॥ १९ ॥ २० ॥ तवानेतुमुद्यताहमितिमृषावचोरावणसंतोषार्थम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ भार्यात्वेभार्यात्वेनसंपादने

अमर्षीदुर्जयोजेताविक्रांतोबुद्धिमान्बली ॥ रामस्यदक्षिणोबाहुर्नित्यंप्राणोबहिश्वरः ॥ १४ ॥ रामस्यतुविशालाक्षीपूर्णेंदुसदृशानना ॥ धर्मपत्नी
प्रियानित्यंभर्तुःप्रियहितेरता ॥ १५ ॥ सासुकेशीसुनासोरूःसुरूपाचयशस्विनी ॥ देवतेववनस्यास्यराजतेश्रीरिवापरा ॥ १६ ॥ तप्तकांचनवर्णाभा
रक्ततुंगनखीशुभा ॥ सीतानामवरारोहावैदेहीतनुमध्यमा ॥ १७ ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनयक्षीनचकिन्नरी ॥ तथारूपामयानारीदृष्टपूर्वामहीतले ॥ १८ ॥
यस्यसीताभवेद्भार्यायंचत्दृष्टापरिष्वजेत् ॥ अभिजीवेत्ससर्वेषुलोकेष्वपिपुरंदरात् ॥ १९ ॥ सासुशीलावपुःश्लाघ्यारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ तवानुरू
पाभार्यासात्वंचतस्याःपतिर्वरः ॥ २० ॥ तांतुविस्तीर्णजघनांपीनोत्तुंगपयोधराम् ॥ भार्यार्थेतुतवानेतुमुद्यताहंवराननाम् ॥ २१ ॥ विरूपितास्मिक्रूरे
णलक्ष्मणेनमहाभुज ॥ तांतुदृष्ट्वाद्यवैदेहींपूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ २२ ॥ मन्मथस्यशराणांचत्वंविधेयोभविष्यसि ॥ यदितस्यामभिप्रायोभार्यात्वेत
वजायते ॥ शीघ्रमुद्ध्रियतांपादोजयार्थमिहदक्षिणः ॥ २३ ॥ रोचतेयदितेवाक्यंममैतद्राक्षसेश्वर ॥ क्रियतांनिर्विशंकेनवचनंममरावण ॥ २४ ॥
विज्ञायैषामशक्तिंचक्रियतांचमहाबल ॥ सीतातवानवद्यांगीभार्यात्वेराक्षसेश्वर ॥ २५ ॥ निशम्यरामेणशरैरजिह्मगैर्हतान्जनस्थानगतान्निशा
चरान् ॥ खरंचदृष्ट्वानिहतंचदूषणंत्वमद्यकृत्यंप्रतिपत्तुमर्हसि ॥ २६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अरण्यकांडेचतुस्त्रिंशःसर्गः ॥ ३४ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ एषांरामादीनामशक्तिं तेषांराज्याद्यभावाच्चकारात्तवशक्तिंचविज्ञायसीतातवभार्यात्वेक्रियताम् भार्यात्वेतद्व्यवहारेयथाविषयोभवतितथाक्रियताम् यत्यतामित्यर्थः ॥ २५ ॥
अद्यकृत्यमेतत्कालोचितकृत्यंकर्तुंयोग्यंतत्प्रतिपत्तुंनिश्चित्यज्ञात्वाप्रवर्तयितुमर्हसीत्यर्थः ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडे
चतुस्त्रिंशःसर्गः ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

ततइति शूर्पंशोणितभाजनम् नखविदूषणइतिधातुः शूर्पेणशोणितभाजनेनयज्ञादिसत्क्रियांनखयतिविदूषयतीतिशूर्पणखेतितीर्थः शूर्पाकारनखवतीत्यर्थेसंज्ञायांशूर्पणखाअन्यत्रशूर्पनखीतिपरे रोमहर्षणम् शूर्पणखावाक्यस्यकामविकारजनकतयारोमांचकरत्वंसचिवेभ्यस्तद्वाक्यस्यप्रतिपाद्यंकार्यंबुद्ध्वातत्संमतिपूर्वकंतत्कर्तव्यत्वेननिर्धार्यतानभ्यनुज्ञायदत्ताभ्यनुज्ञान्कृत्वा जगाममारीचाश्रममितिशेषः॥१॥तत्कार्यंसीतापहाररूपम् अंतश्चित्तेअनुगम्योद्दिश्य दोषाणांगुणानांचस्वरूपंयथावदुपलभ्यसीतापहारेएतावंतोगुणाइतिनिश्चित्य बलाबलंयथावत्संप्रधार्यइ

ततःशूर्पणखावाक्यंतच्छ्रुत्वारोमहर्षणम्॥ सचिवानभ्यनुज्ञायकार्यंबुद्ध्वाजगामह॥ १ ॥ तत्कार्यमनुगम्यांतर्यथावदुपलभ्यच॥ दोषाणांचगुणानांचसंप्रधार्यबलाबलम्॥ २ ॥ इतिकर्तव्यमित्येवकृत्वानिश्चयमात्मनः॥ स्थिरबुद्धिस्ततोरम्यांयानशालांजगामह ॥ ३ ॥ यानशालांततोगत्वाप्रच्छन्नंराक्षसाधिपः॥ सूतंसंचोदयामासरथःसंयुज्यतामिति॥४॥एवमुक्तःक्षणेनैवसारथिर्लघुविक्रमः॥ रथंसंयोजयामासतस्याभिमतमुत्तमम्॥५॥ कामगंरथमास्थायकांचनंरत्नभूषितम्॥ पिशाचवदनैर्युक्तंखरैःकनकभूषणैः ॥ ६ ॥ मेघप्रतिमनादेनसतेनधनदानुजः॥ राक्षसाधिपतिःश्रीमान्ययौनदनदीपतिम्॥ ७॥ सश्वेतवालव्यजनःश्वेतच्छत्रोदशाननः॥ स्निग्धवैदूर्यसंकाशस्तप्तकांचनभूषणः ॥ ८ ॥ दशग्रीवोविंशतिभुजोदर्शनीयपरिच्छदः॥ त्रिदशारिर्मुनींद्रघ्नोदशशीर्षइवाद्रिराट् ॥ ९ ॥ कामगंरथमास्थायशुशुभेराक्षसाधिपः॥ विद्युन्मंडलवान्मेघःसबलाकइवांबरे॥ १० ॥ सशैलसागरानूपंवीर्यवानवलोकयन्॥ नानापुष्पफलैर्वृक्षैरनुकीर्णंसहस्रशः ॥ ११ ॥ शीतमंगलतोयाभिःपद्मिनीभिःसमंततः॥ विशालैराश्रमपदैर्वेदिमद्भिरलंकृतम्॥ १२ ॥ कदल्यटविसंशोभंनारिकेलोपशोभितम्॥ सालैस्तालैस्तमालैश्चतरुभिश्चसुपुष्पितैः॥ १३॥ अत्यंतनियताहारैःशोभितंपरमर्षिभिः॥ नागैःसुपर्णैर्गंधर्वैःकिन्नरैश्चसहस्रशः॥ १४॥

त्येवकर्तव्यमित्यात्मनःस्वस्यनिश्चयंकृत्वाअकंपनशूर्पणखाभ्यामुक्तत्वात्सीताहरणमवश्यंकर्तव्यमितिनिश्चित्ययानशालांजगाम ॥ २ ॥ ३ ॥ दुष्टेकर्मणिप्रवृत्तौवृद्धादिनिरोधशंकयाप्रच्छन्नंगूढम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ देवयोनिभेदाःपिशाचाःवदनभागेतत्सदृशैरित्यर्थः ॥ ६ ॥ नदनदीपतिःसमुद्रस्तंतीर्त्वाययौ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ विद्युत्स्थानेआभरणानि मेघस्थानेरावणः बलाकास्थानेछत्रम् ॥ १० ॥ शैलसहितसागरानूपंतत्कूलम् तस्यैववर्णनंनानापुष्पैरित्यादिना ॥ ११ ॥ १२ ॥ कदल्यटविःकदलीवनंतेनशोभावत् ॥ १३ ॥ अत्यंतंअतिशयेनपर्णवातादिरूपोनियतआहारोयेषांतैः ॥ १४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

आत्मवद्भिर्वशीकृतांतर्वहिरिंद्रियैः विगृह्यविरुध्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्राकृतैःराजव्यवहारानर्हदासीदासजनैः ॥ ९ ॥ १० ॥ स्वजनंस्वस्यजनायस्मिन्तत् । ११ ॥ १२ ॥ कृतंक्षेमंयेषुतेकृतक्षेमाः ॥ १३ ॥ १४ ॥ तीक्ष्णंस्वामात्यादिविषयेतैक्ष्ण्यादिगुणविशिष्टम् शठोगूढविप्रियकारीतादृशम् राजानंसर्वभूतानिभृत्यामात्यादिसर्वप्रजानाभिधावंतितद्भक्षणायनप्रवर्तंते ॥ १५ ॥अपास्संस्थी

आत्मवद्भिर्विगृह्यत्वंदेवगंधर्वदानवैः ॥ अयुक्तचारश्चपलःकथंराजाभविष्यसि ॥ ७ ॥ त्वंतुबालस्वभावश्चबुद्धिहीनश्चराक्षस ॥ ज्ञातव्यंतंनजानी
षेकथंराजाभविष्यसि ॥ ८ ॥ येषांचाराश्चकोशश्चनयश्चजयतांवर ॥ अस्वाधीनानरेंद्राणांप्राकृतैस्तेजनैःसमाः ॥ ९ ॥ यस्मात्पश्यंतिदूरस्थान्सर्वा
नर्थान्नराधिपाः ॥ चारेणतस्मादुच्यंतेराजानोदीर्घचक्षुषः ॥ १० ॥ अयुक्तचारंमन्येत्वांप्राकृतैःसचिवैर्युतः ॥ स्वजनंचयतःस्थानंनिहतंनावबुध्यसे
॥ ११ ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ हतान्येकेनरामेणखरश्चसहदूषणः ॥ १२ ॥ ऋषीणामभयंदत्तंकृतक्षेमाश्चदंडकाः ॥ धर्षितंच
जनस्थानंरामेणाक्लिष्टकारिणा ॥ १३ ॥ त्वंतुलुब्धःप्रमत्तश्चपराधीनश्चराक्षस ॥ विषयेस्वेसमुत्पन्नंयद्भयंनावबुध्यसे ॥ १४ ॥ तीक्ष्णमल्पप्रदातारं
प्रमत्तंगर्वितंशठम् ॥ व्यसनेसर्वभूतानिनाभिधावंतिपार्थिवम् ॥ १५ ॥ अतिमानिनमग्राह्यमात्मसंभावितंनरम् ॥ क्रोधनंव्यसनेहंतिस्वजनो
पिनराधिपम् ॥ १६ ॥ नानुतिष्ठतिकार्याणिभयेषुनबिभेतिच ॥ क्षिप्रंराज्याच्च्युतोदीनस्तृणैस्तुल्योभवेदिह ॥ १७ ॥ शुष्ककाष्ठैर्भवेत्कार्यंलोष्टैरपिच
पांसुभिः ॥ नतुस्थानात्परिभ्रष्टैःकार्यंस्याद्वसुधाधिपैः ॥ १८ ॥ उपभुक्तंयथावासःस्रजोवाम्लदितायथा ॥ एवंराज्यात्परिभ्रष्टःसमर्थोपिनिरर्थकः
॥ १९ ॥ अप्रमत्तश्चयोराजासर्वज्ञोविजितेंद्रियः ॥ कृतज्ञोधर्मशीलश्चसराजातिष्ठतेचिरम् ॥ २० ॥ नयनाभ्यांप्रसुप्तोवाजागर्तिनयचक्षुषा ॥
व्यक्तक्रोधप्रसादश्चसराजापूज्यतेजनैः ॥ २१ ॥ त्वंतुरावणदुर्बुद्धिर्गुणैरेतैर्विवर्जितः ॥ यस्यतेऽविदितश्चारैरक्षसांसुमहान्वधः ॥ २२ ॥

यैरनुपसर्प्य आत्मसंभावितंआत्मनास्वेनैवसंभावितंबहुमानंप्राप्तम् अक्रोधनंअस्थानेक्रोधवंतम् ॥ १६ ॥ नानुतिष्ठतियस्यअमात्यादिस्वजनोऽपीत्याकर्षः सराज्याच्युतोभवेदित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सर्वज्ञःस्वपरसर्ववृत्तांतज्ञः ॥ २० ॥ प्रसुप्तोवाप्रसुप्तोपि व्यक्तक्रोधप्रसादःफलदानेन ॥ २१ ॥ अविदितःयेनत्वयानज्ञातइत्यर्थः ॥ २२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

परेधामवमंताकेवलमवमंतैवनतुतन्नाशविषयबुद्धिः नचिरात्क्षिप्रंविपत्स्यसेआपदंप्राप्स्यसीत्यर्थः ॥ २३ ॥ धनेनाक्षयकोशेन दर्पेणराजत्वाहंकारेण बलेनप्राणबलेनचतुरंगबलेनच चिंतया
मास मारीचःकलहंनिवारयतिएषाकलहार्थंप्रोत्साहयतिकिमत्रकर्तव्यमितिविचारयामासेत्यर्थः ॥ २४ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअ

परावमंताविषयेषुसंगवान्नदेशकालप्रविभागतत्त्ववित्॥ अयुक्तबुद्धिर्गुणदोषनिश्चयेविपन्नराज्योनचिराद्विपत्स्यते ॥ २३ ॥ इतिस्वदोषान्परि
कीर्तितांस्तयासमीक्ष्यबुद्ध्याक्षणदाचरेश्वरः॥ धनेनदर्पेणबलेनचान्वितोविचिंतयामासचिरंसरावणः॥२४॥ ॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मी
कीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रयस्त्रिंशःसर्गः॥३३॥ ॥५१॥ ॥ततःशूर्पणखांदृष्ट्वाब्रुवतींपरुषंवचः॥ अमात्यमध्येसंक्रुद्धःपरिपप्रच्छरावणः॥१॥
कश्चरामःकथंवीर्यःकिंरूपःकिंपराक्रमः॥ किमर्थंदंडकारण्यंप्रविष्टश्चसुदुस्तरम् ॥ २ ॥ आयुधंकिंचरामस्ययेनतेराक्षसाहताः ॥ खरश्चनिहतःसं
ख्येदूषणस्त्रिशिरास्तथा॥ ३ ॥ तत्त्वंब्रूहिमनोज्ञांगिकेनत्वंचविरूपिता॥ इत्युक्ताराक्षसेंद्रेणराक्षसीक्रोधमूर्छिता॥ ४॥ ततोरामंयथान्यायमाख्या
तुमुपचक्रमे॥ दीर्घबाहुर्विशालाक्षश्चीरकृष्णाजिनांबरः॥ ५॥कंदर्पसमरूपश्चरामोदशरथात्मजः॥ शक्रचापनिभंचापंविकृष्यकनकांगदम्॥६॥
दीप्तान्क्षिपतिनाराचान्सर्पानिवमहाविषान्॥ नाददानंशरान्घोरान्विमुंचंतंमहाबलम्॥ ७॥ नकार्मुकंविकर्षंतंरामंपश्यामिसंयुगे॥ हन्यमानंतुत
त्सैन्यंपश्यामिशरवृष्टिभिः॥८॥ इंद्रेणेवोत्तमंसस्यमाहतंत्वश्मवृष्टिभिः॥ रक्षसांभीमवीर्याणांसहस्राणिचतुर्दश॥९॥ निहतानिशरैस्तीक्ष्णैस्तेनैक
नपदातिना॥ अर्धाधिकमुहूर्तेनखरश्चसहदूषणः॥ १०॥ ऋषीणामभयंदत्तंकृतक्षेमाश्चदंडकाः॥ ११॥एकाकथंचिन्मुक्ताहंपरिभूयमहात्मना॥
स्त्रीवधंशंकमानेनरामेणविदितात्मना॥ १२॥भ्राताचास्यमहातेजागुणतस्तुल्यविक्रमः॥ अनुरक्तश्चभक्तश्चलक्ष्मणोनामवीर्यवान्॥ १३॥

रण्यकांडेत्रयस्त्रिंशःसर्गः ॥ ३३ ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ततइति ॥१॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ किंरूपइत्यस्योत्तरम् दीर्घबाहुरित्यादि ॥ ५॥ कश्चरामइत्यस्योत्तरम् दशरथात्मजः कनकांगदं
कनकवलयभूषितंचापम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ खरश्चसहदूषणोहतइत्यर्थः ॥ १० ॥ किमर्थंदंडकारण्यंप्रविष्टइत्यस्योत्तरम् ऋषीणामित्यादि ॥ ११ ॥ पूर्वतनंस्ववृत्तंगोपयंत्याह एकेति
परिभूयनासाकर्णहीनांकृत्वा ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ६ ॥ विमर्दोयुद्धं वज्राश

ततइति ॥ १ ॥ महानादान्ननाद शोकादितिशेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ रुक्मवेदिप्राप्तंहिरण्येष्टकचितांवेदिंप्राप्तं प्राज्यंभूर्याज्यहोमवंतं अतएवज्वलंतम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ विमर्दोयुद्धं वज्राश

निकृतव्रणमित्यनेनतदवध्यत्वमुक्तं ऐरावतदंतयैरुल्कृष्टंविलेखनंतेनजातोयःकिणस्तदंकितवक्षसम् ॥ ७ ॥ परिच्छदःछत्रचामरालंकरणादीनि ॥ ८ ॥ वैदूर्यश्यामरक्तं श्याममित्यन्ये

दृष्ट्वापुनर्महानादान्नना ततःशूर्पणखादृष्ट्वासहस्राणिचतुर्दश ॥ हतान्येकेनरामेणरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ १ ॥ दूषणंचखरंचैवहतंत्रिशिरसंरणे ॥ दृष्ट्वापुनर्महानादान्नना

॥३८॥ ततःशूर्पणखादृष्ट्वासहस्राणिचतुर्दश ॥ हतान्येकेनरामेणरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ १ ॥ दूषणंचखरंचैवहतंत्रिशिरसंरणे ॥ दृष्ट्वापुनर्महानादान्नना

दजलदोपमा ॥ २ ॥ सादृष्ट्वाकर्मरामस्यकृतमन्यैःसुदुष्करम् ॥ जगामपरमोद्विग्नालंकांरावणपालिताम् ॥ ३ ॥ साददर्शविमानाग्रेरावणंदीप्तते

जसम् ॥ उपोपविष्टंसचिवैर्मरुद्भिरिववासवम् ॥ ४ ॥ आसीनंसूर्यसंकाशेकांचनेपरमासने ॥ रुक्मवेदिगतंप्राज्यंज्वलंतमिवपावकम् ॥ ५ ॥

गंधर्वभूतानामृषीणांचमहात्मनाम् ॥ अजेयंसमरेघोरंव्यात्ताननमिवांतकम् ॥ ६ ॥ देवासुरविमर्देषुवज्राशनिकृतव्रणम् ॥ ऐरावतविषाणाग्रैरुतं

ल्कृष्टकिणवक्षसम् ॥ ७ ॥ विंशद्भुजंदशग्रीवंदर्शनीयपरिच्छदम् ॥ विशालवक्षसंवीरंराजलक्षणलक्षितम् ॥ ८ ॥ नद्धवैदूर्यसंकाशंतप्तकांचनभूष २॥

णम् ॥ सुभुजंशुक्लदशनंमहास्यंपर्वतोपमम् ॥ ९ ॥ विष्णुचक्रनिपातैश्चशतशोदेवसंयुगे ॥ अन्यैःशस्त्रैःप्रहारैश्चमहायुद्धेषुताडितम् ॥ १०

तांगैःसमस्तैस्तंदेवप्रहरणैस्तदा ॥ अक्षोभ्याणांसमुद्राणांक्षोभणंक्षिप्रकारिणम् ॥ ११ ॥ क्षेप्तारंपर्वताग्राणांसुराणांचप्रमर्दनम् ॥ उच्छेत्तारंचटे

धर्माणांपरदाराभिमर्शनम् ॥ १२ ॥ सर्वदिव्यास्त्रयोक्तारंयज्ञविघ्नकरंसदा ॥ पुरींभोगवतींगत्वापराजित्यचवासुकिम् ॥ १३ ॥ तक्षकस्यप्रियांमव

भार्यांपराजित्यजहाररयः ॥ कैलासंपर्वतंगत्वाविजित्यनरवाहनम् ॥ १४ ॥ विमानंपुष्पकंतस्यकामगंवैजहाररयः ॥ वनंचैत्ररथंदिव्यंनलिनींनंदनं

वनम् ॥ १५ ॥ विनाशयतियःक्रोधाद्देवोद्यानानिवीर्यवान् ॥ चंद्रसूर्यौमहाभागावुत्तिष्ठंतौपरंतपौ ॥ १६ ॥ निवारयतिबाहुभ्यांयःशैलशिखरो

पमः ॥ दशवर्षसहस्राणितपस्तप्त्वामहावने ॥ १७ ॥ पुरास्वयंभुवेधीरःशिरांस्युपजहाररयः ॥ देवदानवगंधर्वपिशाचपतगोरगैः ॥ १८ ॥

स्वशरीरनद्धवैदूर्यकांतिसदृशशरीरकांतिमित्यर्थः स्निग्धवैदूर्येतिपाठोबहुलम् ॥ ९ ॥ १० ॥ क्षोभणंक्षोभकर्तारम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ परदाराभिमर्शनंविवृणोति पुरीमिति ॥ १३ ॥ १४ ॥

नलिनींचैत्ररथवनमध्यवर्तिनींसरसीम् ॥ १५ ॥ उत्तिष्ठंतावुदयंतौ ॥ १६ ॥ १७ ॥ उपजहारउपहारत्वेनदत्तवान् ॥ १८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

यस्यसंयामेमृत्युतोऽभयं मनुष्यातिरिक्तोमरणभयहीनइत्यर्थः मंत्रैःप्रातरनुवाकग्रावस्तोत्रादिभिरभिष्टुतम् ॥ १९ ॥ सोमंहविर्धानेषुसोमाभिषवशालासुउपहंतिनाशयति प्राप्तान्दक्षिणा कालंप्राप्तान्यज्ञान्हरतितम् ॥ २० ॥ सर्वभूतानांरावणंआक्रोशशब्दकारिणम् ॥ २१ ॥ राक्षसीशूर्पणखा ॥ २२ ॥ कालेप्रलयकाले पौलस्त्याराक्षसाः ॥ २३ ॥ २४ ॥ उपगम्याब्रवी दित्युक्तंतस्यविवरणं तमिति प्रदर्शयित्वा स्वकंवैरूप्यमितिशेषः भयंराक्षसवधेनरामजं लोभस्तत्सौंदर्यात्तद्विषयस्ताभ्यांमोहिता अभीतंयथाभवतितथासर्वलोकेषुचरतितं च्छीला ॥ २५ ॥

अभयंयस्यसंग्रामेमृत्युतोमानुषाद्दते॥ मंत्रैरभिष्टुतंपुण्यमध्वरेषुद्विजातिभिः ॥ १९ ॥ हविर्धानेषुयःसोममुपहंतिमहाबलः॥ प्राप्तयज्ञहरंदुष्टंब्रह्म घ्नंक्रूरकारिणम् ॥ २० ॥ कर्कशंनिरनुक्रोशंप्रजानामहितेरतम्॥ रावणंसर्वभूतानांसर्वलोकभयावहम्॥ २१ ॥ राक्षसीभ्रातरंक्रूरंसाददर्शमहा बलम् ॥ तंदिव्यवस्त्राभरणंदिव्यमाल्योपशोभितम् ॥ २२ ॥ आसनेसूपविष्टंतंकालेकालमिवोद्यतम् ॥ राक्षसेंद्रंमहाभागंपौलस्त्यकुलनंदनम् ॥ २३ ॥ उपगम्याब्रवीद्वाक्यंराक्षसीभयविह्वला॥ रावणंशत्रुहंतारंमंत्रिभिःपरिवारितम्॥ २४ ॥ तमब्रवीद्दीप्तविशाललोचनंप्रदर्शयित्वाभयलो भमोहिता॥ सुदारुणंवाक्यमभीतचारिणीमहात्मनाशूर्पणखाविरूपिता॥ २५ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडे द्वात्रिंशःसर्गः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ततःशूर्पणखादीनारावणंलोकरावणम्॥ अमात्यमध्येसंक्रुद्धापरुषंवाक्यमब्रवीत्॥ १ ॥ प्रमत्तःकामभो गेषुस्वैरवृत्तोनिरंकुशः॥ समुत्पन्नंभयंघोरंबोद्धव्यंनावबुध्यसे॥ २ ॥ सक्तंग्राम्येषुभोगेषुकामवृत्तंमहीपतिम्॥ लुब्धंनबहुमन्यंतेश्मशानाग्निमिव प्रजाः ॥ ३ ॥ स्वयंकार्याणियःकालेनानुतिष्ठतिपार्थिवः॥ सतुवैसहराज्येनतैश्चकार्यैर्विनश्यति ॥ ४ ॥ अयुक्तचारंदुर्दर्शमस्वाधीनंनराधिपम्॥ वर्जयंतिनरादूरान्नदीपंकमिवद्विपाः॥ ५ ॥ येनरक्षंतिविषयमस्वाधीनंनराधिपाः॥ तेनवृद्ध्याप्रकाशंतेगिरयःसागरेयथा॥ ६ ॥

इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणेतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेद्वात्रिंशःसर्गः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ततइति ॥ १ ॥ कामभोगेषुप्रमत्तःअतिशयप्रसक्तः निरंकुशःसन्बो द्धव्यंनावबुध्यसइत्यन्वयः ॥ २ ॥ हेयोपादेयराजगुणानाहरावणस्यगुणहीनत्वंवक्तुम् सक्तमिति ग्राम्यभोगःस्त्र्यादिभोगः तदेवाह कामवृत्तमिति कामचेष्टापरम् लुब्धंभोगलोलुपम् श्मशा नाग्निमिव अस्पृश्यत्वेनसादृश्यम् ॥ ३ ॥ तैःकार्यैरननुष्ठितैः ॥ ४ ॥ अयुक्तचारमनियोजितचारम् दुर्दर्शमुचितेकालेप्रजाभ्योदर्शनदानरहितम् अस्वाधीनंस्त्र्यादिपरतंत्रम् ॥ ५ ॥ विषयंदेश म् अस्वाधीनंस्वभिन्नाधीनम् पूर्वंस्वाधीनंदेशंपश्चात्परायत्तंयेनरक्षंति स्वाधीनीकरणेनेतिशेषः तेनप्रकाशंते सागरेमग्नागिरयइव ॥ ६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अपिनात्वयापि एतेनेंद्रजिन्निर्जितेंद्रादिसाहाय्येऽपितस्यजयोऽसुकरइतिध्वनितं ममेति मुखादितिशेषः ॥ २८ ॥ श्यामायौवनमध्यस्था ॥ २९ ॥ कुतोभवेत्तुल्येतिशेषः ॥ ३० ॥ तंरामंप्र
मथ्यकेनाप्युपायेनोच्चाट्येतियावत् तस्यभार्यांअपहरबलात्कारेणहर ॥३१॥ अरोचयतइष्टत्वेनज्ञातवान् चिंतयित्वारामस्यसीतयासहानवस्थानोपायम् ॥३२॥ कल्यंप्रातः मांतमव्ययं दृ
ष्टइति अकंपनवाक्यंश्रुत्वात्रेतामुखेश्रीरामोवतरिष्यतीतिसनत्कुमारवाक्यस्मरणाद्धृष्टः तदेतदुत्तररामायणेस्पष्टम् तत्रहिसनत्कुमारंप्रतिविष्णुहस्तम्रतानांकागतिरितिरावणेनपृष्टेतेनहतानांत
ल्लोकप्राप्तिरितिसनत्कुमारवचःश्रुत्वा एवंश्रुत्वामहाबाहूराक्षसेंद्रःप्रतापवान् त्वयासहविरोधेप्सुश्चिंतयामासराघव एतदर्थंमहाबाहोरावणेनदुरात्मना सुताजनकराजस्यहृतारामममहावनेइत्यु

नतंवध्यमहंमन्येसर्वैर्देवासुरैरपि ॥ अयंतस्यवधोपायस्तन्ममैकमनाःशृणु ॥ २८ ॥ भार्यातस्योत्तमालोकेसीतानामसुमध्यमा ॥ श्यामासमवि
भक्तांगीस्त्रीरत्नंरत्नभूषिता ॥ २९ ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनाप्सरानचपन्नगी ॥ तुल्यासीमंतिनीतस्यमानुषीतुकुतोभवेत् ॥ ३० ॥ तस्यापहरभार्यांत्वंतंप्र
मथ्यमहावने ॥ सीतयारहितोरामोनचैवहिभविष्यति ॥ ३१ ॥ अरोचयततद्वाक्यंरावणोराक्षसाधिपः ॥ चिंतयित्वामहाबाहुरकंपनमुवाचह ॥ ३२ ॥
बाढंकल्यंगमिष्यामिएकःसारथिनासह ॥ आनेष्यामिचवैदेहीमिमांहृष्टोमहापुरीम् ॥ ३३ ॥ तदेवमुक्त्वाप्रययौखरयुक्तेनरावणः ॥ रथेनादित्यव
र्णेनदिशःसर्वाःप्रकाशयन् ॥ ३४ ॥ सरथोराक्षसेंद्रस्यनक्षत्रपथगोमहान् ॥ चंचूर्यमाणःशुशुभेजलदेचंद्रमाइव ॥ ३५ ॥ सदूरेचाश्रमंगत्वाताटके
यमुपागमत् ॥ मारीचेनार्चितोराजाभक्ष्यभोज्यैरमानुषैः ॥ ३६ ॥ तंस्वयंपूजयित्वातुआसनेनोदकेनच ॥ अर्थोपहितयावाचामारीचोवाक्यमब्र
वीत् ॥ ३७ ॥ कच्चित्सुकुशलंराजंल्लोकानांराक्षसाधिप ॥ आशंकेनाधिजानेत्वंयतस्तूर्णमुपागतः ॥ ३८ ॥

क्तमितितीर्थः उत्तमस्त्रीलाभोभविष्यतीतिहृष्टइत्यर्थउचितः श्रुतस्यापितस्यार्थस्यतामसत्वेनविस्मरणात् तेपद्येतुनयथाश्रुतार्थेवक्ष्यमाणविष्णुपुराणविरोधात् किंतुश्रीरामस्यस्वमृत्योरवता
रंश्रुत्वात्वयासहमृत्युविघातकविरोधेच्छुस्तांहृतवान् तद्वियोगेतवमरणमित्याशयेनेतितयोरर्थइत्यन्ये वस्तुतस्तुएतेषांश्लोकानांतद्गतांसर्गाणांचप्रक्षिप्तत्वान्नतेप्रमाणभूताः अतएवतेसर्गाःक
तकादिभिस्तीर्थेनचनव्याख्याताः एतेनएतदर्थंमहाबाहोरावणेनदुरात्मना विज्ञायापहृतासीतात्वत्तोमरणकांक्षयेतितत्रपाठोदृश्यते तत्रचत्वदुक्तार्थासंभवइत्यपास्तम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
चंचूर्यमाणःभृशंचरन् जलदसदृशंगगनंचंद्रसदृशोरथः ॥ ३५ ॥ मारीचाश्रमं पूर्वंरामनिरस्तस्यदुःखात्तपःप्रवृत्तेरेवमुक्तिः ताटकेयंताटकापत्यम् ॥ ३६ ॥ अर्थोपहितयाकिंप्रयोजनमत्राग
मनमितिप्रयोजनयुक्तया ॥ ३७ ॥ कच्चित्सुकुशलमितिसामान्यप्रश्नः लोकानांराक्षसलोकानां आशंकेभयमितिशेषः नाधिजानेक्षेममितिशेषः यतस्त्वमेकाकीतूर्णमागतः ॥ ३८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ३९ ॥ आरक्षःसमाजस्थानंजनस्थानाख्यं आरक्षोंतपालःखरादिरित्यर्थइत्यन्ये ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सासीताकेनाख्याताहर्तव्यत्वेनकथिता येनकथितासमित्ररूपस्तेशत्रुः त्वयादा नादिनानंदितःकोननंदति निंदितइतिपाठेनंदितोवमानितः कस्त्वांननंदतिनसंतुष्यति कुध्यतीतियावत् त्वयातिरस्कृतस्तावकमैश्वर्यमसहमानःसंस्त्वयासहकृत्रिममित्रभावंप्राप्तःसंस्तवेदृशीं बुद्धिमुपदिशतीतिभावः ॥ ४२ ॥ सीतामिहानयेतिकोब्रवीतितंब्रवीहि ईडार्षः शृंगमौन्नत्यम् ॥ ४३ ॥ सचशत्रुरसंशयमित्यत्रहेतुमाह आशीविषेत्यादिच यस्मात्त्वयाप्रयोज्येनाशीविष मुखाद्दंष्ट्रामुद्धर्तुंउद्धारयितुमिच्छति ॥ ४४ ॥ केनशत्रुणाऽनेनकर्मणाएतत्कर्मोपदेशेनकापथंनाशमार्गमितियावत् प्रदत्तं वृथैवदुःखमुत्पादितमित्यर्थः ॥ ४५ ॥ राघवरूपोगंधहस्तीयस्यगंधं

एवमुक्तोमहातेजामारीचेनसरावणः॥ ततःपश्चादिदंवाक्यमब्रवीद्वाक्यकोविदः ॥ ३९ ॥ आरक्षोमेहतस्तातरामेणाक्लिष्टकारिणा ॥जनस्थान मवध्यंतत्सर्वंयुधिनिपातितम्॥ ४० ॥ तस्यमेकुरुसाचिव्यंतस्यभार्यापहारणे॥ राक्षसेंद्रवचःश्रुत्वामारीचोवाक्यमब्रवीत्॥ ४१ ॥ आख्याताकेन्म् नवासीतामित्ररूपेणशत्रुणा॥ त्वयाराक्षसशार्दूलकोननंदतिनंदितः ॥ ४२ ॥ सीतामिहानयस्वेतिकोब्रवीतिब्रवीहिमे ॥ रक्षोलोकस्यसर्वस्यकःशृ श्रृंगंछेत्तुमिच्छति॥ ४३ ॥ प्रोत्साहयतियश्चत्वांसचशत्रुरसंशयम्॥ आशीविषमुखाद्दंष्ट्रामुद्धर्तुंचेच्छतित्वया ॥ ४४ ॥ कर्मणानेनकेनासिकापथंप्र प्रतिपादितः॥ सुखसुप्तस्यतेराजन्प्रहृतंकेनमूर्धनि ॥ ४५ ॥ विशुद्धवंशाभिजनाग्रहस्तस्तेजोमदःसंस्थितदोर्विषाणः॥ उदीक्षितुंरावणनेहयुक्तः ससंयुगेराघवगंधहस्ती॥ ४६ ॥ असौरणांतःस्थितिसंधिवालोविदग्धरक्षोमृगहानृसिंहः॥सुप्तस्त्वयाबोधयितुंनशक्यःशरांगपूर्णोनिशितासिदंष्ट्रः ॥ ४७ ॥ चापापहारेभुजवेगपंकेशरोर्मिमालेसुमहाहवौघे॥ नराभपातालमुखेतिघोरेप्रस्कंदितुंराक्षसराजयुक्तम्॥ ४८ ॥ प्रसीदलंकेश्वरराक्षसेंद्र॥ लंकांप्रसन्नोभवसाधुगच्छ॥ त्वंस्वेषुदारेषुरमस्वनित्यंरामःसभार्योरमतांवनेषु॥ ४९ ॥ एवमुक्तोदशग्रीवोमारीचेनसरावणः॥ न्यवर्ततपुरींलंकां विवेशचगृहोत्तमम्॥ ५० ॥ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेएकत्रिंशःसर्गः॥ ३१ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥

समाघ्रायान्येगजाःपलायंतेसगंधहस्तीमत्तगजःउदीक्षितुमपिइहदेशेकालेनयुक्तःकिंपुनर्योद्धुमित्यर्थः विशुद्धवंशेभिजनोभिजननमेवाग्रहस्तःशुंडाग्रंयस्य तेजःप्रतापएवमदोयस्यसः संस्थि तौसमीचीनावस्थानौदोषौबाहूएवविषाणेदंतौयस्य ॥ ४६ ॥ रणांतःस्थितिरूपारणमध्यावस्थानरूपाःसंधयोवालाश्चयस्य विदग्धरक्षसांरणचतुराणांराक्षसमृगाणांहंता शररूपैरंगैःपूर्णः ॥ ४७ ॥ चापएवापहारःप्राणिप्राणापहारकोग्राहोयस्मिन् भुजयोःशरग्रहणसंधानमोक्षविषयोवेगएवपंकोयस्मिन्दुस्तरत्वात्तत्र शराएवोर्मिमालास्तरंगायस्मिन् सुमहानाहवएवओघोजलं यस्यतस्मिन् रामएवपातालंपातालप्रविष्टमहार्णवस्तस्यमुखेवडवामुखरूपे प्रस्कंदितुंपतितुम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीरा०श्रीरा०रा०वा०आ०अरण्यकांडेएकत्रिंशःसर्गः ॥ ३१ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

हर्षातिशयात्पुनरालिंगनं इदंयुद्धंप्रायःशिशिरार्धे ॥ ४२ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रिंशःसर्गः ॥ ३० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ त्वरमाणइति खरसंग्रामात्पलायितःशूर्पणखागमनात्पूर्वमेवलंकांप्रविश्येत्यर्थः संपूर्णदंडकारण्यंजनस्थानपदवाच्यमतोगोदावरीतीराद्रतोपिजनस्थानाद्रतइत्युक्तः ॥ १॥ खरश्चेति चेनदूषण त्रिशिरसोःसंग्रहः कथंचिदहमागतःकेवलंप्रेक्षकतयास्थितत्वाद्रामबाणाविषयीकृततयेत्याशयः ॥ २ ॥ ३ ॥ भीमंसर्वलोकभयदंजनस्थानं परासुनेतिक्रोधान्मुमूर्षुणेत्यर्थेप्रयुक्तं गतिस्थि

ततस्तुतंराक्षससंघमर्दनंसंपूज्यमानंमुदितैर्महात्मभिः॥ पुनःपरिष्वज्यमुदान्वितानना बभूवहृष्टाजनकात्मजातदा ॥ ४२॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम॰वा॰ आ॰अर॰त्रिंशःसर्गः॥ ३०॥ ॥५॥ ॥ त्वरमाणस्ततोगत्वाजनस्थानादकंपनः॥ प्रविश्यलंकांवेगेनरावणंवाक्यमब्रवीत्॥ १॥ जनस्थानस्थितराजन्राक्षसाबहवोहताः॥ खरश्चनिहतःसंख्येकथंचिदहमागतः॥ २ ॥ एवमुक्तोदशग्रीवःक्रुद्धःसंरक्तलोचनः॥ अकंपनमुवाचेदंनिर्दहन्निवतेजसा॥ ३॥ तेनभीमंजनस्थानंहतंममपरासुना॥ कोहिसर्वेषुलोकेषुगतिंनाधिगमिष्यति॥ ४ ॥ नहिमेविप्रियंकृत्वाशक्यंमघवतासुखम्॥ प्राप्तुंवैश्रवणेनापिनयमेनचविष्णुना॥ ५॥ कालस्यचाप्यहंकालोदहेयमपिपावकम्॥ मृत्युंमरणधर्मेणसंयोजयितुमुत्सहे ॥ ६ ॥ वातस्यतरसावेगंनिहंतुमपिचोत्सहे॥ दहेहमपिसंक्रुद्धस्तेजसादित्यपावकौ॥ ७॥ तथाक्रुद्धंदशग्रीवंकृतांजलिरकंपनः॥ भयात्संदिग्धयावाचारावणंयाचतेऽभयम्॥ ८॥ दशग्रीवोऽभयंतस्मैप्रददौरक्षसांवरः॥ सविस्रब्धोब्रवीवाक्यमसंदिग्धमकंपनः॥ ९॥ पुत्रोदशरथस्यास्तेसिंहसंहननोयुवा॥ रामोनाममहास्कंधोवृत्तायतमहाभुजः॥ १०॥ श्यामःपृथुयशाःश्रीमानतुल्यबलविक्रमः॥ हतस्तेनजनस्थानेखरश्चसहदूषणः॥ ११॥ अकंपनवचःश्रुत्वारावणोराक्षसाधिपः॥ नागेंद्रइवनिःश्वस्यइदंवचनमब्रवीत्॥ १२॥ ससुरेंद्रेणसंयुक्तोरामःसर्वामरैःसह॥ उपयातोजनस्थानंब्रूहिकच्चिदकंपन॥ १३॥ रावणस्यपुनर्वाक्यंनिशम्यतदकंपनः॥ आचचक्षेबलंतस्यविक्रमंचमहात्मनः॥ १४॥

तिम् ॥ ४॥ ५॥ ६ ॥ निहंतुंभंक्तुं आदित्यपावकौउभावपि युगपदितिशेषः ॥ ७ ॥ संदिग्धयासंदिग्धाक्षरया अभयमितिच्छेदः ॥ ८ ॥ ९ ॥ वरांगरूपोपेतोयःसिंहसंहननोहिसइतिकोशः ॥१०॥ अतुल्यंकेनापितुलानर्हंबलंविक्रमश्चयस्यसः सदूषणःखरश्चहतइत्यन्वयः ॥ ११ ॥ नागेंद्रःसर्पश्रेष्ठः ॥ १२ ॥ सरामःसर्वामरसहितेंद्रेणजनस्थानंकच्चिदुपागतइत्यन्वयः ॥ १३॥१४॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

परंधर्मंअतिशयितंशौर्यम् ॥ १५ ॥ राकाशशिनिभाननइति राकापूर्णिमा पूर्णेराकानिशाकरेइत्यमरः पूर्णनिशाकरवदनइत्यर्थः ॥ १६ ॥ राजवरःराजराजइतियावत् ॥ १७ ॥ महात्मा नोदेवानैवागताइतिशेषः रामेणतु नतुलक्ष्मणेनापीत्यर्थः ॥ १८ ॥ भयात्पलायनाययेनमार्गेणगच्छंतिराक्षसास्तेनतेनमार्गेणागत्यापतःस्थितमेवरामंपश्यंति अनेनानंताकारताप्रदर्शनेनराम स्यापरिच्छिन्नशक्तित्वंचसूचितम् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ बलंपराभिभवसामर्थ्यंपौरुषंमहापुरुषकर्म वृत्तंचरितं यथायादृशंतत्सर्वंशृण्वित्यर्थः ॥ २२ ॥ कुपितःकुपितोंतकइवसंहारेप्रवृत्तो

रामोनाममहातेजाःश्रेष्ठःसर्वधनुष्मताम्॥ दिव्यास्त्रगुणसंपन्नःपरंधर्मंगतोयुधि॥ १५ ॥ तस्यानुरूपोबलवान्रक्ताक्षोदुंदुभिस्वनः॥ कनीयान्ल क्ष्मणोभ्राताराकाशशिनिभाननः॥ १६॥ सतेनसहसंयुक्तःपावकेनानिलोयथा॥ श्रीमान्राजवरस्तेनजनस्थानंनिपातितम्॥ १७ ॥ नैवदेवाम हात्मानोनात्रकार्याविचारणा॥ शरारामेणतूत्सृष्टारुक्मपुंखाःपतत्रिणः॥१८॥ सर्पाःपंचाननाभूत्वाभक्षयंतिस्मराक्षसान्॥ येनयेनचगच्छंतिरा क्षसाभयकर्षिताः॥ १९ ॥ तेनतेनस्मपश्यंतिराममेवाग्रतःस्थितम्॥ इत्थंविनाशितंतेनजनस्थानंतवानघ॥ २० ॥ अकंपनवचःश्रुत्वारावणोवा क्यमब्रवीत्॥ गमिष्यामिजनस्थानंरामंहंतुंसलक्ष्मणम्॥ २१ ॥ अथैवमुक्तेवचनेप्रोवाचेदमकंपनः॥ शृणुराजन्यथावृत्तंरामस्यबलपौरुषम् ॥ २२ ॥ असाध्यःकुपितोरामोविक्रमेणमहायशाः॥ आपगायास्तुपूर्णायावेगंपरिहरेच्छरैः॥ २३ ॥ सताराग्रहनक्षत्रंनभश्चाप्यवसादयेत्॥ अ सौरामस्तुसीदंतींश्रीमानभ्युद्धरेन्महीम्॥ २४॥ भित्त्वावेलांसमुद्रस्यलोकानाप्लावयेद्विभुः॥ वेगंवापिसमुद्रस्यवायुंवाविधमेच्छरैः॥ २५ ॥ संहृ त्यवापुनर्लोकान्विक्रमेणमहायशाः॥ शक्तःश्रेष्ठःसपुरुषःस्रष्टुंपुनरपिप्रजाः॥ २६ ॥ नहिरामोदशग्रीवशक्योजेतुंरणेत्वया॥ रक्षसांवापिलोकेन स्वर्गःपापजनैरिव॥ २७ ॥

रामःपराक्रमेणततोनिवर्तयितुमसाध्योब्रह्मादिभिरपीतिशेषः परिहरेत्परावर्तयेत् अनेनकृष्णबलभद्रावतारस्यापिसूचनम् ॥२३॥ नभोप्यवसादयेत्तारारहितंकुर्यात्त्रिविक्रमावतारइव मही मभ्युद्धरेत्यज्ञवराहइव शक्यर्थेएतेलिङः ॥ २४ ॥ वेलांमर्यादांआप्लावयेत् प्रलयकालइवसमुद्रस्यवेगंविधमेत् समुद्रेसेतुबंधनसामर्थ्यंदर्शितं वायुमित्युपलक्षणंभूतपंचकस्य ॥ २५ ॥ संहृत्यपुनःस्रष्टुंशक्तः अत्रपुनरपिशब्दाभ्यांसर्वसृष्टिसंहाराणांतदधीनत्वमुक्तं अनेनजगत्स्थितिसंहारकर्तृत्वमस्यव्यंग्यं अकंपनस्यापिभगवत्प्रसादादेवंज्ञानम् ॥ २६ ॥ लोकेनसमूहेनसहिते नापीतिशेषः ॥ २७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

परिक्षेपोबंधः निरस्तषडिंद्रियाःसांतःकरणचक्षुरादिपंचेंद्रियैर्निरस्ताविनाशितस्वातंत्र्याः मृत्युकालेस्फुरितभगवद्रूपःश्लेषेणस्वाविनयंक्षमापयतिच कालेति अतस्त्वयामदुक्तयःक्षंतव्याइतिव्यं
ग्यमित्यन्ये तेषांनिरयस्थमितिभगवदुक्तेरसंगतिःस्पष्टैव ॥१५॥ भ्रुकुटिंसन्निरुध्यसन्निबध्य ॥१६॥ प्रहरणमायुधंतदर्थे सर्वतःप्रसृतमितिशेषः तादृशसालमवलोकयन्नित्यर्थः दशनच्छदम
धरम् संदष्टदशनच्छदंयथाभवतितथा ॥ १७॥ समुत्क्षिप्यभ्रामयित्वा हतोमारितः ॥ १८ ॥ १९ ॥ जातस्वेदोरोषादितिशेषः नतुश्रमादिति अयंरोषोपिभगवतारोपितएवनटवन्नतुवास्तवो

कालपाशपरिक्षिप्ताभवंतिपुरुषाह्रिये॥ कार्याकार्यंनजानंतितेनिरस्तषडिंद्रियाः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वाततोरामंसंरुध्यभ्रुकुटिंततः ॥ सददर्शमहासा
लमविदूरेनिशाचरः॥ १६॥ रणेप्रहरणस्यार्थेसर्वतोह्यवलोकयन्॥ सतमुत्पाटयामाससंदष्टदशनच्छदम् ॥ १७ ॥ तंसमुत्क्षिप्यवाहुभ्यांविनर्द्द
त्वामहाबलः ॥ राममुद्दिश्यचिक्षेपहतस्त्वमितिचाब्रवीत्॥ १८॥ तमापतंतंवाणौघैश्छित्त्वारामःप्रतापवान्॥ रोषमाहारयत्तीव्रंनिहंतुंसमरेखरम्
॥ १९॥ जातस्वेदस्ततोरामोरोषरक्तांतलोचनः॥ निर्बिभेदसहस्रेणवाणानांसमरेखरम्॥ २०॥ तस्यवाणांतराद्रक्तंवहुसुस्रावफेनिलम्॥ गिरेःप्र
स्रवणस्येवधाराणांचपरिस्रवः॥ २१॥ विकलःसकृतोवाणैःखरोरामेणसंयुगे॥ मत्तोरुधिरगंधेनतमेवाभ्यद्रवद्द्रुतम्॥ २२ ॥ तमापतंतंसंक्रुद्धंकृ
तास्त्रोरुधिराप्लुतम्॥ अपासर्पद्द्वित्रिपदंकिंचित्त्वरितविक्रमः ॥ २३॥ ततःपावकसंकाशंवधायसमरेशरम्॥ खरस्यरामोजग्राहब्रह्मदंडमिवापर
म्॥ २४॥ सतद्दत्तंमघवतासुरराजेनधीमता॥ संदधेचसधर्मात्मामुमोचचखरंप्रति ॥ २५॥ सविमुक्तोमहावाणोनिर्घातसमनिःस्वनः॥ रामेण
धनुरायम्यखरस्योरसिचापतत्॥ २६॥

मानुषत्वस्थिरीकरणायेतिवोध्यम् रक्तवर्णोऽतभागेऽपांगभागेलोचनेयस्यसः सहस्रेणानंतेन ॥ २० ॥ वाणांतराद्वाणक्षतविवरात्प्रस्रवणस्यप्रस्रवणाख्यस्यपरिस्रवःप्रवाहः ॥ २१ ॥ विकलःप
रवशःकृतोनतुमृतइत्यर्थः तदेवाह मत्तइति ॥२२ ॥ आपतंतंवाणक्षेपावकाशोयथानभवतितथोपर्यापतंतंखरंदृष्ट्वाऽत्यासत्तौधनुर्व्यापारोनस्यादितिस्वशरीरेतद्रुधिरपातभियाचद्वित्रीणिपदा
नित्वरितपदन्यासोवाणंसंदधदेवपृष्ठतोपासर्पत् अनेनमहाबलत्वंखरस्योक्तम् नह्यन्यथारामधनुश्छेदोऽनंततद्वाणसहनंवासुशकम् अतएवायेतद्वधायविशिष्यस्वशक्तिरूपवैष्णववाणग्रहणम्
॥ २३ ॥ ब्रह्मदंडमिवब्रह्मास्त्रमिवामोघम् ॥ २४ ॥ मघवतादत्तमगस्त्यद्वारा ॥ २५ ॥ धनुरायम्यविमुक्तःसखरस्योरस्यपतदित्यन्वयः ॥ २६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

श्वेतारण्येयथांऽधकः अंधकासुरःश्वेतारण्येरुद्रेणहृतइतिपुराणप्रसिद्धम् रुद्रेणेवेतिइवशब्दोवाक्यालंकारे श्वेतारण्येयथांतकइतिप्रचुरःपाठः तत्रकावेरीतीरवर्तिनिश्वेतारण्येमार्कंडेयचिरजीवित्वायांतकसंहारोरुद्रेणकृतइतितन्माहात्म्येप्रसिद्धिः कौर्मेतूत्तरखंडेश्वेतस्यराजर्षेःपरमशैवस्यकालंजरेपर्वतेतपस्यभिरतस्यमारणायागतस्यांतकस्यशिवेनवामपादप्रहारेणसंहारःकृतइतिषट्त्रिंशेऽध्यायेउक्तम् ॥२७॥ वज्रेणवृत्रइवफेनेनतदाच्छादितवज्रेणनमुचिरिव नशुष्केणनार्द्रेणेतिब्रह्मणातस्मैवरदानात् अशनिहतोवलोवा वाशब्दइवार्थे बलइव एवंचअंतकादिवधस्य

सपपातखरोभूमौदह्यमानःशराग्निना॥ रुद्रेणेवविनिर्दग्धःश्वेतारण्येयथांधकः ॥ २७ ॥ सवृत्रइववज्रेणफेनेननमुचिर्यथा॥ बलोवेंद्राशनिहतो निपपातहतःखरः॥ २८ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाश्चारणैःसहसंगताः॥ दुंदुभींश्चाभिनिघ्नंतःपुष्पवर्षंसमंततः॥ २९ ॥ रामस्योपरिसंहृष्टाववर्षुर्विस्मितास्तदा॥ अर्धाधिकमुहूर्तेनरामेणनिशितैःशरैः ॥ ३० ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांकामरूपिणाम्॥ खरदूषणमुख्यानांनिहतानिमहामृधे ॥ ३१ ॥ अहोबतमहत्कर्मरामस्यविदितात्मनः॥ अहोवीर्यमहोदार्ढ्यंविष्णोरिवहिदृश्यते॥ ३२॥ इत्येवमुक्त्वातेसर्वेययुर्देवायथागतम्॥ ततोराजर्षयःसर्वेसंगताःपरमर्षयः॥ ३३॥ सभाज्यमुदितारामंसागस्त्याइदमब्रुवन्॥ एतदर्थंमहातेजामहेंद्रःपाकशासनः॥ ३४॥ शरभंगाश्रमंपुण्यमाजगामपुरंदरः॥ आनीतस्त्वमिमंदेशमुपायेनमहर्षिभिः ॥ ३५ ॥ एषांवधार्थंशत्रूणांरक्षसांपापकर्मणाम्॥ तदिदंनःकृतंकार्यंत्वयादशरथात्मज॥ ३६॥ स्वधर्मंप्रचरिष्यंतिदंडकेषुमहर्षयः॥ एतस्मिन्नंतरेवीरोलक्ष्मणःसहसीतया॥ ३७॥ गिरिदुर्गाद्विनिष्क्रम्यसंविवेशाश्रमेसुखी॥ ततोरामस्तुविजयीपूज्यमानोमहर्षिभिः॥ ३८॥ प्रविवेशाश्रमंवीरोलक्ष्मणेनाभिपूजितः॥ तंदृष्ट्वाशत्रुहंतारंमहर्षीणांसुखावहम् ॥ ३९॥ बभूवहृष्टावैदेहीभर्तारंपरिषस्वजे॥ मुदापरमयायुक्तादृष्ट्वारक्षोगणान्हतान्॥ ४०॥ रामंचैवाव्ययंदृष्ट्वातुतोषजनकात्मजा॥ ४१॥

रुद्रेंद्रातिरिक्तासाध्यत्ववत्खरवधस्यरामातिरिक्तासाध्यत्वंप्रकाशितंकविना ॥ २८ ॥ २९ ॥ अर्धाधिकमुहूर्तेनकिंचिदूनघटिकात्रयेण ॥३०॥ ३१॥ ३२ ॥ राजर्षयोनहुषाद्याः परमर्षयोभृग्वाद्याः ॥ ३३ ॥ सभाज्यपूजयित्वा एतदर्थेरक्षसांवधायैतद्देशवासनियोजनार्थं क्षणंस्थित्वारामंप्रस्थाप्यभवद्भिर्ब्रह्मलोकायप्रस्थातव्यमित्युक्त्वाशरभंगंप्रतिइंद्रोगतइत्याशयः ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवानांऋषीणांचनिर्गमनसमये ॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

गर्विताअतिनकथयंतीत्यन्वयः ॥ १७ ॥ अकृतात्मानःकल्मषचित्ताः ॥ १८ ॥ कलुषंव्यपदिशन्कुलीनत्वंप्रकटयन्मृत्युकालेतत्तुल्ययुद्धकालेसंप्राप्ते अप्रस्तवेअप्रस्तावे घञभावआर्षःस्व
स्तवरूपंवचनंकोभिधास्यतिनकोपीत्यर्थः अहमासादितोराजेतिरामोक्तेरिदमुक्तवान् ॥ १९ ॥ कत्थनेनप्राकृतेनतेत्वयासर्वथैवात्मनोलघुत्वंदर्शितम् यथासुवर्णप्रतिरूपेणस्वर्णतुल्यरूपेणापि
॥३४॥ त्तलेनकुशाग्निनास्वर्णादिशोधनाग्निनातप्तेनयथास्वस्यकृष्णवर्णत्वरूपंलाघवंदर्शितंभवतितद्वत्तापात्पूर्वंहितत्रस्वर्णताबुद्धिःसातापेयथानश्यतितथात्वयास्वस्मिन्स्थिताप्राक्शूरत्वबुद्धिःकत्थ ३
नेनापह्नतेत्यर्थः तुषाग्निनेतिपाठांतरम् ॥ २० ॥ अयमेवतेकत्थनेहेतुरित्याह नत्विति गदाधरंमांयतोनपश्यसिसारतोनजानासिअतोविकत्थसेइत्यन्वयः धराधरमितिपर्वतविशेषणम् तेनकु

विक्रांताबलवंतोवायेभवंतिनरर्षभाः ॥ कथयंतिनतेकिंचित्तेजसाचातिगर्विताः ॥ १७ ॥ प्राकृतास्त्वकृतात्मनोलोकेक्षत्रियपांसनाः ॥ निरर्थकं
विकत्थंतेयथारामविकत्थसे ॥ १८ ॥ कुलंव्यपदिशन्वीरःसमरेकोभिधास्यति ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेस्वयमप्रस्तवेस्तवम् ॥ १९ ॥ सर्वथातुलघुत्वंते
कत्थनेनविदर्शितम् ॥ सुवर्णप्रतिरूपेणतप्तेनेवकुशाग्निना ॥ २० ॥ नतुमामिहतिष्ठंतंपश्यसित्वंगदाधरम् ॥ धराधरमिवाकंप्यंपर्वतंधातुभिश्चितम्
॥ २१ ॥ पर्याप्तोहंगदापाणिर्हंतुंप्राणान्रणेतव ॥ त्रयाणामपिलोकानांपाशहस्तइवांतकः ॥ २२ ॥ कामंबह्वपिवक्तव्यंत्वयिवक्ष्यामिनत्वहम् ॥
अस्तंप्राप्नोतिसवितायुद्धविघ्नस्ततोभवेत् ॥ २३ ॥ चतुर्दशसहस्राणिराक्षसानांहतानिते ॥ त्वद्विनाशात्करोम्यद्यतेषामश्रुप्रमार्जनम् ॥ २४ ॥ इत्यु
क्त्वापरमक्रुद्धःसगदांपरमांगदाम् ॥ खरश्चिक्षेपरामायप्रदीप्तामशनिंयथा ॥ २५ ॥ खरबाहुप्रमुक्तासाप्रदीप्तामहतीगदा ॥ भस्मवृक्षांश्चगुल्मांश्च
कृत्वागात्तत्समीपतः ॥ २६ ॥ तामापतंतींमहतींमृत्युपाशोपमांगदाम् ॥ अंतरिक्षगतांरामश्चिच्छेदबहुधाशरैः ॥ २७ ॥ साविशीर्णाशरैर्भिन्नापपा
तधरणीतले ॥ गदामंत्रौषधिबलैर्व्यालीवविनिपातिता ॥ २८ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेएकोनत्रिंशःसर्गः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥

लाचलसादृश्यबोधनम् ॥ २१ ॥ स्वकंसारंदर्शयति पर्याप्तइति गदापाणिरितिगदाहस्तइत्यर्थः तवत्रयाणांलोकानांचेत्यर्थः ॥ २२ ॥ यद्यपित्वद्विषयेकामंबहुवक्तव्यमस्ति अथाप्यहंनवक्ष्या
मि त्वद्वल्लघुत्वापत्तेः हेत्वंतरमप्याह अस्तमिति ॥ २३ ॥ यानितेत्वयाहतानितेषांतत्संबंधिस्त्रीपुत्रादीनांअश्रुमार्जनंकरिष्यामि त्वद्विनाशात्त्वन्मरणात् ॥ २४ ॥ परमाअंगदाःकनकवलया ॥३४॥
नियस्यास्तांप्रसिद्धांहस्तस्थांगदांचिक्षेप ॥ २५ ॥ भस्मकृत्वास्वज्वालयेतिशेषः तत्समीपतःरामसमीपतः ॥ २६ ॥ २७ ॥ मंत्रादिबलैर्विनिपातिताव्यालीव ॥ २८ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामे
श्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकोनत्रिंशःसर्गः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

भित्त्वेति ॥ १ ॥ लब्धावसरोभगवांस्त्वयैवकत्थनंकृतमित्याह एतदिति शक्तिहीनतरःशक्त्याहीनतरः ॥२॥ अभिधानेकेवलंप्रगल्भस्यतवानयाशत्रुवधोभवत्येवेत्ययंयःप्रत्ययोविश्वासस्तस्य स्वनाशेनघातिका ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्रस्तंस्थानादतएवभूमौन्यस्तंभुजद्वयंयेनसः गांभुवम् ॥ ७ ॥ प्रवृद्धनिद्रेप्रवृद्धदीर्घनिद्रे शरण्याःसुखवासभूताः शरण्यानांतपोमहिम्नासर्वजनशर ण्यानाम् ॥ ८ ॥ हतस्थानेहतराक्षसवासे ॥ ९ ॥ विप्रसरिष्यंति मद्भयेनजनस्थानात्पलायिष्यंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ शोकरसज्ञाःशोकस्थायिकरसज्ञाः निरर्थिकाःनिःशेषतोनष्टोर्थःकामा

भित्त्वातुतांगदांबाणैराघवोधर्मवत्सलः॥ स्मयमानइदंवाक्यंसंरब्धमिदमब्रवीत्॥१॥ एतत्तेबलसर्वस्वंदर्शितंराक्षसाधम॥ शक्तिहीनतरोमत्तोवृ थात्वमुपगर्जसि॥२॥ एषाबाणविनिर्भिन्नागदाभूमितलंगता॥अभिधानप्रगल्भस्यतवप्रत्ययघातिनी॥३॥ यत्त्वयोक्तंविनष्टानामिदमश्रुप्रमा र्जनम्॥राक्षसानांकरोमीतिमिथ्यातदपितेवचः॥४॥नीचस्यक्षुद्रशीलस्यमिथ्यावृत्तस्यरक्षसः॥प्राणानपहरिष्यामिगरुत्मानमृतंयथा॥५॥ अ द्यतेभिन्नकंठस्यफेनबुद्बुदभूषितम्॥ विदारितस्यमद्बाणैर्महीपास्यतिशोणितम् ॥६ ॥ पांसुरूषितसर्वांगःस्रस्तन्यस्तभुजद्वयः॥ स्वप्स्यसेगांसमा श्लिष्यदुर्लभांप्रमदामिव ॥ ७॥ प्रवृद्धनिद्रेशयितेत्वयिराक्षसपांसने॥ भविष्यंतिशरण्यानांशरण्यादंडकाइमे॥८॥ जनस्थानेहतस्थानेतवराक्ष समच्छरैः॥ निर्भयाविचरिष्यंतिसर्वतोमुनयोवने ॥ ९॥ अद्यविप्रसरिष्यंतिराक्षस्योहतबांधवाः॥ बाष्पार्द्रवदनादीनाभयादन्यभयावहाः॥१०॥ अद्यशोकरसज्ञास्ताभविष्यंतिनिरर्थिकाः॥ अनुरूपकुलाःपत्न्योयासांत्वंपतिरीदृशः॥ ११ ॥ नृशंसशीलक्षुद्रात्मन्नित्यंब्राह्मणकंटक॥ त्वत्कृतेशंकि तैरग्नौमुनिभिःपात्यतेहविः॥ १२॥ तमेवमभिसंरब्धंब्रुवाणंराघवंवने॥ खरोनिर्भर्त्सयामासरोषात्खरतरस्वरः॥ १३॥ दृढंखल्ववलिप्तोसिभयेष्व पिचनिर्भयः॥ वाच्यावाच्यंततोहित्वंमृत्योर्वश्योनबुध्यसे॥ १४॥

दिपुरुषार्थोयासांताः अनुरूपकुलास्त्वत्सदृशदुर्वृत्तत्वादिगुणवत्कुलाः ईदृशःपापकर्मा ॥ ११ ॥ अस्यैवविवरणंनृशंसेत्यादि शंकितैस्त्वद्भटेभ्यः यद्यपिभगवतईदृशेषुक्षुद्रेष्वेवंवादोऽनुचि तस्तथापिनिरयस्थमितिस्वोक्तिसत्यांकर्तुंमरणकालेक्रोधजनकतमोगुणोद्रेकस्यतामसगुणगतिसंपादकस्योद्भवायेतिबोध्यम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ ततोहिअवलिप्तत्वादेव मृत्युवश्योऽपिवा च्यावाच्यंनजानीषे ॥ १४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ ३३ ॥ ॰तानामाज्ञयासूर्यइवेतिकविकल्पितोपमानिकोपमेयम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अभिलक्षितानभिलक्षितविषयान् ॥ २६ ॥ तानेवविषयानाह शिरस्येकेनेत्यादि ॥ २७ ॥ भास्करोपमा।नेत्यस्यगृहीत्वेतिशेषः ॥ २८ ॥ उपात्तत्रयोदशानांविनियोगमाह रथस्येत्यादि ॥ २९ ॥ त्रिवेणुर्नामरथमुखस्थोयुगाधारदंडः ॥ ३० ॥ प्रहसन्निवलीलयैवविभेदखरंवद्दीतिशेषमाहकतकः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ महारथस्यपूज्यस्यतत्कर्मदृष्ट्वेतिशेषः अपूजयन्नमस्कारस्तुत्यादिभिस्तमतोषयन्नित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकी

सदर्शनीयोवहुधाविच्छिन्नःकांचनोध्वजः॥ जगामधरणींसूर्योदेवतानामिवाज्ञया॥ २३॥ तंचतुर्भिःखरःक्रुद्धोरामंगात्रेषुमार्गणैः॥ विव्याधहृदिमर्मज्ञोमातंगमिवतोयदैः॥ २४॥ सरामोवहुभिर्वाणैःखरकार्मुकनिःसृतैः॥ विद्धोरुधिरसिक्तांगोवभूवरुषितोभृशम्॥ २५॥ सधनुर्धन्विनांश्रेष्ठःसंगृह्यपरमाहवे ॥ मुमोचपरमेष्वासःषट्शरानभिलक्षितान्॥ २६ ॥ शिरस्येकेनवाणेनद्वाभ्यांवाह्वोरथार्पयत्॥ त्रिभिश्चंद्रार्धवक्त्रैश्चवक्षस्यभिजघानह॥ २७॥ ततःपश्चान्महातेजानाराचान्भास्करोपमान्॥ जघानराक्षसंक्रुद्धस्त्रयोदशशिलाशितान्॥ २८॥ रथस्ययुगमेकेनचतुर्भिःशवलान्हयान्॥ षष्ठेनचशिरःसंख्येचिच्छेदखरसारथेः॥ २९॥ त्रिभिस्त्रिवेणून्वलवान्द्वाभ्यामक्षंमहावलः॥ द्वादशेनतुवाणेनखरस्यसकरंधनुः॥ ३०॥ छित्त्वावज्रनिकाशेनराघवःप्रहसन्निव॥ त्रयोदशेनेंद्रसमोविभेदसमरेखरम्॥ ३१ ॥ प्रभग्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥ गदापाणिरवप्लुत्यतस्थौभूमौखरस्तदा॥ ३२॥ तत्कर्मरामस्यमहारथस्यसमेत्यदेवाश्चमहर्षयश्च॥ अपूजयन्प्रांजलयःप्रहृष्टास्तदाविमानाग्रगताःसमेताः॥ ३३ ॥
॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेअष्टाविंशःसर्गः॥ २८॥ ॥ ७॥ ॥ खरंतुविरथंरामोगदापाणिमवस्थितम्॥ मृदुपूर्वंमहातेजाःपरुषंवाक्यमब्रवीत्॥ १ ॥ गजाश्वरथसंवाधेवलेमहतितिष्ठता॥ कृतंतेदारुणंकर्मसर्वलोकजुगुप्सितम् ॥ २॥ उद्वेजनीयोभूतानांनृशंसःपापकर्मकृत्॥ त्रयाणामपिलोकानामीश्वरोपिनतिष्ठति ॥ ३॥

येआदिकाव्येअरण्यकांडेअष्टाविंशःसर्गः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ मृदुपूर्वंन्यायमवलंव्यमृदूक्तिपूर्वं परुषंपरुषार्थकम् ॥ १ ॥ त्वत्कृतान्यायेनायंतवनाशइत्याह गजेत्यादि वलेतिष्ठतावलविषयस्वामित्वेनतिष्ठताईदृशेनयद्दारुणंकर्मकृतंभनतितत्सर्वलोकनिंद्यंभवति ॥ २ ॥ एवंविधकर्मकर्तुर्नेहसुखमित्याह उद्वेजनीयइति उद्वेजकइत्यर्थः नृशंसोघातुकःक्रूरःएवंगुणकईश्वरोऽपिनतिष्ठतिनचिरंतिष्ठति ॥ ३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

तदेवाह कर्मेत्यादि सर्वजनोहंति अकृतापकारोपिहंति ससर्ववध्यइतियावत् ॥ ४ ॥ अप्राप्तप्राप्तीच्छाकामः प्राप्ताधिकेच्छालोभः तस्यपापस्यांतस्वनाशरूपंपरिपाकंपश्यति पापफलमनु भवतीत्यर्थः करकावर्षोपलास्तानत्तिकरकात्सा ब्राह्मणीरक्तपुच्छिकेव रक्तपुच्छिकायाःकरकाविषम् तन्निगरणमात्रेणतन्मृत्युरितिप्रसिद्धिः सायथास्वानर्थमपश्यंतीतद्भुंक्ते भोजनोत्तरंतन्ना शंलोकःपश्यति एवंयःकर्मकरणकालेनाशकमिदमितिनबुध्यतेतस्यतत्कर्मप्राप्तमंतंनाशंलोकोदृष्टःसन्पश्यतीत्यर्थइतिकतकः ॥ ५ ॥ ततःकिंतत्राह वसतइति किंनुफलमवेप्राप्स्यसितन्नवि द्मइतिशेषः ॥ ६ ॥ इदंतुप्रत्यक्षमित्याह नेति पापकर्माणःपूर्वपुण्येनैश्वर्यंप्राप्यापिनचिरंतिष्ठंति ॥ ७ ॥ कालेपापानुभवकाले घोरंदुःखरूपफलम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ घोरंकर्मणःफलंभवतीतिशेषः

कर्मलोकविरुद्धंतुकुर्वाणंक्षणदाचर ॥ तीक्ष्णंसर्वजनोहंतिसर्पंदुष्टमिवागतम् ॥ ४ ॥ लोभात्पापानिकुर्वाणःकामाद्वायोनबुध्यते ॥ दृष्टःपश्यतित स्यांतंब्राह्मणीकरकादिव ॥ ५ ॥ वसतोदंडकारण्येतापसान्धर्मचारिणः ॥ किंनुहत्वामहाभागान्फलंप्राप्स्यसिराक्षस ॥ ६ ॥ नचिरंपापकर्माणःक्रू रालोकजुगुप्सिताः ॥ ऐश्वर्यंप्राप्यतिष्ठंतिशीर्णमूलाइवद्रुमाः ॥ ७ ॥ अवश्यंलभतेकर्ताफलंपापस्यकर्मणः ॥ घोरंपर्यागतेकालेद्रुमःपुष्पमिवार्तवम् ॥ ८ ॥ नचिरात्प्राप्यतेलोकेपापानांकर्मणांफलम् ॥ सविषाणामिवान्नानांभुक्तानांक्षणदाचर ॥ ९ ॥ पापमाचरतांघोरंलोकस्याप्रियमिच्छताम् ॥ अहमासादितोराजाप्राणान्हंतुंनिशाचर ॥ १० ॥ अद्यभित्त्वामयामुक्ताःशराःकांचनभूषणाः ॥ विदार्यापिपतिष्यंतिवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ११ ॥ ये त्वयादंडकारण्येभक्षितधर्मचारिणः ॥ तानद्यनिहतःसंख्येससैन्योनुगमिष्यसि ॥ १२ ॥ अद्यत्वांनिहतंबाणैःपश्यंतुपरमर्षयः ॥ निरयस्थंविमानस्था येत्वयानिहताःपुरा ॥ १३ ॥ प्रहरस्वयथाकामंकुरुयत्नंकुलाधम ॥ अद्यतेपातयिष्यामिशिरस्तालफलंयथा ॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणक्रुद्धःसंरक्तलो चनः ॥ प्रत्युवाचततोरामंप्रहसन्क्रोधमूर्छितः ॥ १५ ॥ प्राकृतान्राक्षसान्हत्वायुद्धेदशरथात्मज ॥ आत्मनाकथमात्मानमप्रशस्यंप्रशंससि ॥ १६ ॥

अतोहेतोरहंराजादुष्टनिग्रहाधिकारी हेनिशाचररक्षसांप्राणान्हंतुंआसादितोऋषिभिरितिशेषः त्वयेतिवा राज्ञेतिपाठेराज्ञादशरथेनासादितोनियुक्तइत्यर्थइतितीर्थः ॥ १० ॥ अद्यमयामुक्ताबा णाःत्वद्वपुर्भित्त्वाभूमिंविदार्यातिपतिष्यंतिभुवमतिक्रम्यपतिष्यंति पातालंगमिष्यंतीतियावत् ॥ ११ ॥ अत्रऋष्यनुगमनंप्राणनाशमात्रेण अतएवनिरयस्थमितिवक्ष्यति ॥ १२ ॥ निरयस्थ मिति ननुभगवताहतस्यमृतिसमयेभगवद्दर्शनवतःकथंनिरयस्थत्वमितिचेन्न अत्युग्रस्यब्रह्मवधकर्मणःफलस्यावश्यंभोक्तव्यत्वेनादौभगवदिच्छयैवनिरयभोगपूर्वमुत्तमपदप्राप्तेःसत्त्वेनादोषा त् ॥ १३ ॥ कुलाधमकुलेनाधम ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ अहोइत्यादिव्यंग्योक्तिः पुष्पैरिवपरिक्षतइत्यनेनत्वगपिनविद्धेत्याशयः ॥ १२ ॥ १३ ॥ तुरगान्वेगवतोश्वानित्यर्थः ॥१४॥ १५॥ हतरथाद्धतहयसारथिकाद्रथात् ॥१६॥
जडःआयुधपरिग्रहइतिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ पूर्वपतितैःशिरोभिरुपलक्षितःपश्चान्यपतत् चतुर्दशसहस्राणिममचित्तानुवर्तिनामितिसेनोद्योगेखरोक्तेश्चतुर्दशसहस्राणिहतानिखरत्रिशि

ससंप्रहारस्तुमुलोरामत्रिशिरसोस्तदा॥ संबभूवातिबलिनोःसिंहकुंजरयोरिव ॥ १० ॥ ततस्त्रिशिरसावाणैर्ललाटेताडितस्त्रिभिः॥ अमर्षीकुपितो
रामःसंरब्धइदमब्रवीत्॥ ११ ॥ अहोविक्रमशूरस्यराक्षसस्येदृशंबलम्॥ पुष्पैरिवशरैर्योहंललाटेऽस्मिपरिक्षतः ॥ १२॥ ममापिप्रतिगृह्णीष्वशरां
श्चापगुणाच्च्युतान्॥ एवमुक्तस्तुसंरब्धःशरानाशीविषोपमान्॥ १३॥ त्रिशिरोवक्षसिक्रुद्धोनिजघानचतुर्दश॥ चतुर्भिस्तुरगानस्यशरैःसन्नतपर्व
भिः॥ १४॥ न्यपातयततेजस्वीचतुरस्तस्यवाजिनः॥ अष्टभिःसायकैःसूतंरथोपस्थेन्यपातयत् ॥ १५॥ रामश्चिच्छेदबाणेनध्वजंचास्यसमुच्छ्रित
म्॥ ततोहतरथात्तस्मादुत्पतंतंनिशाचरम्॥ १६॥ चिच्छेदरामस्तंवाणैर्हृदयेसोभवज्जडः॥ सायकैश्चाप्रमेयात्मासामर्षात्तस्यरक्षसः॥ १७॥ शि
रांस्यपातयत्त्रीणिवेगवद्भिस्त्रिभिःशरैः॥ सधूमशोणितोद्गारीरामबाणाभिपीडितः॥ १८॥ न्यपतत्पतितैःपूर्वंसमरस्थोनिशाचरः॥ हतशेषास्ततोभ
ग्नाराक्षसाःखरसंश्रयाः॥ १९॥ द्रवंतिस्मनतिष्ठंतिव्याधत्रस्तामृगाइव॥ तान्खरोद्रवतोदृष्ट्वानिवर्त्यरुषितस्त्वरन्॥ राममेवाभिदुद्रावराहुश्चंद्रम
संयथा॥ २०॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडेसप्तविंशःसर्गः॥ २७॥ ॥७॥ ॥निहतंदूषणंदृष्ट्वारणेत्रिशिरसासह ॥ खरस्याप्यभवत्त्रा
सोदृष्ट्वारामस्यविक्रमम्॥ १ ॥ सदृष्ट्वाराक्षसंसैन्यमविषह्यंमहाबलम्॥ हतमेकेनरामेणदूषणस्त्रिशिराअपि॥२॥तद्बलंहतभूयिष्ठंविमनाःप्रेक्ष्यरा
क्षसः॥ आससादखरोरामंनमुचिर्वासवंयथा॥ ३॥ विकृष्यबलवच्चापंनाराचान्रक्तभोजनान्॥ खरश्चिक्षेपरामायक्रुद्धानाशीविषानिव ॥ ४॥

॥ इतिश्रीरामाभि ॥३२॥
रसावेवावशिष्टावितिपूर्वसर्गांतेउक्तेर्हतशेषान्निवर्त्यैतिअत्रत्योक्तेश्चतुर्दशसहस्रंयूथपाअत्रेतिज्ञायते हतशेषाइतितुखरीयमूलबलाभिप्रायंबोध्यम् ॥ १९ ॥ २० ॥
रामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसप्तविंशःसर्गः ॥ २७ ॥ ॥७॥ ॥ निहतमिति ॥ १ ॥ रक्षसामिदंराक्षसंसैन्यंहतंदृष्ट्वेत्यन्वयः ॥ २ ॥ हतभू
यिष्ठंअल्पावशेषम्॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

शिक्षयाधनुर्विद्याभ्यासेन मार्गान्शरसंधानक्षेपणादिप्रकारभेदान्दर्शयन्रथस्थःखरःसमरेचचारअनेकविधरथसंचरणैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ सरामः नभःआकाशमविवरंनीरंध्रंचकार ॥ ७ ॥ पर्या
कार्शपरितोविद्यमानमाकाशमनाकाशंनिरवकाशंबभूव ॥ ८ ॥ ९॥१०॥११ ॥ सर्वसैन्यस्यहंतारंरामंखरःपरिश्रांतंमेने अनेनायंप्रहारावसरइतिखरबोधःसूचितः अतएवानुपदंतेनरामधनुष

ज्यांविधुन्वन्सुबहुशःशिक्षयास्त्राणिदर्शयन्॥ चचारसमरेमार्गान्शरैरथगतःखरः॥ ५ ॥ ससर्वाश्चदिशोबाणैःप्रदिशश्चमहारथः॥ पूरयामासतंदृ
ष्ट्वारामोपिसुमहद्धनुः॥ ६॥ ससायकैर्दुर्विषहैर्विस्फुलिंगैरिवाग्निभिः ॥ नभश्चकाराविवरंपर्जन्यइववृष्टिभिः॥ ७॥ तद्बभूवशितैर्बाणैःखररामवि
सर्जितैः॥ पर्याकाशमनाकाशंसर्वतःशरसंकुलम्॥ ८ ॥ शरजालावृतःसूर्योनतदास्मप्रकाशते॥ अन्योन्यवधसंरंभादुभयोःसंप्रयुध्यतोः ॥ ९ ॥
ततोनालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविकर्णिभिः॥ आजघानरणेरामंतोत्रैरिवमहाद्विपम्॥ १०॥ तंरथस्थंधनुष्पाणिंराक्षसंपर्यवस्थितम्॥ ददृशुःसर्व
भूतानिपाशहस्तमिवांतकम्॥ ११॥ हंतारंसर्वसैन्यस्यपौरुषेपर्यवस्थितम्॥ परिश्रांतंमहासत्त्वंमेनेरामंखरस्तदा॥ १२॥ तंसिंहमिवविक्रांतंसिंहवि
क्रांतगामिनम्॥ दृष्ट्वानोद्विजतेरामःसिंहःक्षुद्रमृगंयथा॥ १३॥ ततःसूर्यनिकाशेनरथेनमहताखरः॥ आससादाथतंरामंपतंगइवपावकम्॥ १४॥
ततोस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेमहात्मनः॥ खरश्चिच्छेदरामस्यदर्शयन्हस्तलाघवम्॥ १५ ॥ सपुनस्त्वपरान्सप्तशरानादायमर्मणि ॥ निजघानरणेक्रु
द्धःशक्राशनिसमप्रभान्॥ १६ ॥ततःशरसहस्रेणराममप्रतिमौजसम्॥ अर्दयित्वामहानादंननादसमरेखरः ॥ १७॥ ततस्तस्यहतंबाणैःखरमुक्तैः
सुपर्वभिः॥ पपातकवचंभूमौरामस्यादित्यवर्चसम्॥ १८॥ सशरैरर्पितःक्रुद्धःसर्वगात्रेषुराघवः॥ रराजसमरेरामोविधूमोग्निरिवज्वलन्॥ १९॥
ततोगंभीरनिर्ह्रादंरामःशत्रुनिबर्हणः॥ चकारांतायसरिपोःसज्यमन्यन्महद्धनुः ॥ २० ॥ सुमहद्वैष्णवंयत्तदतिसृष्टंमहर्षिणा ॥ वरंतद्धनुरुद्यम्यखरं
समभिधावतः॥ २१ ॥ ततःकनकपुंखैस्तुशरैःसन्नतपर्वभिः॥ चिच्छेदरामःसंक्रुद्धःखरस्यसमरेध्वजम्॥ २२॥

श्छेदः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुष्टिदेशेधनुर्ग्रहणप्रदेशोपरिदेशे ॥ १५ ॥ सखरः मर्मणिकवचबंधसंधिषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रहृतंकवचंपपात ॥ १८ ॥ शरैरर्पितःसंक्षतःकृतः ॥ १९ ॥ २०॥
महर्षिणाअगस्त्येन अतिसृष्टंदत्तं वरंश्रेष्ठम् ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

विकीर्णाभ्यांवि॰ ॰भ्यांभुजाभ्यामुपलक्षितोदूषणश्चपपात विगतासुरितिशेषः विषाणाभ्यांदंताभ्याम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ संहत्यमिलित्वा मृत्युपाशेनावपाशिताःबद्धाः ॥ १७ ॥ १८ ॥

कराभ्यांचविक॰र्णाभ्यांपपातभूविदूषणः॥ विषाणाभ्यांविशीर्णाभ्यांमनस्वीवमहागजः॥ १५॥ दृष्ट्वातंपतितंभूमौदूषणंनिहतंरणे॥ साधुसाध्वि
॥ ३१ ॥ तिकाकुत्स्थंसर्वभूतान्यपूजयन्॥ १६॥ एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धास्त्रयःसेनाग्रयायिनः॥ संहत्याभ्यद्रवन्रामंमृत्युपाशावपाशिताः॥ १७॥ महाकपालःस्थू
लाक्षःप्रमाथीचमहाबलः॥ महाकपालोविपुलंशूलमुद्यम्यराक्षसः॥ १८॥ स्थूलाक्षःपट्टिशंगृह्यप्रमाथीचपरश्वधम्॥ दृष्ट्वैवापततस्तांस्तुराघवःसा
यकैःशितैः॥ १९॥ तीक्ष्णाग्रैःप्रतिजग्राहसंप्राप्तानतिथीनिव॥ महाकपालस्यशिरश्चिच्छेदरघुनंदनः॥ २०॥ असंख्येयैस्तुबाणौघैःप्रममाथप्रमाथि
नम्॥ स्थूलाक्षस्याक्षिणीस्थूलेपूरयामाससायकैः॥ २१॥ सपपातहतोभूमौविटपीवमहाद्रुमः॥ दूषणस्यानुगान्पंचसाहस्रान्कुपितःक्षणात्॥ २२॥
हत्वातुपंचसाहस्रैरनयद्यमसादनम्॥ दूषणंनिहतंश्रुत्वातस्यचैवपदानुगान्॥ २३॥ व्यादिदेशखरःक्रुद्धःसेनाध्यक्षान्महाबलान्॥ अयंविनिहतःसं
ख्येदूषणःसपदानुगः॥ २४॥ महत्यासेनयासार्धंयुद्ध्वारामंकुमानुषम्॥ शस्त्रैर्नानाविधाकारैर्हनध्वंसर्वराक्षसाः॥ २५॥ एवमुक्त्वाखरःक्रुद्धोराम
मेवाभिदुद्रुवे॥ श्येनगामीपृथुग्रीवोयज्ञशत्रुर्विहंगमः॥ २६॥ दुर्जयःकरवीराक्षःपरुषःकालकार्मुकः॥ हेममालीमहामालीसर्पास्योरुधिराशनः
॥ २७॥ द्वादशैतेमहावीर्याबलाध्यक्षाःससैनिकाः॥ राममेवाभ्यधावंतविसृजंतःशरोत्तमान्॥ २८॥ ततःपावकसंकाशैर्हेमवज्रविभूषितैः॥ ज
घानशेषंतेजस्वीतस्यसैन्यस्यसायकैः॥ २९॥ तेरुक्मपुंखाविशिखाःसधूमाइवपावकाः॥ निजघ्नुस्तानिरक्षांसिवज्राइवमहाद्रुमान्॥ ३०॥ रक्षसां
तुशतंरामःशतेनैकेनकर्णिना॥ सहस्रंतुसहस्रेणजघानरणमूर्धनि॥ ३१॥ तैर्भिन्नवर्माभरणाश्छिन्नभिन्नशरासनाः॥ निपेतुःशोणितादिग्धाधर
ण्यांरजनीचराः॥ ३२॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ पंचसाहस्रान्पंचसाहस्रैरित्यनेनभगवतोऽमोघेषुत्वंसूचितम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ हनध्वमित्यार्षम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ शतंएकेनशते ॥ ३१ ॥
नतत्संख्याकेनकर्णिनाबाणविशेषेण एवंसहस्रंसहस्रेण ॥ ३१ ॥ शोणितादिग्धाःशोणितलिप्ताः ॥ ३२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

विस्तीर्णाविशेषेणच्छन्ना महावेदिःअश्वमेधादिवेदिः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ मानुषेणमानुषवेषेणापि ॥ ३५ ॥ त्रिशिराश्चैवेति स्वस्वमूलबलेनसहेतिशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ उद्यताशनिरुद्यतवज्रः ॥३८॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेषड्विंशःसर्गः ॥२६॥ ॥ ७ ॥ ॥ खरमिति सन्निपत्यत्वरयातत्समीपमागम्य ॥ १ ॥ विनि

तैर्मुक्तकेशैःसमरेपतितैःशोणितोक्षितैः॥ विस्तीर्णावसुधाकृत्स्नामहावेदिःकुशैरिव ॥ ३३॥ तत्क्षणेतुमहाघोरंवनंनिहतराक्षसम्॥ बभूवनिरयप्र
ख्यंमांसशोणितकर्दमम्॥ ३४॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम्॥ हतान्येकेनरामेणमानुषेणपदातिना॥ ३५॥ तस्यसैन्यस्यसर्वस्यखरः
शेषोमहारथः ॥ राक्षसस्त्रिशिराश्चैवरामश्चरिपुसूदनः ॥ ३६ ॥ शेषाहतामहावीर्याराक्षसारणमूर्धनि ॥ घोरादुर्विषहाःसर्वेलक्ष्मणस्याग्रजेनते
॥ ३७॥ ततस्तुतद्भीमबलंमहाहवेसमीक्ष्यधर्मेणहतंबलीयसा॥ रथेनरामंमहताखरस्ततःसमाससादेंद्रइवोद्यताशनिः ॥ ३८॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम
द्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेषड्विंशःसर्गः॥ २६॥ ॥७॥ ॥ खरंतुरामाभिमुखंप्रयांतंवाहिनीपतिः॥ राक्षसस्त्रिशिरानामस
न्निपत्येदमब्रवीत्॥१॥मांनियोजयविक्रांतत्वंनिवर्तस्वसाहसात्॥ पश्यरामंमहाबाहुंसंयुगेविनिपातितम्॥ २॥ प्रतिजानामितेसत्यमायुधंचाह
मालभे॥ यथारामंवधिष्यामिवधार्हंसर्वरक्षसाम्॥३॥ अहंवास्यरणेमृत्युरेषवासमरेमम॥ विनिवर्त्यरणोत्साहंमुहूर्तंप्राश्निकोभव ॥ ४॥प्रहृष्टो
वाहतेरामेजनस्थानंप्रयास्यसि॥ मयिवानिहतेरामंसंयुगायप्रयास्यसि॥ ५॥ खरस्त्रिशिरसातेनमृत्युलोभात्प्रसादितः ॥ गच्छयुध्येत्यनुज्ञातोरा
घवाभिमुखोययौ॥६॥ त्रिशिरास्तुरथेनैववाजियुक्तेनभास्वता ॥ अभ्यद्रवद्रणेरामंत्रिशृंगइवपर्वतः॥ ७॥ शरधारासमूहान्समहामेघइवोत्सृ
जन्॥ व्यसृजत्सदृशंनादंजलार्द्रस्येवदुंदुभेः॥८॥ आगच्छंतंत्रिशिरसंराक्षसंप्रेक्ष्यराघवः ॥ धनुषाप्रतिजग्राहविधुन्वन्सायकान्शितान्॥ ९॥

पातितंमयेतिशेषः ॥२ ॥ आलभेस्पृशामि यथावधिष्यामितथाप्रयतिष्येइतिशेषः सर्वरक्षसांवधार्हं सर्वरक्षसांवध्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥ अहंवासमरेइतिपाठेमृत्युरित्यस्यास्येतिशेषः रणोत्साहा दितिपाठेततोमनोनिवर्त्येत्यर्थः प्राश्निकोमध्यस्थःउभययुद्धसाक्षीत्यर्थः ॥ ४॥ संयुगायसंयुगंकर्तुम् ॥ ५ ॥ मृत्युलोभान्मृत्युकृतेयुद्धलोभात् मृत्युसमयेरक्षःप्रकृतिविपर्ययात्तस्यभगवत्तत्त्वं ज्ञात्वातद्धस्तमृत्युलोभादित्यर्थश्च युध्यायुद्धंकुरुष्व अनुज्ञातःखरेणेतिशेषः ॥ ६ ॥ ७ ॥ जलार्द्रस्येति अनेननादवैपरीत्येनमृत्युसान्निध्यंसूचितम् ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

हस्तेहस्तंसमाहन्य.माहत्येत्यर्थः विनिष्पीड्येतियावत् महिषादयस्त्रियैवहतास्तथाकदाचिदेषाहरणसमयेकौर्यंकुर्यादितिशंकयाक्रूरस्वीयमहद्रूपांगीकारः यद्वा कपटेनापिशांतस्वभावयतिवेषधारणेनदेषस्वाभाव्येनहरणेस्वस्यप्रतिबद्धतांदृष्ट्वास्वरूपग्रहणम् ममरावणस्यापिअयंवेषःकौर्यप्रतिबंधकइत्यतश्चहस्तेहस्ताघातइत्यतश्चबोध्यम् ॥ १ ॥ नश्रुतौअग्रेवक्ष्यमाणावितिशेषः

सीतायावचनंश्रुत्वादशग्रीवःप्रतापवान् ॥ हस्तेहस्तंसमाहन्यचकारसुमहद्वपुः ॥ १ ॥ समैथिलींपुनर्वाक्यंबभाषेवाक्यकोविदः ॥ नोन्मत्तयाश्रुतौमन्येममवीर्यपराक्रमौ ॥ २ ॥ उद्वहेयंभुजाभ्यांतुमेदिनीमंबरेस्थितः ॥ आपिबेयंसमुद्रंचमृत्युंहन्यांरणेस्थितः ॥ ३ ॥ अर्कंतुद्यांशरैस्तीक्ष्णैर्विभिंद्यांहिमहीतलम् ॥ कामरूपेणउन्मत्तेपश्यमांकामरूपिणम् ॥ ४ ॥ ॥ एवमुक्तवतस्तस्यरावणस्यशिखिप्रभे ॥ क्रुद्धस्यहरिपर्यंतेरक्तेनेत्रेबभूवतुः ॥ ५ ॥ सद्यःसौम्यंपरित्यज्यतीक्ष्णरूपंसरावणः ॥ स्वंरूपंकालरूपाभंभेजेवैश्रवणानुजः ॥ ६ ॥ संरक्तनयनःश्रीमांस्तप्तकांचनभूषणः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोनीलजीमूतसंनिभः ॥ ७ ॥ दशास्योविंशतिभुजोबभूवक्षणदाचरः ॥ सपरिव्राजकच्छद्ममहाकायोविहायतत् ॥ ८ ॥ प्रतिपेदेस्वकंरूपंरावणोराक्षसाधिपः ॥ रक्तांबरधरस्तस्थौस्त्रीरत्नंप्रेक्ष्यमैथिलीम् ॥ ९ ॥ सतामसितकेशांतांभास्करस्यप्रभामिव ॥ वसनाभरणोपेतांमैथिलींरावणोऽब्रवीत् ॥ १० ॥ त्रिपुलोकेषुविख्यातंयदिभर्तारमिच्छसि ॥ मामाश्रयवरारोहेतवाहंसदृशःपतिः ॥ ११ ॥ मांभजस्वचिरायत्वमहंश्लाघ्यःपतिस्तव ॥ नैवचाहंक्वचिद्भद्रेकरिष्येतवविप्रियम् ॥ १२ ॥ त्यज्यतांमानुषोभावोमयिभावःप्रणीयताम् ॥ राज्याच्च्युतमसिद्धार्थंरामंपरिमितायुषम् ॥ १३ ॥ कैर्गुणैरनुरक्तासिमूढेपंडितमानिनि ॥ यःस्त्रियोवचनाद्राज्यंविहायससुहृज्जनम् ॥ १४ ॥ अस्मिन्व्यालानुचरितेवनेवसतिदुर्मतिः ॥ इत्युक्त्वामैथिलींवाक्यंप्रियार्हांप्रियवादिनीम् ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ तानेवाह उद्वहेयमित्यादि आपिबेयमिति ॥ ३ ॥ कामेनचित्तजेनरूपेणचउन्मत्तेइत्यर्थः ॥ ४ ॥ हरिपर्यंतेश्यामप्रांते ॥ ६ ॥ सौम्यंभिक्षुरूपम् तीक्ष्णरूपंप्रशस्ततीक्ष्णंरूपंमृत्युतुल्यरूपंभेजे ॥ ६ ॥ ७ ॥ परिव्राजकच्छद्मकपटपरिव्राजकरूपम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ भास्करस्यप्रभामिव तस्याअपिपर्यंतेश्यामरूपतायाश्छांदोग्येउक्तिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मानुषोभावः मनुष्यरामविषयकोभावःस्नेहबंधः ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रियवादिनीम् रावणादन्यत्रेतिशेषः ॥ १५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

विच्छिन्नैर्विशेषतश्छिन्नैश्चामरादिभिर्विशेषतश्छिन्नैः शूलपट्टिशैश्चेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ रामंचलितुंरामंप्रतिसंमुखंगंतुम् ॥ ४६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीये आदिकाव्येअरण्यकांडेपंचविंशःसर्गः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ दूषणस्त्विति ॥ १ ॥ पंचसाहस्रान्स्वसैन्यरूपान् ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रतिजग्राहरुरोध निमीलितःवर्षधारयानिमीलिताक्षः ॥ ४ ॥

रामेणबाणाभिहतैर्विच्छिन्नैःशूलपट्टिशैः ॥ विच्छिन्नैःसमरेभूमिर्विस्तीर्णाभूद्भयंकरा ॥ ४५ ॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्सर्वेराक्षसाःपरमातुराः ॥ नतत्रचलितुंशक्तारामंपरपुरंजयम् ॥ ४६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० आ० अर० पंचविंशःसर्गः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ दूषणस्तुस्वकंसैन्यंहन्यमानंविलोक्यच ॥ संदिदेशमहाबाहुर्भीमवेगान्दुरासदान् ॥ १ ॥ राक्षसान्पंचसाहस्रान्समरेष्वनिवर्तिनः ॥ तेशूलैःपट्टिशैःखड्गैःशिलावर्षैर्द्रुमैरपि ॥ २ ॥ शरवर्षैरविच्छिन्नंववर्षुस्तंसमंततः ॥ तद्द्रुमाणांशिलानांचवर्षंप्राणहरंमहत् ॥ ३ ॥ प्रतिजग्राहधर्मात्माराघवस्तीक्ष्णसायकैः ॥ प्रतिगृह्यचतद्वर्षंनिमीलितइवर्षभः ॥ ४ ॥ रामःक्रोधंपरंलेभेवधार्थंसर्वरक्षसाम् ॥ ततःक्रोधसमाविष्टःप्रदीप्तइवतेजसा ॥ ५ ॥ शरैरभ्यकिरत्सैन्यंसर्वतःसहदूषणम् ॥ ततःसेनापतिःक्रुद्धोदूषणःशत्रुदूषणः ॥ ६ ॥ शरैरशनिकल्पैस्तंराघवंसमवारयत् ॥ ततोरामःसुसंक्रुद्धःक्षुरेणास्यमहद्धनुः ॥ ७ ॥ चिच्छेदसमरेवीरश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ हत्वाचाश्वान्शरैस्तीक्ष्णैरर्धचंद्रेणसारथेः ॥ ८ ॥ शिरोजहारतद्रक्षस्त्रिभिर्विव्याधवक्षसि ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ ९ ॥ जग्राहगिरिशृंगाभंपरिघंलोमहर्षणम् ॥ वेष्टितंकांचनैःपट्टैर्देवसैन्याभिमर्दनम् ॥ १० ॥ आयसैःशंकुभिस्तीक्ष्णैःकीर्णंपरवसोक्षितम् ॥ वज्राशनिसमस्पर्शंपरगोपुरदारणम् ॥ ११ ॥ तंमहोरगसंकाशंप्रगृह्यपरिघंरणे ॥ दूषणोभ्यपतद्रामंक्रूरकर्मानिशाचरः ॥ १२ ॥ तस्याभिपतमानस्यदूषणस्यचराघवः ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांचिच्छेदसहस्ताभरणौभुजौ ॥ १३ ॥ भ्रष्टस्तस्यमहाकायःपपातरणमूर्धनि ॥ परिघश्छिन्नहस्तस्यशक्रध्वजइवाग्रतः ॥ १४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ क्षुरेणक्षुरधारेणशरेण ॥ ७ ॥ ८ ॥ तद्रक्षःकर्म व्यधनेरामःकर्ता ॥ ९ ॥ १० ॥ परेषांशत्रूणांवसयोक्षितंसिक्तं शत्रूणांगावइंद्रियाणितेषांपुरंशरीरंतस्यदारणंविदारकं यद्वा तेषांपुरद्वारविदारकम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ हस्तच्छेदानंतरंभ्रष्टःघूर्णनेनस्थानाद्भ्रष्टः तथाछिन्नहस्तस्यपरिघःपपात ॥ १४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सकामातुजातेतिशेषः यतइत्यादिः ॥ २९ ॥ हरतीतिशंसध्वमितिसंबंधः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ तेसीतित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ अमुत्रापिपरलोकेपिगतांवैवस्वतद्धतामपिमांविदित्वापराक्र म्यपराक्रमंकृत्वाआनेष्यत्येवअतोयूयंशंसतेत्यन्वयः ॥ ३५ ॥ गृध्रंजटायुषम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ तुंभ्यमितिपाठेत्वयेत्यर्थेआर्षंतत् नशक्यइत्यत्रहेतुः सत्त्ववानित्यादि ॥ ३९ ॥ ४० ॥

हंतेदानींसकामातुकैकेयीबांधवैःसह ॥ क्रियेयंधर्मकामस्यधर्मपत्नीयशस्विनः ॥ २९ ॥ आमंत्रयेजनस्थानंकर्णिकारांश्चपुष्पितान् ॥ क्षिप्रंरामा यशंसध्वंसीतांहरतिरावणः ॥ ३० ॥ हंससारससंघुष्टांवंदेगोदावरींनदीम् ॥ क्षिप्रंरामायशंसध्वंसीतांहरतिरावणः ॥ ३१ ॥ दैवतानिचयान्यस्मि न्वनेविविधपादपे ॥ नमस्करोम्यहंतेभ्योभर्तुःशंसतमांहृताम् ॥ ३२ ॥ यानिकानिचिदप्यत्रसत्त्वानिविविधानिच ॥ सर्वाणिशरणंयामिमृगपक्षि गणानिवै ॥ ३३ ॥ क्रियमाणांप्रियांभर्तुःप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ॥ विवशातेहृतासीतारावणेनेतिशंसत ॥ ३४ ॥ विदित्वातुमहाबाहुरमुत्रापि महाबलः ॥ आनेष्यतिपराक्रम्यवैवस्वतहृतामपि ॥ ३५ ॥ सातदाकरुणावाचोविलपंतीसुदुःखिता ॥ वनस्पतिगतंगृध्रंददर्शायतलोचना ॥ ३६ ॥ सातमुद्वीक्ष्यसुश्रोणीरावणस्यवशंगता ॥ समाक्रंदद्भयपराढुःखोपहितयागिरा ॥ ३७ ॥ जटायोपश्यमामार्यंक्रियमाणामनाथवत् ॥ अनेनराक्ष सेंद्रेणकरुणंपापकर्मणा ॥ ३८ ॥ नैषवारयितुंशक्यस्त्वयाक्रूरोनिशाचरः ॥ सत्त्ववान्जितकाशीचसायुधश्चैवदुर्मतिः ॥ ३९ ॥ रामायतुयथातत्त्वं जटायोहरणंमम ॥ लक्ष्मणायचतत्सर्वमाख्यातव्यमशेषतः ॥ ४० ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अरण्यकांडेएकोनपंचाशःसर्गः ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ तंशब्दमवसुप्तस्तुजटायुरथशुश्रुवे ॥ निरैक्षद्रावणंक्षिप्रंवैदेहींचददर्शसः ॥ १ ॥ ततःपर्वतशृंगाभस्तीक्ष्णतुंडःखगोत्तमः ॥ वनस्पतिगतःश्रीमान् व्याजहारशुभांगिरम् ॥ २ ॥ दशग्रीवस्थितोधर्मेपुराणेसत्यसंश्रवः ॥ भ्रातस्त्वंनिंदितंकर्मकर्तुंनार्हसिसांप्रतम् ॥ ३ ॥

॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकोनपंचाशःसर्गः ॥ ४९ ॥ तंशब्दंजटायोपश्यमामितिशब्दम् अवसुप्तःभोजनोत्तरंदिवैवगाढसुप्तोपिशुश्रुवे ततस्तेनशब्देनप्रबुद्धोरावणंनिरैक्षत ॥ १ ॥ २ ॥ दशग्रीवेतिसंबुद्धिः अहंसत्यसंश्रवःसत्यप्रतिज्ञः सीतारक्षणेअहंसहायइत्युक्तत्वादितिभाव : नाम्नाजटायुरितिप्रसिद्धोऽतोमत्समक्षमीदृशंकर्मक र्तुंनार्हसि भ्रातरितिसामप्रयोगः यद्येवंनत्यक्ष्यसितदासत्यप्रतिज्ञत्वान्मयासहयुद्धंभावीतिदंडप्रयोगश्चव्यंग्यः ॥ ३ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

कामसोहितोजग्राहेत्यत्यंतानौचित्येदृष्टांतः बुधःखेरोहिणीमिव खेआकाशेशून्येच रौहिणेयोबुधोरोहिणींस्वमातरंयदिकामाद्गृह्णीयात्तदातत्सदृशमिदंघोरंयद्यथोक्तौचकल्पनमित्यतिशयोक्तिरत्रव्यंग्या सीतयासद्योमरणपर्यवसायिशापादानंतुसमूलनाशनस्यवेदवत्यंशेनप्रतिज्ञातस्यनिर्वाहायऋषीणांदेवानामग्रेरामप्रतिज्ञातस्यचनिर्वाहाय ॥ १६ ॥ वामेनेति अननुरक्ततयाशापदानभियास्ववामांगासनत्वनिवारणायैवंग्रहणमित्याहुः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ परुषैःइतःपरंरामप्रत्याशात्याज्येत्येवमादिभिः अंकेनहस्तांतरैरित्यर्थः ॥२०॥ अतिचुक्रोशेत्यादित च्छाया

अभिगम्यसुदुष्टात्माराक्षसःकाममोहितः ॥ जग्राहरावणःसीतांबुधःखेरोहिणीमिव ॥ १६ ॥ वामेनसीतांपद्माक्षींमूर्धजेषुकरेणसः ॥ ऊर्वोस्तुदक्षिणेनैवपरिजग्राहपाणिना ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वागिरिशृंगाभंतीक्ष्णदंष्ट्रंमहाभुजम् ॥ प्राद्रवन्मृत्युसंकाशंभयार्तावनदेवताः ॥ १८ ॥ सचमायामयोदिव्यःखरयुक्तःखरस्वनः ॥ प्रत्यदृश्यतहेमांगोरावणस्यमहारथः ॥ १९ ॥ ततस्तांपरुषैर्वाक्यैरभितर्ज्यमहास्वनः ॥ अंकेनादायवैदेहींरथमारोहयत्तदा ॥ २० ॥ सागृहीतातिचुक्रोशरावणेनयशस्विनी ॥ रामेतिसीतादुःखार्तारामंदूरंगतंवने ॥ २१ ॥ तामकामांसकामार्तःपन्नगेंद्रवधूमिव ॥ विचेष्टमानामादायउत्पपाताथरावणः ॥ २२ ॥ ततःसाराक्षसेंद्रेणह्रियमाणाविहायसा ॥ भृशंचुक्रोशमत्तेवभ्रांतचित्तायथातुरा ॥ २३ ॥ हालक्ष्मणमहाबाहोगुरुचित्तप्रसादक ॥ ह्रियमाणांनजानीषेरक्षसाकामरूपिणा ॥ २४ ॥ जीवितंसुखमर्थंचधर्महेतोःपरित्यजन् ॥ ह्रियमाणामधर्मेणमांराघवनपश्यसि ॥ २५ ॥ ननुनामाविनीतानांविनेतासिपरंतप ॥ कथमेवंविधंपापंनत्वंशाधिहिरावणम् ॥ २६ ॥ ननुसद्योऽविनीतस्यदृश्यतेकर्मणःफलम् ॥ कालोप्यंगीभवत्यत्रसस्यानामिवपक्तये ॥ २७ ॥ त्वंकर्मकृतवानेतत्कालोपहतचेतनः ॥ जीवितांतकरंघोरंरामाद्व्यसनमाप्नुहि ॥ २८ ॥

याअपिमनुष्यभावनाट्यम् ॥ २१ ॥ अकामांविरागिणीम् विचेष्टमानांततआत्मानंमोचयितुम् ॥ २२ ॥ मत्तेवअतिदुःखवशादुन्मत्तेव तथा भ्रांतचित्ताआतुराशोकातुरायथाक्रोशतितथाचुक्रोश अत्रेवयथाभ्यांसर्वचेष्टानांनाट्यत्वंसूचितम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ननुनामेतिप्रसिद्धौ विनेताशिक्षकः नशाधिप्राप्तकालंशासनंनकरोषि हिर्वाक्यालंकारे शोकातुरत्वाद्द्वाधिकपदंनदोषाय ॥ २६ ॥ स्वयमेवतत्रहेतुमुन्नयति नन्विति अविनीतस्यपुरुषस्याविनयरूपकर्मणःफलंसद्योनदृश्यते यतस्तत्रकालोप्यंगीभवतिसहकारिकारणंभवति पक्तिःपाकः ॥ २७ ॥ अधुनास्वेष्टंशापमाह त्वमिति व्यसनंपुत्रपौत्रादिनाशरूपम् ॥ २८ ॥

॥ ५९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥१७॥ भारःभारवद्वृष्यम् अनामयंरोगानुत्पादकम् ॥ १८ ॥ यत्कर्मकृत्वाधर्मःकीर्तिःपारलौकिकीपुण्यातिशयजाबलाद्यैश्वर्यातिशयजंयशस्तन्नभवेन्नोत्पद्येत ... ॥ ८६ ॥
श्येत् किंचयेनशरीरस्यखेदस्तत्कर्मकृत्ब्धिन्नःसमाचरेन्नकोपीत्यर्थः ॥ १९ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिग...नीत्यर्थः राज्यंपक्षिराज्यमित्यर्थः पितृपैता... ॥ २० ॥
मेवैदेहींदशरथमित्रत्वान्ममस्नुषांवैदेहीमादायनकुशलीगमिष्यसीत्यर्थः ॥ २१ ॥ ममपश्यतःमांपश्यंतमनादृत्येत्यर्थः न्यायसंयुक्तैर्वैशेषिकाद्युक्ततर्काभा... ...सनातनीं

सर्पमाशीविषंबद्धावस्त्रांतेनावबुध्यसे॥ ग्रीवायांप्रतिमुक्तंचकालपाशंनपश्यसि ॥ १७ ॥ सभारःसौम्यभर्तव्योयोनरंनावसादयेत् ॥ तदन्नमपि भोक्तव्यंजीर्यतेयदनामयम्॥ १८ ॥ यत्कृत्वानभवेद्धर्मोनकीर्तिर्नयशोध्रुवम्॥ शरीरस्यभवेत्खेदःकस्तत्कर्मसमाचरेत् ॥ १९ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिजातस्यममरावण ॥ पितृपैतामहंराज्यंयथावदनुतिष्ठतः ॥ २० ॥ वृद्धोहंत्वंयुवाधन्वीसरथःकवचीशरी ॥ नचाप्यादायकुशलीवैदेहींमेगमिष्यसि॥ २१ ॥ नशक्तस्त्वंबलाद्धर्तुंवैदेहींममपश्यतः ॥ हेतुभिर्न्यायसंयुक्तैर्ध्रुवांवेदश्रुतीमिव ॥ २२ ॥ युद्ध्यस्वयदिशूरोसिमुहूर्तंतिष्ठरावण ॥ शयिष्यसेहतोभूमौयथापूर्वंखरस्तथा ॥ २३॥ असकृत्संयुगेयेननिहतादैत्यदानवाः ॥ नचिराच्चीरवासास्त्वांरामोयुधिवधिष्यति ॥ २४ ॥ किंनुशक्यंमयाकर्तुंगतौदूरंनृपात्मजौ॥ क्षिप्रंत्वंनश्यसेनीचतयोर्भीतोनसंशयः ॥ २५ ॥ नहिमेजीवमानस्यनयिष्यसिशुभामिमाम्॥ सीतांकमलपत्राक्षींरामस्यमहिषींप्रियाम् ॥ २६ ॥ अवश्यंतुमयाकार्यंप्रियंतस्यमहात्मनः॥ जीवितेनापिरामस्यतथादशरथस्यच ॥ २७॥ तिष्ठतिष्ठदशग्रीवमुहूर्तंपश्यरावण॥ वृंतादिवफलंत्वांतुपातयेयंरथोत्तमात्॥ २८॥ युद्धातिथ्यंप्रदास्यामियथाप्राणंनिशाचर॥ २९ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेपंचाशःसर्गः॥ ५० ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

धर्मब्रह्मपरांवेदश्रुतिं छांदसोदीर्घः तच्छास्त्राध्येतायथापूर्वांपरमीमांसान्यायविद्दोपेहर्तुमन्यथाकर्तुंनशक्नोतितद्वदित्यर्थः ॥ २२ ॥ मुहूर्तंरामागमनपर्यंतम् ॥ २३ ॥ संयुगेरामेणेतिशेषः नवधिष्यतिअपितुवधिष्यतीत्यर्थः अनेनरामस्येश्वरत्वंव्यंग्यम् ॥ २४ ॥ नश्यसेपलायसि नसंशयइत्यन्वयः ॥ २५ ॥ जीवमानस्यजीवतः नयिष्यसिनेष्यसि ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ यथाप्राणंयथाबलमित्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेपंचाशःसर्गः ॥ ५० ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

राजेति सर्वस्यलोकस्यराजत्वेनतवापिराजेतिध्वनितम्॥४॥धर्मपत्नीत्यनेनैतद्धरणेमहापापंसूचितम् ॥५॥ कथंराजेतिशेषः धर्मेप्रजापालनरूपे ॥६॥ राजदाराइति तद्धरणस्यगुरुतल्पसमत्वा दितिभावः॥७॥अस्यपुरुषस्यपरःस्वेतरःप्राणीयत्कर्मविगर्हयेत्नतत्समाचरेत्स्वदारवत्परदाराश्चविमर्शनात्परस्पर्शाद्रक्ष्याः॥८॥ शास्त्रेष्वनागतंशास्त्रेष्वनवगतंपरमसूक्ष्मत्वाच्छास्त्रतोनवगतमपि अर्थंवाराजानमनुसृत्यव्यवस्यंति शास्त्रेऽस्फुटमपिराज्ञआचरणंदृष्ट्वाप्रजाआचरंतितस्माद्राज्ञोऽधर्मप्रवृत्तिरनुचितेतितात्पर्यम् नव्यवस्यंतिराजानइतिपाठेशास्त्रेष्वनागतंतत्राप्रतिपादितंधर्मं राजानोनव्यवस्यंतिनेच्छंतीत्यर्थः तस्माच्छास्त्रानुसारिधर्मेएवमतिंकुर्यादित्याशयः ॥९॥ तथाराजाद्रव्याणामुत्तमवस्तूनामुत्तमोनिधिः तथाधर्मश्चकामश्चेतिपाठेप्रजानामितिराजेतिचशेषः

जटायुर्नामनाम्नाहंगृध्रराजोमहाबलः ॥ राजासर्वस्यलोकस्यमहेंद्रवरुणोपमः॥ ४॥ लोकानांचहितेयुक्तोरामोदशरथात्मजः ॥ तस्यैषालोकनाथस्यधर्मपत्नीयशस्विनी॥ ५॥सीतानामवरारोहायांत्वंहर्तुमिहेच्छसि ॥ कथंराजास्थितोधर्मेपरदारान्परामृशेत् ॥ ६॥ रक्षणीयाविशेषेणराजदारामहाबल॥ निवर्तयगतिंनीचांपरदाराभिमर्शनात् ॥ ७॥ नतत्समाचरेद्धीरोयत्परोस्यविगर्हयेत्॥ यथात्मनस्तथान्येषांदारारक्ष्याविमर्शनात् ॥८॥ अर्थंवायदिवाकामंशिष्टाःशास्त्रेष्वनागतम्॥ व्यवस्यंत्यनुराजानंधर्मंपौलस्त्यनंदन ॥ ९ ॥ राजाधर्मश्चकामश्चद्रव्याणांचोत्तमोनिधिः॥ धर्मःशुभंवापापंवाराजमूलंप्रवर्तते॥१०॥पापस्वभावश्चपलःकथंत्वंरक्षसांवर॥ऐश्वर्यमभिसंप्राप्तोविमानमिवदुष्कृती॥ ११॥ कामस्वभावोयःसोसौनशक्यस्तंप्रमार्जितुम्॥ नहिदुष्टात्मनामार्यमावसत्यालयेचिरम् ॥ १२ ॥ विषयेवापुरेवातेयदारामोमहाबलः ॥ नापराध्यतिधर्मात्माकथंतस्यापराध्यसि ॥ १३॥ यदिशूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतःखरः॥ अतिवृत्तोहतःपूर्वंरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ १४ ॥ अत्रब्रूहियथातत्त्वंकोरामस्यव्यतिक्रमः॥यस्यत्वंलोकनाथस्यहृत्वाभार्यांगमिष्यसि॥१५॥क्षिप्रंविसृजवैदेहींमात्वाघोरेणचक्षुषा॥दहेद्दहनभूतेनवृत्रमिंद्राशनिर्यथा॥१६

द्रव्याणामितिप्राग्वदेव यतोधनादिकंराजमूलंअतोराजाप्रजानांधर्मादिरूपइत्यर्थः शुभंकामम॥१०॥ एवंभूतराजधर्महीनेत्वयिकथमैश्वर्यागमइत्याह पापेति दुष्कृतीस्वायोग्यंदेवयानमिव ॥ ११ ॥ ननुऐश्वर्येणपुण्यमपिमय्यनुमीयतांतत्राह कामेति यःपुमान्कामस्वभावोभवतिसोसौतंस्वभावंप्रमार्जितुंनशक्यः तन्मार्जनंहिधर्मेणपापमपनुदतीतिश्रुतेर्धर्मेणस्यान्नचसतस्मिन्नस्तीत्याह नहीति यस्माद्दुष्टात्मनामालयेआर्यंपूज्यंपुण्यंचिरंचिरकालेनापिनावसति ॥ १२ ॥ यदारामःयस्माद्रामइत्यर्थः॥१३॥ अनपराधोऽसिद्धःखरादिवधादित्याशंक्याह यदीति अनपराधेहेतुः पूर्वमतिवृत्तःअतिक्रांतोचितवृत्तः ॥ १४ ॥ गमिष्यसीत्यत्रकाकुः नजीवन्गमिष्यसीत्यर्थः ॥ १५ ॥ त्वात्वांघोरेणचक्षुषामादहेद्रामइतिशेषः इंद्राशनिरिंद्रप्रयुक्तंवज्रम् ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

पाहिंनिश्छ शादिधारकैः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अंकेनकटिभागेन ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रनष्टानिस्वतएवनष्टानिहतानिगृध्रेणनाशितानिसाधनानियुद्धसाधनानियस्यतम् ॥ २२ ॥ समावार्यसंनिरुद्ध्य ॥ २३ ॥ वज्रतुल्यःस्पर्शोयेषांतादृशाबाणायस्य ॥ २४ ॥ सबलःसचतुरंगबलः परिच्छदोदासीदासादि निदर्शनाऽत्र तत्सहितोनशिष्यसीतितात्पर्यम् ॥ २५ ॥ अनवंधंफलम् ॥ २६ ॥ तस्यततःकालपाशान्मोक्ष्यसेइत्यर्थः बडिशंमत्स्यवेधनम् जलजोमत्स्यः ॥ २७ ॥ अस्याश्रमस्य तवधर्षणंत्वत्कृतमभिभवंनहिक्षमिष्यते ॥ २८ ॥ यथायादृशंत्वयाकृतकर्मतत्त

पूर्णचंद्रप्रतीकाशंछत्रंचव्यजनैःसह ॥ पातयामासवेगेनग्राहिभीराक्षसैःसह ॥ १७ ॥ सारथेश्वास्यवेगेनतुंडेनचमहच्छिरः ॥ पुनर्व्यपहनच्छ्रीमान्पक्षिराजोमहाबलः ॥ १८ ॥ सभग्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अंकेनादायवैदेहींपपातभुविरावणः ॥ १९ ॥ दृष्ट्वानिपतितंभूमौरावणंभग्नवाहनम् ॥ साधुसाध्वितिभूतानिगृध्रराजमपूजयन् ॥ २० ॥ परिश्रांतंतुतंदृष्ट्वाजरयापक्षियूथपम् ॥ उत्पपातपुनर्हृष्टोमैथिलींगृह्यरावणः ॥ २१ ॥ तंप्रहृष्टंनिधायांकेरावणंजनकात्मजाम् ॥ गच्छंतंखड्गशेषंचप्रनष्टहतसाधनम् ॥ २२ ॥ गृध्रराजःसमुत्पत्यरावणंसमभिद्रवत् ॥ समावार्यमहातेजाजटायुरिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ वज्रसंस्पर्शबाणस्यभार्यांरामस्यरावण ॥ अल्पबुद्धेहरस्येनांवधायखलुरक्षसाम् ॥ २४ ॥ समित्रबंधुःसामात्यःसबलःसपरिच्छदः ॥ विषपानंपिबस्येतत्पिपासितइवोदकम् ॥ २५ ॥ अनुबंधमजानंतःकर्मणामविचक्षणाः ॥ शीघ्रमेवविनश्यंतियथात्वंविनशिष्यसि ॥ २६ ॥ बद्धस्त्वंकालपाशेनक्कगतस्तस्यमोक्ष्यसे ॥ वधायबडिशंगृह्यसामिषंजलजोयथा ॥ २७ ॥ नहिजातुदुराधर्षौकाकुत्स्थौतवरावण ॥ धर्षणंचाश्रमस्यास्यक्षमिष्येतेतुराघवौ ॥ २८ ॥ यथात्वयाकृतंकर्मभीरुणालोकगर्हितम् ॥ तस्कराचरितोमार्गोनैषवीरनिषेवितः ॥ २९ ॥ युद्ध्यस्वयदिशूरोसिमुहूर्तंतिष्ठरावण ॥ शयिष्यसिहतोभूमौयथाभ्राताखरस्तथा ॥ ३० ॥ परेतकालेपुरुषोयत्कर्मप्रतिपद्यते ॥ विनाशायात्मनोऽधर्म्यंप्रतिपन्नोसिकर्मतत् ॥ ३१ ॥ पापानुबंधोवैयस्यकर्मणःकोनुतत्पुमान् ॥ कुर्वीतलोकाधिपतिःस्वयंभूर्भगवानपि ॥ ३२ ॥

स्कराचरितोमार्गोनवीरसेवितः ॥ २९ ॥ ३० ॥ परेतकालेमृत्युकाले अधर्म्यंतज्जनकम् प्रतिपन्नोसिप्राप्तोसि ॥ ३१ ॥ यस्यकर्मणःकर्तुःपापानुबंधःपापफलसंबंधआवश्यकःशास्त्रदृष्टःकोनुपुमान्वैनिश्चयेनतत्कर्मकुर्वीत लोकाधिपतिरपिइंद्रादिरपिसमर्थोऽपिपापफलंकर्मनकुर्यात् स्वयंभूर्भगवानपिपापपुण्यतत्फलतदधिकारिस्रष्टापिकर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुंशक्तोपिनेदृशंकर्मकुर्यात्तादृशमैश्वर्यमत्तेनत्वयाक्रियमाणंकर्माचिरादेवफलदंभविष्यतीतितात्पर्यम् ॥ ३२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

इतीति ॥१॥ वातोद्धुतयोर्वातप्रवर्तितयोः ॥ २ ॥ माल्यवतोःद्वौमाल्यवंतौ एकोदंडकारण्येऽपरोमेरुपार्श्वे सपक्षयोःपक्षसहितयोः यद्वा यथार्थौक्तौकल्पनेयम् यदि द्वौमाल्यवंतौसपक्षौयुध्ये
यातांतदातत्सदृशमिदमितितेनानुपमत्वंफलति ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रतिजग्राहसेहे रावणास्त्राणिरावणक्षिप्तानीतिशरजालविशेषणम् अस्यतेरौणादिकस्त्रन् रावणास्तानीतिपाठस्तुसुगमएव ॥ ५ ॥

इत्युक्तःक्रोधताम्राक्षस्तप्तकांचनकुंडलः॥ राक्षसेंद्रोऽभिदुद्रावपतगेंद्रममर्षणः॥ १ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलस्तयोस्तस्मिन्महामृधे ॥ बभूववातोद्धुतयो
र्मेघयोर्गगनेयथा॥ २ ॥ तद्बभूवाद्भुतंयुद्धंगृध्रराक्षसयोस्तदा॥ सपक्षयोर्माल्यवतोर्महापर्वतयोरिव॥ ३ ॥ ततोनालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविक
र्णिभिः॥ अभ्यवर्षन्महाघोरैर्गृध्रराजंमहाबलम्॥ ४ ॥ सतानिशरजालानिगृध्रःपत्ररथेश्वरः॥ जटायुःप्रतिजग्राहरावणास्त्राणिसंयुगे॥ ५ ॥ तस्य
तीक्ष्णनखाभ्यांतुचरणाभ्यांमहाबलः॥ चकारबहुधागात्रेव्रणान्पतगसत्तमः ॥ ६ ॥ अथक्रोधाद्दशग्रीवोजग्राहदशमार्गणान् ॥ मृत्युदंडनिभा
न्घोरान्शत्रोर्निधनकांक्षया॥ ७ ॥ सतैर्बाणैर्महावीर्यःपूर्णमुक्तैरजिह्मगैः॥ बिभेदनिशितैस्तीक्ष्णैर्गृध्रंघोरैःशिलीमुखैः ॥ ८ ॥ सराक्षसरथेपश्यन्
जानकींवाष्पलोचनाम्॥ अचिंतयित्वाबाणांस्तान्राक्षसंसमभिद्रवत् ॥ ९ ॥ ततोस्यसशरंचापंमुक्तामणिविभूषितम्॥ चरणाभ्यांमहातेजाब
भंजपतगोत्तमः॥ १० ॥ ततोन्यद्धनुरादायरावणःक्रोधमूर्छितः॥ ववर्षशरवर्षाणिशतशोथसहस्रशः॥ ११॥ शरैरावारितस्तस्यसंयुगेपतगेश्वरः॥
कुलायमभिसंप्राप्तःपक्षिवच्चबभौतदा॥ १२ ॥ सतानिशरजालानिपक्षाभ्यांतुविधूयह ॥ चरणाभ्यांमहातेजाबभंजास्यमहद्धनुः॥ १३ ॥ तच्चा
ग्निसदृशंदीप्तंरावणस्यशरावरम्॥ पक्षाभ्यांचमहातेजाव्यधुनोत्पतगेश्वरः ॥ १४ ॥ कांचनोरश्छदान्दिव्यान्पिशाचवदनान्खरान्॥ तांश्चास्यज
वसंपन्नान्जघानसमरेबली॥ १५॥ अथत्रिवेणुसंपन्नंकामगंपावकार्चिषम्॥ मणिसोपानचित्रांगंबभंजचमहारथम्॥ १६ ॥

तस्यरावणस्यगात्रेइत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ पूर्णमुक्तैःआकर्णपूर्णाकृष्टधनुर्मुक्तैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ आवारितःआसमंताद्व्याप्तः कुलायंवासस्थानंसंप्राप्तोयःपक्षीतद्वद्बभौ ॥ १२ ॥
॥ १३ ॥ तत्प्रसिद्धम् शरावरंकवचम् व्यधुनोत्पातयामास शरासनमितिपाठेशरप्रक्षेपकारणम् तच्चद्वितीयंधनुश्चबभंजेत्यन्वयः व्यधुनोत्कंपयतिस्म रावणमितिशेषः ॥ १४ ॥ १५ ॥
त्रिवेणुर्युगंधरः ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सात्विति ॥१॥ नराणांसुखदुःखेषुनिमित्तंसूचनंवामदक्षिणांगस्पंदनादिरूपंलक्षणं [illegible] तथाजलादर्शादावात्मनोऽशिरसोदर्शनंचलक्षणम् स्वप्नंस्वप्नेयःपुरुषंकृष्णंकृष्णदंतंप्रपश्यति सएनंद्रं
तीत्यादिस्वप्नाध्यायोपदिष्टम् तथाशकुनीनांवामदक्षिणगमनविशेषदर्श [illegible] ।स्वराणांदर्शनमनुभवः एतत्सर्वंयथायोगंपरिदृश्यतेसर्वेण लक्षणज्ञानमितिपाठेअंगस्फुरणादिज्ञानमित्य
र्थः शकुनिग्रहणं [illegible] पलक्षणम् ॥ २ ॥ [illegible] ततस्तत्राह ननूनमिति मदर्थंमदपहारसूचनप्रयोजनमुद्दिश्यमृगपक्षिणोशुभसूचनमार्गेणधावंति त्वंतुतैःसूचितमपिस्वस्यमहद्व्यसनंनजानासिनू
नंजानीथाश्चेन्नोपेक्षेथाइतितात्पर्यमितिलोकाभिनयेनरामोपालंभः ॥३॥४॥ यथांतिकेनिकटस्थितानांशृण्वतांश्रवणंभवेत्तथासमाक्रंदत् नतूच्चैःशीघ्रंरामागमनंमाभूदितितात्पर्येण॥५॥ क्लि

सातुताराधिपमुखीरावणेननिरीक्ष्यतम्॥ गृध्रराजंविनिहतंविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ निमित्तंलक्षणंस्वप्नंशकुनिस्वरदर्शनम् । अवश्यंसुखदुः
खेषुनराणांपरिदृश्यते॥ २॥ ननूनंरामजानासिमहद्व्यसनमात्मनः॥ धावंतिनूनंकाकुत्स्थमदर्थंमृगपक्षिणः ॥ ३ ॥ अयंहिकृपयाराममांत्रातुमिह
संगतः॥ शेतेविनिहतोभूमौममाभाग्याद्विहंगमः॥ ४ ॥ त्राहिमामद्यकाकुत्स्थलक्ष्मणेतिवरांगना॥ सुसंत्रस्तासमाक्रंदच्छृण्वतांतुयथांतिके॥५॥
तांक्लिष्टमाल्याभरणांविलपंतीमनाथवत्॥ अभ्यधावतवैदेहींरावणोराक्षसाधिपः ॥६ ॥तांलतामिववेष्टंतीमालिंगंतींमहाद्रुमान् ॥ मुंचमुंचेति
बहुशःप्रापतांराक्षसाधिपः॥ ७॥ क्रोशंतींरामरामेतिरामेणरहितांवने ॥ जीवितांतायकेशेषुजग्राहांतकसंनिभः ॥८॥ प्रधर्षितायांवैदेह्यांबभूव
सचराचरम्॥ जगत्सर्वममर्यादंतमसांधेनसंवृतम्॥ ९॥ नवातिमारुतस्तत्रनिष्प्रभोभूद्दिवाकरः॥ दृष्ट्वासीतांपरामृष्टांदेवोदिव्येनचक्षुषा॥१०॥
कृतंकार्यमितिश्रीमान्व्याजहारपितामहः॥ प्रहृष्टाव्यथिताश्चासन्सर्वेतेपरमर्षयः॥ ११ ॥

ष्टानिपरिमृदितानिमाल्याभरणानियस्यास्ताम् ॥ ६ ॥ वेष्टंतींलतामिववृक्षानालिंगंतीं मामुंचमुंचेतिबहुशोवृक्षान्वदंतीमितिशेषः मोचयमोचयेत्यर्थोवा प्रापइतस्ततोधावंतींसमीपगतआ
सीत् ॥ ७ ॥ जीवितांतायअनेनपरस्त्रीकेशस्पर्शोयस्यकस्यापिजीवितापहारीतिबोधितम् ॥ ८ ॥ अमर्यादंत्यक्तस्वस्वप्रकृतिकंजलमुष्णमग्निःशीतइत्येवमादीअंधेनतमसाबाह्येनाभ्यंतरेणच
॥ ९ ॥ मर्यादात्यागमेवाह नवातीति देवोब्रह्मापिब्रह्मलोकस्थएवदिव्येनचक्षुषासीतांपरामृष्टांरक्षसाकेशेषुगृहीतांदृष्ट्वा ॥ १० ॥ श्रीमान्निस्तुलसकलैश्वर्यवान्पितामहःकृतंयदर्थमवती
र्णोदेवानांतत्कार्यंकृतंसिद्धमित्यब्रवीत् ॥ ११ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

पृष्ठेपश्चाद्भागे ॥ ३३ ॥ दुष्टवारणमधिरूढोगजारोहोहस्तिपकोगजविषयेयथास्यात्यादृशव्यापारोभवेत्गजक्षतकरणव्यापारोभवेत्तथा विरराददेतिपाठे पिक्षतानिचकारेत्येवार्थः ॥ ३४ ॥
अस्यविददार एनंविददारेत्यर्थः तादृशक्रियाणांबाहुल्यात्पुनरुक्तिः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ वैदेहींसंपरिष्वज्य पतनेनपलायनभिया ॥ ३७ ॥ तंतलप्रहारमतिक्रम्यसोढ्वाव्यपाहरत् युगपद्दशापितुं

॥६२॥ एवमुक्ताशुभंवाक्यंजटायुस्तस्यरक्षसः ॥ निपपातभृशंपृष्ठेदशग्रीवस्यवीर्यवान् ॥ ३३ ॥ तंगृहीत्वानखैस्तीक्ष्णैर्विददारसमंततः ॥ अधिरूढोगजा ३
रोहोयथास्याद्दुष्टवारणम् ॥ ३४ ॥ विददारनखैरस्यतुंडंपृष्ठेसमर्पयन् ॥ केशांश्चोत्पाटयामासनखपक्षमुखायुधः ॥ ३५ ॥ सतदागृध्रराजेनक्लिश्य
मानोमुहुर्मुहुः ॥ अमर्षस्फुरितोष्ठःसन्प्राकंपतचराक्षसः ॥ ३६ ॥ संपरिष्वज्यवैदेहींवामेनांकेनरावणः ॥ तलेनाभिजघानार्तोजटायुंक्रोधमूर्छितः
॥ ३७ ॥ जटायुस्तमतिक्रम्यतुंडेनास्यखगाधिपः ॥ वामबाहून्दशतदाव्यपाहरदरिंदमः ॥ ३८ ॥ संछिन्नबाहोःसद्योवैबाहवःसहसाऽभवन् ॥ विष
ज्वालावलीमुक्तावल्मीकादिवपन्नगाः ॥ ३९ ॥ ततःक्रोधाद्दशग्रीवःसीतामुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ मुष्टिभ्यांचरणाभ्यांचगृध्रराजमपोथयत् ॥ ४० ॥
ततोमुहूर्तंसंग्रामोबभूवातुलवीर्ययोः ॥ राक्षसानांचमुख्यस्यपक्षिणांप्रवरस्यच ॥ ४१ ॥ तस्यव्यायच्छमानस्यरामस्यार्थेसरावणः ॥ पक्षौपादौ
चपार्श्वौचखड्गमुद्धृत्यसोच्छिनत् ॥ ४२ ॥ सछिन्नपक्षःसहसारक्षसारौद्रकर्मणा ॥ निपपातमहागृध्रोधरण्यामल्पजीवितः ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वापतितं
भूमौक्षतजार्द्रंजटायुषम् ॥ अभ्यधावतवैदेहीस्वबंधुमिवदुःखिता ॥ ४४ ॥ तंनीलजीमूतनिकाशकल्पंसपांडुरोरस्कमुदारवीर्यम् ॥ ददर्शलंकाधिप
तिःपृथिव्यांजटायुषंशांतमिवाग्निदावम् ॥ ४५ ॥ ततस्तुतंपत्त्ररथंमहीतलेनिपातितंरावणवेगमर्दितम् ॥ पुनश्चसंगृह्यशशिप्रभाननारुरोदसीता
जनकात्मजातदा ॥ ४६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०एकपंचाशःसर्गः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

डेनधृत्वाचोटितवान् ॥ ३८ ॥ संछिन्नबाहोःकर्तितबाहोरपितस्यबाहवःपुनःसहसासमभवन् वल्मीकात्पन्नगाइव ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ व्यायच्छमानस्यव्यायामंपराक्रमंकुर्वाणस्य ॥६२॥
॥ ४२ ॥ अल्पजीवितःघटीमात्रावस्थानोचितप्राणः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अग्निदावंदावाग्निं परनिपातआर्षः ॥ ४५ ॥ संगृह्यबाहुभ्यामालिंग्य ॥ ४६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीये
रामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकपंचाशःसर्गः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

उत्तमांगेति मातस्त्वयासंपादितोस्मन्मनोरथइतिहर्षाद्देवैःक्रियमाणापुष्पवृष्टिस्तदुत्तमांगाच्च्युतातत्कालेभूमौपपातेतिकतकः वस्तुतोरावणसन्निधौदेवानांतथावीर्यासंभवात् उत्तमांगेधृतपुष्पाणांतद्वेगेनततश्च्युत्योत्तमांगच्युतेत्युक्तम् अतएवाग्रे भूमौपुष्पयुतंमार्गेदृष्ट्वारामोवक्ष्यति अभिजानामिपुष्पाणितानीमानीहलक्ष्मण अपिनद्धानिवैदेह्यामयादत्तानिकानने इति ॥ २६ ॥ रावणगमनवेगजनितवायुनासमाधूतापिपुनर्दशग्रीवमेवाभ्यव[illegible] अनवरतंजायमानत्वात् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ तरुप्रवालरक्तवर्णा रक्तकिसलयवर्णेत्यर्थः क्रोधातिशयादे

उत्तमांगच्युतातस्याः पुष्पवृष्टिःसमंततः॥ सी[illegible]तायांक्रिय[illegible]णायाःपपातधरणीतले॥ २६॥ सातुरावणवेगेनपुष्पवृष्टिःस[illegible]ततः॥ समाधूतादशग्रीवंपुनरेवाभ्यवर्तत॥ २७॥ अभ्यवर्ततपुष्पाणांधारावैश्रवणानुजम्॥ नक्षत्रमालाविमलामेरुंनगमिवो[illegible]तमम्॥ २८॥ चरणान्नूपुरंभ्रष्टंवैदेह्यारत्नभूषितम्॥ विद्युन्मण्डलसंकाशंपपातधरणीतले॥ २९॥ तरुप्रवालरक्तासानीलांगंराक्षसेश्वरम्॥ प्रशोभयतवैदेहीगजंकक्ष्येवकांचनी॥ ३०॥ तांमहोल्कामिवाकाशेदीप्यमानांस्वतेजसा॥ जहाराकाशमाविश्यसीतांवैश्रवणानुजः॥ ३१॥ तस्यास्तान्यग्निवर्णानिभूषणानिमहीतले॥ सघोषाण्यवशीर्यंतक्षीणास्ताराइवांबरात्॥ ३२॥ तस्याःस्तनांतराद्भ्रष्टोहारस्ताराधिपद्युतिः॥ वैदेह्यानिपतन्भातिगंगेवगगनच्युता॥ ३३॥ उत्पातवाता[illegible]रतानानाद्विजगणायुताः॥ माभैरितिविधूताग्राव्याजह्रुरिवपादपाः॥ ३४॥ नलिन्योध्वस्तकमलास्त्रस्तमीनजलेचराः॥ सखीमिवगतोत्साहांशोचंतीवस्ममैथिलीम्॥ ३५॥ समंतादभिसंपत्यसिंहव्याघ्रमृगद्विजाः॥ अन्वधावंस्तदारोषात्सीताच्छायानुगामिनः॥ ३६॥ जलप्रपातास्रमुखाःशृंगैरुच्छ्रितबाहुभिः॥ सीतायांक्रियमाणायांविक्रोशंतीवपर्वताः॥ ३७॥ क्रियमाणांतुवैदेहींदृष्ट्वादीनोदिवाकरः॥ प्रविध्वस्तप्रभःश्रीमानासीत्पांडुरमंडलः॥ ३८॥ नास्तिधर्मःकुतःसत्यंनार्जवंनानृशंसता॥ यत्ररामस्यवैदेहींसीतांहरतिरावणः॥ ३९॥

वंवर्णोस्याः कक्ष्यागजाच्छादिनी ॥ ३० ॥ तांसीतामित्यन्वयः अत्रप्रकरणेवारंवारंवैश्रवणानुजत्वोक्त्याईदृशक्रियायाअत्यनौचित्यप्रदर्शनेनशीघ्रफलदत्वंसूचयति ॥ ३१ ॥ क्षीणाःक्षीणपुण्यास्तारास्ताराख्यपावस्थिताः पुण्यकृतइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ उत्पातवातःऊर्ध्ववातः द्विजगणैःपक्षिगणैर्युक्ताःव्याजह्रुरिव उत्प्रेक्षालंकारः ॥ ३४॥ त्रस्तामीनप्रभृतिजलेचरायासांताः सखीमिवमैथिलींगतोत्साहां गतोच्छ्वासाइतिपाठेरावणत्रासाच्छुष्कजलतयागतप्राणाइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ रोषाद्रावणविषयात् ॥ ३६ ॥ जलप्रपातरूपाण्यस्राणिमुखेयेषांते ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ आर्जवमजैह्म्यं अनृशंसतादया यत्रयस्मादित्यर्थः ॥ ३९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्रहर्षव्यथयोर्हेतुमाह दृष्ट्वेति तत्कालंनाटितदैन्यायाहरणंदृष्ट्वातन्मायामोहितत्वाद्व्यथिताः यदृच्छयाआयासंविनैवसपरिवारस्यरावणस्यनाशंप्राप्तंबुद्ध्वाहृष्टाइत्यर्थः भागसंधिरत्र ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ तप्ताभरणवर्णांगीतप्तकांचनाभरणसदृशवर्णयुक्तांगीसौदामनीविद्युदिति सुदाम्नोवज्ररत्नादिमत्त्वात्तद्भवाविद्युदतिप्रकाशमानाभवतितद्वत्सीतेत्यर्थः ॥ १४ ॥ अग्निनादीप्तोगिरिरिवेत्यनेनासन्नभस्मतासूचिता असंगायाअपिचिच्छक्तेस्तस्यारावणविनाशसान्निध्यद्योतनायकविःरावणेनतस्याआसक्तिवर्णयति ॥ १५ ॥ पद्मपत्राणिरावणमभ्यकीर्यंत रावणांगेपतितान्य

दृष्ट्वासीतांपरामृष्टांदंडकारण्यवासिनः ॥ रावणस्यविनाशंचप्राप्तंबुद्ध्वायदृच्छया ॥ १२ ॥ सतुतांरामरामेतिरुदतींलक्ष्मणेतिच ॥ जगामादाय चाकाशंरावणोराक्षसेश्वरः॥ १३ ॥तप्ताभरणवर्णांगीपीतकौशेयवासिनी॥रराजराजपुत्रीतुविद्युत्सौदामनीयथा॥ १४ ॥ उद्धूतेनचवस्त्रेणत स्याःपीतेनरावणः॥अधिकंपरिबभ्राजगिरिर्दीप्तइवाग्निना॥ १५ ॥ तस्याःपरमकल्याण्यास्ताम्राणिसुरभीणिच ॥ पद्मपत्राणिवैदेह्याअभ्यकी र्यंतरावणम्॥ १६॥ तस्याःकौशेयमुद्धूतमाकाशेकनकप्रभम्॥ बभौचादित्यरागेणताम्रमभ्रमिवातपे ॥ १७॥ तस्यास्तद्विमलंवक्त्रमाकाशेराव णांकगम्॥ नरराजविनारामंविनालमिवपंकजम्॥ १८॥ बभूवजलदंनीलंभित्त्वाचंद्रइवोदितः॥ सुललाटंसुकेशांतंपद्मगर्भाभमव्रणम्॥१९॥ शुक्लैःसुविमलैर्दंतैःप्रभावद्भिरलंकृतम्॥तस्याःसुनयनंवक्त्रमाकाशेरावणांकगम्॥२०॥रुदितंव्यपमृष्टास्रंचंद्रवत्प्रियदर्शनम्॥सुनासंचारुताम्रो ष्ठमाकाशेहाटकप्रभम्॥ २१ ॥राक्षसेंद्रसमाधूतंतस्यास्तद्वदनंशुभम्॥शुशुभेनविनारामंदिवाचंद्रइवोदितः॥ २२ ॥ साहेमवर्णानीलांगंमैथि लीराक्षसाधिपम्॥शुशुभेकांचनीकांचीनीलंगजमिवाश्रिता ॥ २३ ॥सापद्मपीताहेमाभारावणंजनकात्मजा॥ विद्युद्घनमिवाविश्यशुशुभेतप्त भूषणा॥ २४॥तस्याभूषणघोषेणवैदेह्याराक्षसेश्वरः॥बभूवविमलोनीलःसघोषइवतोयदः॥ २५॥

भूवन्नित्यर्थः ॥ १६ ॥ आतपेइत्यनेनईषत्तपइत्यर्थकेनसंध्याकालंलक्षयति तत्रकालेआदित्यरागेणतत्किरणेनयुक्तमभ्रमिवतत्करयुतंवासोबभौ ॥ १७ ॥ विनालमिवपंकजंशोकशुष्कत्वात् ॥ १८॥ नीलंजलदंभित्त्वातन्मध्येउदितश्चंद्रइवबभौ तत्कांतिधूसरोहिसततंउदेति वक्त्रंविशिनष्टि सुललाटमिति पद्मगर्भवदाभायस्यतत् ॥ १९ ॥ रावणांकगंनबभावितिशेषः ॥२० ॥ रुदितंरोदनवत् अर्शआद्यच् अतएवापमृष्टास्रंअपमार्जिताश्रुकम् ॥ २१ ॥ दिवोदितचंद्रवदपगतशोभम् ॥ २२ ॥ शुशुभेशोभयतिस्म नीलंगजमाश्रिताकांचनीकांचीव ॥ २३ ॥ पद्मपीता पद्मकेसरवत्पीतदेहा तप्तकांचनभूषणा ॥ २४ ॥ अभूत्सचपलोनीलइतिपाठेचपलाविद्युत्तयासहितोघोषवान्मेघइवाभूदित्यर्थः ॥ २५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सत्त्वंशारीरंबलं तदाअपहरणपूर्वकाले कुलाक्रोशःकुलनिंदा चारित्रमाचारः ॥ ९ ॥ ह्रियतःएवंरूपेणद्धत्वाधावसिअतःकिंकर्तुंशक्यं मुहूर्तमपितिष्ठत्वं यदिशूरइतिशेषः अवस्थितौकिं स्यात्तत्राह नेति ॥ १० ॥ तदेवोपपादयति नहीति ॥ ११ ॥ १२ ॥ साधुआत्मनःपथ्यंकृत्वाविचार्येत्यर्थः साधुकुर्वात्मनइतिपाठांतरं साधुमांमुंचशीघ्रमांमुंच यावन्मेभर्तानायातीत्यर्थः

धिक्तेशौर्यंचसत्त्वंचयत्त्वयाकथितंतदा ॥ कुलाक्रोशकरंलोकेधिक्तेचारित्रमीदृशम् ॥ ९ ॥ किंशक्यंकर्तुमेवंहियज्जवेनैवधावसि ॥ मुहूर्तमपितिष्ठ त्वंनजीवन्प्रतियास्यसि ॥ १० ॥ नहिचक्षुःपथंप्राप्यतयोःपार्थिवपुत्रयोः ॥ ससैन्योपिसमर्थस्त्वंमुहूर्तमपिजीवितुम् ॥ ११ ॥ नत्वंतयोःशरस्पर्शंसो ढुंशक्तःकथंचन ॥ वनेप्रज्वलितस्येवस्पर्शमग्नेर्विहंगमः ॥ १२ ॥ साधुकृत्वात्मनःपथ्यंसाधुमांमुंचरावण ॥ मत्प्रधर्षणसंक्रुद्धोभ्रात्रासहपतिर्मम ॥ १३ ॥ विधास्यतिविनाशायत्वंमांयदिनमुंचसि ॥ येनत्वंव्यवसायेनबलान्मांहर्तुमिच्छसि ॥ १४ ॥ व्यवसायस्तुतेनीचभविष्यतिनिरर्थकः ॥ नह्य हंतमपश्यंतीभर्तारंविबुधोपमम् ॥ १५ ॥ उत्सहेशत्रुवशगाप्राणान्धारयितुंचिरम् ॥ ननूनंचात्मनःश्रेयःपथ्यंवासमवेक्षसे ॥ १६ ॥ मृत्युकालेयथा मर्त्योविपरीतानिसेवते ॥ मुमूर्षूणांतुसर्वेषांयत्पथ्यंतन्नरोचते ॥ १७ ॥ पश्यामीहहिकंठत्वांकालपाशावपाशितम् ॥ यथाचास्मिन्भयस्थानेनबिभे पिनिशाचर ॥ १८ ॥ व्यक्तंहिरण्मयांस्त्वंहिसंपश्यसिमहीरुहान् ॥ नदींवैतरणींघोरांरुधिरौघविवाहिनीम् ॥ १९ ॥ खड्गपत्रवनंचैवभीमंपश्यसिरा वण ॥ तप्तकांचनपुष्पांचवैडूर्यप्रवरच्छदाम् ॥ २० ॥ द्रक्ष्यसेशाल्मलींतीक्ष्णामायसैःकंटकैश्चिताम् ॥ नहित्वमीदृशंकृत्वातस्यालीकंमहात्मनः ॥ २१ ॥ धारितुंशक्ष्यसिचिरंविषंपीत्वेवनिर्घृण ॥ बद्धस्त्वंकालपाशेनदुर्निवारेणरावण ॥ २२ ॥ क्वगतोलप्स्यसेशर्ममममभर्तुर्महात्मनः ॥ निमेषांतरमात्रेण विनाभ्रातरमाहवे ॥ २३ ॥ राक्षसानिहतायेनसहस्राणिचतुर्दश ॥ कथंसराघवोवीरःसर्वास्त्रकुशलोबली ॥ २४ ॥

॥ १३ ॥ विनाशायविधास्यति यत्नमितिशेषः येनव्यवसायेनस्त्रीभोगव्यवसायेन ॥ १४ ॥ तन्नैरर्थक्यमेवाह नहीति ॥ १५ ॥ श्रेयस्तत्कालसुखावहंपथ्यंवापरिणामसुखावहंवानसमवे क्षसेनविचारयसि यथामर्त्योमृत्युकालेविपरीतानिसेवतेतथात्वमपीतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ हिरण्मयवृक्षदर्शनंमृत्युचिह्नं वैतरण्यादियातनास्थानंपश्यसीति वर्तमानसामीप्येलट् ॥ १९ ॥ २० ॥ शाल्मलीयातनावृक्षः ॥ २१ ॥ धारितुंधर्तुं जीवितमितिशेषः ॥ २२ ॥ ममभर्तुःअपराधं कृत्वेतिशेषः भ्रातरंविना एकाकिनेतियावत् ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

गणशःसंघशः वित्रस्तकाः स्वार्थेकः मृगपोतकाःमृगबालकाः ॥ ४० ॥ विलक्षणैर्विगतलक्षणैर्विगतशोभैरितियावत् ॥ ४१ ॥ विक्रोशंतीमित्यर्धंपूर्वान्वयि ॥ ४२ ॥ धरणीतलमवेक्षमा
णांरामलक्ष्मणागमनकांक्षया वस्तुतस्तदनुगमनाकांक्षयेतितत्त्वं विप्रमृष्टोविलुलितोविशेषकस्तिलकोयस्यास्ताम् ॥ ४३ ॥ भयभारपीडितासेवविवर्णवक्त्रेत्यर्थः ॥४४॥ ॥ इतिश्रीरामा
भिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेद्विपंचाशःसर्गः ॥ ५२ ॥ ॥७॥ ॥ अथसीतयाक्रियमाणपारुष्यएवतांहरतिस्मेत्याह खमिति वर्तिनीत्य

इतिभूतानिसर्वाणिगणशःपर्यदेवयन्॥ वित्रस्तकादीनमुखारुरुदुर्मृगपोतकाः॥ ४०॥ उद्वीक्ष्योद्वीक्ष्यनयनैर्भयादिवविलक्षणैः॥ सुप्रवेपितगा
त्राश्चबभूवुर्वनदेवताः॥ ४१॥ विक्रोशंतींदृढंसीतांदृष्ट्वादुःखंतथागताम्॥ तांतुलक्ष्मणरामेतिक्रोशंतींमधुरस्वराम्॥ ४२॥ अवेक्षमाणांबहुशो
वैदेहींधरणीतलम्॥ सतामाकुलकेशांतांविप्रमृष्टविशेषकाम्॥ जहारात्मविनाशायदशग्रीवोमनस्विनीम्॥ ४३॥ ततस्तुसाचारुदतीशुचिस्मि
ताविनाकृताबंधुजनेनमैथिली॥ अपश्यतीराघवलक्ष्मणावुभौविवर्णवक्त्राभयभारपीडिता॥ ४४॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०द्विपंचा
शःसर्गः॥ ५२॥ ॥७॥ ॥खमुत्पतंतंतंदृष्ट्वामैथिलीजनकात्मजा॥ दुःखितापरमोद्विग्नाभयेमहतिवर्तिनी॥ १॥ रोषरोदनताम्राक्षी
भीमाक्षंराक्षसाधिपम्॥ रुदतीकरुणंसीताह्रियमाणातमब्रवीत्॥ २॥ नव्यपत्रपसेनीचकर्मणानेनरावण॥ ज्ञात्वाविरहितांयोमांचोरयित्वाप
लायसे॥ ३॥ त्वयैवनूनंदुष्टात्मन्भीरुणाहर्तुमिच्छता॥ ममापवाहितोभर्तामृगरूपेणमायया॥ ४॥ योहिमामुद्यतस्त्रातुंसोप्ययंविनिपातितः॥
गृध्रराजःपुराणोसौश्वशुरस्यसखामम॥५॥ परमंखलुतेवीर्यंदृश्यतेराक्षसाधम॥ विश्राव्यनामधेयंहियुद्धेनास्मिजितात्वया॥६॥ ईदृशंगर्हितंकर्म
कथंकृत्वानलज्जसे॥ स्त्रियाश्चाहरणंनीचरहितेचपरस्यच॥७॥ कथयिष्यंतिलोकेषुपुरुषाःकर्मकुत्सितम्॥ सुनृशंसमधर्मिष्ठंतवशौटीर्यमानिनः॥८॥

सुप्यपिणिनिरार्षः ॥ १ ॥ रोषरोदनाभ्यांहेतुभ्यांताम्राक्षी ॥ २ ॥ विरहितांरामलक्ष्मणाभ्यामितिशेषः अनेनकर्मणाचौर्येण ॥ ३ ॥ अपवाहितःअन्यत्रनायितः माययामृगरूपेणमारीचेनेति
शेषः ॥ ४ ॥ पुराणोवृद्धःअतएवास्यनिपातनंनतुत्वद्वीर्यहेतुकमितिभावः ॥ ५ ॥ परमंखल्वितिव्यंग्योक्तिः ॥ ६ ॥ स्त्रियाहरणमेवगर्हितं राक्षसादिविवाहानांशास्त्रेगर्हितत्वात्तत्रापिपरस्यवि
वाहितायास्तत्रापिरहितेपतिरहितेकालेदेशेचेत्यतिनिंद्यंतेकर्मेतिभावः ॥ ७ ॥ शौटीर्यमानिनःशूरमानिनः तादृशस्येदृशीलोकेनिंदामरणादप्यधिकेतिभावः ॥ ८ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

एतदंतःसीताहरणकर्मावसानः सिद्धाःसिद्धाश्च ॥ ११ ॥ रूपिणीमात्मनोमृत्युमित्यन्वयः ॥ १२ ॥संरूढकक्ष्यांबहुजनाकीर्णद्वारां बहुलांविपुलां संरूढकक्ष्याबहुलमितिपाठेतादृशबहुनरद्वा
रवदित्यंतःपुरविशेषणं ॥ १३ ॥ मायामिवासुरीमित्यनेनमायारूपैवैषासीतायालंकामागतेतिध्वनितं मुख्यमातात्वग्निप्रविष्टेतिपूर्वमेवध्वनितमतएवरावणस्यवहनीयैषाजाता मायात्वादेवरा
वणस्यतदज्ञानं पिशाचीःराक्षसीरि... इतितीर्थः ॥ १४ ॥ असंमतःअस्मदननुज्ञातःपुमांस्तथाभूतास्त्रीवानपश्यतितथारक्षतेतिशेषः ॥ १५ ॥ मच्छंदतोमदाज्ञयायद्यद्वस्तुयदाइच्छेत्तत्तदैवयथा

एतदंतोदशग्रीवइतिसिद्धास्तदाब्रुवन्॥ सतुसीतांविचेष्टंतीमंकेनादायरावणः ॥ ११ ॥ प्रविवेशपुरींलंकांरूपिणींमृत्युमात्मनः ॥ सोभिगम्यपुरीं
लंकांसुविभक्तमहापथाम्॥ १२ ॥ संरूढकक्ष्यांबहुलांस्वमंतःपुरमाविशत्॥ तत्रतामसितापांगींशोकमोहसमन्विताम्॥ १३ ॥ निदधेरावणःसो
तांमयोमायामिवासुरीम्॥ अब्रवीच्चदशग्री... राश्च घोरदर्शनाः॥ १४॥ यथानैनांपुमान्स्त्रीवासीतांपश्यत्यसंमतः॥ मुक्तामणिसुवर्णानिवस्त्रा
ण्याभरणानिच॥ १५॥ यद्यदिच्छेत्त... स्यादयंमच्छंदतोयथा॥ याचवक्ष्यतिवैदेहींवचनंकिंचिदप्रियम्॥ १६॥ अज्ञानाद्यदिवाज्ञानान्नतस्या
जीवितंप्रियम्॥ तथोक्त्वाराक्षसीस्तास्तुराक्षसेंद्रःप्रतापवान्॥ १७॥ निष्क्रम्यांतःपुरात्तस्मात्किंकृत्यमितिचिंतयन्॥ ददर्शाष्टौमहावीर्यान्राक्षसा
न्पिशिताशनान्॥ १८॥ सतान्दृष्ट्वामहावीर्योवरदानेनमोहितः॥ उवाचतानिदंवाक्यंप्रशस्यबलवीर्यतः॥ १९ ॥ नानाप्रहरणाःक्षिप्रमितोगच्छ
तसत्वराः॥ जनस्थानंहतस्थानंभूतपूर्वंखरालयम्॥ २०॥ तत्रास्यतांजनस्थानेशून्येनिहतराक्षसे॥ पौरुषंबलमाश्रित्यत्रासमुत्सृज्यदूरतः॥ २१॥
बहुसैन्यंमहावीर्यंजनस्थानेनिवेशितम्॥ सदूषणखरंयुद्धेनिहतंरामसायकैः॥ २२॥ ततःक्रोधोममापूर्वोधैर्यस्योपरिवर्धते॥ वैरंचसुमहज्जातं
रामंप्रतिसुदारुणम्॥ २३॥ निर्यातयितुमिच्छामितच्चवैरंमहारिपोः॥ नहिलप्स्याम्यहंनिद्रामहत्वासंयुगेरिपुम्॥ २४॥ तंत्विदानीमहंहत्वाखरदू
षणघातिनम्॥ रामंशर्मोपलप्स्यामिधनंलब्ध्वेवनिर्धनः॥ २५॥

स्यादिष्टंभवतितथैवतत्सर्वंदेयं मच्छंदतइत्यस्यमद्वशप्राप्तिसिद्ध्यर्थमित्यर्थइतिकतकः अस्याअप्रियंचनवाच्यमित्याह याचेति तस्याजीवितंनप्रियं तांमारयामीत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥
वरदानेनपैतामहेनमोहितोरामशतादपिनमेभीरितिनिश्चितयानः मोहकृतैषाचिंता तान्बलवीर्यतःप्रशस्येत्यन्वयः ॥ १९ ॥ हतस्थानंरामेणेति शून्यंकृतमित्यर्थः पूर्वंखरालयत्वंभूतंप्राप्तम्
॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धैर्यस्योपरिक्रोधः धैर्योपमर्दकःक्रोधइत्यर्थः ततःखरादिवधान्नतुभीत्यानापिवृथाक्रोधइत्यर्थः ॥ २३ ॥ निर्यातयितुंप्रत्युपकारेणापनेतुम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ २५ ॥ आगतगात्रवेपथुः भारातिशयात् ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेत्रिपंचाशःसर्गः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अपश्यतीअपश्यंती ॥ १ ॥ २ ॥ यदिरामायशंसेयुरिति दैवगत्यादृष्टायरामायशंसेयुरितिप्रत्याशयेतिशेषः वस्तुतोयंयदिशब्दोवेदाःप्रमाणंयदिस्युरितिवत् वस्त्रमुत्तरीयमुत्सृज्यतन्मध्येवानरमध्येसहभूषणंभूषणसहितंकर्णोत्पलादिचनिक्षिप्तं तयेतिशेषः ॥३॥ तत्कर्मचतत्कर्मतुवस्त्रभूषणप्रक्षेपकर्मतु संभ्रमात्सभयहरणजनितचित्तक्षोभात् अतिभारेणशिरसामधोमुखतयाच ॥ ४ ॥

नत्वांहन्याच्छरैस्तीक्ष्णैरिष्टभार्यापहारिणम् ॥ एतच्चान्यच्चपरुषंवैदेहीरावणांकगा ॥ भयशोकसमाविष्टाकरुणंविललापह ॥ २५ ॥ तदाभ्रशार्तांबहुचैवभाषिणींविलापपूर्वंकरुणंचभामिनीम् ॥ जहारपापस्तरुणींविचेष्टतींनृपात्मजामागतगात्रवेपथुः ॥ २६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ० अर०त्रिपंचाशःसर्गः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ह्रियमाणातुवैदेहीकंचिन्नाथमपश्यती ॥ ददर्शगिरिशृंगस्थान्पंचवानरपुंगवान् ॥ १ ॥ तेषांमध्येविशालाक्षीकौशेयंकनकप्रभम् ॥ उत्तरीयंवरारोहाशुभान्याभरणानिच ॥ २ ॥ मुमोचयदिरामायशंसेयुरितिभामिनी ॥ वस्त्रमुत्सृज्यतन्मध्येनिक्षिप्तंसहभूषणम् ॥ ३ ॥ संभ्रमात्तुदशग्रीवस्तत्कर्मचनबुद्धवान् ॥ पिंगाक्षस्तांविशालाक्षींनेत्रैरनिमिषैरिव ॥ ४ ॥ विक्रोशंतींतदासीतांददृशुर्वानरोत्तमाः ॥ सचपंपामतिक्रम्यलंकामभिमुखःपुरीम् ॥ ५ ॥ जगाममैथिलींगृह्यरुदतींराक्षसेश्वरः ॥ तांजहारसुसंहृष्टोरावणोमृत्युमात्मनः ॥ ६ ॥ उत्संगेनैवभुजगींतीक्ष्णदंष्ट्रांमहाविषाम् ॥ वनानिसरितःशैलान्सरांसिचविहायसा ॥ ७ ॥ सक्षिप्रंसमतीयायशरश्चापादिवच्युतः ॥ तिमिनक्रनिकेतंतुवरुणालयमक्षयम् ॥ ८ ॥ सरितांशरणंगत्वासमतीयायसागरम् ॥ संभ्रमात्परिवृत्तोर्मीरुद्धमीनमहोरगः ॥ ९ ॥ वैदेह्यांह्रियमाणायांबभूववरुणालयः ॥ अंतरिक्षागतावाचःसस्रृजुश्चारणास्तथा ॥ १० ॥

॥५॥ सुसंहृष्टःमृत्योस्तत्त्वेनाज्ञानात् केचित्तुलब्ध्वंरामहस्तान्मृत्युद्वारमितिसंहृष्टः विनाचोत्कटंपापंपुण्यक्षयाभावेननमृत्युःसन्निहितःस्यादितितमोगुणावृतःसन्मातर्यपिविरुद्धशब्दव्यवहारंकृतवानितिवदंति तेषामेतत्सर्गांतेवक्ष्यमाणंबभूवमोहान्मुदितइत्यसंगतंस्यात् तथाआत्मानंबुद्धिवैक्लव्यात्कृतकृत्यममन्यतइत्युत्तरसर्गादिस्थंचासंगतंस्यात् ॥६॥ विहायसाआकाशमार्गेणक्षिप्रंसमतीयायेत्यन्वयः ॥७॥ तिमिर्मत्स्यविशेषः ॥ ८ ॥ संभ्रमाज्जगन्मात्रपहारदर्शनजक्षोभात्परिवृत्तोर्मिःस्वभावप्राप्तोर्मिप्रवृत्तिरहितः रुद्धाःरुद्धप्रचारामीनादयोयस्मिन् ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥६५॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

हेममयजालकैरावृताः ॥ १० ॥ सुधयामणिभिश्चविचित्राणि भूमिभागानीत्यार्षंक्लीबत्वम् ॥ ११ ॥ दीर्घिकावाप्यः ॥ १२ ॥ लोभितुंसामनिग्रहाभ्यांप्रलोभयितुम् ॥ १३ ॥ दशेति द्वात्रिंशत्कोटिसंख्याः ॥ १४ ॥ तेषामपिएकस्यैकस्यैकमेकंसहस्रंममकार्येप्रयोजनेसाधकतयापुरःसरमस्तीतिशेषः ॥ १५ ॥ मेममयदिदमुक्तरूपंराज्यतंत्रंराजपरिकरस्तत्त्वयिप्रतिष्ठितम् त्वदधीन

दांतकाराजताश्चैवगवाक्षाःप्रियदर्शनाः ॥ हेमजालावृताश्चासंस्तत्रप्रासादपंक्तयः ॥ १० ॥ सुधामणिविचित्राणिभूमिभागानिसर्वशः ॥ दशग्रीवःस्वभवनेप्रादर्शयतमैथिलीम् ॥ ११ ॥ दीर्घिकाःपुष्करिण्यश्चनानापुष्पसमावृताः ॥ रावणोदर्शयामाससीतांशोकपरायणाम् ॥ १२ ॥ दर्शयित्वातुवैदेहींकृत्स्नंतद्भवनोत्तमम् ॥ उवाचवाक्यंपापात्मासीतांलोभितुमिच्छया ॥ १३ ॥ दशराक्षसकोट्यश्चद्वाविंशतिरथापराः ॥ वर्जयित्वाजनान्वृद्धान्बालांश्चरजनीचरान् ॥ १४ ॥ तेषांप्रभुरहंसीतेसर्वेषांभीमकर्मणाम् ॥ सहस्रमेकमेकस्यममकार्यपुरःसरम् ॥ १५ ॥ यदिदंराज्यतंत्रंमेत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ जीवितंचविशालाक्षि त्वंमेप्राणैर्गरीयसी ॥ १६ ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणांममयोसौपरिग्रहः ॥ तासांत्वमीश्वरीसीतेममभार्याभवप्रिये ॥ १७ ॥ साधुकिंतेन्यथाबुद्ध्यारोचयस्ववचोमम ॥ भजस्वमाभितप्तस्यप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ १८ ॥ परिक्षिप्तासमुद्रेणलंकेयंशतयोजना ॥ नेयंधर्षयितुंशक्यासेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ १९ ॥ नदेवेषुनयक्षेषुनगंधर्वेषुनर्षिषु ॥ अहंपश्यामिलोकेषुयोमेवीर्यसमोभवेत् ॥ २० ॥ राज्यभ्रष्टेनदीनेनतापसेनपदातिना ॥ किंकरिष्यसिरामेणमानुषेणाल्पतेजसा ॥ २१ ॥ भजस्वसीतेमामेवभर्ताहंसदृशस्तव ॥ यौवनंत्वध्रुवंभीरुरमस्वेहमयासह ॥ २२ ॥ दर्शनेमाकृथाबुद्धिंराघवस्यवरानने ॥ कास्यशक्तिरिहागंतुमपिसीतेमनोरथैः ॥ २३ ॥ नशक्योवायुराकाशेपाशैर्बद्धुंमहाजवः ॥ दीप्यमानस्यवाप्यग्नेर्ग्रहीतुंविमलांशिखाः ॥ २४ ॥ त्रयाणामपिलोकानांनतंपश्यामिशोभने ॥ विक्रमेणनयेद्यस्त्वांमद्बाहुपरिपालिताम् ॥ २५ ॥

मित्यर्थः ॥ १६ ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणामंतःपुरसंचारिणीनाम् योममपरिग्रहःभार्या नित्यपुंल्लिंगःपरिग्रहशब्दोभार्यावाची ममभार्यासतीतासांत्वमीश्वरीस्वामिनीभव ॥ १७ ॥ साधुहितंममवचोरोचयस्वेत्यन्वयः अन्यथाबुद्ध्यातेतवकिं नकिमपिफलमित्यर्थः मामांभजस्व अभितप्तस्यकामाभितप्तस्य ॥ १८ ॥ शतयोजना भूमेरितिशेषः अशक्यधर्षणत्वेपूर्वार्धंहेतुः एवंचरामस्यात्रागमनमसंभावितमितिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अस्यरामस्य ॥ २३ ॥ यथावायुर्बद्धुमशक्योयथाचाग्निशिखाग्रहीतुमशक्यास्तथेहागंतुमशक्यमित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri .

प्रवृत्तिर्वार्ता उपनेतव्यामम प्रापणीया ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ महार्थंमहानर्थोऽभिधेयंयस्यतत् यतःयद्दिशिजनस्थानंतद्दिशीत्यर्थः अलक्ष्यदर्शनाःअंतर्धानविषया ॥ २९ ॥ उपलभ्यप्रा
प्यस्पृष्ट्वाचपरिगृह्यस्वगृहेस्थापयित्वापरिग्रहत्वेनविभाव्यच प्रसज्ज्यसंपाद्य मोहान्मुदितःखरहंतुर्वधोममसुकरःस्त्रीवियोगेनातिखिन्नस्येतिहर्षितः ॥ ३० ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्री

 जनस्थानेवसद्भिस्तुभवद्भीराममाश्रिता ॥ प्रवृत्तिरुपनेतव्याकिंकरोतीतितत्त्वतः ॥ २६॥ अप्रमादाच्चगंतव्यंसर्वैरेवनिशाचरैः ॥ कर्तव्यश्चसदा ३
यत्नोराघवस्यवधंप्रति॥ २७॥ युष्माकंतुबलंज्ञातंबहुशोरणमूर्धनि ॥ अतश्चास्मिन्जनस्थानेमयायूयंनिवेशिताः ॥ २८ ॥ ततःप्रियंवाक्यमुपे
त्यराक्षसामहार्थमष्टावभिवाद्यरावणम् ॥ विहायलंकांसहिताःप्रतस्थिरेयतोजनस्थानमलक्ष्यदर्शनाः ॥ २९ ॥ ततस्तुसीतामुपलभ्यरावणःसुसं
प्रहृष्टःपरिगृह्यमैथिलीम्॥ प्रसज्ज्यरामेणचवैरमुत्तमंबभूवमोहान्मुदितःसरावणः ॥ ३० ॥ ॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्ये
अरण्यकांडेचतुष्पंचाशःसर्गः॥ ५४॥ ॥ ७ ॥ ॥संदिश्यराक्षसान्घोरान्रावणोष्टौमहाबलान्॥ आत्मानंबुद्धिवैक्लव्यात्कृतकृत्यममन्यत
॥ १ ॥सचिंतयानोवैदेहींकामबाणैःप्रपीडितः ॥ प्रविवेशगृहंरम्यंसीतांद्रष्टुमभित्वरन् ॥ २ ॥ सप्रविश्यतुतद्वेश्मरावणोराक्षसाधिपः॥ अपश्यद्रा
क्षसीमध्येसीतांदुःखपरायणाम्॥ ३ ॥ अश्रुपूर्णमुखींदीनांशोकभारावपीडिताम्॥ वायुवेगैरिवाक्रांतांमज्जंतींनावमर्णवे ॥ ४॥ मृगयूथपरिभ्र
ष्टांमृगींश्वभिरिवावृताम्॥ अधोगतमुखींसीतांतामभ्येत्यनिशाचरः॥ ५॥ तांतुशोकवशाद्दीनामवशांराक्षसाधिपः ॥ सबलाद्दर्शयामासगृहंदेव
गृहोपमम्॥ ६ ॥ हर्म्यप्रासादसंबाधंस्त्रीसहस्रनिषेवितम्॥ नानापक्षिगणैर्जुष्टंनानारत्नसमन्वितम्॥ ७॥दांतकैस्तापनीयैश्चस्फाटिकैराजतैस्तथा॥
वज्रवैदूर्यचित्रैश्चस्तंभैर्दृष्टिमनोरमैः॥ ८ ॥ दिव्यदुंदुभिनिर्घोषंतप्तकांचनभूषणम्॥ सोपानंकांचनंचित्रमारुरोहतयासह॥ ९॥

रामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेचतुष्पंचाशःसर्गः ॥ ५४ ॥ ॥७॥ ॥ बुद्धिवैक्लव्याद्बुद्धिवैपरीत्यात् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ शोकोवायुस्थाने अश्रुचार्ण
वजलस्थाने अनेनाश्रुवेगातिशयउक्तः ॥ ४ ॥ अधोगतमवनतंमुखंयस्याः ॥ ५ ॥ अनिच्छंतीमपितद्दर्शनंबलाद्दर्शयामासेत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ दांतकैर्गजदंतकृतैः तपनीयंस्वर्णं स्तंभैर्युत
मितिशेषः ॥ ८ ॥ तयासीतया ॥ ९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

निर्भयास्त्रियोबलादुपभोगेमूर्धातेविपतिष्यतीत्यप्सरसोरावणंप्रतिशापंचित्तेविज्ञायनिर्भया बलात्कारेयोगवशाद्दृश्याऽस्पृश्याचभविष्यामीतिधियानिर्भयावा तृणमंतरतःकृत्वासाक्षात्पापात्मकपरपुरुषसंभाषणजदोषपरिहारायेतिशेषः ॥ १ ॥ धर्मसेतुरिवेत्यत्रधर्मेतिपृथक्पदंलुप्तषष्ठीकम् धर्मस्याचलःसेतुरिवमर्यादाप्रतिष्ठापकःपरिज्ञातःप्रसिद्धः ॥ २ ॥ ३ ॥ सकस्तत्राह यद्यति ॥ ४ ॥ शयिताशयनकर्ता मृतोभूरितिशेषः इडार्षः ॥५॥ प्रोक्तास्त्वया मत्पुरइतिशेषः ॥६॥ ॥७॥ तस्यरामस्यवैरंक्रोधमुत्पाद्यतत्सन्निधिप्राप्तस्ततोजीवन्नमोक्ष्यसे तस्यमनुष्यत्वादितिभावः

सातथोक्तातुवैदेहीनिर्भयाशोककर्शिता॥ तृणमंतरतःकृत्वारावणंप्रत्यभाषत ॥ १ ॥ राजादशरथोनामधर्मसेतुरिवाचलः॥ सत्यसंधःपरिज्ञातो यस्यपुत्रःसराघवः॥ २॥ रामोनामसधर्मात्मात्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ दीर्घबाहुर्विशालाक्षोदैवतंसपतिर्मम ॥ ३ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातःसिंहस्कंधोमहाद्युतिः॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रायस्तेप्राणान्वधिष्यति॥ ४॥ प्रत्यक्षंयद्यहंतस्यत्वयावैधर्षिताबलात्॥ शयितात्वंहतःसंख्येजनस्थानेयथाखरः ॥ ५॥ यएतेराक्षसाःप्रोक्ताघोररूपामहाबलाः॥ राघवेनिर्विषाःसर्वेसुपर्णेपन्नगायथा ॥ ६ ॥ तस्यज्याविप्रमुक्तास्तेशराःकांचनभूषणाः॥ शरीरंविधमिष्यंतिगंगाकूलमिवोर्मयः॥ ७॥ असुरैर्वासुरैर्वात्वंयद्यवध्योसिरावण॥ उत्पाद्यसुमहद्वैरंजीवंस्तस्यनमोक्ष्यसे॥ ८ ॥ सतेजीवितशेषस्यराघवोंतकरोबली ॥ पशोर्यूपगतस्येवजीवितंतवदुर्लभम् ॥ ९ ॥ यदिपश्येत्सरामस्त्वांरोषदीप्तेनचक्षुषा ॥ रक्षस्त्वमद्यनिर्दग्धोयथारुद्रेणमन्मथः ॥ १० ॥ यश्चंद्रंनभसोभूमौ [illegible] न्नाशयेतवा॥ सागरंशोषयेद्वापिससीतांमोचयेदिह ॥ ११ ॥ गतासुस्त्वंगतश्रीकोगतसत्त्वोगतेंद्रियः॥ लंकावैधव्यसंयुक्तात्वत्कृतेनभ [illegible] ति॥ १२॥ नतेपापमिदंकर्मसुखोदर्कंभविष्यति ॥ याहंनीताविनाभावंपतिपार्श्वात्त्वयाबलात् ॥ १३ ॥ सहिदेवरसंयुक्तोममभर्तामहाद्युतिः॥ निर्भयोवीर्यमाश्रित्यशून्येवसतिदंडके ॥ १४ ॥ सतेवीर्यंबलंदर्पमुत्सेकंचयथाविधम् ॥ व्यपनेष्यतिगात्रेभ्यःशरवर्षेणसंयुगे॥ १५॥ यदाविनाशोभूतानांदृश्यतेकालचोदितः॥ तदाकार्येप्रमाद्यंतिनराःकालवशंगताः॥ १६॥

॥ ८ ॥ तदेवाह अंतकरःनाशकरः॥ ९॥ रक्षइतिरावणसंबोधनम् निर्दग्धोभवेरितिशेषः॥ १०॥योरामःपातयेदित्यादि शक्यार्थेलिङ् यच्चतवशतयोजनसमुद्रमध्यगालंकाऽगम्येतिबुद्धिःसावृथैवेत्याह सागरंशोषयेद्वापि वाशब्दएवार्थे सइहस्थितांसीतांमोचयेदेवेत्यर्थः॥ ११॥त्वत्कृतेनत्वत्कृतापराधेन ॥ १२ ॥पतिपार्श्वाद्विनाभावंपतिपार्श्ववियोगम् ॥ १३॥ देवरसंयुक्तोलक्ष्मणसंयुतः सखरादिहंता दैवतसंयुक्तइतिपाठेदैवानुकूल्यवानित्यर्थः ॥१४॥ वीर्यंपराक्रमः बलंशारीरम् दर्पोमदः उत्सेकःअमर्यादत्वम् ॥१५॥ कार्येप्रमाद्यंति उचितेकार्येवैपरीत्यंप्राप्नुवंतीत्यर्थः॥१६॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

मद्विधास्त्वत्प्रेष्याभविष्यंति मांचेदंगीकरिष्यसितदासेवकवत्त्वदाज्ञावशोभविष्यामि तथाभूतेमयिराक्षसादेवाश्चमद्वशास्त्वद्वशाःसंपन्नाएव किंविशेषेणसर्वंचराचरंत्वत्प्रेष्यंभवतितदेत्यर्थः
॥ २६ ॥ अभिषेकःश्रमनिवृत्तिद्वाराभोगायस्नानंतदुदकेनक्लिन्नाद्र्राश्रमापनयनात्तुष्टाचमांरमयस्व यत्पूर्वंसंचितंकिंचिद्दुष्कृतमासीत्तद्वनवासेनतद्गतदुःखेनगतंक्षीणम् ॥ २७ ॥ इहलंकायाम्
 मदंगीकारादितिशेषः ॥२८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२ ॥शोकेनअस्वस्थामिवचिंतयाहतप्रभामिवध्यायंतीमिवतामुवाचेत्यन्वयः ॥ ३३॥ तूष्णीमवस्थानाद्व्रीडयातूष्णींस्थितेतिमन्यमानआह

लंकायाःसुमहद्राज्यमिदंत्वमनुपालय॥ त्वत्प्रेष्याममद्विधाश्चैवदेवाश्चापिचराचरम् ॥ २६ ॥ अभिषेकजलक्लिन्नातुष्टाचरमयस्वच॥ दुष्कृतंयत्पुरा
कर्मवनवासेनतद्गतम्॥ २७॥ यच्चतेसुकृतंकर्मतस्येहफलमाप्नुहि॥ इहसर्वाणिमाल्यानिदिव्यगंधानिमैथिलि ॥ २८ ॥ भूषणानिचमुख्यानिता
निसेवमयासह॥ पुष्पकंनामसुश्रोणिभ्रातुर्वैश्रवणस्यमे॥ २९॥ विमानंसूर्यसंकाशंतरसानिर्जितंरणे॥ विशालंरमणीयंचतद्विमानंमनोजवम्
॥ ३०॥ तत्रसीतेमयासार्धंविहरस्वयथासुखम्॥ वदनंपद्मसंकाशंविमलंचारुदर्शनम् ॥ ३१ ॥ शोकार्तंतुवरारोहेनभ्राजतिवरानने॥ एवंवदति
तस्मिन्सावस्त्रांतेनवरांगना॥ ३२॥ पिधायेंदुनिभंसीतामंदमश्रूण्यवर्तयत्॥ ध्यायंतींतामिवास्वस्थांसीतांचिंताहतप्रभाम् ॥ ३३॥ उवाचवचनं
वीरोरावणोरजनीचरः॥ अलंव्रीडेनवैदेहिधर्मलोपकृतेनते ॥ ३४ ॥ आर्षोयंदेविनिष्पंदोयस्त्वामभिभविष्यति॥ एतौपादौमयास्निग्धौशिरोभिः
परिपीडितौ॥ ३५॥ प्रसादंकुरुमेक्षिप्रंवश्योदासोहमस्मिते॥ इमाःशून्यमयावाचःशुष्यमाणेनभाषिताः ॥ ३६॥ नचापिरावणःकांचिन्मूर्ध्नास्त्रींप्र
णमेतह॥ एवमुक्त्वादशग्रीवोमैथिलींजनकात्मजाम्॥ कृतांतवशमापन्नोममेयमितिमन्यते ॥ ३७॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अरण्यकांडे
पंचपंचाशःसर्गः॥५५॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

अलमिति धर्मलोपःस्वभर्तृत्यागपरांगीकाररूपस्तत्कृतेनव्रीडेनलज्जयाऽलम् मास्त्वित्यर्थः ॥ ३४॥ कुतस्तत्राह आर्षइति हेदेवित्वामभित्वामुद्दिश्यमयाक्रियमाणोनिष्पंदःस्नेहबंधःप्रार्थनारू
पःयश्चायंभविष्यतिसोयमार्षोऋषिदृष्टएवक्षत्रियाणामुचितत्वेनवेदोक्तएव बलात्कारेणराक्षसइतिविवाहेषुस्मृत्यागणनात् एवमुक्तिरपितमोगुणप्राधान्येनैव कन्यायाबलात्कारेणग्रहणस्यै
वराक्षसविवाहपदार्थत्वादितिबोध्यम् पुनःप्रसादयति एताविति ॥३५॥ इमादासोहमित्यंताःशुष्यमाणेनकामपीडितेनमयाभाषिताउक्तावाचःशून्यायथानभवंतितथाकुर्विति शेषः ॥३६॥एवं
विधंप्रसादनंनकाप्यभूदित्याह नचापीति मन्यतेऽमंस्त अत्ररसाभासः ॥३७॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेपंचपंचाशःसर्गः ॥५५॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सर्वेकामाःफलंतियेभ्यस्तादृशैर्वृक्षैःकल्पवृक्षैरित्यर्थः सर्वकालमदैःसर्वकालंमदुशैर्द्विजैःपक्षिभिः ॥ २३ ॥ २४ ॥ शोकेनत्रस्तासेव इतरजनप्रतारणायनटवल्लोकरीत्यनुसरणमनयोर्लौको

सर्वकामफलैर्वृक्षैर्नानापुष्पफलैर्वृताम् ॥ सर्वकालमदैश्चापिद्विजैःसमुपसेविताम् ॥ २३ ॥ सातुशोकपरीतांगीमैथिलीजनकात्मजा ॥ राक्षसीव
शमापन्नाव्याघ्रीणांहरिणीयथा ॥ ३४ ॥ शोकेनमहतात्रस्तामैथिलीजनकात्मजा ॥ नशर्मलभतेभीरुःपाशबद्धामृगीयथा ॥ ३५ ॥ नविंदतेतत्रतु
शर्ममैथिलीविरूपनेत्राभिरतीवतर्जिता ॥ पतिंस्मरंतीदयितंचदेवरंविचेतनाभूद्भयशोकपीडिता ॥ ३६ ॥ ॥इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०षट्
पंचाशःसर्गः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥"प्रवेशितायांसीतायांलंकांप्रतिपितामहः ॥ तदाप्रोवाचदेवेंद्रंपरितुष्टंशतक्रतुम् ॥ १ ॥ त्रैलोक्यस्य
हितार्थायरक्षसामहितायच ॥ लंकांप्रवेशितासीतारावणेनदुरात्मना ॥ २ ॥ पतिव्रतामहाभागानित्यंचैवसुखैधिता ॥ अपश्यंतीचभर्तारंपश्यंती
राक्षसीजनम् ॥ ३ ॥ राक्षसीभिःपरिवृताभर्तृदर्शनलालसा ॥ निविष्टाहिपुरीलंकातीरेनदनदीपतेः ॥ ४ ॥ कथंज्ञास्यतितांरामस्तत्रस्थांतामनिंदि
ताम् ॥ दुःखंसंचिंतयंतीसाबहुशःपरिदुर्लभा ॥ ५ ॥ प्राणयात्रामकुर्वाणाप्राणांस्त्यक्ष्यत्यसंशयम् ॥ सभूयःसंशयोजातःसीतायाःप्राणसंक्षये
॥ ६ ॥ सत्वंशीघ्रमितोगत्वासीतांपश्यशुभाननाम् ॥ प्रविश्यनगरींलंकांप्रयच्छहविरुत्तमम् ॥ ७ ॥ एवमुक्तोथदेवेंद्रःपुरींरावणपालिताम् ॥ आग
च्छन्निद्रयासार्धंभगवान्पाकशासनः ॥ ८ ॥ निद्रांचोवाचगच्छत्वंराक्षसान्संप्रमोहय ॥ सातथोक्तामघवतादेवीपरमहर्षिता ॥ ९ ॥ देवकार्यार्थसि
द्ध्यर्थंप्रामोहयतराक्षसान् ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवःसहस्राक्षःशचीपतिः ॥ १० ॥ आससादवनस्थांतांवचनंचेदमब्रवीत् ॥ देवराजोस्मिभद्रंतेइहचास्मि
शुचिस्मिते ॥ ११ ॥ अहंत्वांकार्यसिद्ध्यर्थंराघवस्यमहात्मनः ॥ साहाय्यंकल्पयिष्यामिमाशुचोजनकात्मजे ॥ १२ ॥ मत्प्रसादात्समुद्रंसतरिष्यति
बलैःसह ॥ मयैवेहचराक्षस्योमाययामोहिताःशुभे ॥ १३ ॥ तस्मादन्नमिदंसीतेहविष्यान्नमहंस्वयम् ॥ सत्वांसंगृह्यवैदेहिआगतःसहनिद्रया
॥ १४ ॥ एतदत्स्यसिमद्धस्तान्नत्वांबाधिष्यतेशुभे ॥ क्षुधातृषाचरंभोरुवर्षाणामयुतैरपि ॥ १५ ॥ एवमुक्तातुदेवेंद्रमुवाचपरिशंकिता ॥ कथंजाना
मिदेवेंद्रंत्वामिहस्थंशचीपतिम् ॥ १६ ॥

यथावास्तवममन्यततथैवकविरपिवर्णयतितत्प्रतारणायैवेतिमंतव्यम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ इतिश्रीरा०
श्रीरा०रा०वा०आदिकाव्येअरण्यकांडेपट्पंचाशःसर्गः ॥ ५६ ॥ ॥७॥ ॥ प्रवेशितायामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

मांप्रघृष्य स्थितस्येतिशेषः सतेकालइति नाशकालइत्यर्थः स्वमरणेनवैधव्यमेवांतःपुरवधः ॥ १७ ॥ यज्ञमध्यस्थायज्ञशालामध्यस्थास्रुगादियज्ञोपकरणमंडितावेदिश्वंडालेनावमर्दितुंस्प्रष्टुं नशक्यातथात्वयाहमितियोजना ॥ १८ ॥ १९ ॥ पद्मषंडानिपद्मसमूहाः तृणमध्यस्थंजलनील्यादितृणमध्यस्थंद्रक्ष्येतपश्येत् मद्गुकंजलवायसम् ॥ २० ॥ एवंनिर्भयोक्तौलोकानुसारेणप तिव्रतोचितंहेतुमाह इदमिति निःसंज्ञंस्वतोजडम् ॥ २१ ॥ अपक्रोशंसीताअसतीजातेतिनिंदाम् सुपरुषंसुतरांपरुषम् अनेनप्रबंधेनरजस्तमोयुतानामीश्वरालाभोदर्शितः ॥२२॥२३ ॥ भयसं

द्विजातिमंत्रसंपूताचंडालेनावमर्दितुम् ॥ आत्मनोराक्षसानांचवधायांतःपुरस्यच॥१७॥नशक्यायज्ञमध्यस्थावेदिःस्रुग्भांडमंडिता॥ द्विजातिमंत्र मांप्रधृष्यसतेकालःप्राप्तोयंराक्षसाधम॥ आत्मनोराक्षसानांचवधायांतःपुरस्यच॥१७॥नशक्यायज्ञमध्यस्थावेदिःस्रुग्भांडमंडिता॥ द्विजातिमंत्र

संपूताचंडालेनावमर्दितुम्॥१८॥तथाहंधर्मनित्यस्यधर्मपत्नीदृढव्रता॥त्वयास्प्रष्टुंनशक्याहंराक्षसाधमपापिना॥१९॥क्रीडंतीराजहंसेनपद्मषंडेषु नित्यशः॥ हंसीसातृणमध्यस्थंकथंद्रक्ष्येतमद्गुकम्॥ २०॥इदंशरीरंनिःसंज्ञंबंधवाघातयस्ववा॥ नेदंशरीरंरक्ष्यंमेजीवितंवापिराक्षस॥२१॥नतुश क्यमपक्रोशंपृथिव्यांदातुमात्मनः॥एवमुक्तातुवैदेहीक्रोधात्सुपरुषंवचः॥ २२॥रावणंजानकीतत्रपुनर्नोवाचकिंचन॥सीतायावचनंश्रुत्वापरुषं रोमहर्षणम्॥ २३॥प्रत्युवाचततःसीतांभयसंदर्शनंवचः॥श्रृणुमैथिलिमद्वाक्यंमासान्द्वादशभामिनि॥२४॥कालेनानेननाभ्येषियदिमांचारुहा सिनि॥ततस्त्वांप्रातराशार्थंसूदाश्छेत्स्यंतिलेशशः॥ २५॥इत्युक्त्वापरुषंवाक्यंरावणःशत्रुरावणः॥राक्षसीश्चततःक्रुद्धइदंवचनमब्रवीत्॥ २६॥ शीघ्रमेवहिराक्षस्योविरूपाघोरदर्शनाः॥दर्पमस्यापनेष्यंतुमांसशोणितभोजनाः॥ २७॥ वचनादेवतास्तस्यसुघोराघोरदर्शनाः॥कृतप्रांजलयो भूत्वामैथिलींपर्यवारयन्॥ २८॥सताःप्रोवाचराजासौरावणोघोरदर्शनाः॥प्रचल्यचरणोत्कर्षैर्दारयन्निवमेदिनीम्॥ २९॥ अशोकवनिकाम ध्येमैथिलीनीयतामिति॥ तत्रेयंरक्ष्यतांगूढंयुष्माभिःपरिवारिता॥ ३०॥तत्रैनांतर्जनैर्घोरैःपुनःसांत्वैश्चमैथिलीम्॥ आनयध्वंवशंसर्वावन्यांगज वधूमिव॥ ३१॥इतिप्रतिसमादिष्टाराक्षस्योरावणेनताः॥ अशोकवनिकांजग्मुर्मैथिलींपरिगृह्यतु॥ ३२॥

दर्शनंभयोत्पादकम् द्वादशप्रतीक्षेइतिशेषः यत्तुपाद्मे दशमासात्परंसीतेयदिमांनभजिष्यसि तदाहन्मीत्युक्तम् तत्तुपुनःसीतासविधगमनकालिकंवचइतिनविरोधः ॥२४ ॥ नाभ्येषिस्वारस्येने तिशेषः ॥ २५ ॥ शत्रून्रावयतिक्रोशयतिशत्रुरावणः ॥ २६ ॥ अपनेष्यंतुअपनयंतु ॥ २७ ॥ कृतप्रांजलयोरावणंप्रतीतिशेषः ॥ २८ ॥ चरणोत्कर्षैःपदोत्क्षेपैर्मेदिनींदारयन्निव प्रचल्यद्वि त्राणिपदानिचलित्वा ॥ २९ ॥ नीयतामितिप्रोवाचेत्यन्वयः परिवारिताक्षणमप्यवियुक्ता रक्ष्यतामित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

सहितैरीप्सितःकर्तुमिष्टः नूनंनिश्चयेन तत्रैवानुकूलतर्कमाह कांचनइत्यादि यतःकांचनमृगोभूत्वामांव्यपनीयाकृष्यदूरंनीत्वाराक्षसोऽभूत् नतुचर्मप्रयोजनमृगएवस्थितः इतिवाक्यंव्याजहा रचयत्तस्मात्तस्यावधईप्सितइत्यन्वयः काव्यलिंगालंकारः ॥ ७ ८ ॥ अथचिंतांनाटयति अपीति स्वस्ति भवनेहेतुर्जनस्थानेति जनस्थानंस्थानविशेषः जनानांलोकानांराक्षसेभ्योभयनिव त्याइहस्थाननिमित्तंचेत्यर्थः ॥ ९ ॥ हेत्वंतरमपि निमित्तानीति ॥ १० ॥ मृगरूपेणात्मनोपनयनंदूरमाकर्षणंदृष्ट्वापरिशंकितोजनस्थानंखरादिवासभूतमाजगाम अनेनततोपिपरतोमारीचव्य

र..पसैःसहितैर्नूनंसीतायाईप्सितोवधः ॥ कांचनश्चमृगोभूत्वाव्यपनीयाश्रमात्तुमाम् ॥ ७ ॥ दूरंनीत्वाथमारीचोराक्षसोभूच्छराहतः ॥ हालक्ष्मणह तोस्मीतियद्वाक्यंव्याजहारह ॥ ८ ॥ अपिस्वस्तिभवेद्वाभ्यांर..ताभ्यांमयावने ॥ जनस्थाननिमित्तंहिकृतवैरोस्मिराक्षसैः ॥ ९ ॥ निमित्तानिचघोरा णिदृश्यंतेद्यबहूनि च ॥ इत्येवंचिंतयन्रामःश्रुत्वागोमायुनिःस्वनम् ॥ १० ॥ निवर्तमानस्त्वरितोजगामाश्रममात्मवान् ॥ आत्मनश्चापनयनंमृगरू पेणरक्षसा ॥ ११ ॥ आजगामजनस्थानंराघवःपरिशंकितः ॥ तंदीनमानसंदीनमासेदुर्मृगपक्षिणः ॥ १२ ॥ सव्यंकृत्वामहात्मानंघोरांश्चससृजुः स्वरान् ॥ तानिदृष्ट्वानिमित्तानिमहाघोराणिराघवः ॥ १३ ॥ ततोलक्ष्मणमायांतंददर्शविगतप्रभम् ॥ ततोविदूरेरामेणसमीयायसलक्ष्मणः ॥ १४ ॥ विषण्णःसन्विषण्णेनदुःखितोदुःखभागिना ॥ सजगर्हेथतंभ्रातादृष्ट्वालक्ष्मणमागतम् ॥ १५ ॥ विहायसीतांविजनेवनेराक्षससेविते ॥ गृहीत्वाच करंसव्यंलक्ष्मणंरघुनंदनः ॥ १६ ॥ उवाचमधुरोदर्कमिदंपरुषमार्तवत् ॥ अहोलक्ष्मणगर्ह्यंतेकृतंयत्त्वंविहायताम् ॥ १७ ॥ सीतामिहागतःसौम्यक च्चित्स्वस्तिभवेदिति ॥ नमेस्तिसंशयोवीरसर्वथाजनकात्मजा ॥ १८ ॥ विनष्टाभक्षितावापिराक्षसैर्वनचारिभिः ॥ अशुभान्येवभूयिष्ठंयथाप्रादु र्भवंतिमे ॥ १९ ॥

सनेनगतइतिसूचितम् ॥ ११ ॥ दीनमानसम् दीनमानसत्वंनाटयति दीनंशरीरेणापिम्लानम् आसेदुःविपरीतार्थसूचकत्वेनप्रापुः ॥ १२ ॥ तदेवाह सव्यमप्रदक्षिणम् ॥ १३ ॥ अविदूरेसमीपे समीयायसंगतोभूत् ॥ १४ ॥ समगुणकःसन्मिलित्वासरामोलक्ष्मणस्यभ्रातासीतांविहायागतंलक्ष्मणंदृष्ट्वा लक्ष्मणंपञ्चम्यर्थेद्वितीया लक्ष्मणस्यसव्यंकरंगृहीत्वाजगर्हे ॥ १५ ॥ १६ ॥ गर्ह णामाह उवाचेति मधुरोदर्कशब्दतोमाधुर्योत्तरंअर्थतःपरुषमिदंवक्ष्यमाणमार्तवदार्तार्हमुवाच यद्वा मधुरोदर्कंतात्पर्यतोमधुरमापाततःपरुषम् तेकृतंत्वयाकृतम् ॥ १७ ॥ कच्चित्स्वस्तिभवेत् कल्याणंनसंभाव्यतइत्यर्थः ॥ १८ ॥ विनष्टाअपहृता यथाप्रादुर्भवंतिविनष्टेत्यादिनिश्चितम् ॥ १९ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसर्गः ॥ ७ ॥ अथकवी रामवृत्तांतमाह राक्षसमिति ॥ १ ॥ यदापथिनिवृत्तस्तदातस्यमैथिलींद्रष्टुकामस्यतांद्रष्टुंसंत्वरमाणस्यतस्यैवस्थितस्यपृष्ठतोगोमायुःशिवाननादेत्यन्वयः ॥ २ ॥ ३ ॥ यथाभाव्यशुभंतथावा

देवलिंगानिदृष्टानिरामलक्ष्मणसन्निधौ॥ तानिदर्शयदेवेंद्रयदित्वंदेवराट्स्वयम् ॥ १७ ॥ सीतायावचनंश्रुत्वातथाचक्रेशचीपतिः॥ पृथिवींनास्पृ
शत्पद्भ्यामनिमेषेक्षणानिच॥ १८ ॥ अरजोंबरधारीचनम्लानकुसुमस्तथा॥ तंज्ञात्वालक्षणैःसीतावासवंपरिहर्षिता ॥ १९ ॥ उवाचवाक्यंरुदती
भगवद्राघवंप्रति॥ सहभ्रात्रामहाबाहुर्दिष्ट्यामेश्रुतिमागतः॥ २० ॥ यथामेश्वशुरोराजायथाचमिथिलाधिपः॥ तथात्वामद्यपश्यामिसनाथोमे
पतिस्त्वया॥ २१ ॥ तवाज्ञयाचदेवेंद्रपयोभूतमिदंहविः॥ अशिष्यामित्वयादत्तंरघूणांकुलवर्धनम्॥ २२॥ इंद्रहस्ताद्गृहीत्वातत्पायसंसाशुचिस्मि
ता॥ न्यवेदयतभर्त्रेसालक्ष्मणायचमैथिली ॥ २३ ॥ यदिजीवतिमेभर्तासहभ्रात्रामहाबलः॥ इदमस्तुतयोर्भक्त्यातदाश्नात्पायसंस्वयम्॥ २४॥
इतीवतत्प्राश्यहविर्वराननाजहौक्षुधादुःखसमुद्भवंचतम्॥ इंद्रात्प्रवृत्तिमुपलभ्यजानकीकाकुत्स्थयोःप्रीतमनाबभूव ॥ २५ ॥ सचापिशक्रस्त्रिदि
वालयंतदाप्रीतोययौराघवकार्यसिद्धये॥ आमंत्र्यसीतांसततोमहात्माजगामनिद्रासहितःस्वमालयम् ॥ २६ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०
अर०सर्गः॥” ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥राक्षसंमृगरूपेणचरंतंकामरूपिणम्॥ निहत्यरामोमारीचंतूर्णंपथिन्यवर्तत॥ १ ॥तस्यसंत्वरमाणस्यद्र
ष्टुकामस्यमैथिलीम्॥ क्रूरस्वनोथगोमायुर्विननादास्यपृष्ठतः॥ २ ॥ सतस्यस्वरमाज्ञायदारुणंरोमहर्षणम्॥ शंकयामासगोमायोःस्वरेणपरिशं
कितः॥ ३॥ अशुभंबतमन्येहंगोमायुर्वाशतेयथा॥ स्वस्तिस्यादपिवैदेह्याराक्षसैर्भक्षणंविना॥ ४॥ मारीचेनतुविज्ञायस्वरमालक्ष्यमामकम्॥ वि
क्रुष्टंमृगरूपेणलक्ष्मणःशृणुयाद्यदि॥ ५॥ ससौमित्रिःस्वरंश्रुत्वातांचहित्वाथमैथिलीम् ॥ तयैवप्रहितःक्षिप्रंमत्सकाशमिहैष्यति॥ ६॥

शतइत्यर्थः वैदेह्यावैदेह्येराक्षसैर्भक्षणंविनातत्कर्तृकभक्षणाभावरूपंस्वस्तिस्यादित्यर्थः अपिःकामप्रवेदने ॥ ४ ॥ मारीचेनमामकंस्वरंविज्ञायमामकस्वरध्वनिंज्ञात्वाआलक्ष्यमदपकारोपाय मवधार्ययन्मृगरूपेणतेनाक्रुष्टंहासीतेलक्ष्मणेतिचतद्यदिलक्ष्मणःशृणुयात्तदातंस्वरंश्रुत्वामदीयस्वरत्वेनज्ञात्वामैथिल्यैवप्रहितस्तांहित्वैष्यति ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

प्रहसिताप्रहसितमुखी ॥ १० ॥ प्रमत्तेऽनुचितकारिणि ॥ ११ ॥ १२ ॥ तवापिज्ञातमद्बलवीर्यादिमतोपि ॥ १३ ॥ ममसदृशःममस्वरेणसदृशः यस्मात्त्वमत्रागतस्तस्मात्सस्वरस्तयाश्रुतइति शंके ॥ १४ ॥ प्रतिकर्तुंमत्कृतापकारस्यप्रत्युपकारंकर्तुं तदपेक्षाणांरक्षसामंतरमवकाशोदत्तः ॥ १५ ॥ १६ ॥ किंत्विदानींकरिष्यामीतिशंकेईदृशंदुःखंप्राप्तव्यमवश्यमनुभवितव्यमितिशंकेइ तिधैर्यावलंबनं उत्प्रेक्षा ॥ १७ ॥ जनस्थानंतद्वर्तिस्वाश्रमम् ॥ १८ ॥ विगर्हमाणइत्यादिवक्ष्यमाणसर्गार्थसंग्रहः श्रमेणबहुदूरधावनजेन श्रमाच्चैवेतिप्रायःपाठः प्रतिश्रयमाश्रमसमीपदेशं

यदिमामाश्रमगतंवैदेहीनाभिभाषते ॥ पुरःप्रहसितासीताविनशिष्यामिलक्ष्मण ॥ १० ॥ ब्रूहिलक्ष्मणवैदेहीयदिजीवतिवानवा ॥ त्वयिप्रमत्तेरक्षोभिर्भक्षितावातपस्विनी ॥ ११ ॥ सुकुमारीचबालाचनित्यंचादुःखभागिनी ॥ मद्वियोगेनवैदेहीव्यक्तंशोचतिदुर्मनाः ॥ १२ ॥ सर्वथारक्षसातेनजिह्मेनसुदुरात्मना ॥ वदतालक्ष्मणेत्युच्चैस्तवापिजनितंभयम् ॥ १३ ॥ श्रुतश्चमन्येवैदेह्यासस्वरःसदृशोमम ॥ त्रस्तयाप्रेषितस्त्वंचद्रष्टुंमांशीघ्रमागतः ॥ १४ ॥ सर्वथातुकृतंकष्टंसीतामुत्सृजतावने ॥ प्रतिकर्तुंनृशंसानांरक्षसांदत्तमंतरम् ॥ १५ ॥ दुःखिताःखरघातेनराक्षसाःपिशिताशनाः ॥ तैःसीतानिहताघोरैर्भविष्यतिनसंशयाम् ॥ १६ ॥ अहोस्मिव्यसनेमग्नःसर्वथारिपुनाशन ॥ किंत्विदानींकरिष्यामिशंकेप्राप्तव्यमीदृशम् ॥ १७ ॥ इतिसीतांवरारोहांचिंतयन्नेवराघवः ॥ आजगामजनस्थानंत्वरयासहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ विगर्हमाणोनुजमार्तरूपंक्षुधाश्रमेणैवपिपासयाच ॥ विनिःश्वसन्शुष्कमुखोविषण्णःप्रतिश्रयंप्राप्यसमीक्ष्यशून्यम् ॥ १९ ॥ स्वमाश्रमंसंप्रविगाह्यवीरोविहारदेशाननुसृत्यकांश्चित् ॥ एतत्तदित्येवनिवासभूमौप्रहृष्टरोमाव्यथितोबभूव ॥ २० ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० अरण्यकांडेऽष्टपंचाशःसर्गः ॥ ५८ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ अथाश्रमादुपावृत्तमंतरारघुनंदनः ॥ परिपप्रच्छसौमित्रिंरामोदुःखादिदंवचः ॥ १ ॥ तमुवाचकिमर्थंत्वमागतोऽपास्यमैथिलीम् ॥ यदासातवविश्वासाद्वनेविरहितामया ॥ २ ॥

शून्यंसीतया ॥ १९ ॥ प्रतिश्रयंप्रेक्ष्यानंतरंस्वाश्रमंप्रविगाह्यतमपिशून्यंवीक्ष्यततःसीतायाःकांश्चिद्विहारदेशाननुसृत्यतेषुतांविचित्यतानपिशून्यान्निरीक्ष्यएतत्क्रीडाविशेषस्थानंतत्रत्यक्रीडाविशेषंचस्मृत्वाप्रहृष्टरोमाशोकेनव्यथितश्चबभूव ॥ २० ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेऽष्टपंचाशःसर्गः ॥ ५८ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ अथविस्तरेणमार्गमध्यकृतांकथामाह अथेति उपावृत्तंसीतावचनात्स्वसमीपंप्राप्तं अंतरामध्येमार्गम् ॥ १ ॥ यदायस्मात्तवविश्वासात्सावनेमयास्वेनविरहिताकृताऽतस्तामपास्यकिमर्थंत्वमागतः ॥ २ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

अथापि वाप्रश्ने सामग्र्यंक्षेमंअनपहरणरूपम् ॥ २० ॥ वाशंतेनदंति प्रदीप्तासूर्याधिष्ठिता ॥ २१ ॥ मृगसन्निकाशंमृगवत्प्रतिभासमानं म्रियमाणएवनततःपूर्वमित्यर्थः ॥ २२ ॥ सव्यंवामं वास्तवमर्थमाह पथिवर्ततेवाक्रियमाणावर्ततेवेत्यर्थः इदंवस्तुतत्त्वमुक्तम् ॥ २३ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणेतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेसप्तपंचाशःसर्गः

अपिलक्ष्मणसीतायाःसामग्र्यंप्राप्नुयामहे॥ जीवंत्याःपुरुषव्याघ्रसुतायाजनकस्यवै ॥ २० ॥ यथावैमृगसंघाश्चगोमायुश्चैवभैरवम्॥ वाशंतेश
कुनाश्चापिप्रदीप्तामभितोदिशम् ॥ अपिस्वस्तिभवेत्तस्याराजपुत्र्यामहाबल॥ २१ ॥ इदंहिरक्षोमृगसंनिकाशंप्रलोभ्यमांदूरमनुप्रयातम् ॥ हतं
कथंचिन्महताश्रमेणसराक्षसोभून्म्रियमाणएव॥ २२॥ मनश्चमेदीनमिहाप्रहृष्टंचक्षुश्चसव्यंकुरुतेविकारम्॥ असंशयंलक्ष्मणनास्तिसीताहृता
मृतावापथिवर्ततेवा॥ २३॥ ॥इत्यार्षेश्रीम॰वा॰आ॰अर॰सप्तपंचाशःसर्गः॥५७॥ ॥७॥ ॥सदृष्ट्वालक्ष्मणंदीनंशून्यंदशरथात्मजः॥
पर्यपृच्छतधर्मात्मावैदेहीमागतंविना॥ १ ॥प्रस्थितंदंडकारण्यंयामामनुजगामह॥क्वसालक्ष्मणवैदेहीयांहित्वात्वमिहागतः ॥ २॥ राज्यभ्रष्टस्य
दीनस्यदंडकान्परिधावतः॥क्वसादुःखसहायामेवैदेहीतनुमध्यमा ॥ ३ ॥ यांविनानोत्सहेवीरमुहूर्तमपिजीवितुम्॥ क्वसाप्राणसहायामेसीतासुर
सुतोपमा॥ ४॥ पतित्वममराणांहिपृथिव्याश्चापिलक्ष्मण॥ विनातांतपनीयाभांनेच्छेयंजनकात्मजाम्॥ ५॥ कच्चिज्जीवतिवैदेहीप्राणैःप्रियतरा
मम॥ कच्चित्प्रव्राजनंवीरनमेमिथ्याभविष्यति॥ ६॥ सीतानिमित्तंसौमित्रेमृतेमयिगतेत्वयि॥ कच्चित्सकामाकैकेयीसुखितासाभविष्यति॥ ७॥
सपुत्रराज्यांसिद्धार्थांमृतपुत्रातपस्विनी॥ उपस्थास्यतिकौसल्याकच्चित्सौम्येनकैकयीम् ॥ ८ ॥ यदिजीवतिवैदेहीगमिष्याम्याश्रमंपुनः॥ संवृत्ता
यदिवृत्तासाप्राणांस्त्यक्ष्यामिलक्ष्मण॥ ९॥

॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ पुनस्तदेवविस्तरेणाह सइति शून्यंसंतोषादिहीनचित्तं वैदेहींविनागतंतांत्यक्त्वागतम् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणसहाया तांविनाऽसहायाःप्राणाःकथंस्थास्यंतीतिभावः ॥ ४ ॥ अमराणांपतित्वमिंद्रत्वम् ॥ ५ ॥ मेप्रव्राजनंचतुर्दशसमावनप्रव्राजनव्रतधारणंतुसीताजीवनेममजीवनान्नमिथ्याभविष्यति तदभावेमध्येएवममरणेतद्धानिरितिभावः ॥ ६ ॥ सीतानिमित्तंतद्विनाशनिमित्तंमयिमृतेत्वयिचैकाकिन्ययोध्यांगतेइत्यर्थः सकामापूर्णमनोरथा ॥ ७ ॥ सौम्येनविनयेन ॥ ८ ॥ संवृत्तासद्वृत्तायदिवृत्तामृतेत्यर्थः ॥ ९॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

भावोमयींत्यादिव्याख्यातप्रायं विनष्टेभ्रातरिमांप्राप्तुंअत्यर्थपापरूपएवभावस्त्वदृद्दिमद्विषयेनिवेशितोदैवेनेतिशेषः नचमामवाप्स्यसेतन्नाशेममापिनाशात् ॥ १७ ॥ संकेतात्पापरूपसंके
तंकृत्वेत्यर्थः नाभिपद्यसेनाभ्यवपद्यसे क्रोशंतंक्रोशतस्तस्यत्राणायनगच्छसि ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ दुष्कृतमकृत्यंकृतमितिशेषः ॥ २१ ॥ त्वद्रक्षार्थमितिचेन्नेत्याह जानन्नपीति अनेन
मैथिल्याःक्रोधवाक्येनकिंभवानाश्रमान्निर्गतः ॥ २२ ॥ यन्मैथिलींत्यक्त्वाइहागतोसितेनतेनपरितुष्यामि यच्चक्रुद्धायाःस्त्रियाःपरुषंश्रुत्वात्वमिहागतोसितेनतेनतुष्यामि क्रुद्धस्त्रीणांवाक्येम

भावोमयितवात्यर्थपापएवनिवेशितः ॥ विनष्टेभ्रातरिप्राप्तुंनचत्वंमामवाप्स्यसे ॥ १७ ॥ संकेताद्भरतेनत्वंरामंसमनुगच्छसि ॥ क्रोशंतंहियथा
त्यर्थंनैनमभ्यवपद्यसे ॥ १८ ॥ रिपुःप्रच्छन्नचारीत्वंमदर्थमनुगच्छसि ॥ राघवस्यांतरंप्रेप्सुस्तथैनंनाभिपद्यसे ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तुवैदेह्यासंरब्धो
रक्तलोचनः ॥ क्रोधात्प्रस्फुरमाणोष्ठआश्रमादभिनिर्गतः ॥ २० ॥ एवंब्रुवाणंसौमित्रिंरामःसंतापमोहितः ॥ अब्रवीद्दुष्कृतंसौम्यतांविनात्वमिहाग
तः ॥ २१ ॥ जानन्नपिसमर्थंमांरक्षसामपवारणे ॥ अनेनक्रोधवाक्येनमैथिल्यानिर्गतोभवान् ॥ २२ ॥ नहितेपरितुष्यामित्यक्त्वायदसिमैथिली
म् ॥ क्रुद्धायाःपरुषंश्रुत्वास्त्रियायत्त्वमिहागतः ॥ २३ ॥ सर्वथात्वपनीतंतेसीतयायत्प्रचोदितः ॥ क्रोधस्यवशमागम्यनाकरोःशासनंमम ॥ २४ ॥
असौहिराक्षसःशेतेशरेणाभिहतोमया ॥ मृगरूपेणयेनाहमाश्रमादपवाहितः ॥ २५ ॥ विकृष्यचापंपरिधायसायकंसलीलबाणेनचताडितोमया ॥
मार्गींतनुंत्यज्यचविक्लवस्वरोबभूवकेयूरधरःसराक्षसः ॥ २६ ॥ शराहतेनैवतदार्तयागिरास्वरंममालंब्यसुदूरसुश्रवम् ॥ उपाहृतंतद्वचनंसुदारुणं
त्वमागतोयेनविहायमैथिलीम् ॥ २७ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकोनषष्टितमःसर्गः ॥ ५९ ॥ ॥ ॥ भृश
माव्रजमानस्यतस्याधोवामलोचनम् ॥ प्रास्फुरच्चास्खलद्रामोवेपथुश्चास्यजायत ॥ १ ॥

र्यादालेशस्याप्यभावादितिभावः ॥ २३ ॥ अपनीतमपनयोऽनीतिरितियावत् कृतेतिशेषः यत्त्वयाप्रचोदितःसन्क्रोधवशंप्राप्यममशासनंनाकरोः ॥ २४ ॥ अधुनास्ववृत्तांतमाह असाविति
बुद्धिस्थित्यैवंनिर्देशः अपवाहितःदूरमाकृष्टः ॥ २५ ॥ परिधायसंधाय सलीलबाणेननातिविकृष्यमुक्तेन मार्गींमृगसंबंधिनीम् ॥ २६ ॥ सदूरेपिसंश्रवःसंश्रवणंयस्यतंस्वरंममस्वरसदृशं
आलंब्यतद्वचनमुपाहृतंउक्तम् ॥ २७ ॥ ॥ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेएकोनषष्टितमःसर्गः ॥ ५९ ॥ ॥ ॥ आव्र
जमानस्यआश्रममागच्छतः अधःप्रास्फुरत्स्वयमस्खलद्वेपथुःकंपश्चास्याजायत ॥ १ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

महत्पापंसीताहरणादिरूपंशंकमानंयन्मेमनोव्यथितमासीन्मारीचवधकालेमच्छब्दसदृशशब्दस्यतेनकरणात्तन्मैथिलींत्यज्याभ्यागतंत्वांदृष्ट्वैवसत्यमितिजाने एकलत्वेनसर्वस्यसंभावयितुंश क्यत्वादितिभावः ॥ ३ ॥ यस्यसत्यत्वसंभावनायांशरीरनिमित्तानितत्कालानुभूयमानान्याह स्फुरतेइति स्फुरति सव्यंवामं बाहुरपिवामएव हृदयंचवामभागएव ॥ ४ ॥ पूर्वसीतावचना द्दुःखितःअकृत्यंकृतमितिरामवचनाद्भूयोदुःखितः ॥ ५ ॥ कामकारेणस्वेच्छयाप्रचोदितः उग्रैर्दुःश्रवैर्वचोभिरितिशेषः ॥ ६ ॥ लक्ष्मणेतिसुतरांविस्वरंपरित्राहीतिचआर्येणेवत्वयेवयत्परिक्रुष्टं

दृष्ट्वैवाभ्यागतंत्वांमेमैथिलींत्यज्यलक्ष्मण॥ शंकमानंमहत्पापंयत्सत्यंव्यथितंमनः॥ ३ ॥ स्फुरतेनयनंसव्यंबाहुश्चहृदयंचमे॥ दृष्ट्वालक्ष्मणदूरेत्वां सीताविरहितंपथि॥ ४ ॥ एवमुक्तस्तुसौमित्रिर्लक्ष्मणःशुभलक्षणः॥ भूयोदुःखसमाविष्टोदुःखितंराममब्रवीत्॥ ५ ॥ नस्वयंकामकारेणतांत्यक्त्वा हमिहागतः॥ प्रचोदितस्तयैवोग्रैस्त्वत्सकाशमिहागतः॥ ६ ॥ आर्येणेवपराक्रुष्टंलक्ष्मणेतिसुविस्वरम्॥ परित्राहीतियद्वाक्यंमैथिल्यास्तच्छ्रुतिंगतम् ॥ ७ ॥ सातमार्तस्वरंश्रुत्वातवस्नेहेनमैथिली॥ गच्छगच्छेतिमामाशुरुदतीभयविक्लवा॥ ८ ॥ प्रचोद्यमानेनमयागच्छेतिबहुशस्तया॥ प्रत्युक्तामै थिलीवाक्यमिदंतत्प्रत्ययान्वितम्॥ ९ ॥ नतत्पश्याम्यहंरक्षोयदस्यभयमावहेत्॥ निर्वृताभवनास्त्येतत्केनाप्येतदुदाहृतम्॥ १० ॥ विगर्हितंचनी चंचकथमार्योभिधास्यति॥ त्राहीतिवचनंसीतेयस्त्रायेत्त्रिदशानपि॥ ११ ॥ किंनिमित्तंतुकेनापिभ्रातुरालंब्यमेस्वरम्॥ विस्वरंव्याहृतंवाक्यंलक्ष्म णत्राहिमामिति॥ १२ ॥ राक्षसेनेरितंवाक्यंत्रासात्त्राहीतिशोभने॥ नभवत्याव्यथाकार्याकुनारीजनसेविता॥ १३ ॥ अलंविक्लवतांगंतुंस्वस्था भवनिरुत्सुका॥ नचास्तित्रिषुलोकेषुपुमान्योराघवंरणे॥ १४ ॥ जातोवाजायमानोवासंयुगेयःपराजयेत्॥ अजेयोराघवोयुद्धेदेवैःशक्रपुरोगमैः ॥ १५ ॥ एवमुक्तातुवैदेहीपरिमोहितचेतना॥ उवाचाश्रूणिमुंचंतीदारुणंमामिदंवचः॥ १६ ॥

तन्मैथिल्याःश्रुतिंगतम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ तत्प्रत्ययान्वितंयस्याअपिप्रत्ययेनविश्वसनीयत्वेनान्वितंतत्त्वेनयोग्यमिदंवक्ष्यमाणंवाक्यंप्रत्युक्ताप्रतिवचनत्वेनोक्ता ॥ ९ ॥ किंतत्तत्राह नेति एतत्कात रवचनं नास्यरामस्य केनापिरक्षसाऽन्येनवोदाहृतम् ॥ १० ॥ तद्वचनत्वाभावेहेतुः विगर्हितमिति क्षत्रियस्यनिंदितमतएवनीचंकुत्सितं योदेवानपित्रायेद्देवत्राणेपियःसमर्थःसकथमीदृग्वा क्यंब्रूयात् ॥ ११ ॥ किंनिमित्तंकुत्सितंकिंचिन्निमित्तमाश्रित्यकेनापिरक्षसेरितम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ विक्लवतांगंतुमलंवैक्लव्यमालंव्यालं मास्त्वित्यर्थः पुमान्विद्यमानइतिशेषः यःपराजये दित्यपकर्षः ॥ १४ ॥ जायमानइत्यनेनजनिष्यमाणइत्यर्थकेनभाविनोपिवारणं अतःसंयुगेइत्यस्यनपौनरुक्त्यम् ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

स्निग्धपल्लव...काशांतद्वत्कोमलांगीम् ॥१३॥ अर्जुनःकरवीरः करवीरःकरालश्चकरवीरीतथार्जुनइतिनिघंटुः ॥ १४ ॥ ककुभोमरुवकःककुभस्यबहिस्त्वचोपिश्लक्ष्णत्वात्तद्वत् श्लक्ष्ण...हम् त स्यज्ञातृत्वोपप... ...दि तत्संबंधंविनाकथमियतीसंपदस्येतिभावः ॥ ॥ उपसमीपेगीतः क्रियमाणझंकारइत्यर्थः तथाद्रुमवरोऽसिइतिस्तौति ततउत्तरमलब्ध्वान्यंप्रत्याह एषइति तत्प्रियत्वात्तज्ज्ञेयत्वसंभाव... ॥१६॥ त्वन्नामानंअशोकंकुर्वित्यर्थः शो...नुदत्वादेतत्करणयोग्यता ॥१७॥१८॥ निःशंकम् मरणादिकथनेपिशंकानकार्येतिभावः ॥१९ ॥२०॥ रामः पप्र

स्निग्धपल्लवसंकाशांपीतकौशेयवासिनीम्॥ शंसस्वयदिसादृष्टाबिल्वबिल्वोपमस्तनी ॥ १३ ॥ अथवार्जुनशंसत्वंप्रियांतामर्जुनप्रियाम् ॥ जनकस्यसुतातन्वीयदिजीवतिवानवा ॥ १४ ॥ ककुभःककुभोरूंतांव्यक्तंजानातिमैथिलीम्॥ लतापल्लवपुष्पाढ्योभातिह्येषवनस्पतिः॥ १५॥ भ्रमरैरुपगीतश्चयथाद्रुमवरोह्यसि॥ एषव्यक्तंविजानातितिलकस्तिलकप्रियाम्॥ १६॥ अशोकशोकापनुदशोकोपहतचेतनम् ॥ त्वन्नामानंकुरुक्षिप्रंप्रियासंदर्शनेनमाम् ॥ १७ ॥ यदितालत्वयादृष्टापक्वतालोपमस्तनी॥ कथयस्ववरारोहांकारुण्यंयदितेमयि॥ १८॥ यदिदृष्टात्वयाजंबोजांबूनदसमप्रभा॥ प्रियांयदिविजानासिनिःशंकंकथयस्वमे॥ १९॥ अहोत्वंकर्णिकाराद्यपुष्पितःशोभसेभृशम् ॥ कर्णिकारप्रियांसाध्वींशंसदृष्टायदिप्रिया॥ २०॥ चूतनीपमहासालान्पनसान्कुररांस्तथा॥ दाडिमानपितान्गत्वादृष्ट्वारामोमहायशाः ॥ २१॥ बकुलानथपुन्नागांश्चंदनान्केतकांस्तथा पृच्छन्रामोवनेभ्रांतउन्मत्तइवलक्ष्यते॥ २२॥ अथवामृगशावाक्षींमृगजानासिमैथिलीम्॥ मृगविप्रेक्षणीकांतामृगीभिःसहिताभवेत्॥ २३॥ गजसागजनासोरूर्यदिदृष्टात्वयाभवेत्॥ तांमन्येविदितांतुभ्यमाख्याहिवरवारण॥२४॥शार्दूलयदिसादृष्टाप्रियाचंद्रनिभानना ॥ मैथिलीममविस्रब्धःकथयस्वनतेभयम्॥ २५॥ किंधावसिप्रियेनूनंदृष्टासिकमलेक्षणे॥ वृक्षैराच्छाद्यचात्मानंकिंमांनप्रतिभाषसे॥ २६॥ तिष्ठतिष्ठवरारोहेनतेस्तिकरुणामयि॥ नात्यर्थंहास्यशीलासिकिमर्थंमामुपेक्षसे॥ २७॥

च्छेतिशेषः ॥२१॥ उन्मत्तइवमानुपव्यवहारनटनवशात् वस्तुतोनोन्मत्तइत्यर्थः उन्मादस्यापिविरहेऔचित्याद्दशावस्थासुगणितत्वाच्च ॥२२ ॥ मृगीभिःसहिताभवेदित्यादौसंभावनायांलिङ् संभावनाबीजंमृगविप्रेक्षणीत्वम् ॥ २३ ॥ गजस्यवेत्तृत्वसंभावनाबीजंगजनासोरुत्वम् यद्वोच्चत्वाद्दूरदर्शित्वम् ॥ २४ ॥ ननेभयम् त्वयाभक्षिताचेदपितथाकथनेपितवमत्तोनभयमित्यर्थः ॥ २५ ॥ अतिविरहवशात्सर्वतस्तद्रूपावस्थांनाटयनि किमिति ॥ २६ ॥ नात्यर्थंहास्यशीलासिनात्यंतंपरिहासशीलासि किमर्थमिति इतःपरमदर्शनेमृतिर्मेप्रसक्तेतिभावः ॥ २७॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

॥७२॥ अपिक्षेममितितुव्याजहारेत्यन्वयः ॥२॥३॥ उद्भ्रमन्नितस्ततोव्रजन् विक्षिपन्हस्तादीन्क्षिपन्तत्रतत्रसीताभविष्यतीत्याशयाऽभिवीक्ष्य ॥४ ॥५॥ रुदंतमित्यादेराश्रमोविशेष्यः वर्णनीयमयी
भावेनकवेरपिसन्निहितवैपरीत्यम् ॥६॥७॥ नष्टाअदर्शनंगता स्वयोगशक्त्यापुनरलभ्यदर्शनाजातेतितात्पर्यम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ नदींगतेत्यादिसंतर्क्यतत्रतत्रयत्नान्मृगयमाणोपिनाससाद उन्मत्तइ
वेत्ययमिवशब्दोमृगयमाणःप्रधावन्बभ्रामेत्यादौसर्वत्रसंबद्ध्यः एतत्सर्वंलोकव्यवहारनटनंभगवतश्चित्स्वरूपस्यलोकेसर्वतोभार्याप्रियतमेतिबोधयितुं अतएवमातापितृवियोगेनैतावच्छोक ३
कारणं तदुक्तंभागवते समनुजोजभवार्चितांघ्रिरलंघ्यवीर्यइत्यादिनाविशिष्टंराममुपक्रम्य रक्षोधमेनवृकवद्विपिनेऽसमक्षंवैदेहराजदुहितर्यपयापितायां भ्रात्रावनेकृपणवत्प्रियया वियुक्तःस्त्री

उपालक्ष्यनिमित्तानिसोशुभानिमुहुर्मुहुः ॥ अपिक्षेमंतुसीतायाइतिवैव्याजहारह ॥ २॥ त्वरमाणोजगामाथसीतादर्शनलालसः॥शून्यमावस
थंदृष्ट्वाबभूवोद्विग्नमानसः ॥ ३॥ उद्भ्रमन्निववेगेनविक्षिपन्रघुनंदनः ॥ तत्रतत्रोटजस्थानमभिवीक्ष्यसमंततः॥ ४॥ ददर्शपर्णशालांचसीतयार
हितांतदा॥श्रियाविरहितांध्वस्तांहेमंतपद्मिनीमिव ॥ ५ ॥ रुदंतमिववृक्षैश्चग्लानपुष्पमृगद्विजम्॥ श्रियाविहीनंविध्वस्तंसंत्यक्तवनदैवतैः॥ ६॥
विप्रकीर्णाजिनकुशंविप्रविद्धबृसीकटम्॥ दृष्ट्वाशून्योटजस्थानंविललापपुनःपुनः ॥७॥ हृतामृतावानष्टावाभक्षितावाभविष्यति॥ निलीनाप्य
थवाभीरुरथवावनमाश्रिता॥८॥ गताविचेतुंपुष्पाणिफलान्यपिचवापुनः॥ अथवापद्मिनींयाताजलार्थंवानदींगता ॥ ९॥ यत्नान्मृगयमाणस्तु
नाससादवनेप्रियाम् ॥ शोकरक्तेक्षणःश्रीमानुन्मत्तइवलक्ष्यते ॥ १०॥ वृक्षाद्वृक्षंप्रधावन्सगिरींश्चापिनदीनदम्॥ बभ्रामविलपन्रामःशोकपं
कार्णवप्लुतः॥ ११॥ अस्तिकच्चित्त्वयादृष्टासाकदंबप्रियाप्रिया॥ कदंबयदिजानीषेशंससीतांशुभाननाम्॥ १२ ॥

संगिनांगतिमितिप्रथयंश्चचारेति नेदंयशोरघुपतेःसुरयाञ्ञयात्तलीलातनोरधिकसाम्यविमुक्तधाम्नः रक्षोवधोजलधिबंधनमस्त्रपूगैर्यत्तस्यशत्रुहननेकपयःसहायाइतिच यद्यथासुग्रीवाद्याश्रय
णवदिदमपिलीलैवेतिनतत्तस्यस्तुतिरितितदर्थः लीलाप्रयोजनंचतच्छ्रवणेनलोकोद्धारः एतन्नवमेएकादशाध्यायस्थेपद्येतथापंचमेपि मर्त्यावतारस्त्विहमर्त्यशिक्षणंरक्षोवधायैवनकेवलं ॥७२॥
विभोः कुतोन्यथास्याद्रमतःस्वआत्मन्सीताकृतानिव्यसनानीश्वरस्येति ॥ १० ॥ नदीनदंनदीसंबंधिनदं जातावेकवचनं नाराइतिलोकप्रसिद्धं नदाःपश्चिमप्रवाहाइतिकतकः पश्चिमप्रवाहा
याअपिनर्मदायानदत्वव्यवहाराभावाच्चित्यंतत् ॥११॥ उन्मत्तइवेत्युक्तंविवृणोति अस्तिकच्चिदितिप्रश्ने कदंबप्रियत्वात्सर्वथात्वयादृष्टेत्यर्थः यदीति वेदायदिप्रमाणमितिवत् ॥ १२ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

ाबाहूप्रगृह्यउत्क्षिप्य ॥ २ ॥ तदेववचनम् क्वेति ॥ ३ ॥ वृक्षेणेत्यादिपुनःप्रलापः आ॰

रणेपिपरलोकेममधिक्कारएवप्राप्नोतीत्याह कथमिति संश्रुत्यप्रतिज्ञाय अभियोजितःनियुक्तः ॥ ७ ॥

दंडकारण्यंविचरं

इव विचेतनःचेष्टारहि

ंसन्निरीक्ष्यचसर्वशः ॥ उवाचरामःप्राक्रुश्यप्रगृह्यरुचिरौभुजौ॥ २॥क्वनुलक्ष्मणवैदेही

प्रिया॥३॥ वृक्षेणावार्ययदिमांसीतेहसितुमिच्छसि॥ अलंतेहसितेनाद्यमांभजस्वसुदुःखितम्

ीनास्त्वयासौम्येध्यायंत्यस्राविलक्षणाः॥ ५॥ सीतयारहितोहंवैनहिजीवामिलक्ष्मण॥ वृतंशोके लक्ष्मणेनसमाहितः॥ सह

रण्यराजोनूनंद्रक्ष्यतिमेपिता॥कथंप्रतिज्ञांसंश्रुत्यमयात्वमभियोजितः ॥ ७ ॥ अपूरयित्वातंकालंमत नजौ॥ २०॥ तस्यशैलस्यसा

नमेवच॥ ८॥ धिक्कामितिपरेलोकेव्यक्तंवक्ष्यतिमेपिता॥ विवशंशोकसंतप्तंदीनंभग्नमनोरथम्। ीत्॥ नेहपश्यामिसौमित्रेवैदेहीं

॥ क्वगच्छसिवरारोहेमामोत्सृजसुमध्यमे॥ १०॥ त्वयाविरहितश्चाहंत्यक्ष्येजीवितमात्मनः॥ इती२३॥ प्राप्स्यसेत्वंमहाप्राज्ञमैथिलीं

र्शसुदुःखार्तोराघवोजनकात्मजाम्॥ अनासादयमानंतंसीतांशोकपरायणम् ॥ १२॥ पंकमार उवाचदीनयावाचादुःखाभिहतचेत

त्यर्थमुवाचहितकाम्यया॥ १३ ॥ माविषादंमहाबुद्धेकुरुयत्नंमयासह॥ इदंगिरिवरंवीरबहुकंदर ाणेभ्योपिगरीयसीम् ॥ २६ ॥ एवं

थिली॥ सावनंवाप्रविष्टास्यान्नलिनींवासुपुष्पिताम् ॥ १५ ॥ सरितंवापिसंप्राप्तामीनवंजुलबुद्धिर्विचेतनः॥ विषसादातुरोदीनो

॥ १६ ॥जिज्ञासमानावैदेहीत्वांमांचपुरुषर्षभ॥ तस्यात्यन्वेषणेश्रीमन्क्षिप्रमेवयतावहै॥ द्रुदः॥ २९॥ तंसांत्वयामासततोल

म् ॥ अपश्यंस्तांप्रियांसीतांप्राक्रोश

ंमाउत्सृजत्यज ॥ १० ॥ ११ ॥ सीतामनासादयमानमप्राप्नुवानंरामंलक्ष्मणउवाचेत्यन्वयः ॥ १२

मपश्यन्धर्मात्माशोकोपहतचेतनः॥

सा वनोन्मत्तावनस्यपुष्पितत्वदर्शनादुन्मत्ताहर्षवती ॥ १५ ॥ वंजुलोवेतसः संभावनायां

र्वः ॥ १७ ॥

॥७४॥

तश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदि

हतचेतनःशोकेनसीतावियोगजेनोपहतज्ञानइव ॥ १ ॥

॥ ३६ ॥

महारण्य

इतीरितःएवमुण्

तमःसर्गः ॥ ११९ ॥

ुम॥१९॥२०॥

॥ अस्तुलक्ष्म

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

पीतवस्त्रेणसूचितासिधावंतीदृष्टासिचतस्मात्तिष्ठ ॥ २८ ॥ पुनर्बोधावस्था नूनंसानैवयादृष्टा तर्हिसाकेत्यत्राह अथवाहिंसितारक्षोभिः तत्रहेतुः यथाएवंप्रकारेणकृच्छ्रंनूनंमांप्राप्तंसापेक्षितुमर्हति नापेक्षतेतस्मान्नैवसेत्यर्थः उपेक्षितुमितिपाठेकाकुः ॥ २९ ॥ उक्तमेवस्पष्टयति व्यक्तमिति ॥ ३० ॥ निष्प्रभतांगतम् रक्षोभिर्ग्रासादितिशेषः ॥ ३१ ॥ सर्वत्रोत्प्रेक्षा ग्रैवेयंग्रीवाभूषणम् ॥ ३२ ॥ विक्षिप्यमाणौइतस्ततःक्षिप्यमाणौ ॥ ३३ ॥ रक्षसांभक्षणायसावालामयात्वविरहिताकृता बहुबांधवापियासार्थेनपरित्यक्ताहीनात्मीसेवभक्षितारक्षोभिरितिशेषः ॥ ३४ ॥ पश्य

पीतकौशेयकेनासिसूचितावरवर्णिनि ॥ धावंत्यपिमयादृष्टातिष्ठयद्यस्तिसौहृदम् ॥ २८ ॥ नैवसानूनमथवाहिंसिताचारुहासिनी ॥ कृच्छ्रंप्राप्तंहिमां नूनंयथापेक्षितुमर्हति ॥ २९ ॥ व्यक्तंसाभक्षितावालाराक्षसैःपिशिताशनैः ॥ विभज्यांगानिसर्वाणिमयाविरहिताप्रिया ॥ ३० ॥ नूनंतच्छुभदंतोष्ठंसुनासंशुभकुंडलम् ॥ पूर्णचंद्रनिभंग्रस्तंमुखंनिष्प्रभतांगतम् ॥ ३१ ॥ साहिचंदनवर्णाभाग्रीवाग्रैवेयकोचिता ॥ कोमलाविलपंत्यास्तुकांतायाभक्षिता शुभा ॥ ३२ ॥ नूनंविक्षिप्यमाणौतौबाहूपल्लवकोमलौ ॥ भक्षितौवेपमानाग्रौसहस्ताभरणांगदौ ॥ ३३ ॥ मयाविरहिताबालारक्षसांभक्षणायवै ॥ सार्थेनैवपरित्यक्ताभक्षिताबहुबांधवा ॥ ३४ ॥ हालक्ष्मणमहाबाहोपश्यसेत्वंप्रियांक्वचित् ॥ हाप्रियेक्वगताभद्रेहासीतेतिपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ इत्येवंविलपन्रामःपरिधावन्वनाद्वनम् ॥ क्वचिदुद्भ्रमतेयोगात्क्वचिद्विभ्रमतेबलात् ॥ ३६ ॥ क्वचिन्मत्तइवाभातिकांतान्वेषणतत्परः ॥ सवनानिनदीःशैलान्गिरिप्रस्रवणानिच ॥ काननानिचवेगेनभ्रमत्यपरिसंस्थितः ॥ ३७ ॥ तदासगत्वाविपुलंमहद्वनंपरीत्यसर्वंत्वथमैथिलींप्रति ॥ अनिष्ठिताशःसचकारमार्गणेपुनःप्रियायाःपरमंपरिश्रमम् ॥ ३८ ॥ ॥ इत्यार्षेश्रीम०वा०आ०अर०षष्टितमःसर्गः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाश्रमपदंशून्यंरामोदशरथात्मजः ॥ रहितांपर्णशालांचप्रविद्धान्यासनानिच ॥ १ ॥

सेपश्यसि हासीते इकारलोपआर्षः ॥ ३५ ॥ परिधावन्उद्भ्रमतेउत्पततिविभ्रमतेवात्यावत् ॥ ३६ ॥ अपरिसंस्थितःक्वचिदपिस्थितिमलभमानोभ्रमति ॥ ३७ ॥ अनिष्ठिताशःअनिवृत्ताशः मार्गणेअन्वेषणे पुनःपरमंपरिश्रमंचकार अर्धोवाएषआत्मनइतिश्रुतेस्तस्याःप्रियात्वम् एतत्सर्वंलोकव्यवहारनटनमित्युक्तमेवनत्वेतावताभगवतितमोरजसोःसंभावनेतिदिक् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीरामाभिरामेश्रीरामीयेरामायणतिलकेवाल्मीकीयेआदिकाव्येअरण्यकांडेषष्टितमःसर्गः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ प्रविद्धानिइतस्ततःप्रक्षिप्तानि ॥ १ ॥

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

२८५

आनन्धरी पारखीन